

ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА ПРВИ И ДРУГИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Службени гласник РС - Просветни гласник, бр. 10/2004, 20/2004, 1/2005, 3/2006, 15/2006 и 2/2008

Члан 1.

Овим правилником утврђује се наставни план и програм за први и други разред основног образовања и васпитања.

Члан 2.

Наставни план и програм за први и други разред основног образовања и васпитања одштампани су уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 3.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у "Просветном гласнику".

НАСТАВНИ ПЛАН

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД	
		нед.	годишње	нед.	годишње
1.	Српски језик				
	_____ језик ¹	5	180	5	180
2.	Српски језик ²	2	72	2	72
	(Страни језик)**				
3.	Математика	5	180	5	180
4.	Свет око нас	2	72	2	72
5.	Ликовна култура	1	36	2	72
6.	Музичка култура	1	36	1	36
7.	Физичко васпитање	3	108	3	108
8.	Здравствено васпитање***	1	36	1	36
	УКУПНО: А	18-20*	648-720	19-21*	684-756

Ред. број	Б. ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ ³	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД	
		нед.	годишње	нед.	годишње
1.	Верска настава/Грађанско васпитање ⁴	1	36	1	36
2.	Народна традиција	1	36	1	36
3.	Рука у тесту				
	- Откривање света	1	36	1	36
4.	Чувари природе	1	36	1	36
5.	Лепо писање	1	36		
6.	Од играчке до рачунара	1	36	1	36
7.	Матерњи језик са елементима Националне културе	2	72	2	72
8.	Шах	1	36	1	36
	УКУПНО: Б	2-3*	72-108*	2-3*	72-108*
	УКУПНО: А + Б	21-24*	756-864*	22-25*	792-900*

- ¹ Назив језика националне мањине када се настава реализује у школама на том матерњем језику
² Реализује се у школама где се настава одржава на матерњем језику националне мањине
³ Школа је дужна да са листе изборних предмета, поред обавезних изборних наставних предмета, понуди још три изборна, од којих ученик бира један предмет према својим склоностима.
⁴ Ученик бира један од понуђених обавезних наставних предмета и изучава га до краја првог циклуса.
* Број часова за ученике припаднике националних мањина.

Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни и изборни наставни предмети

Редовна и допунска настава

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА ЗА I И II РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

1. СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Сврха програма образовања

- Квалитетно образовање и васпитање, које омогућава стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот у савременом и сложеном друштву.

- Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене потребе и интересе, развија сопствену личност и потенцијале, поштује друге особе и њихов идентитет, потребе и интересе, уз активно и одговорно учешће у економском, друштвеном и културном животу и допринос демократском, економском и културном развоју друштва.

Циљеви и задаци програма образовања су:

- развој интелектуалних капацитета и знања деце и ученика нужних за разумевање природе, друштва, себе и света у коме живе, у складу са њиховим развојним потребама, могућностима и интересовањима;
- подстицање и развој физичких и здравствених способности деце и ученика;
- оспособљавање за рад, даље образовање и самостално учење, у складу са начелима сталног усавршавања и начелима доживотног учења;
- оспособљавање за самостално и одговорно доношење одлука које се односе на сопствени развој и будући живот;
- развијање свести о државној и националној припадности, неговање српске традиције и културе, као и традиције и културе националних мањина;
- омогућавање укључивања у процесе европског и међународног повезивања;
- развијање свести о значају заштите и очувања природе и животне средине;
- усвајање, разумевање и развој основних социјалних и моралних вредности демократски уређеног, хуманог и толерантног друштва;
- уважавање плурализма вредности и омогућавање, подстицање и изградња сопственог система вредности и вредносних ставова који се темеље на начелима различитости и добробити за све;
- развијање код деце и ученика радозналости и отворености за културе традиционалних цркава и верских заједница, као и етничке и верске толеранције, јачање поверења међу децом и ученицима и спречавање понашања која нарушавају остваривање права на различитост;
- поштовање права деце, људских и грађанских права и основних слобода и развијање способности за живот у демократски уређеном друштву;
- развијање и неговање другарства и пријатељства, усвајање вредности заједничког живота и подстицање индивидуалне одговорности.

2. ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

Задаци наставе српског језика:

- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује;
- основно описмењавање најмлађих ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика;
- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика;
- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика;
- оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца);
- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности;
- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза;
- увежбавање и усавршавање гласног читања (правилног, логичког и изражајног) и читања у себи (доживљајног, усмереног, истраживачког);
- оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова;
- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу;
- поступно, систематично и доследно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста;
- развијање потребе за књигом, способности да се њоме самостално служе као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне); поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама;
- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм);
- усвајање основних теоријских и функционалних појмова из позоришне и филмске уметности;
- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења;
- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује;
- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање емисија за децу на радију и телевизији;
- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво;
- подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.);
- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности;
- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

Први разред

Оперативни задаци:

- усвајање правилног изговарања гласова, гласовних скупова, речи и реченица;
- савладавање технике читања и писања на ћириличком писму;
- навикавање на употребу књижевног језика у говору и писању;
- формирање навике за читко, уредно и лепо писање;
- поступно увођење у доживљавање и разумевање књижевних текстова;
- уочавање врста књижевних дела према захтевима програма;
- усвајање основних књижевнотеоријских и функционалних појмова према захтевима програма;
- оспособљавање за усмено и писмено препричавање, причање и описивање према захтевима програма.

Основе читања и писања

Претходна испитивања

Испитивање способности свакога детета за говорно општење (способност за репродуковање краћег садржаја, умешност за слободно говорно комуницирање, богатство речника, одступања од књижевног језика, говорни недостаци); испитивање предзнања из читања и писања (познавање слова, читање и писање); формирање индивидуалних табела са резултатима испитивања ради уједначавања одељења, избора метода и поступака и праћења напредовања ученика.

Припрема за читање и писање

Вежбе у посматрању (визуелне вежбе) - запажање и одабирање значајних појединости; развијање аналитичког посматрања, тематски организовано посматрање предмета, биљака, животиња, лица, слика, цртежа, и илустрација; запажање облика, боја, положаја предмета и бића; уочавање покрета, динамике кретања, мимичких активности и гестикулације.

Вежбе у слушању (акустичке вежбе) - откривање и разликовање звукова, шумова и тонова, разликовање говорних карактеристика (говора) наставника, друга, глумца и спикера. Неговање пажљивог слушања говорника и саговорника.

Развијање културе усменог изражавања: причање на основу посматрања и причање на основу низа слика; препричавање текста, луткарске представе, цртаног филма.

Формирање и усавршавање културе практичног комуницирања: навикавање на учтиву фразеологију и говорне конвенције; говорно сналажење у разним околностима.

Усвајање и развијање појма реченице, речи и гласа. Развијање осећања за основне говорне јединице.

Аналитичка, синтетичка и аналитичко-синтетичка вежбања.

Лексичка и синтаксичка вежбања: богаћење речника, активирање пасивног речника, анализа гласовне структуре речи. Вежбе артикулације - чист, јасан и правилан изговор свих гласова.

Моторичке вежбе: вежбање покрета руке, шаке и прстију, писање различитих црта и линија као основних елемената слова; једноставно и спонтано ликовно изражавање; усмерено и слободно цртање - у корелацији са захтевима из ликовне културе; спонтаност, доследност и функционалност у захтевима да се ученици умешно служе прибором за писање, цртање и сликање.

Почетно читање и писање

Основни наставни приступ учењу читања и писања остварује се применом гласовне аналитичко-синтетичке методе. У њене структурне делове (приступне језичке активности, аналитичка и синтетичка вежбања за усвајање појма гласа, писање слова, читање одговарајућег текста и разговор о њему, писање речи и реченица и сл.) функционално и осмишљено интегришу се посебни поступци: одвојено, упоредно и комбиновано учење читања и писања, појединачно и групно усвајање слова - према слободном опредељењу учитеља и у зависности од датих наставних околности.

У околностима претходног стручног и организованог обезбеђења неопходних уџбеника и наставних средстава, учитељ се може одредити и за комплексни поступак у учењу читања и писања.

Увежбавање логичког читања на одговарајућим текстовима из буквара: правилан изговор свих гласова, правилно наглашавање речи, течно повезивање речи у реченици јачином и темпом природног говора. Осмишљено и подстицајно вредновање читања сваког ученика понаособ. Разговор о прочитаном.

Увежбавање графички правилног и естетски ваљаног (лепог) писања: појединачних слова, речи и реченица. Систематично и доследно остваривање хигијенских, техничких и практичних навика везаних за писање (правилно седење и држање тела, функционална употреба прибора за писање и сл.). Одмерено, примерено и подстицајно вредновање рукописа сваког ученика понаособ.

Посебна методичка брига усмерава се на ученике који већ имају извесна предзнања из читања и писања као и на оне ученике који заостају у стицању основне писмености.

Усавршавање читања и писања

После усвајања основне писмености (оријентационо током првог полугодишта), наставља се увежбавање и усавршавање читања и писања и током другог полугодишта, до степена аутоматизованих радњи. Функционалним, осмишљеним и примереним повезивањем стечених знања и вештина, током усвајања почетног читања и писања, са одговарајућим програмским садржајима из осталих предметних подручја (граматика и правопис, лектира, језичка култура) начелно се омогућује ученику да на сваком часу говори, чита и пише.

Језик

Грамматика

Реченица; реч; глас и слово - препознавање.

Уочавање улоге гласа у разликовању значења речи.

Разликовање реченице као обавештења, питања и заповести изговором (интонацијом) и препознавањем у тексту.

Изговор и писање гласова ћ, ч, њ, џ, х и р ако ученицима причињавају тешкоће.

Правопис

Употреба великог слова на почетку реченице, у писању личних имена и презимена, имена насеља (једночлана).

Правилно потписивање (име, па презиме).

Употреба тачке на крају реченице. Место и функција упитника и узвичника у реченици.

Књижевност

Лектира

Лирика

Народна песма: *Славујак*

Народна песма: *Божих штапом бата*

Јован Јовановић Змај: *Мати*

Десанка Максимовић: *Хвалисави зечеви*

Григор Витез: *Нема за мачке школе*

Момчило Тешић: *Сликовница*

Мира Алечковић: *Ветар сејач*

Душан Радовић: *Јесења песма*

Стеван Раичковић: *Цртанка*

Влада Стојиљковић: *Са мном има нека грешка*

Воја Царић: *Пролеће*

Љубивоје Ршумовић: *Ау, што је школа згодна*

Владимир Андрић: *Хлеб*

Избор из поезије Јована Јовановића Змаја, Момчила Тешића,

Десанке Максимовић и Григора Витеза

Избор из народне лирике (успаванке и шаљиве песме)

Епика

Народна прича: *Свети Сава и ђаци* (Буквар)

Народна прича: *Голуб и пчела*

Доситеј Обрадовић: *Два јарца; Две козе*

Десанка Максимовић: *Бајка о лабуду*

Бранко Ћопић: *Сунчев певач*

Тома Славковић: *Зеца и вука*

Божидар Тимотијевић: *Кад пролеће дође, све најбоље пође*

Драган Лукић: *Јабучка* (Буквар)

Езоп: *Лав и миш*

Лав Толстој: *Два друга*

Избор из народне епике (шаљиве приче, пословице, загонетке, брзалице)

Драма

Душан Радовић: *Тужабаба*

Лаза Лазић: *Цар и скитница*

Александар Поповић: *Неће увек да буде први* (Буквар)

Популарни и информативни текстови

Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу

Читање текста

Правилно и течно читање наглас речи, реченица и кратких текстова - провера разумевања прочитаног. Оспособљавање ученика да у читању уочавају и знаке интерпункције (тачка, упитник, узвичник). Поступно овладавање интонацијом обавештајних, упитних и узвичних реченица. Прилагођавање читања текстовној ситуацији (гласно и тихо, брзо и споро читање).

Читање дијалогског текста - индивидуално и по улогама. Систематско, доследно и критичко вредновање ученичког читања.

Увођење ученика у читање у себи реченица и кратких текстова (након савладавања основних елемената технике читања наглас).

Активно слушање уметничког читања текста (звучни и видео записи).

Навикавање ученика на правилно дисање; стицање хигијенских навика при читању.

Тумачење текста

Текстови из лектире користе се за усавршавање читања и писања и увођење ученика у основне појмове о књижевности.

Уочавање наслова, имена аутора, садржаја и илустрација у књизи.

Уочавање просторних и временских односа и битних појединости у описима бића и природе. Уочавање главних ликова, њихових особина и поступака. Запажање основних емоционалних стања (радосно, тужно, смешно). Појмови добро, зло.

Одговори на питања о прочитаном садржају (реченице, одељка, песме, приче, басне, бајке, драмског текста). Уочавање и разумевање карактеристичних реченица у тексту.

Систематично и поступно усвајање књижевних и функционалних појмова.

Књижевни појмови

Лирика

Песма; стих и строфа; основно осећање - на нивоу препознавања.

Епика

Прича; догађај; место и време збивања.

Књижевни лик - изглед, основне етичке особине и поступци.

Пословица, загонетка - препознавање.

Драма

Драмска игра. Драмска радња (на нивоу препознавања).

Језичка култура

Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање - слободно и усмерено: препричавање краћих и једноставнијих текстова из буквара, читанке, часописа за децу, луткарских позоришних представа, цртаних филмова, радијских и телевизијских емисија за децу.

Причање о догађајима и доживљајима - слободно и усмерено: теме које се односе на ближе и шире окружење (непосредна околина, родитељски дом, школа, игра, излети; посете, сусрети); причање на основу стваралачке маште; причање према низу слика - поступно откривање слика, по логичном редоследу.

Описивање предмета - слободно и подстицањем: уочавање и именовање изразитих обележја једноставних предмета и омиљених играчака; описивање биљака и животиња: описивање биљака на основу заједничког посматрања; слободно описивање животиње љубимца и описивање животиња на основу заједничког посматрања. Описивање предмета, биљака и животиња на основу личног искуства/сећања и знања из предмета Свет око нас.

Усмена и писмена вежбања

Ортоелске вежбе: правилан изговор гласова, сугласничких група, речи, ономотопеја, брзалица.

Ортографске вежбе: преписивање речи и кратких реченица са датим задатком; проверавање и вредновање уредности и читкости писања.

Диктат за примену правописних правила. Аутодиктат.

Лексичке вежбе: грађење речи; синоними; антоними; речи са умањеним и увећаним значењем и сл.

Синтаксичке вежбе: усмерено и самостално састављање реченица; реченице са допуњавањем; реченице од задатих речи и сл.

Одгонетање и решавање ребуса.

Казивање напамет научених текстова (лирских и епских).

Сценско импровизовање драмског/драматизованог текста.

Служење речником и писање/стварање сопственог речника.

Конвенционални језички стандарди у усменом општењу (са непознатом и одраслим саговорником - употреба речи Ви из поштовања и учтивости); писање честитке.

Израда домаћих писмених задатака (до пет) и њихова анализа на часу - у другом полугодишту.

Други разред

Оперативни задаци:

- уочавање и схватање реченице као основне језичке категорије; препознавање и разумевање главних реченичних делова;
- упознавање са фонетским и морфолошким појмовима према захтевима програма;
- савладавање нових програмских захтева из правописа;
- овладавање техником читања и писања латиницом;
- мотивисање, подстицање и усмерење на читање лектире;
- увежбавање читања наглас; усавршавање читања у себи у функцији тумачења текста;
- уочавање и тумачење битних чинилаца текста према захтевима програма;
- симултано усвајање књижевних и функционалних појмова;
- овладавање основним облицима језичког изражавања и даља усавршавања и неговање језичке културе;
- систематско и доследно реализовање програмираних и њима сличних вежбања у говору и писању.

Језик

Грамматика

Реченица - обавештење, питање и заповест. Уочавање потврдних и одричних реченица. Обележја реченице у говору (интонација и пауза) и у тексту (велико почетно слово и знаци интерпункције: тачка, упитник, узвичник).

Препознавање главних делова реченице (предикат, субјекат).

Именице и глаголи (уочавање и препознавање). Разликовање основних глаголских облика за исказивање садашњег, прошлог и будућег времена; разликовање потврдних и одричних глаголских облика. Разликовање рода и броја именица.

Глас и слог, самогласници и сугласници; слоготворно р. Подела речи на слоге у изговору (једноставнији случајеви).

Правопис

Употреба великог слова у писању личних имена и презимена, надимака уз лично име, имена животиња, вишечланих географских имена и улица (једноставнија решења).

Писање адресе.

Растављање речи на крају реда (основна правила).

Писање речце **ли** у упитним реченицама и речце **не** уз глаголе у одричним реченицама.

Скраћенице за мере (корелација са наставом математике).

Тачка. Упитник. Узвичник. Две тачке и запета у набрајању.

Усвајање латинице - читање и писање у другом полугодишту.

Књижевност

Лектира

Лирика

Народна песма: Мајка Јова у ружи родила

Народна песма: Смешно чудо

Породичне и шаљиве народне лирске песме - избор

Јован Јовановић Змај: Патак и жабе

Момчило Тешић: Пролећно јутро у шуми

Мира Алечковић: Песма за мамине очи

Бранко Ћопић: Болесник на три спрата

Душан Радовић: Лепо је све што је мало

Стеван Раичковић: Кад почне киша да пада

Драган Лукић: Школа

Мирослав Антић: Тајна

Љубивоје Ршумовић: Једнога дана

Владимир Андрић: Дај ми крила један круг

Добрица Ерић: Чуо сам

Избор из поезије Љубивоја Ршумовића и Добрице Ерића

Избор из Антологије српске поезије за децу (приредио Душан Радовић)

Епика

Народна песма: Марко Краљевић и орао

Народне приповетке: Старо лијино лукавство; Седам прUTOва

Народна прича: Свети Сава, отац и син

Српске народне бајке - избор

Народне басне: Коњ и магарац; Лисица и гавран

Доситеј Обрадовић: Пас и његова сенка
Десанка Максимовић: Слика зима
Гроздана Олујић: Шаренорепа
Бранко Ћопић: Доживљаји мачка Тоше (одломци)
Ханс Кристијан Андерсен: Бајке (избор)
Јакоб и Вилхелм Грим: Три брата
Александар Сергејевич Пушкин: Бајка о рибару и рибици
Лав Н. Толстој: Врабац и ласте
Феликс Салтен: Бамби (одломак)

Избор из народног усменог стваралаштва (шаљиве приче, пословице)

Драма

Гвидо Тартаља: *Зна он унапред*
Драган Лукић: *Стара слика на зиду*
Александар Поповић: *Два писма*

Популарни и информативни текстови

Избор из енциклопедија и часописа за децу

Читање текста

Увежбавање и усавршавање технике читања наглас и у себи с разумевањем прочитаног. Усклађивање интонације и темпа читања са природом текста (приповедање, опис, дијалог). Поступно и доследно увођење ученика у начин вођења дневника о прочитаним књигама; повремено читање и коментарисање записа на посебним часовима. Читање дијалогског текста по улогама.

Читање наглас и у себи са ограниченим временом и унапред постављеним захтевима (усмерено читање). Читање у себи као припрема за самостално читање и учење.

Тумачење текста

Слободно (самостално) саопштавање утисака о прочитаном тексту.

Разумевање прочитаног текста. Уочавање хронологије и повезаности догађаја у приповедању. Запажање карактеристичних детаља у описивању лика и амбијента. Разумевање намера и осећања садржаних у тексту. Заузимање властитих ставова према поступцима ликова. Откривање и тумачење порука у тексту.

Схватање важнијих целина у тексту (одељак) и одређивање подналова. Схватање одељка у целини и у његовим битним појединостима.

Уочавање различитих значења речи у тексту и тумачење њихове изражајне функције.

Систематично усвајање књижевних и функционалних појмова.

Књижевни појмови

Лирика

Песма, осећања; стих, строфа - на нивоу препознавања и именовања.

Епика

Фабула - редослед догађаја (препознавање).

Главни и споредни ликови, њихове особине и поступци.

Поруке.

Епска песма, бајка, басна - препознавање.

Драма

Драмски јунак, драмска радња, драмски сукоб, дијалог; позорница, глумац - на нивоу препознавања.

Језичка култура

Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање садржине краћих текстова, филмова, позоришних представа, радијских и телевизијских емисија за децу - слободно детаљно препричавање; детаљно препричавање по заједничком плану; препричавање садржаја у целини и по деловима (слободно и по заједничком плану).

Причање о догађајима и доживљајима - индивидуално и по заједничком плану; предметност причања: ближе и даље окружење, стварност и машта, непосредно доживљавање и сећање/раније стечено искуство; причање према низу слика изложених у целини, које представљају целовит, занимљив и динамичан догађај.

Описивање предмета са којим се ученик први пут среће; властити избор предмета за описивање - слободно или по раније утврђеном плану. Описивање биљака и животиња на основу непосредног посматрања - особине које се најочљивије намећу у тренутку посматрања. Усвајање основних елемената приступа описивању - стварање заједничког и индивидуалног плана описа.

Усмена и писмена вежбања

Ортоепске вежбе: правилан изговор речи, исказа, краћих реченица и пословица.

Ортографске вежбе: преписивање реченица и краћих одломака текстова ради усавршавања технике и брзине писања; увежбавање читког и уредног рукописа.

Аудодиктат и контролни диктат: провера тачности запамћивања и усвојености правописних правила.

Лексичке и семантичке вежбе: основно и пренесено/фигуративно значење речи; грађење речи - формирање породица речи; синоними и хомоними; некњижевне речи и њихова замена језичким стандардом и др.

Синтаксичке вежбе: самостално и подстицајно састављање реченица, проширивање задатих реченица, прилагођавање реда речи комуникативним потребама у контексту.

Загонетање и одгонетање, решавање и састављање ребуса и укрштених речи.

Казивање напамет научених текстова (лирских, епских и драмских).

Сценско приказивање драмског/драматизованог текста.

Служење речником и енциклопедијом за децу и писање сопственог речника.

Слушање и вредновање/критичко процењивање говора/разговора у емисијама за децу на радију и телевизији.

Неговање културе слушања саговорника; писање разгледнице и краћег писма.

Израда домаћих писмених задатака (до осам) и њихова анализа на часу.

Начин остваривања програма

Основе читања и писања

Припрема за почетно читање и писање - Трајање припрема за почетно читање и писање зависи од резултата претходних испитивања предзнања ученика, односно од састава сваког одељења. Полазећи од тих резултата, у сваком одељењу организују се посебне вежбе за групе ученика и појединце ради уједначавања предзнања и припреме ученика за успешно прелажење на учење читања и писања. Ученицима који знају да читају и пишу треба давати диференциране задатке у складу с њиховим могућностима (читање лакших текстова у сликовницама, писање одговора на постављена питања о прочитаном тексту, препричавање прочитаног текста, коришћење наставних листића).

У припремном периоду за читање и писање треба организовати следећа вежбања:

- вежбе у посматрању (визуелне вежбе): запажање и одабирање значајних појединости; развијање аналитичког посматрања; тематски организовано посматрање предмета, биљака, животиња, лица, слика, цртежа и илустрација; запажање облика, боја, положаја предмета и бића; уочавање покрета, динамике кретања, мимичких активности и гестикулације;

- вежбе у слушању (акустичке вежбе): откривање и разликовање звукова, шумова и тонова, разликовање карактеристика говора наставника, друга, глумца, спикера; неговање пажљивог слушања говорника и саговорника;

- развијање културе усменог изражавања: препричавање текста, позоришне представе и филма; причање на основу непосредног посматрања и стваралачке маште; причање на основу низа слика;

- развијање културе усменог изражавања: препричавање текста, позоришне представе и филма; причање на основу посматрања и причање на основу низа слика;

- формирање и усавршавање културе практичног комуницирања: навикавање на учтиву фразеологију и говорне конвенције; говорно сналажење у разним околностима;

- усвајање и развијање појма реченице, речи и гласа; развијање осећања за основне говорне јединице;

- аналитичка, синтетичка и аналитичко-синтетичка вежбања;
- лексичка и синтаксичка вежбања: богаћење речника, активирање пасивног речника, анализа гласовне структуре речи;
- вежбе артикулације: чист, јасан и правилан изговор гласова;
- моторичке вежбе: вежбање покрета руке, шаке и прстију, писање различитих црта и линија као основних елемената слова; једноставно и спонтано ликовно изражавање; усмерено и слободно цртање - у корелацији са захтевима из ликовне културе.

Све те вежбе, као и оне које су намењене савладавању основних појмова о језику, организују се непрекидно, како у припремном периоду тако и у процесу учења гласова и слова и њиховог повезивања у речи и реченице.

Почетно читање и писање

Читање - На основу резултата претходног испитивања знања и умења деце из области читања и писања, као и конкретних услова рада, наставник се опредељује за упоредни, одвојени или комбиновани распоред читања и писања.

Према резултатима претходног испитивања познавања слова и читања и према индивидуалном напредовању ученика у одељењу, наставу почетног читања и писања треба изводити на више нивоа, уз примену принципа индивидуализације без обзира на поступак (монографски, групни, комплексни) за који се определио учитељ. Са ученицима који познају слова или већ знају да читају, као и са оним који брже напредују, треба остварити садржаје и облике рада који одговарају њиховим могућностима и потребама, а ученицима који теже савладавању почетно читање - пружити сталну и систематску помоћ.

Због различитих општих способности ученика, неједнаког образовног нивоа и социјалних и других услова, наставу почетног читања и писања учитељ мора организовати тако да уз упознавање сваког детета омогући његов лични најбржи и најефикаснији напредак и развој.

Приликом извођења вежби у читању и писању обраћа се пажња на развијање хигијенских навика. Удаљеност текста од очију треба да је око 30 цм; по правилу, светлост треба да долази с леве стране, а чита се и пише при свежем ваздуху и умереној температури; потребно је пазити на правилност дисања при читању.

У процесу учења читања, поред уџбеника ученик треба да што више користи животне ситуације: читање натписа, назива фирми, обавештења, имена улица, наслова и поднаслова у новинама и књигама, потом читање сликовница и наставних листића, итд.

Текстови за читање треба да су кратки (и по садржају и по структури реченице), динамични и интересантни.

Читање је појединачно. Свако дете чита својим темпом, према својим способностима. Вежбама у шчитавању и логичком читању децу треба постепено уводити у савладавање технике читања.

У хору се могу повремено читати наслови, поднаслови, теже речи, поједине реченице, изреке, загонетке, понеки стих, питалице, бројалице и слично - пре свега, у интересу подстицања и охрабривања оних ученика који заостају у савладавању читања.

Писању се деца уче повлачењем линија (све линије слова једнаке дебљине, а слова једнаке висине и с подједнаком удаљеношћу), добром графитном оловком, односно тупим пером.

Елементи слова се не пишу одвојено, већ се увежбавају осмишљеним цртежима. Појединачно писање слова треба ограничити на 1 до 2 реда, а посебну пажњу посветити вежбама анализе појединих делова слова, редоследу писања елемената и повезивању слова.

Дневна оптерећеност ученика писањем не треба да је дужа од 15 до 25 минута. Рукопис треба да је индивидуалан, читак, графички правилан и уредан. Леваци се не смеју присиљавати на писање десном руком.

Писање се учи: преписивањем, диктатом, одговарањем на питања, допуњавањем реченица, састављањем прича на основу слика, заједничким препричавањем и првим облицима самосталног писменог изражавања.

Према томе, настава почетног читања и писања обухвата и рад на књижевном тексту, артикулационе, говорне и писмене вежбе, те савладавање елементарних појмова из граматике и правописа.

Усвајање штампаних и писаних слова начелно се остварује до краја првог полугодишта.

Усавршавање читања и писања

После усвајања основне писмености (оријентационо током првог полугодишта), читање и писање се увежбава и усавршава током другог полугодишта до степена аутоматизованих радњи. Функционалним, осмишљеним и примереним повезивањем стечених знања и вештина, током усвајања почетног читања и писања, са одговарајућим програмским садржајима из осталих предметних подручја (граматика и правопис, лектира, језичка култура) омогућује се ученику да на сваком часу говори, чита и пише.

За усавршавање читања и писања користе се систематска вежбања: гласно читање протумаченог текста из читанке или шире лектире, уз аналитичку и критичку процену таквог читања: тихо читање текста и непосредно пре разговора о њему; флексибилно читање ванчитаначког текста; читање ради увида у постигнуту брзину читања и степен разумевања прочитаног; читање по улогама.

Усавршавање писања постиже се доследним захтевима који се односе на графичку узорност слова и њихово ваљано повезивање у речима и речи у реченицама, а остварује се систематским вежбама: преписивањем, диктатом, аутодиктатом, самосталним писањем реченица и краћих састава.

Неопходно је примерено и подстицајно вредновање рукописа сваког ученика понаособ, а нарочито приликом прегледања домаћих писмених задатака. Повремено организовати посебне часове за лепо писање.

И у овом наставном периоду, према потреби, организују се активности и остварују захтеви најмање на три нивоа по њиховој тежини: за просечне ученике, за оне са натпросечним способностима, као и за оне ученике који имају потешкоћа у овладавању знањима, умењима и навикама у читању и писању.

Учење другог писма (латинице)

Учење другог писма, односно латинице, треба остварити у другом полугодишту другог разреда.

Одвојено учење читања и писања пружа могућности да се друго писмо квалитетније савлада. Пожељно је, дакле, да се прво усвајају штампана слова, па потом писана, јер такав методички приступ пружа више могућности за вежбање.

Слова другог писма не обрађују се монографски већ по групама.

На основу савремених психолошко-дидактичких сазнања, слова другог писма, односно латинице, требало би обрађивати следећим редоследом:

- прво се обрађују слова која су потпуно или приближно иста у ћирилици и латиници (Аа, Ее, Јј, Оо, Кк; приближно иста Мм и Тт);

- затим се обрађују слова која су потпуно различита у ћирилици и латиници;

- и на крају треба обрадити слова која су истог облика, а различито се изговарају (Сс, Вв, Рр, Пп, Хх) у ћирилици и латиници.

Такав редослед треба применити за обраду и штампаних и писаних слова, што је у складу са дидактичким принципом поступности - од лакшег ка тежем.

Пошто су ученици овладали извесним операцијама усвајајући прво писмо, ћирилицу, лакше ће поимати облике слова другог писма (латинице). Због тога није потребно понављати цео поступак обраде слова као приликом усвајања ћирилице, већ само неке неопходне радње: показивање слова, коментарисање њихове графичке структуре, начин писања, сличност и разлике с другим словима, читање. Посебно треба посветити пажњу вежбама усвајања облика слова, њиховом читању и писању у речима и реченицама.

Текстове писане ћирилицом и латиницом треба упоређивати тек кад ученици потпуно усвоје латиницу. Тада треба организовати вежбе преписивања текстова са ћирилице на латиницу, и са латинице на ћирилицу. Веома је важно да се у настави не прекида са праксом наизменичне употребе ћириличног и латиничког писма.

Језик (граматика и правопис)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте *да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.* У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именованја, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним низовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптерете* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима учили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник **к, г, ж**, ученици ће прво запажати у грађењу речи и деклинацији у V разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке већ и у синтаксичне законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице, у којој се запажају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акцентовану реч а у крајевима где се одступа од акценатске норме да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања елементарних и сложених које се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистичу из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;
- уважавање ситуационе условљености језичких појава;
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;

- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавање језичких појава;
- неговање примењеног знања и умења;
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као стваралачки поступак, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у умења, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно

неговати више облике знања и умења - *применљивост и стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодной прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних и стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.

- Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.

- Подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима.

- Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)

- Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања.

- Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.

- Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).

- Сагледавање језичких чињеница (примера) *са разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.

- Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.

- *Дефинисање језичког појма*; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.

- Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).

- Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неоспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

Књижевност

Увођење најмлађих ученика у свет књижевности али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних) представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо, на овом ступњу школовања стичу се основна и не мало значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Текстови из лектире представљају програмску окосницу. Учитељ има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове унутрашње структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Читање и тумачење текста

Особеност и деликатност овог предметног сегмента нису толико у програмираним садржајима колико су у узрасним могућностима најмлађих ученика да дате садржаје ваљано усвоје, те да се стеченим знањима и умењима функционално служе и у свим осталим

наставним околностима. Сходно томе, читање и тумачење текста у млађим разредима преважно је у функцији даљег усавршавања гласног читања, уз постепено, систематско и доследно увођење у технику читања у себи, као и усвајање основних појмова, односа и релација које садржи у себи прочитани текст.

Читање текста, према томе, на млађем узрасном нивоу има сва обележја првог и темељног овладавања овом вештином као знањем, нарочито у првом разреду. Посебно је важно да ученици поступно и функционално усвоје ваљано читање наглас које у себи садржи неке од важнијих чинилаца логичког читања (изговор, јачина гласа, паузирање, интонационо прилагођавање и др.) и које ће природно тежити све већој изражајности током другог разреда (наглашавање, емоционално подешавање, темпо и сл.) чиме се у доброј мери олакшава усвајање технике изражајног читања (трећи разред). Притом, од особите је важности да се свако читање наглас и сваког ученика понаособ (а нарочито у првом разреду) - осмишљено, критички и добронамерно вреднује. Сваки ученик, наиме, након што је прочитао неки текст наглас, треба од својих другова у разреду и учитеља да сазна шта је у том читању било добро, а шта евентуално треба мењати да би оно постало још боље.

Поступност, систематичност и доследност посебно долазе до изражаја у оспособљавању ученика за читање у себи. Овај вид читања у млађим разредима представља сложенији наставни захтев, иако са становишта искусног, формираног читача то не изгледа тако. Читање у себи, наиме, садржи низ сложених мисаоних радњи које ученик треба симултано да савлада, а посебан проблем представља тзв. унутрашњи говор. Зато се код већине ученика првог разреда ово читање најпре испољава у виду тихог читања (тихи жагор, мрмљање), да би касније, али упорним вежбањем, добило своја потребна обележја. Међу њима свакако ваља истаћи различите видове мотивисања, подстицања и усмерења, чиме се олакшава доживљавање и разумевање текста који се чита, те тако читање у себи, са становишта методике савремене наставе књижевности, постаје незаобилазни услов за ваљано тумачење текста.

Тумачење текста у млађим разредима представља изузетно сложен и деликатан програмски захтев. Текст је темељни програмски садржај који има водећу и интеграциону наставну улогу јер око себе окупља и групише одговарајуће садржаје и из осталих предметних подручја. Али, због узрасних ограничења у рецепцији, тумачењу и усвајању основних структурних а нарочито уметничких чинилаца текста, потребно је испољити много инвентивности, систематичности и упорности у оспособљавању ученика за постепено уочавање, препознавање, а затим образлагање и спонтано усвајање његове основне предметности.

У првом разреду тумачење текста има изразита обележја спонтаног и слободног *разговора* са ученицима о релевантним појединостима - просторним, временским, акционим - у циљу провере разумевања прочитаног, односно у функцији активног увежбавања и ваљаног усвајања читања наглас и у себи. Инвентивним мотивисањима, подстицањима и усмерењима (ко, где, када, зашто, како, чиме, због чега, шта је радосно, тужно, смешно, занимљиво, необично и сл.) - ученицима се омогућава да уочавају, запажају, откривају, упоређују, објашњавају, образлажу дате појавности које чине предметност прочитаног текста.

У другом разреду приступ тумачењу текста скоро је у свему исти као и у претходном разреду, само што су захтеви, по природи ствари, нешто увећани а програмски садржаји адекватно допуњени (самостално саопштавање утисака о прочитаном тексту, заузимање властитих ставова о важнијим појавностима из текста и речито образлагање и одбрана таквих схватања, откривање и схватање порука у тексту, препознавање одељка, уочавање карактеристичних језичких и стилских појмова и сл.).

Ученике треба систематски и на ваљан начин подстицати на укључивање у библиотеку (школску, месну), формирање одељењске библиотеке, приређивање тематских изложби књига, слушање/гледање звучних/видео записа са уметничким казивањима текста, организовање сусрета и разговора са писцима, литерарних игара и такмичења, вођење дневника о прочитаним књигама (наслов, писац, утисци, главни ликови, одабране реченице, необичне и занимљиве речи и сл.), формирање личне библиотеке, цедетеке, видеотеке и др.

Таквим и њему сличним методичким приступом читању и тумачењу текста, при чему посебну пажњу ваља посветити улози ученика као значајног наставног чиниоца (његовом што већем осамостаљивању, слободном истраживању и испољавању, пружању могућности за властито мишљење), остварују се нека од темељних начела методике савремене наставе и књижевности, међу којима су свакако поступно и осмишљено увођење ученика у сложени свет књижевноуметничког дела и симултано али и планско богаћење, усавршавање и неговање његове језичке културе.

Језичка култура

Оперативни задаци за реализацију наставних садржаја овог подручја јасно указују да је континуитет у свакодневном раду на богаћењу ученичке језичке културе једна од примарних методичких обавеза, почев од уочавања способности сваког детета за говорно комуницирање у тзв. *претходним испитивањима* деце приликом уписа у први разред, па преко различитих вежби у говору и писању до ученичког самосталног излагања мисли и осећања у току наставе, али и у свим осталим животним околностима у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Правилна артикулација свих гласова и графички узорна употреба писма, напуштање локалног говора и навикавање на стандардни књижевни језик у говору, читању и писању, оспособљавање за слободно препричавање, причање и описивање, и уз функционалну примену усвојених и правописних правила, разноврсна усмена и писмена вежбања која имају за циљ богаћење ученичког речника, сигурно овладавање реченицом као основном говорном категоријом и указивање на стилске вредности употребе језика у говору и писању и др. - основни су наставни задаци у остварењу програмских садржаја из језичке културе.

Ово предметно подручје нешто је другачије конципирано у односу на претходне програме. Најпре, установљен је другачији, примеренији назив који је истовремено и једноставнији и свеобухватнији од раније коришћених термина. Исто тако, преуређена је структура програмских садржаја који у новој поставци делују прегледно, систематично и препознатљиво, без непотребних понављања и конфузије. Јер, на основу укупне разредне наставе, постоје језички појмови које ученик овог узраста треба поступно, систематично и ваљано (а то значи - трајно) да усвоји, па су и замишљени као програмски садржаји (захтеви). А до њиховог трајног и функционалног усвајања, скоро без изузетака, пут води преко бројних и разноврсних облика *усмених* и *писмених* језичких испољавања ученика, а то су најчешће: *језичке игре, вежбе, задаци, тестови* и сл. На пример, најмлађег ученика ваља, између осталог, оспособити да самостално, убедљиво и допадљиво описује оне животне појаве које језичким описом (дескрипцијом) постају најпрепознатљивије (предмети, биљке, животиње, људи, пејзаж, ентеријер и др.). Зато се описивање као програмски захтев (садржај) јавља у сва четири разреда. А остварује се, усваја као знање и умење применом оних облика који ће ефикасним, економичним и функционалним поступањима у наставним околностима ученичку и језичку културу учинити поузданом и трајном. А то су: говорне вежбе, писмене вежбе (или осмишљено комбиновање говора и писања), писмени радови, изражајно казивање уметничких описних текстова, аутодиктат и сл. А то важи, у мањој или већој мери и за све остале врсте ученичког језичког изражавања.

Основни облици усменог и писменог изражавања у млађим разредима представљају темељне програмске садржаје за стицање, усавршавање и неговање ваљане и поуздане језичке културе најмлађег ученика. Неки од тих облика (препричавање, причање) присутни су и у претходним испитивањима деце за упис у школу што значи да на њих ваља гледати као на језичко искуство које полазници у извесној мери већ поседују. Отуда и потреба да се са усавршавањем и неговањем тих основних облика говорног комуницирања отпочне и пре формалног описмењавања ученика.

Препричавање разноврсних садржаја представља најједноставнији начин ученичког језичког испољавања у наставним околностима. И док се у поменутиим претходним испитивањима као и у припремама за усвајање почетног читања репродуковању одређених садржаја приступа слободно, већ од краја тзв. букварске наставе па надаље ваља му приступити плански, осмишљено и контануирано. То значи, најпре, да се унапред зна (а то се дефинише у оперативним плановима рада учитеља) које ће садржаје ученик препричавати у наставним околностима. Њихов избор треба да обухвати не само текстове, и не само оне из читанки, већ и из других медијских области (штампа, позориште, филм, радио, телевизија и сл.). Потом, ученике ваља благовремено мотивисати, подстицати и усмеравати на овај вид језичког изражавања, а то значи - омогућити им да се самостално припреме за препричавање али у које ће истовремено бити интегрисани и одговарајући програмски захтеви. Ваља, затим, водити рачуна о томе да се начелно препричавају само они садржаји који су претходно протумачени/анализирани или о којима се са ученицима водио макар приступни разговор. Коначно, и препричавање, као и све остале видове ученичког изражавања, треба на одговарајући начин вредновати (најбоље у разреду и уз свестрано учествовање ученика и подршку учитеља).

Причање у односу на препричавање јесте сложенији облик језичког изражавања ученика, јер док је препричавање углавном репродуковање прочитаног, одслушаног или виђеног садржаја, причање представља особен вид стваралаштва које се ослања на оно што је ученик доживео или произвео у својој стваралачкој машти. Зато причање тражи посебан интелектуални напор и језичку изграђеност, те ученика свестрано ангажује: у избору тематске грађе и њених значајних појединости, у компоновању одабраних детаља и у начину језичког уобличавања свих структурних елемената приче. Методички приступ овом значајном облику усавршавања и неговања ученике језичке културе у основи је исти као и код препричавања (ваљано функционално локализовање у плановима рада, осмишљено повезивање са сродним садржајима из осталих предметних подручја, а нарочито са читањем и тумачењем текста, осмишљено и инвентивно мотивисање, усмеравање и подстицање ученика да у причању остваре што свестранију мисаону и језичку перспективу, умешно вредновање ученичких домаћаја у причању и др. Посебно треба водити рачуна о томе да причање у функцији читања и тумачења текста (у тзв. уводном делу часа) не прерасте у схематизовано и површно набрајање/именовање одређених појавности, а да се притом занемари индивидуални приступ ученика датој предметаости, те да изостане стварање приче као целовите менталне представе, довољно препознатљиве и ваљано мисаоно и језички уобличене. Тако, на пример, уводни разговори о домаћим и дивљим животињама поводом басне која се чита и тумачи неће дати жељене резултате на нивоу уводних говорних активности ако се такве животиње само класификују по познатој припадности, именују или само набрајају, као што ће *слободно причање* о неким необичним, занимљивим, али стварним и појединачним сусретањима ученика са датим животињама, у којима су доживљени радост, изненађење, одушевљење, радозналост, упитаност, страх и сл. - створити праву истраживачку атмосферу на часу. Причање, пак, коликогод било изазовно у свим својим сегментима за језичко испољавање најмлађих ученика - начелно ваља реализовати као део ширег наставног контекста у коме ће се саодносно и функционално наћи и други облици језичког изражавања, а нарочито описивање.

Описивање јесте најсложенији облик језичког изражавања на нивоу најмлађих разреда. Оно је мање или више заступљено у свакодневном говору, јер је неопходно за јасно представљање суштинских односа између предмета, ствари, бића и других појмова и појава у свакој животној ситуацији. Јер, док је за препричавање основа одређени садржај, за причање подстицај неко *догађање*, *доживљај*, дотле за описивање нису неопходне неке посебне околности, већ се оно користи кад год се дође у додир са *појавностима* које у свакодневном језичком комуницирању могу скренути пажњу на себе. Но, због бројних узрасних ограничења у раду са најмлађим ученицима, овој врсти језичкога комуницирања ваља приступити посебно одговорно и уз нарочито поштовање принципа наставне условности и поступности у захтевима: оспособљавање ученика да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Исто тако, ученике овог узрасног нивоа ваља подстацати и усмеравати да из сложеног процеса описивања најпре усвоје неколика општа места којима се могу служити све дотле док се не оспособе за самостални и индивидуални приступ овом захтевном језичком облику. У том смислу ваља их навикавати да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да уоче, издвоје и заокруже битна својства/особине (спољашње и условно унутрашње) и да се одреде према посматраној предметности (први покушаји формирања личног става/односа према датој појави). Исто тако, неопходна је поуздана процена планирања вежби у описивању са усмерењима/подстицањима у односу на она вежбања у којима може доћи до изражаја ученичка самосталност и индивидуалност. Како се, пак, описивање врло често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (нарочито књижевноуметничког) то је потребно стално усмеравати ученичку пажњу на она места у таквим текстовима која обилују описним елементима, а посебно када се описују предмети, ентеријер, биљке и животиње, књижевни ликови, пејзаж и сл., јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком комуницирању. Пошто је за описивање потребан већи мисаони напор и дуже време за остварење дуже замисли - ваља предност дати писменој форми описивања над усменом. Остали општи методички приступи овом значајном облику језичког изражавања исти су или слични као и код препричавања и причања (од планирања, преко реализације планираних активности, до вредновања постигнутог и функционалног повезивања са сродним садржајима какви су и усмена и писмена вежбања за стицање, усавршавање и неговање језичке културе ученика).

Усмена и писмена вежбања, како им и сам назив каже, замишљена су као допуна основних облика језичког изражавања, почев од најједноставнијих (изговор гласова и преписивање речи), преко сложенијих (лексичке, семантичке, синтаксичке вежбе, остале вежбе за савладавање узорног говора и писања), до најсложенијих (домаћи писмени задаци и њихово читање и свестрано вредновање на часу). Свака од програмираних вежби планира се и остварује у оном наставном контексту у коме се јавља потреба за функционалним усвајањем дате језичке појаве или утврђивања, обнављања или систематизовања знања и примене тих знања у конкретној језичкој ситуацији. То значи да се, начелно, све те или њима сличне вежбе не реализују на посебним наставним часовима већ се планирају у склопу основних облика језичког изражавања (препричавање, причање, описивање) или одговарајућих програмских садржаја осталих предметних подручја (читање и тумачење текста, граматика и правопис, основе читања и писања). Управо у осмишљеним са односним поставкама та вежбања вишеструко утичу на подизање нивоа ученичке језичке културе.

*

Природно је да се планским остварењем програмских садржаја из језичке културе отпочне тек у другом полугодишту првог разреда (пошто се савлада елементарна техника читања и писања). Међутим, јасно је да се многи од њих симултано остварују већ у периоду

припрема за читање и писање, као и у периоду учења, усвајања основне писмености. Јер, без потребне језичке развијености (слободан разговор, препричавање краћих садржаја, аналитичко-синтетичке гласовне вежбе и сл.) не може се успоставити неопходна говорна комуникација, преко потребна за усвајање појмова гласа и слова. Касније, она постаје основа за остварење наставних садржаја и из свих осталих подручја овог предмета (као и укупне разредне наставе), али се истовремено и сама шири и продубљује до нивоа јасног, правилног, садржајно и стилски примереног језичког општења у усменој и писменој форми. Тиме језичка култура у највећој мери доприноси јединству целовитости наставе српског језика и чини да се она реализује у функционалном повезивању наизглед различитих програмских садржаја али који се најбоље остварују управо у таквој методичкој спрези.

МАТЕРЊИ ЈЕЗИЦИ ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

Из техничких разлога нисмо у могућности да објавимо део **ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА ПРВИ И ДРУГИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА** које се односе на измене за **АЛБАНСКИ, БУГАРСКИ, МАЂАРСКИ, РУСИНСКИ, РУМУНСКИ и СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК**. За делове правилника који се односе на **МАТЕРЊЕ ЈЕЗИКЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА** обратите се редакцији

ХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Cilj i zadaće

Cilj nastave hrvatskog jezika u prvom razredu jeste da učenik savlada tehniku čitanja i pisanja na elementarnoj razini, kao i da potiče korištenje jezičnih kompetencija za organiziranje i proširivanje vlastitih znanja i izražavanja iskustava.

Zadaće nastave hrvatskog jezika:

- razvijanje ljubavi prema materinjskom jeziku i potrebe da se on neguje i unapređuje
- osnovno opismenjavanje najmlađih učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda hrvatskog književnog jezika
- postupno upoznavanje gramatike i pravopisa hrvatskog jezika
- upoznavanje jezičnih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima
- osposobljavanje za uspješno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene uporabe i u različitim komunikacijskim situacijama
- razvijanje osjećanja za autentične estetske vrijednosti u književnoj umjetnosti razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tečno, ekonomično i uvjerljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rječnika, jezičnog i stilskog izraza

- uvježbavanje i usavršavanje glasnog čitanja, pravilnog, smislenog i izražajnog i čitanja u sebi, doživljajnog, usmjerenog, istraživačkog
- razvijanje ljubavi za čitanje, tehnike čitanja, razumijevanje pročitanog
- izdvajanje glavnih aktera, vremena i mjesta radnje i slijed događaja
- razlikovanje pozitivnih od negativnih junaka, razlikovanje stvarnog od imaginarnog
- postupno, sustavno osposobljavanje učenika za logično shvatanje i kritičko procjenjivanje pročitanog teksta
- doživljavanje i vrjednovanje scenskih ostvarenja - kazalište, film
- usvajanje osnovnih teorijskih i funkcionalnih pojmova kazališne i filmske umjetnosti
- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštivanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske književnosti, kazališne i filmske umjetnosti, kao i drugih umjetničkih ostvarenja
- razvijanje poštivanja prema kulturnoj baštini i potrebe da se ona njeguje i unapređuje
- navikavanje na redovito praćenje i kritičko procjenjivanje programa za djecu na radiju i televiziji
- poticanje učenika na samostalno jezičko, literarno i kazališno stvaralaštvo
- poticanje, njegovanje i vrjednovanje učeničkih izvan nastavnih aktivnosti
- odgoj učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrijednosti
- razvijanje patriotizma i odgoja u duhu mira, kulturnih odnosa i suradnje među ljudima

Prvi razred

Operativne zadaće:

- identificira rečenice, riječi, slogove i glasove u hrvatskom jeziku
- pravilno izgovaranje glasova, riječi i izraza i pravilno intoniranje rečenica
- vladanje tehnikom početnog čitanja:
- vezivanje glasova za slova
- vezivanje slova u riječi
- čitanje rečenica kao cjeline
- poštivanje točke, zareza, upitnika, uskličnika, dvije točke
- očavane cjelina i dijelova teksta (naslov i odlomak)
- razumijevanje pročitanog
- čitanje kratkih tekstova različitih vrsta primjerenih uzrastu
- navikavanje na uporabu standardnog jezika u govoru i pisanju
- formiranje navika za čitko, uredno i pravilno pisanje
- postupno uvođenje u doživljavanje književnih djela: bajke, basne, pjesme i priče
- usvajanje prvih književnih pojmova

Osnove čitanja i pisanja

Prethodna ispitivanja

Ispitivanje govornih sposobnosti učenika, učeničkog rječnika (bogatstvo rječnika, odstupanje od standardnog jezika, govorni nedostaci, ispravnost vida i sluha), ispitivanje poznavanja slova, čitanja i pisanja; ispitivanje umješnosti učenika u rukovanju priborom za pisanje i crtanje; ispitivanje stupnja njegove socijaliziranosti i uočavanje njegove osobitosti koje valja prihvatiti ili mijenjati.

Priprava za učenje čitanja i pisanja

Priprava za čitanje i pisanje podrazumijeva vježbe u promatranju, zapažanju i opisivanju, pripovijedanje na temelju zapažanja; vježbe nakon kojih bi učenici trebali da razumiju jednostavne upute i reagiraju na njih na odgovarajući način te da slušaju kratke tekstove različitih vrsta primjerene uzrastu, prikupljajući informacije, bogateći znanja i rječnik; uočavaju vezu govora s neverbalnim oblicima komunikacije; vježbe pokreta ruke, šake i prstiju i njihova koordinacija. Uvježbavanje elemenata pisanih slova.

Uvođenje u početno učenje čitanja i pisanja

Osnovni nastavni pristup učenju čitanja i pisanja ostvaruje se primjenom glasovne analitičko-sintetičke metode. U njezine strukturne dijelove (prisutne jezične aktivnosti, analitička i sintetička vježbanja za usvajanje pojma glasa, pisanje slova, čitanje odgovarajućeg teksta i razgovor o njemu, pisanje riječi i rečenica i sl.) funkcionalno i osmišljeno sjedinjuju se posebni postupci: odvojeno, uporedno i kombinirano učenje čitanja i pisanja, pojedinačno i grupno usvajanje slova prema slobodnom opredjeljenju učitelja i u zavisnosti od datih nastavnih okolnosti.

U okolnostima prethodnog stručnog i organiziranog osiguranja neophodnih udžbenika i nastavnih sredstava, učitelj se može opredijeliti i za kompleksni postupak u učenju čitanja i pisanja.

Uvježbavanje logičkog čitanja na odgovarajućom tekstovima: pravilan izgovor svih glasova, pravilno naglašavanje riječi, tečno povezivanje riječi u rečenici jačinom i tempom prirodnoga govora. Osmišljeno i podsticajno vrijednovanje čitanja svakog učenika ponaosob. Razgovor o pročitanoj.

Uvježbavanje grafički pravilnog i estetski valjanog (lijepog) pisanja: pojedinačnih slova, riječi i rečenica. Sustavno i dosljedno ostvarivanje higijenskih, tehničkih i praktičnih navika vezanih za pisanje (pravilno sjedenje i držanje tijela, funkcionalna uporaba pribora za pisanje i sl.). Odmjereno, primjereno i podsticajno vrijednovanje rukopisa svakog učenika ponaosob.

Posebna metodička briga usmjerava se na učenike koji već imaju izvjesna predznanja iz čitanja i pisanja kao i na one učenike koji zaostaju u sticanju osnovne pismenosti.

Usavršavanje čitanja i pisanja

Pisanje štampanim i pisanim slovima na pismu hrvatskoga jezika; pravilno oblikovanje slova i njihovo povezivanje u riječi; odvajanje riječi prilikom pisanja; pravilna uporaba točke, upitnika, uskličnika, zareza (pri nabranjanju); pisanje i čitanje kratkih tekstova s različitim namjenama na vlastitom iskustvu i svijetu mašte.

Jezik

Pravogovor

Rečenica; riječ; glas i slovo - prepoznavanje.

Uočavanje uloge glasa u razlikovanju značenja riječi.

Razlikovanje izjavne, upitne i usklične rečenice; uočavanje da neke riječi imaju isto značenje: uočava riječi suprotnog značenja.

Pravopis

Uporaba velikog slova na početku rečenice i u pisanju osobnih imena i imena naselja, imena škola; pravilno potpisivanje; pravilno izgovaranje i pisanje glasova **č, ć, đ, h** i **ž**; uporaba točke kao znaka na kraju rečenice. Uočavanje mjesta i funkcije upitnika i uskličnika u rečenici. Uočavanje skupova **ije** i **je**.

Književnost

Domaća lektira

Bauer, Veža, Tri medvjeda i gitara

Horvat-Vukelja, Željka, Hrabrica

Balog, Zvonimir, Male priče o velikim slovima

Grim, J. I V., Snjeguljica

Čunčić-Bandov, J., Zmaj do zmaja u igrama bez kraja

Horvat-Vukelja, Ž. i Pribić, Slikopriče

Femenić, S., Idi pa vidi

Školska lektira

Pilić, Sanja, *Kiša*

Marinović, M., *Jesen*

Femenić, S., *Nakrivio kapu žir*

Čunčić-Bandov, J., *Jesenko*

Radić, M., *Kruha*

Jakševac, S., *Priča o kruhu*

Čunčić-Bandov, J., *Jesenska šumska šala*

Bull, H. B., *Ptičji oproštaj*

Vršić, S., *Mjesec pričalo*

Kušec, M., *Najbolji dječak na svijetu*

Horvat-Vukelja, Ž., *Božićna želja*
Čunčić-Bandov, J., *Zvezdani razgovor*
Adamić, S., *Zima*
Adamić, S., *Snježne balerine*
Čunčić-Bandov, J., *Proljetni suncobran*
Zvrko, R., *Igrajmo se*
Skok, J., *Priča male ure*
Iveljić, N., *Mm... m*
Horvat-Vukelja, Ž., *Balon*
Kovačević, M., *Stanovi*
Radić, I., *Šuma zimi*
Čunčić-Bandov, J., *Cvrčak i bubamara*
Balog, Lj., *Moja zvijezda*
Mihanović, A., *Hrvatska domovina*
Dovjak-Matković, B., *Neobične naočale*
Lupša, M., *Tko će Grgi ispričati bajku*
Škrinjarić, S., *Proljeće*
Sabadi, N., *Proljetne sličice*
Vitez, G., *Zelena škola*
Gavran, M., *Sestra*
Goleš, I., *Zašto puž nosi svoju kućicu*
Herceg, E., *Jaglaci*
Krtalić, M., *Što je ljubav*
Taritaš, M., *Abeceda*
Horvat-Vukelja, Ž., *Miško u cirkusu*
Španić, P., *Krpelj*
Kireta, S., *Šarena lica uskrasnih pisanica*
Zemunić, V., *Tulipan*
Balog, Z., *Pravi tata*
Vitez, G., *Kvočka vodi svoju djecu u šetnju*
Kramer, M. N., *Radost*
Zidar-Bogadi, N., *Šešir*
Škrinjarić, S., *Tuga bijelog medvjeda*
Volkov, V., *Ježevi u gostima*
Devide, V., *Knjige*

Femenić, S., *Neobično prijateljstvo*
Truhelka, A., *Konji*
Plackovskij, M., *Pouka iz prijateljstva*
Gardaš, A., *Svinja u trgovini*
Brechwa, J., *Kvočka*
Balog, Z., *Što se od vode pravi*
Jakševac, S., *Maslačak šalje djecu u svijet*
Fale, R., *More govori*
Balog, Lj., *Kamen*
Škrinjarić, S., *Sunce*

Čitanje teksta

Pravilno i tečno čitanje naglas riječi, rečenica i kratkih tekstova-provjera razumijevanja pročitanog. Osposobljavanje učenika da u čitanju uočavaju i znake interpunkcije. Postupno ovladavanje intonacijom izjavnih, upitnih i uskličnih rečenica. Prilagođavanje čitanja tekstovnoj situaciji (glasno i tiho, brzo i sporo čitanje).

Čitanje dijaloškog teksta-individualno i po ulogama. Sustavno, doslijedno i kritičko vrijednovanje učeničkog čitanja.

Uvođenje učenika u čitanje u sebi rečenica i kratkih tekstova.

Aktivno slušanje umjetničkog čitanja teksta (zvučni i video zapisi).

Navikavanje učenika na pravilno disanje; sticanje higijenskih navika pri čitanju.

Tumačenje teksta

Tekstovi iz lektire koriste se za usavršavanje čitanja i pisanja i uvođenje učenika u osnovne pojmove o književnosti.

Uočavanje naslova, imena autora, sadržaja i ilustracija u knjizi.

Uočavanje prostornih i vremenskih odnosa i bitnih pojedinosti u opisima bića i prirode. Uočavanje glavnih likova, njihovih osobina i postupaka. Zapažanje osnovnih emocionalnih stanja (radosno, tužno, smiješno). Pojmovi dobra i zla.

Odgovaranje na pitanja o pročitanom sadržaju (rečenice, odjeljci, pjesme, priče, basne, bajke, dramski tekstovi). Uočavanje i razumijevanje karakterističnih rečenica u tekstu.

Sustavno i postupno usvajanje književnih i funkcionalnih pojmova.

Književni pojmovi

Lirika

Pjesma, stih i strofa, osnovno osjećanje - na nivou prepoznavanja.

Epika

Priča, događaj, mjesto i vrijeme zbivanja.

Književni lik - izgled, osnovne etičke osobine i postupci.

Poslovica, zagonetka - prepoznavanje.

Drama

Dramska igra, dramska radnja (na nivou prepoznavanja).

Jezička kultura

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje - slobodno i usmjereno: prepričavanje kratkih i jednostavnijih tekstova iz početnice, časopisa za djecu, kazališnih predstava, crtanih filmova, radijskih i televizijskih emisija za djecu.

Pričanje o događajima i doživljajima - slobodno i usmjereno: teme koje se odnose na bliže i šire okruženje, pričanje na osnovu stvaralačke mašte, pričanje prema nizu slika - postupno otkrivanje slika po logičnom redoslijedu.

Opisivanje predmeta - slobodno i podsticanjem: uočavanje i imenovanje izrazitih obilježja jednostavnih predmeta i omiljenih igračaka, opisivanje biljaka i životinja, slobodno opisivanje životinje ljubimca i opisivanje životinja na osnovu zajedničkog promatranja. Opisivanje predmeta, biljaka i životinja na osnovu osobnog iskustva/sjećanja i znanja iz predmeta Svijet oko nas.

Usmena i pismena vježbanja

Ortoepske vježbe: pravilan izgovor glasova, suglasničkih grupa, riječi, onomatopeja, brzalica.

Ortografske vježbe: prepisivanje riječi i kratkih rečenica s datim zadatkom, provjeravanje i vrijednovanje urednosti i čitkosti pisanja.

Diktat za primjenu pravopisnih pravila. Autodiktat.

Leksičke vježbe: građenje riječi, sinonimi, antonimi, riječi s umanjenim i uvećanim značenjem i sl.

Sintaksičke vježbe: usmjereno i samostalno sastavljanje rečenica, rečenice s dopunjavanjem, rečenice od zadatah riječi i sl.

Odgonetanje i rješavanje rebusa.

Kazivanje naizust naučenih tekstova (lirskih i epskih).

Služenje rječnikom i pisanje/stvaranje osobnog rječnika.

Konvencionalni jezični standardi u usmenom općenju (s nepoznatim i odraslim sugovornikom - uporaba Vi iz poštivanja i učtivosti), pisanje čestitke.

Izrada domaćih pismenih zadaća i njihova analiza na času - u drugom polугоđu.

Drugi razred

Operativne zadaće:

- čitanje kratkih tekstova različitih vrsta primjerene uzrastu
- prikupljanje informacija radi bogaćenja znanja, mašte i rječnika
- pričanje o događajima poštujući kronologiju
- pripremanje kraćih priopćenja o zadanoj temi pomoću zajedničkog plana
- osposobljavanje za uočavanje i razumijevanje bitnog u tekstu (u cjelini i po dijelovima)
- motivirati, poticati i usmjeravati na čitanje lektire
- uvježbavanje čitanja naglas, usavršavanje čitanja u sebi radi tumačenja teksta
- sustavno i dosljedno realiziranje programiranih i njima nalik vježbanja u govoru i pisanju

Jezik

Pravogovor

Razlikovanje glasova i slova hrvatskog jezika, prepoznati, imenovati i razlikovati samoglasnike i suglasnike, uočavanje sloga kao artikulacione cjeline, vezujući ga za samoglasnik.

Razlikovanje izjavne, upitne i usklične rečenice.

Razlikovanje jesne i niječne rečenice.

Uočavanje da neke riječi imaju isto značenje, riječi suprotnog značenja, riječi koje označavaju nešto umanjeno/uvećano.

Prepoznavanje i razlikovanje imenica (opće i vlastite) i glagola.

Prepoznavanje glavnih dijelova rečenice.

Glas i slog, samoglasnici i suglasnici, slogotvorno r. Podjela riječi na slogove u izgovoru (jednostavniji slučajevi).

Pravopis

Uporaba velikog slova u imenima ulica, trgova, ustanova, poduzeća, udruga, blagdana. Pisanje niječnice ne i čestice li. Pisanje kratica. Rastavljanje riječi na slogove, spojnice; rastavljanje riječi na kraju retka. Uočavanje skupova ije i je.

Književnost

Domaća lektira

Junaković, S., Dome, slatki dome

Prosenjak, B., Miš

Peroci, E., Maca papučarica

Anderson, H. K., Bajke

Horvat-Vukelja, Ž., Reumatični kišobran

Iveljić, N., Pronađeno blago

Videk, N., Pismo iz Zelengrada

Horvatić, D., Stanari u slonu
Školska lektira
Kolumbić, T., Majčine ruke i kruh
Zidar-Bogadi, N., Domovina
Marks, A., Kako je Ana kupila kruh
Lambevaska, N., Voćni razgovor
Pašagić, B., Bježi, mišiću, bježi
Marinović, M., Dušni dan
Pokić, M., Sveti Nikola
Jakševac, S., Čudno mjesto neko
Katajev, V., Čarobni cvijet
Iveljić, N., Čudovište iz đaćkih torba
Zidar-Bogadi, N., Janina mačka
Vodanović, J., I ja imam pravo na igru
Peroci, E., Djeco, laku noć
Mudri, N., Dijete
Grim, J. I V., Zvezdani taliri
Zidar-Bogadi, N., Svi Ivanini prijatelji
Lovrić, M., Ružno pače
Rodari, Đ., Poziv na ples
Čunčić-Badov, J., Zimski san
Brecht, B., Zima, ptice i djeca
Čunčić-Badov, J., Božićna želja
Polak, S., Veseli borić
Čunčić-Badov, J., Božićni ukras
Jušić-Seunik, Z., Sunce
Kišević, E., Moja mama
Vitez, G., Kako živi Antuntun
Lovrić, M., Putovanje plavog lonca
Jurica, B., Tonček i voda
Kolarić-Kišur, Z., Dva Franceka
Brlić-Mažuranić, I., Mali patuljak
Lupis, N., Dani karnevala
Pašagić, B., O mjesecu i zvijezdama
Krilić, Z., Vatrogasac

Balog, Z., Dimnjačar
Krilić, Z., Vicko
Kovačević, M., Riječ život
Krtalić, M., Što je ljubav
Kušec, M., Pozdrav
Župačić, A., Kad bi svi ljudi na svijetu
Belač, L., Moja želja
Lovrić, M., Pošla koka u dućan
Zidar-Bogadi, N., Proljeće se ne da naslikati
Parun, V., Jutro
Markoč, S., Nestašni medo
Videk, N., Pismo iz zelengrada
Sabadi, N., Tvrdo glava braća jajoglava
Čunčić-Bandov, J., Zaboravljivi zeko
Gete, J. V., Pjesma o šumi
Krilić, Z., Iznenadjenje za majčin dan
Pašagić, B., Uspavanka
Femenić, S., Plava priča
Čunčić-Bandov, J., Kišni razgovor
Vitez, G., Od čega su načinjene ljubice
Goleš, I., Zašto puž nosi svoju kućicu
Heuk, S., Priča o radoznom medvjediću
Krtalić, M., Baš u ovo proljeće
Femenić, S., Maslačak šalje djecu u svijet
Krklec, G., Praznik ljeta
Zidar-Bogadi, N., Pismo s mora
Izbor iz enciklopedija i časopisa za djecu

Čitanje teksta

Uvježbavanje i usavršavanje tehnike čitanja naglas i u sebi s razumijevanjem pročitano. Usklađivanje intonacije i tempa čitanja s prirodom teksta (pripovijedanje, opis i dijalog). Uočavanje naslova, podnaslova imena autora i ulomaka.

Čitanje i razumijevanje nelinearnih elemenata teksta.

Pravilno intoniranje znaka interpunkcije pri čitanju. Uočavanje nepoznatih riječi i pronalaženje objašnjenja.

Tumačenje teksta

Slobodno priopćavanje dojmova o pročitanoj tekstu.

Razumijevanje pročitanoj teksta. Uočavanje kronologije i povezanosti događaja u pripovijedanju. Razumijevanje namjera i osjećanja sadržanih u tekstu. Zauzimanje osobnih stavova prema postupcima likova.

Sustavno usvajanje književnih i funkcionalnih pojmova.

Književni pojmovi

Lirika

Pjesma, osjećanja, stih, strofa - na nivou prepoznavanja i imenovanja.

Epika

Fabula-redoslijed događaja (prepoznavanje).

Glavni i sporedni likovi, njihove osobine i postupci.

Poruke

Epska pjesma, bajka, basna - prepoznavanje.

Drama

Dramski junak, dramska radnja, dramski sukob, dijalog, pozornica, glumac - na nivou prepoznavanja.

Jezična kultura

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje sadržine kraćih tekstova, filmova, kazališnih predstava, radijskih i televizijskih emisija za djecu - slobodno detaljno prepričavanje, detaljno prepričavanje po zajedničkom planu, prepričavanje sadržaja u cjelini i po dijelovima.

Pričanje o događajima i doživljajima - individualno i po zajedničkom planu.

Opisivanje predmeta s kojim se učenik po prvi puta susreće, osobni izbor predmeta za opisivanje - slobodno ili po utvrđenom planu. Opisivanje biljaka i životinja na osnovu neposrednog promatranja.

Usmjena i pisana vježbanja

Ortoepske vježbe: pravilan izgovor riječi, kraćih rečenica, poslovice.

Ortografske vježbe: prepisivanje rečenica i kraćih ulomaka radi usavršavanja tehnike i brzine pisanja, uvježbavanje čitkog i urednog rukopisa.

Autodiktat i kontrolni diktat: provjera tačnosti zapamćivanja i usvojenosti pravopisnih pravila.

Leksičke i semantičke vježbe: osnovno i preneseno značenje riječi, građenje riječi, sinonimi i homonimi, nestandardizovane riječi, njihova zamjena jezičnim standardom i dr.

Sintaksičke vježbe: samostalno i podsticajno sastavljanje rečenica, proširivanje zadatih rečenica.

Zagonetanje i odgonetanje, rešavanje i sastavljanje rebusa i ukrštenih riječi.

Kazivanje naizust naučenih tekstova.

Scensko prikazivanje dramskog teksta.

Služenje rječnikom i enciklopedijom za djecu i pisanje sopstvenog rječnika.

Slušanje i vrednovanje / kritično procjenjivanje govora u emisijama za djecu na radiju i televiziji.

Njegovanje kulture slušanja sagovornika, pisanje razglednica i kraćeg pisma.

Izrada domaćih pismenih zadataka (do osam) i njihova analiza na satu.

СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да ученици продуктивно овладају српским језиком у оквиру предвиђене језичке и лексичке грађе, да упознају елементе културе народа који говоре тим језиком и оспособе се за споразумевање, дружење и зближавање са припадницима већинског народа и других националности.

Задаци наставе српског језика јесу да ученици:

- продуктивно овладају говорним језиком у оквиру основних језичких структура и речника од око 2000/3000/1 фреквентних речи и израза;
- разумеју саговорника и усмена излагања о темама из свакодневног живота;
- усвајају правилан изговор и интонацију при усменом изражавању и читању;
- оспособљавају се за разговор о темама из свакодневног живота;
- савладају два српска писма и основе правописа ради коректног писменог изражавања у границама усвојених језичких структура и лексике;
- упознају елементарне законитости српског језика;
- разумеју текстове различитог жанра у оквиру предвиђене тематике;

- упознају се са основним карактеристикама културе народа чији језик уче;
- стичу навике самосталног коришћења речника и језичких приручника и оспособе се за информисање, образовање и самообразовање на српском језику;
- развију интересовања и мотивацију за учење српског језика и тако стекну већу комуникативну компетенцију и способност размишљања на њему.

¹ У косим заградама /.../ означени су проширени програмски садржаји за које се опредељује васпитно-образовна организација на предлог наставника у зависности од нивоа знања ученика, националног састава средине, блискости језика ученика и нематерњег језика и др.

Први разред

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- усвоје правилан изговор (артикулација гласова, акценат - место, квалитет и квантитет акцента; мелодија и интонација реченице у зависности од комуникативног циља);
- усвоје предвиђене језичке структуре, најосновније облике комуникације и око 250/350/ речи и израза и активно их употребљавају у говору, са тежиштем на исказивању радње презентом;
- разумеју, на слух, императивне исказе, питања и шест до десет реченица које чине кохерентну целину у оквиру обрађене тематике, као и краће дијалоге;
- стекну способност да одговарају на питања и да постављају питања како би могли водити кратке дијалоге;
- стекну способност за краће самостално излагање од четири до осам реченица које чине целину /или са више реченица/.

Тематика

Школа: учионица, намештај, основни школски прибор; школско двориште, школска зграда; персонал школе, ученици; ситуације за време наставе и за време одмора; пригодне свечаности и празници.

Породица и дом: играчке, најчешће дечје игре; чланови уже породице, занимања чланова уже породице; кућа/стан (просторије, намештај), свакодневне дужности у кући.

Најближа околина: упознавање најважнијих објеката у месту (продавница, пошта, пијаца, станица, амбуланта и др.); превозна средства. Домаће животиње, воће, поврће, цвеће.

Дани у недељи.

Бројање до 20.

Најосновнији облици комуникације: казивање имена, адресе, поздрављање, представљање, ослонљавање друга, наставника; исказивање молбе, жеље, захваљивања;

сагласност, одбијање, (основни облици); тражење и давање основних података о себи и другима. Игре, песме за певање и рецитовање са тематиком блиском овом узрасту.

Језичка материја

Именовање предмета и бића

У функцији субјекта увежбавају се: показне заменице **ово, то, оно**, именице сва три рода у оба броја и личне заменице сва три лица у једнини и множини.

У функцији глаголског дела предиката треба употребљавати енклитичке облике помоћног глагола **јесам**, а у функцији именског дела предиката увежбавати именице сва три рода у оба броја. Обрасци: Ово (то, оно) је камион (столица, звоно).

То су дечаци.
Ово је девојчица (Марија).
Ти си ученик (ученица).
Они су ученици.
Марија је ученица.

Од именица мушког рода које у множини проширују основу са **-ов, -ев, (друг-другови)** и код којих се врши промена сугласника (**дечак-дечаци**), употребљавају се само оне које се намећу у одређеној говорној ситуацији.

Исказивање радње

У функцији субјекта треба увежбавати и надаље именице сва три рода, заменице сва три лица у једнини и множини. У функцији предиката увежбавати облике презента са исказаним и неисказаним субјектом. Треба обратити пажњу на треће лице множине. Увежбавају се и најчешћи глаголи са морфемом се (**играти се, облачити се**, итд).

Образац: Милан (он) трчи
Јелена (она) седи.
Дете (оно) чита.
Они (оне, она) цртају.
Ја седим. (Седим.)
Ми седимо. (Седимо.)
Вера иде.
Ученици иду.
Ти се играш.
Ви се играте.

Исказивање особина предмета и бића

У функцији субјекта и даље се употребљавају именице мушког, женског /и средњег/ рода, личне заменице, а у функцији именског дела предиката описни придеви.

Обрасци: Лутка је велика.
Он је добар.
/Млеко је топло. /

Трешње су црвене.
Кликери су црвени.

Исказивање објекта

За исказивање објекта употребљавати именице усвојене у претходним обрасцима. Треба обратити пажњу на двојачке облике акузатива именица мушког рода (биће - предмет).

Образац: Ученик носи торбу.
 Он црта камион.
 Петар зове Ивана.
 Ученици имају оловке.
 Мама чита писмо.

Исказивање просторних односа

За исказивање просторних односа треба увежбавати прилоге за место (на питања **где**): **овде, ту, близу, далеко** и др, локатив с предлозима **у** и **на** (на питање **где**), као и акузатив с предлозима **у** и **на** (на питање **куда**) у једнини.

Обрасци: Марија седи овде.
 Сто је у соби.
 Марија чита у учионици.
 Чаша је на столу.
 Јелена жури на пошту.
 Зоран трчи у парк.
 Милан иде у двориште.

Исказивање молбе, заповести

Облик другог лица императива користити само када то захтева говорна ситуација.

Образац: Устани! Устаните!
 Отвори! Отворите!
 Гледај! Гледајте!

Говорне вежбе

СТИЦАЊЕ И РАЗВИЈАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА: слушање са разумевањем и говор.

Одговори на питања, постављање питања: на основу датих упитних речи, на визуелни подстицај, на дате одговоре.

Разумевање, давање налога, извршавање радњи.

Вежбе дијалогског карактера у свакодневним говорним ситуацијама (наставник-ученик, ученик-ученик) уз усвајање и правилно коришћење предвиђених основних облика комуникације; варирање дате ситуације.

Краће самостално излагање на основу слике или низа слика (4-8 реченица које чине целину).

Једноставнији описи предмета и бића.

Извођење лакших, подесних игара за децу (групне и дидактичко-језичке игре), учење бројалица, певање и рецитовање песама. Извођење малих сцена из свакодневних животних ситуација.

Од првог момента у вежбама пажња се посвећује савлађивању правилног изговора: чиста и јасна артикулација гласова српског језика (посебно увежбавање правилне артикулације гласова којих нема у језику ученика), правилно акцентовање, интонација и мелодија реченице.

Други разред

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- усвоје предвиђене језичке структуре, око 250/300/ нових речи и израза и основне облике комуникације и да их користе у говору за исказивање радње у садашњости и прошлости;

- савлађују правилан изговор нових лексичких јединица, као и осталих елемената изговора везаних за нове морфолошке категорије;

- разумеју на слух поруке 8-15 реченица које чине кохерентну целину у оквиру обрађене тематике, као и краће дијалоге;

- стекну способност да одговарају (да дају више одговора на једно питање) и постављају питања како би могли да воде кратке дијалоге;

- стекну способност за краће самостално излагање у вези са обрађеном тематиком;

- /оспособе се за почетно читање и писање према интересовању и могућностима./

Тематика

Школа: живот у школи, ситуације из живота у школи и за време наставе и за време одмора, дужности ученика; одлазак у школу; зимски и летњи распуст; школски и спортски терени.

Породица и дом: дечје игре; радне обавезе /радна места/ и слободно време чланова породице, недеља у породици, кућни апарати.

Човек: делови тела; одржавање личне хигијене; одећа, обућа; исхрана, дневни оброци, основне врсте јела, прибор за јело.

Ближе и шире окружење: продавнице са намирницама и основним артиклима; пекара; апотека; пољопривредно домаћинство, пољопривредни послови и производи.

Месеци и годишња доба.

Бројање до 100, основне рачунске операције.

Основни облици комуникације: међусобно упознавање, ословљавање познате и непознате особе, извињавање, привлачење пажње, давање и тражење података о себи и другима; одбијање, сагласност; тражење и давање дозволе.

Игре, песме за певање и рецитовање у оквиру предвиђене тематике.

Језичка материја

Именовање предмета и бића

Даље увежбавање образаца из претходног разреда.

У функцији субјекта и именског дела предиката треба увежбавати и именице које у множини проширују основу и код којих се јавља промена сугласника. Уводити најфреквентније именице мушког рода на а у оквиру предвиђене лексике.

Уз именицу у функцији субјекта и именског дела предиката уводи се атрибут који се са именицом слаже у роду, броју и падежу.

У функцији глаголског дела предиката употребљавају се и облици перфекта помоћног глагола, али само у реченицама са исказним субјектом. Посебну пажњу треба обратити на слагање субјекта и облика перфекта помоћног глагола.

Обрасци: Голубови су птице.
То су ученици.
Оно је деда.
Милан је био радник.
Маријана је била ученица.
Млада девојка је добра радница.
Ово је било мало село.

Исказивање радње

Даље увежбавање облика презенте нових глагола.

Поред облика презенте увежбавати и облике перфекта сва три лица једнине и множине. Посебну пажњу треба обратити на слагање субјекта (исказаног именицама и заменицама сва три рода) са радним глаголским придевом. Облике перфекта увежбавати само у реченицама са исказаним субјектом.

Развијати способност за уочавање глаголског вида (читати-прочитати; цртати-нацртати).

Увежбавање најфреквентнијих правих повратних глагола (**се-себе**).

Обрасци: Аца пише.
Они скачу.
Он је отпутовао.
Ја сам читао (читала).
Дете је читало.
Ми смо читали (читале).
Отац је читао.
Мајка је прочитала књигу.
Ја се умивам.

Исказивање особине предмета и бића и припадања

Увежбавање обрасца из претходног разреда. У функцији субјекта употребљавати и именице средњег рода.

Уз именицу у функцији субјекта и именског дела предиката увежбавати атрибуте који се са њом слажу у роду, броју и падежу. Најпре уводити показне заменице (**тај, та, то**) у служби атрибута. У функцији глаголског дела предиката треба увежбавати и облике перфекта помоћног глагола у реченицама са исказаним субјектом.

У функцији именског дела предиката треба увежбавати присвојне придевске заменице које означавају припадање првом, другом и трећем лицу једнине.

Обрасци: Хаљина је чиста.
Та кућа је стара.
Оно дете је весело.
Нова школа је велика.
Тај капут је био мој.
Оловке су моје.
То маче је било моје.

Исказивање објекта

Увежбавање обрасца из претходног разреда.

У функцији објекта треба увежбавати именице предвиђене у првом обрасцу, као и ненаглашене облике личних заменица у оба броја уз предикат у облику презентата.

Обрасци: Милан воли колач.
Милан воли друга.
Павле има голубове.
Мама га (је) зове.
Марија их чека.

Исказивање намене

У функцији индиректног објекта треба увежбавати именице мушког и женског рода у оба броја. Уз најфреквентније глаголе увежбавати две допуне (у акузативу и дативу).

Обрасци: Учитељица говори Ивану.
Она помаже другарицама.
Милан помаже друговима.
Петар је дао књигу другарици.

Исказивање просторних односа

Увежбавање обрасца из претходног разреда уз нове прилоге (на питање **где и куда**): **напред, назад, овамо, онамо, десно, лево, право** и др. У функцији одредбе за место увежбавати и множинске облике именица у локативу и акузативу.

Обрасци: Дечаци трче на игралиште.
Иванка је у школи.

Драган седи напред.
Они иду десно.
Ученици седе на столицама.
Они стављају свеске у клупе.

Исказивање молбе, заповести

Увежбавање облика другог лица једнине императива уз вокатив личних имена.

Образац: Јелена, дођи овамо!
 Марко, молим те, нацртај цвет!

Исказивање временских односа

У функцији одредбе за време треба увежбавати најфреквентније прилоге: **данас, јуче, сутра, рано, касно, јутро, увече, сада** и именице које означавају дане у седмици у облику акузатива са предлогом у.

Обрасци: Тата путује данас.
 Ја сада читам.
 Јуче сам пливао.
 Иван долази у суботу.
 Бака је стигла у петак.

Исказивање начина радње.

За исказивање начина вршења радње увежбавају се најфреквентнији прилози: **брзо, полако, лепо, добро** и др.

Обрасци: Петар чита брзо.
 Она лепо пише.

Говорне вежбе

Настављање увежбавања правилног изговора нових лексичких јединица и нових облика. Коришћење говорних вежби из претходног разреда и увођење нових.

Давање више реченица као одговор на једно питање.

Постављање питања интонацијом.

Вођење дијалога карактеристичних за свакодневне говорне ситуације (у складу са предвиђеном тематиком, језичком и лексичком грађом) уз усвајање и правилно коришћење основних облика комуникације; варирање дијалога на визуелни или вербални подстицај.

Краће самостално излагање у вези са обрађеном темом на основу слике или низа слика и у вези са спонтаним ситуацијама које се стварају у учионици.

/Читање и писање

Читање и писање наслова и сасвим кратких текстова писаних великим штампаним словима./

Начин остваривања програма

Програм садржи: циљ, васпитно-образовне задатке, оперативне задатке, тематику са основним облицима комуникације, језичку материју, говорне вежбе, читање (од II разреда). Сви елементи програма су међусобно повезани и тако их треба реализовати.

Задаци наставе садрже: опште захтеве који се односе на квалитет знања, посебне захтеве за развијање и стицање језичких умења и васпитне задатке. Сви делови програма су у складу са задацима наставе и треба да допринесу њиховој реализацији.

Оперативним задацима формулисани су захтеви у погледу обима програмске грађе коју ученици треба да савладају у сваком разреду.

Тематика је дата по разредима са темама и ситуацијама у којима се усваја језик. Она садржи неколико тематских области: **школа, породица и дом, ближе и шире окружење, природа и друштво, актуелне теме, слободно време ученика, из живота младих** и др. Тематика је дата оквирно да би у извесној мери усмеравала наставнике и писце уџбеника приликом избора најфреквентније лексике у оквиру датих подручја.

Уз тематику су дате форме опхођења (поздрављање, обраћање, представљање, молба, захваљивање) почев од најједноставнијих до сложенијих које су потребне за учење аутентичног језика, односно остваривање природне комуникације.

Језичка материја дата је у виду реченичних модела који су конкретизовани. У њима је издвојена она језичка материја која покрива већи део говорног језика. Она је кумулативна јер се нова грађа увек наслања на претходну. Језички модели се из разреда у разред исказују другим језичким и лексичким средствима. Једноставни искази постепено се шире и међусобно комбинују.

У одељку **Граматика** издвојена је језичка грађа која је у функцији бржег савладавања језика на продуктивном нивоу. У граматичи се пошло од синтаксе, затим морфологије да би у завршним разредима (VII i VIII) дошло до систематизације знања о језичком систему.

Правопис садржи оне правописне норме које се, мање или више, разликују од оних у правопису матерњег језика ученика.

У програму је дат и **проширени** део који се превасходно тиче садржаја у одељку *Језичка материја*, а у зависности од карактеристика појединих категорија. За његову реализацију у целини или фрагментарно, опредељују се школе на предлог предметног наставника. Обим реализације овог дела програма може да варира од школе до школе, од генерације до генерације, од одељења у истој школи, у зависности од нивоа предзнања ученика на који утиче:

- национални састав средине у којој ученици живе,
- сродност нематерњег језика и језика ученика,
- услови рада у школи и др.

Организација васпитно-образовног рада

У настави српског као нематерњег језика тежиште рада преноси се на ученика: он активно учествује у раду, постаје субјект наставе, а својим залагањем и радом треба да стиче и развија језичка умења, да усваја језик и усвојено знање примењује у комуникацији.

Наставник планира, води и организује наставни процес (одабира садржину рада, лексику, наставне методе, облике рада, типове и број вежби итд.), координира радом ученика да би се што успешније остваривали постављени задаци.

Настава мора бити постављена тако да се сваком ученику омогуће што чешће вербалне активности јер се само говорењем може продуктивно овладати језиком. Необично је важно да се поштује принцип индивидуализације у раду, с обзиром на то да је знање језика веома хетерогено и међу ученицима једног одељења.

Програм је јединствен за све националности. То, међутим, не значи да при његовом остваривању наставник не треба да води рачуна о односу српског језика и језика ученика. Мада не увек, тешкоће ће бити веће уколико су и структурне разлике између два језика веће. Пожељно је да наставник познаје структуру језика ученика, како би тежиште рада (интензивнијим вежбама) усмерио на оне елементе који не постоје у језику ученика, а при чијем усвајању ученици највише греше. Наиме, при учењу српског језика јавља се интерференција матерњег језика јер формирани механизам матерњег језика ученика "тежи да готово неприметно натура шаблоне акцента, изговора и реченичне структуре својствене матерњем језику укоренење још у најранијем детињству". Да би се утицај матерњег језика искључио, настава српског језика организује се без учешћа матерњег језика, **директним методом**, што значи да је језик комуникације на часовима српски.

У реализацији свих задатака наставник треба максимално да мотивише ученике користећи одговарајућа АВ - наставна средства, компакт-дискосе, магнетофонске траке и касете, апликације за фланелограф, илустрације у уџбенику, слајдове, дија-филм, филм, слике, фотографије, графофолије, слојевите фолије, ТВ - емисије и др. Наставник мора подстицати ученике да се и они ангажују на прикупљању наставних средстава везаних за тему која се обрађује (разгледнице, кеширане слике, чланци из дневне и недељне штампе и сл.).

Наставу нематерњег језика треба повезивати са наставом језика ученика, познавањем природе и друштва, историје, географије, музичке и ликовне културе, техничког образовања и других наставних предмета. Успостављање корелације међу овим предметима неопходно је јер омогућује остваривање обострано ефикаснијих резултата. Наставник, наравно, мора водити рачуна о томе да нове појмове ученик најпре треба да усвоји у настави предмета на свом матерњем језику.

Наставни програм од I до VIII разреда чини целину, али се у њему могу издвојити три етапе: I-II, III-VI, VII-VIII разред. Свака етапа има своје специфичности.

I етапа (I и II разред)

Приступ у настави овог предмета је у основи оралан. Ученици усвајају основне фонетско-фонолошке одлике језика, артикулацију нових гласова, акценат - место, квалитет и квантитет акцента, ритам и интонацију изјавне, упитне и одричне реченице, основне реченичне структуре и основни реченични фонд од око 500 до 600 (у зависности од реализације и проширеног дела програма) лексичких јединица у оквиру предвиђене тематике; оспособљавају се да разумеју на слух једноставне исказе, да коректно и осмишљено реагују на императивне исказе и питања, оспособљавају се за коришћење и варирање усвојених структура и лексике у краћим дијалозима везаним за познату ситуацију, за самостално описивање слика и ситуација на основу усвојених елемената и да усвоје и правилно употребљавају најосновније облике комуникације предвиђене програмом. Наставник мора подстицати ученике да се спонтано стварају што природније ситуације у

учионици које се тематски уклапају у предвиђене садржаје, а које ће бити подстицајне за њихово вербално укључивање.

Увежбавање језичких модела. Да би се ученици оспособили за правилну комуникацију потребно је да савладају предвиђене језичке моделе. Ученик треба да препозна звучну слику предоченог исказа који илуструје језички модел, да га разуме, имитира, репродукује, да га дуготрајним разноврсним вежбама са различитим садржајем аутоматизује. Након аутоматизације језичког модела, ученик ће моћи самостално да састави сопствене исказе, односно у нормалном говорном темпу моћи ће да гради аналогне структуре са новим конкретним садржајем, стећи ће комуникативну компетенцију, што је и циљ учења језика.

Процес увежбавања језичких модела треба спроводити плански уз доследно поштовање принципа поступности. Језички модели се најпре увежбавају у чистом облику јер ученици треба да усвоје основне моделе у оквиру ограниченог вокабулара.

Модел се усвајају на познатој лексици. У одређени језички модел уноси се само један нови елемент јер би истовремено уношење два непозната елемента (нпр. футур глагола и намену исказану дативом именице и заменице) стварало непотребне тешкоће и успорило би усвајање одређеног језичког модела. Касније се језички модели проширују, комбинују и уводе се у рад нови, сложенији.

Илустроваћемо то на језичком моделу **именовање предмета и бића**. На пример, у обрасцу **Петар је ученик**, који је један од конкретних реализација наведеног модела, може се предикатив **ученик** заменити другом именицом у номинативу - **дечак, младић, фудбалер, столар** и сл., већ према стварној ситуацији. У нормалном исказу те врсте акценат је на предикативу, јер се њиме открива оно што је ново, њиме се именује лице, а то значи да субјект и глаголска копула морају бити познати ученицима од раније да би схватили ову констатацију, односно да би схватили информацију у целини. У практичном раду предикатив ће се веома често мењати, јер се на почетном ступњу учења веома често врши именоване бића и предмета кад год је потребно савладати неку нову именицу (нпр. **Ово је столица, ово је књига, а то је оловка** и сл.)

Ако се у том језичком моделу жели савладати нова (лексички и морфолошки) копула, субјект и предикатив треба да су познати нпр.:

је био,

ће бити

... Петар жели постати ученик,

мора бити.

Субјекат је такође променљив елемент у обрасцу. Место имена **Петар** може се употребити свако друго име или заменица у номинативу, већ према објективној ситуацији. Ако субјект у обрасцу промени род, по правилу мења род и предикатив и зато овај образац може послужити не само за увежбавање нових именица, заменица и помоћних глагола, него и за увежбавање слагања родова.

Непосредни циљ увежбавања овог обрасца јесте усвајање нових речи (именица, помоћни глагол) и нових облика (презент, перфект и футур помоћних глагола) и неких глаголских конструкција у служби глаголске копуле (**жели постати, мора бити, хоће да буде** и сл.).

Коначни циљ увежбавања овог обрасца јесте да ученици стекну способности да у новој говорној ситуацији од нових речи створе исказ аналоган увежбаном обрасцу.

Кад год се појави потреба да се именује неко биће или предмет, ученици ће аутоматски активирати у свести језички модел именовања предмета и бића, који се може изразити формулом $C = П / = к + им.$, где је П глаголска копула + именица дакле условном формулом.

$C = П / = к + им.$

Субјект, копула и предикатив су обавезни елементи овог језичког модела. Они морају бити исказани да би исказ био потпун.

Али овакав исказ може имати и необавезне елементе, нпр. атрибут. Пошто се у обрасцу могу јавити две именице, обе могу имати атрибут или чак свака и по више атрибута. Тако се почетни образац попуњава новим елементима како би исказ био потпунији, прецизнији.

Атрибут уз именице у служби предикатива има ту особину да повлачи на себе логички акценат (нпр. **Петар је добар ученик** - у свести и говорног лица и саговорника има у првом реду квалитативну оцену коју даје придев добар) и зато не треба журити са додавањем атрибута предикативу ако није аутоматизовано исказиване почетног обрасца.

У томе и јесте предност оваквог рада што се почетна структура која је синтаксичко-семантички и лексичко-морфолошки одређена, обележена, после аутоматизовања навике грађења основног обрасца "отвара" и прима "необавезне" елементе, то се на тај начин проширује, засићује се потребним семантичким квантитетом и улази у говорни процес, заузима место у механизму језика.

Реч је о најпростијој реченичкој структури која служи за именовање бића и предмета, али треба имати на уму да се њоме не савлађује само синтаксичка структура $C = П / = к + п /$, нити се њоме савлађује само нова лексика (именице, показне и личне заменице, помоћни глаголи са непотпуним значењем), него се савлађују и морфолошке категорије (номинатив именица и заменица, три основна глаголска времена и императив, бројна конструкција у служби субјекта и предиката, категорија рода и категорија броја и неки изузеци од општих морфолошких и синтаксичких правила).

Дакле, схематизовање, упрошћавање и укалупљивање израза само је привидно јер се образац у почетном облику јавља само на почетку вежбања, док се не постигне аутоматизација, а касније се попуњава другим елементима, док се не постигне богатство потпуног исказа. За усвајање језичке материје користе се разноврсни **типови вежби манипулативног карактера**. Функција тих вежби је увежбавање, учвршћивање и аутоматизација језичких модела да би се ученици оспособљавали да их самостално користе са различитим садржајем у свакодневној комуникацији.

Манипулативне вежбе су строго контролисане, што значи да при увежбавању појединих језичких елемената, наставник исправља ученика ако греша и поново увежбава несавладану језичку материју док је ученик не усвоји.

У I етапи то су, на пример, вежбе разумевања на слух, орално понављање, одговори на питања, постављање питања, вежбе супституције, вежбе допуњавања, вежбе трансформације реченица (време, лице, број, род), вежбе састављања реченица од датих елемената и датих речи према моделу, вежбе повезивања реченица и др.

Вежбе одговора на питања и постављања питања заузимају централно место при увежбавању језичког модела и доприносе стицању комуникативне компетенције. Од ових

вежби треба разликовати питања и одговоре који се користе за проверу разумевања текста, разумевања ситуације и лексичких јединица.

Код ових првих вежби свако питање и одговор садржи образац језичког модела који се увежбава. Због тога одговори ученика морају бити потпуни, целовити, што се при провери разумевања текста не захтева увек.

Колико ће се времена посветити увежбавању једног језичког модела зависи, пре свега, од тога да ли постоји велика разлика у одређеној језичкој конструкцији у односу на матерњи језик. Оним језичким моделима који представљају проблем због интерференције матерњег језика, посвећује се више пажње и више времена да би и они прешли у аутоматизовану навику. Неоправдано је прећи на увежбавање новог језичког модела ако није усвојен претходни.

Тематика и лексика. Сви делови програма: тематика, језичка материја, говорне и писмене вежбе и др. не чине посебан део наставе, него су саставни делови целокупног рада коме је основни циљ формирање и развијање говорних способности ученика.

Јединство ових области, које су у програму издвојене само због прегледности, огледа се у томе што се одређена синтаксичка конструкција - језички модел увежбава на тематски најпогоднијој материји, а у раду се користе облици говорних и писмених вежби. Према томе, предвиђена тематика треба да обезбеди усвајање, програмом предвиђене, језичке моделе, као и усвајање одређене лексике. Исте тематске области јављају се у више разреда, али се остварују другом садржином која је примерена познавању језика и интересовању ученика. Тема о породици, на пример, у I разреду може се ограничити на пет основних језичких структура: именовање предмета и бића, исказивање особине, исказивање радње, исказивање објекта и исказивање просторних односа.

Задатак све три етапе јесте и савлађивање одређеног фонда речи. Међутим, број речи у почетној настави није тако битан. Минимални продуктивни фонд много ће успешније допринети савлађивању механизма на нематерњем језику, него лексичка резерва у којој се ученик (и учитељ) на крају изгуби, па у каснијим годинама зна само речи, а не зна да их употреби. У првој етапи је основни циљ користити лексички минимум који ће омогућити да се савлађују битни елементи језика, а када се они савладају, природно је и тако савладати потребан фонд речи јер богаћење речника иде упоредо са општим развојем, као и са развојем изражавања на матерњем језику. И речи свога језика уче се до краја живота, али је механизам језика савладан на почетку. У детињству су аутоматизоване навике склапања реченица ради постизања одређеног циља у процесу комуникације.

Усвајање лексичких јединица обухвата семантизацију и асимилацију речи. Семантизација се врши коришћењем предмета, или предмета на слици, односно визуелних средстава. Асимилација речи врши се у контексту, у реченици и везује се за одређене говорне ситуације. Поред продуктивног лексичког фонда ученици треба да савладају и рецептивно извесне речи, реченице и изразе.

Говорне вежбе. Основни циљ у току целокупне наставе од I до VIII разреда јесте да се изађе изван оквира рецептивно-репродуктивне наставе и да се остане на неразвијеном, стешњеном и сиромашном одговарању на питања, него да ученици стекну способност и развијају навику дужег излагања повезаних мисли, што је могуће само ако мисле на српском језику.

Говорне способности се стичу и развијају говорењем. Због тога треба одабрати методичке поступке који ће ученике ставити у ситуацију да **питају, одговарају**, изражавају неслагање или слагање са одређеном акцијом или појавом, казују могућност или немогућност извршења одређене радње, итд.

Треба створити ситуацију која стварно одговара реалној говорној комуникацији.

Да би се ученици оспособили да продуктивно усвоје предвиђене елементе говорног и писаног језика, поред наведених манипулативних вежби, користе се и комуникативне вежбе. **Комуникативне (говорне) вежбе** обухватају оне типове вежби у којима се језик користи самостално, функционално у одређеној говорној ситуацији. У ситуационим вежбама ученици треба да усвајају и правилно користе комуникативне функције које су дате уз тематику.

Оријентациони распоред годишњег броја часова

У I и II разреду предвиђена су по 2 часа недељно (по 72 часа годишње). С обзиром на то да је у тим разредима орални приступ настави језика, недељни фонд часова је целисходно распоредити у четири дана. Овакав распоред часова омогућује ученицима свакодневни контакт са српским језиком.

СТРАНИ ЈЕЗИК

Први разред

Циљ

Циљ наставе страног језика у првом разреду јесте да оспособи ученика да на страном језику комуницира на основном нивоу у усменом облику о темама из свог непосредног окружења. У исто време, настава страних језика треба да:

- приближи ученицима идеју о постојању других језика као средстава комуникације;
- развије позитивна осећања према језику који учи;
- подстакне потребу за учењем страних језика;
- подстакне развијање свести о сопственом напредовању ради јачања мотивације за учење језика;
- олакша разумевање других и различитих култура и традиција;
- стимулише машту, креативност и радозналост.

Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Посебни стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са познатим темама.

Усмено изражавање

Ученик усмено изражава садржаје у вези са познатим темама, самостално или уз помоћ наставника.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорницима размењује кратке информације у вези са познатим темама.

Знања о језику¹

Препознаје основне принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

¹ Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

Ученик треба да:

- разликује језик који учи од других језика;
- препознаје гласове (посебно оне којих нема у матерњем језику) у говорном ланцу, акценат, ритам и интонацију;
- разуме вербални садржај уз помоћ облика невербалне комуникације;
- разуме кратке дијалоге, приче и песме о познатим темама, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа;
- разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство ит.);
- развија способност и навику слушања са разумевањем.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- разговетно изговара гласове, научене речи и изразе, акцентује речи, поштује ритам и интонацију;
- даје основне информације о себи и свом окружењу, самостално и уз наставникову помоћ;
- описује кратким и једноставним језичким структурама себе и друге у познатим ситуацијама;
- именује ствари из непосредног окружења у вези са темама које се обрађују;
- репродукује, сам или у групи, кратке рецитације и бројалице и пева познате песмице.

Интеракција

Ученик треба да:

- реагује вербално и невербално на упутства и постављена питања о познатим темама;
- поставља једноставна питања;
- изражава допадање и недопадање;
- учествује у игри и комуникацији на часу (у пару, у групи, итд.).

Знања о језику

- препознаје шта је ново научио;
- препознаје, на елементарном нивоу, гласовну структуру језика који учи и уочава разлику у односу на матерњи језик;
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

Тематика

Школа: школски прибор и простор (учионица)

Ја и моји другови: другови и особе из непосредног окружења игре (на отвореном и у затвореном простору)

Породица и блиско окружење: ужа породица и пријатељи (избегавати стереотипе)

Празници: Божић, Нова година, рођендан

Мој дом: просторије у дому и активности у њима

Исхрана: оброци, избор хране и пића, воће и поврће, навике и укуси у вези са храном

Одећа: делови тела, одевни предмети у односу на временске прилике

Окружење: градска (понашање на улици, у парку, у зоолошком врту) и сеоска средина (домаће животиње и пејзаж)

Остало: годишња доба, месеци и делови дана.

Комуникативне функције

Енглески језик

Комunikација	Leksika	Kognitivne i socijalne veštine	Aktivnosti (primeri)	
--------------	---------	--------------------------------	----------------------	--

Pozdravljanje. Predstavljanje sebe. Kazivanje ličnih imena.	Hello /Hi, I'm... What's your name? Peter. / My name's Peter. Good morning / afternoon.	Razumevanje društvenih normi pri predstavljanju i pozdravljanju. Ponašanje u skladu sa normama.	Slušanje i reagovanje na pitanja nastavnika i / ili uputstva sa audio-zapisa.	
Predstavljanje drugih. Odgovori na jednostavna pitanja o identitetu.	This is... Who's this? Peter. / It's Peter.	Razvijanje jednostavnih dramskih veština.	Dramska igra: rad u parovima.	
Imenovanje predmeta (igračke, školski pribor i sl.) Razumevanje jednostavnih pitanja i davanje kratkih odgovora.	What's this? What's this in the bag? A paintbrush. It's a doll / a toy plane / a ruler. Is it a/an...? Yes. / No. Is this your book? Are these your crayons? Yes. / No.	Razvijanje sposobnosti uočavanja osobina predmeta, povezivanje i pamćenje.	Crtanje i bojenje predmeta po datim uputstvima. Povezivanje tačaka i linija da se dobije slika.	
Reagovanje na zadate podsticaje. Opisivanje predmeta pomoću boje.	say; draw; touch; point to. Colour the door yellow. colours: red, blue, green... Is it red? Yes. / No. What colour is...? It's blue. /The crayon is blue.	Razlikovanje boja. Uočavanje razlika između predmeta na osnovu veličine. Razvijanje mašte.	Didaktičke igre i pesme vezane za boje. Crtanje i bojenje predmeta. Grupisanje predmeta po boji.	
Opisivanje predmeta na osnovu veličine. Opisivanje predmeta pomoću boje i veličine.	The ball is small. Is it big / small? Yes./ No. My bag is big and black.	Zaključivanje na osnovu datih informacija. Razvijanje motoričkih veština. Rešavanje problema.	Crtanje i isecanje predmeta. Pronalaženje skrivenih predmeta postavljanjem kratkih pitanja. Pravljenje postera.	
Imenovanje delova nameštaja i prostorija. Opisivanje položaja i mesta predmeta.	Where's...? It's... On the wall. / In the bag. / Under the chair. The table's in the kitchen. House vocabulary: bed, fridge,	Utvrđivanje položaja predmeta. Razumevanje koncepta u, na, ispod . Identifikovanje položaja na osnovu opisa. Rešavanje problema.	Razgovor o položaju predmeta na slici / u učionici / stanu. Crtanje prostorija; pravljenje fleš karti. Zadavanje problema.	

	bathroom, sitting room...			
Kazivanje brojeva. Traženje i davanje obaveštenja o uzrastu.	numbers (1 - 10) count to... What number is this? It's... Number four is green. How old are you? I'm seven.	Razlikovanje brojeva. Zapamćivanje redosleda brojeva u nizu i u kontekstu. Asocijacije vezane za boje i brojeve.	Didaktičke igre i pesme vezane za brojeve. Pisanje brojeva po nalogu (1, 2, 3...). Slušanje i memorisanje pesama.	
Izražavanje posedovanja pomoću glagola have got (have).	Have you got a / an...? / (Do you have a / an...?) Yes. / No. Who's got a / an...? / (Who has a / an...?) I've got / (I have) a computer. He / She's got / (He / She has) a bicycle.	Povezivanje.	Igra pogađanja postavljanjem "da / ne" pitanja.	
Imenovanje delova tela. Izražavanje pripadanja.	Put your finger on your nose. Touch your eye. I've got two feet. Rover's ears are big. Body language: head, hair, eye, ear, mouth, hand, foot / feet	Uočavanje i povezivanje.	Crtanje i bojenje. Pravljenje fleš karti.	
Imenovanje i opisivanje članova porodice.	Here's my mother. Who's this? It's my dad. My mum's got a small nose. My sister's eyes are blue. She's got blue eyes. My brother is tall. tall / short; thin / fat	Razvijanje osećanja pripadnosti. Uočavanje osobina. Uočavanje razlika i sličnosti. Razvijanje veštine povezivanja na osnovu delimično datih podataka.	Crtanje članova porodice. Pravljenje porodičnog stabla. Postupanje po datom zadatku.	
Imenovanje i opisivanje kućnih ljubimaca / životinja.	The puppy's tail is short. It's got / (It has) four legs and big		Crtanje omiljenih životinja. Rešavanje zagonetki postavljanjem kratkih	

	ears.		pitanja.	
Izražavanje dopadanja / nedopadanja.	Do you like...? Yes. / No. I like... / I don't like...	Izražavanje individualnosti i ličnog stava.	Popunjavanje tabela za izražavanje dopadanja / nedopadanja. Dramatizacija dijaloga.	
Izražavanje sposobnosti / nesposobnosti	Can the frog swim / fly? Yes. / No. What can you do? I can...	Zaključivanje.	Popunjavanje tabela za izražavanje sposobnosti.	
Traženje i davanje dozvole	Can I go out? * Yes. / No, you can't.	Razumevanje i usvajanje normi ponašanja u svakodnevnim situacijama.	Simulacija situacija. Dramatizacija dijaloga.	
Čestitanje i izražavanje lepih želja.	Happy birthday! Happy New Year! Let's count the candles on the cake!	Usvajanje normi lepog ponašanja i uvažavanja drugih.	Rad na grupnom projektu. Ukrašavanje učionice. Pravljenje čestitki i poklona. Slušanje i memorisanje pesama.	
Imenovanje osnovnih namirnica. Traženje hrane. Zahvaljivanje.	Can I have an apple / a glass of water, please? Yes, of course. Here you are. Thank you. What's on your shopping list? Food vocabulary: milk, bread, egg...	Razvijanje motoričkih veština.	Crtnje, bojenje i isecanje namirnica. Crtnje po datom uputstvu. Pravljenje liste za kupovinu.	
Podsticanje na zajedničku akciju.	Let's sing! Let's play!	Razvijanje kooperativnosti i potrebe za timskim radom. Razvijanje inicijative.		

* Colloquially CAN is used more than MAY.

Jezik komunikacije na času

Hello/Hi. Good morning/ afternoon. Good night.

Good bye / Bye, Ms..., See you tomorrow.

Stand up everyone. Sit down, please. Who's absent / missing today?

What do you say when you are late?

Sorry. I'm sorry I'm late.

Let's start now. Has everybody got a book? Take out your work books. Open your books, please. Look at the picture on page... Page... Close your books/notebooks, please.

Go to the board. Come out to the board, please. Stand up! Turn around! Touch your nose! Point to the ... Count the .../ Count to.../ Count from ... to...

Draw a/an... Colour the (apple)... red.

Is everything clear? Are you ready? Ready? Have you finished?

Hands up/down.

Listen carefully. Say it after me. Say that again, please. Watch my lips/my mouth.

Will you repeat it, please.

Close the door/window. Will you open the window, please.

Come here. Go back to your place. Hurry up! Quick!

Right. Good. Very good. Fine. That's better/much better now. That's not bad. Well done.

Let's sing a song! Do you want to sing now? Once again, all together. Let's play a game!

Don't do that! Be quiet, please! Quiet, please. Silence, please! Stop talking! Stop now! You are very noisy today.

Can I have...?

Have you got a/an...?

Get into lines! Get into groups of four. Make groups of four, please.

In pairs, please. Get into pairs. Work in twos. Work with your neighbour/partner.

Have you got a partner? Who's your partner? Your turn now.

Where is...?

Do you like...? Who likes...?

Here you are. Thank you./ Thanks.

Can I go out, please?

What have you learnt? What can you say? What can you do?

That's all for today, thank you. We'll finish this next time. Finish this off at home.

See you on... Have a nice weekend.

Немачки језик

Funkcije	Primeri
1. Predstavljanje sebe i drugih	1. Ich bin/heiße Maria. Das ist meine Freundin Claudia/mein Freun Bernd.
2. Pozdravljanje	2. Hello! Grüß dich! Guten Morgen! Guten Tag! Guten Abend! Auf Wiedersehen! Gute Nacht! Tschüs.
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva do 20, itd. (u vezi sa temama)	3. Das ist mein Bruder Christian. Er ist klein. Das ist die Nase. Das ist ein Hund. Der Hund ist schwarz. Hier sind zehn Bleistifte.
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi	4. Schreibe! Schreibt! Zeichne! Malt! Bemale! Schau mal!
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja	5. Wo ist dein Heft? Es ist in meiner Schultasche.
6. Molbe i izrazi zahvalnosti	6. Bitte! Danke (sehr)! Vielen Dank!
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti	7. Komm, wir spielen/ singen/malen? Möchtest du/Möchtet ihr...? Gern! Ich möchte....
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja	8. Ich mag es. Ich mag es nicht.
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba	9. Ich habe Hunger/Durst. Es ist mir kalt/heiß. Mein Kopf tut (mir) weh...
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)	10. Sprechen, schreiben, singen, tanzen, spielen,...
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...)	11. Ich gehe in/zu... Ich komme aus/von. Nach rechts/links/oben/unten...
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima	12. Ich gehe in die Schule. Ich wohne... Wo wohnst du? Sie ist Peters Schwester.
13. Opisivanje lica i predmeta	13. Michael ist groß und blond. Sein Ball ist blau.
14. Izražavanje pripadanja i posedovanja	14. Mein Buch. Dein Bruder. Die Tante von Maria. Ich habe einen Hund.
15. Skretanje pažnje	15. Vorsicht! Hör zu! Entschuldigung! Entschuldigen Sie!

Француски језик

Funkcije	Primeri
1. Predstavljanje sebe i drugih	1. Je m'appelle Juliette. C'est mon amie/ma copine Marie / mon copain Philippe.
2. Pozdravljanje	2. Salut! Bonjour! Bonsoir! Bonne nuit! Au revoir! A demain. A bientôt.
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva do 20, itd. (u vezi sa temama)	3. C'est Marie. Ce sont les mains. C'est la tête. Ce sont des chats.
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi	4. Ecris! Ecrivez! Dessine! Dessinez! Regarde! Regardez!
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja	5. Où est ton cahier? Il est dans mon

	sac/cartable.
6. Molbe i izrazi zahvalnosti	6. S'il te/vous plaît... Merci.
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti	7. On joue/dessine/chante? Tu veux.../ Vous voulez jouer? D'accord!
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja	8. Je veux/on veut bien. Ça me plaît. Ça ne me plaît pas.
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba	9. J'ai faim/soif/froid/sommeil. J'ai mal à la tête...
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)	10. Parler, écrire, chanter, danser, jouer, etc.
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (<i>Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...</i>)	11. Je viens de... Je vais à... A gauche, à droite, en haut, en bas...
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima	12. Je suis élève de/en troisième (classe). J'habite à... Tu viens d'où?
13. Opisivanje lica i predmeta	13. Michel est grand et brun. La balle de Marie est bleue..
14. Izražavanje pripadanja i posedovanja	14. Mon livre. Ton frère. Sa tante. J'ai un lapin/chien.
15. Skretanje pažnje	15. Attention! Ecoute! Pardon, Madame / Monsieur...

Италијански језик

Funkcije	Primeri
1. Predstavljanje sebe i drugih	1. Sono Maria/ Questa è la mia amica Anna
2. Pozdravljanje	2. Ciao! Buon giorno/ Buona sera/ Buona notte/ Arrivederci/ Salve
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva do 20, itd. (u vezi sa temama)	3. Chi è? E' Maria/ Che cos'è?/ E' la mano/ E' la testa/ E' il gatto/ Di che colore è?/ E' bianco.
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi	4. Scrivi/ Scrivete/ Apri/ Aprite/ Chiudi/ Chiudete...
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja	5. Dove è la penna?/ E' nel mio zaino.
6. Molbe i izrazi zahvalnosti	6. Per favore/ Scusa/ Scusi/ Grazie/ Grazie mille
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti	7. Andiamo a giocare/ scrivere/ cantare/ D'accordo/ Va bene
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja	8. Mi piace/ Non mi piace...
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba	9. Ho fame/ sete/ freddo/mal di gola/Mi fa male la pancia
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)	10. parlare, scrivere, cantare, ballare, giocare
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (<i>Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...</i>)	11. Vengo da... / Vado a... /A sinistra... / A destra... /Su... /Giù....
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima	12. Sono scolaro/ Vivo a Belgrado/ Di dove sei?
13. Opisivanje lica i predmeta	13. Maria è alta e bionda./La palla è rossa.
14. Izražavanje pripadanja i posedovanja	14. Questo è il mio libro/ il tuo quaderno/ la sua palla.
15. Skretanje pažnje	15. Attenzione! Scusi! Mi scusi! Scusate!

Шпански језик

Funkcije	Primeri
1. Predstavljanje sebe i drugih	1. Soy Manuela/Ella es mi amiga Juana, etc.
2. Pozdravljanje	2. ¡Hola! ¡Qué tal! ¡Buenos días/Buenas tardes/Buenas noches/Hasta luego/ Adiós, etc.
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva do 20, itd. (u vezi sa temama)	3. Es María/Las manos/La cabeza/Los gatos, etc.
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi	4. Escribe/Escriban/Escribid/Sal/Salgan/Salid, etc.
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja	5. ¿Dónde está la carpeta?/ Está en mi bolsa.
6. Molbe i izrazi zahvalnosti	6. Por favor/ perdón/gracias, etc.
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti	7. Vamos a jugar/escribir/cantar.../Vale/De acuerdo, etc.
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja	8. Me gusta/No me gusta...
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba	9. Tengo hambre/sed/frío/sueño/Me duele la cabeza, etc.
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)	10. hablar, escribir, cantar, bailar, jugar, etc.
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (<i>Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...</i>)	11. Vengo de... Voy a... A la izquierda, a la derecha, arriba, abajo...
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima	12. Soy estudiante/Vivo en Belgrado/¿De dónde eres?
13. Opisivanje lica i predmeta	13. Miguel es alto y moreno./La pelota es roja.
14. Izražavanje pripadanja i posedovanja	14. Mi libro/Tu hermano/Su mochila
15. Skretanje pažnje	15. ¡Atención! ¡Escucha! ¡Cuidado!

Руски језик

За план и програм руског језика обратите се редакцији

Начин остваривања програма

Комуникативна настава сматра језик средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроведе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- ученици у почетку већином слушају и реагују, а тек потом, почињу и да говоре;
- језичка грађа је кумулативна и надовезује се на већ обрађену;
- битно је значење језичке поруке, а не граматичка прецизност исказа;
- знања ученика мере се јасно одређеним **релативним** критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и квантитет језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији (рад у учионици спроводи се путем групног или индивидуалног

решавања проблема, потрагом за информацијама и мање или више сложеним задацима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем).

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници постају извори активности;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад.

Технике (активности)

- Слушање и реаговање на команде наставника или са аудио записа (углавном физичке активности: устани, седи, ходај, скочи, играј, али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.);
- Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама итд.);
- Мануалне активности (сецкање, бојење, прављење предмета од глиномала или сланог теста; израда постера за учионицу или родитеље и сл.);
- Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике који недостају, и сл.);
- Игре;
- Певање у групи;
- Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...);
- Погађање предмета или лица;
- Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти;
- Игра по улогама (симулација);
- Цртање по диктату;
- "Превођење" исказа у гест и геста у исказ;
- Повезивање звучног материјала са илустрацијом;
- Заједничко прављење илустрованих материјала (албум фотографија одељења, план недељних активности).

СТРАНИ ЈЕЗИК

Други разред

Циљ

Циљ наставе страног језика на млађем школском узрасту је да оспособи ученика да на страном језику комуницира на основном нивоу у усменом и писаном (од трећег разреда) облику о темама из његовог непосредног окружења. У исто време, настава страних језика треба да:

- подстакне потребу за учењем страних језика;
- подстакне развијање свести о сопственом напредовању рада јачања мотивације за учење језика;
- олакша разумевање других и различитих култура и традиција;
- стимулише машту, креативност и радозналост;
- подстиче употребу страног језика у личне сврхе и из задовољства.

Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Посебни стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са познатим темама.

Усмено изражавање

Ученик усмено изражава садржаје у вези са познатим темама самостално или уз помоћ наставника.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорницима размењује кратке информације у вези са познатим темама.

Знања о језику'

Преознаје основне принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

¹ Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

Ученик треба да:

- препознаје гласове (посебно оне којих нема у матерњем језику) у говорном ланцу, акценат, ритам и интонацију;
- разуме вербални садржај уз помоћ облика невербалне комуникације;
- разуме говор наставника, кратке дијалоге, приче и песме о познатим темама, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа;
- разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство итд.).

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- разговетно изговара гласове, научене речи и изразе, поштује ритам и интонацију;
- даје основне информације о себи и свом окружењу, самостално и уз наставникову помоћ;
- описује кратким и једноставном језичким структурама себе и друге у познатим ситуацијама;
- репродукује, сам или у групи, кратке рецитације и бројалице и пева познате песмице.

Интеракција

Ученик треба да:

- реагује вербално и невербално на упутства и постављена питања;
- поставља једноставна питања;
- изражава допадање и недопадање;
- учествује у комуникацији (у пару, у групи, итд.);
- препознаје кад нешто не разуме, поставља питања и тражи разјашњења.

Знања о језику²

- препознаје шта је ново научио;
- схвата значај познавања језика, матерњег и страног у међуљудској комуникацији.

² Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Тематика

Школа:

- Школски простор и активности

Ја и моји другови:

- нови другови и особе
- нове игре (у складу са годишњим добима)

Породица и блиско окружење:

- шира породица, суседи и пријатељи

Празници:

- Ускрс и други важни празници

Мој дом:

- просторије и делови намештаја

Исхрана:

- ужина
- избор хране и пића
- воће и поврће по годишњим добима
- навике у исхрани у земљи/ама чији се језик учи

Одећа:

- одевни предмети по годишњим добима

Окружење:

- место и улица где станујем
- важне установе у окружењу (биоскоп, школа, позориште, пошта, музеј).

Остало:

- годишња доба, месеци, дани у недељи и делови дана

Комуникативне функције

1. Представљање себе и других	<i>Ја сам... Зovem се... Како се зовеш?... Како се он/она зове? Он/она је... То је...</i>
2. Поздрављање	<i>Здраво.... Ђао... Добро јутро/Добар дан/Добро вече Довиђења/Паку ноћ</i>
3. Честитање	<i>Честитам.... Све најбоље....</i>
4. Молба за услугу	<i>Молим Вас/те.... Могу ли....</i>
5. Извињење	<i>Извини/Извините... хоћу...</i>
6. Изрази захвалности	<i>Хвала (лепо)</i>
7. Позивање на игру, прихватање, одбијање	<i>Хајде... Дођи... Важи. Хоћу. Нећу. Не хвала...</i>
8. Изражавање допадања и недопадања	<i>Волим/ Не волим. Добро је/ лепо/ супер Грозно је.</i>
9. Исказивање просторних и величина	<i>Идем у....Долазим из.... Лево/ Десно/ Горе/ Доле/ Овде/ Тамо</i>
10. Исказивање способности, вештина и неспособности	<i>Могу.... Знам.... Не знам/ могу...</i>

Начин остваривања програма

Комуникативна настава сматра језик средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- ученици у почетку већином слушају и реагују а тек потом почињу и да говоре;
- језичка грађа је кумулативна и надовезује се на већ обрађену;
- битно је значење језичке поруке, а не граматичка прецизност исказа;
- знања ученика мере се јасно одређеним **релативним** критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и квантитет језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији (рад у учионици спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама и мање или више сложеним задацима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем).

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници постају извори активности;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад.

Технике (активности)

- Слушање и реаговање на команде наставника или са аудио записа (углавном физичке активности: устани, седи, ходај, скочи, играј, али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.);
- Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама итд.);
- Мануалне активности (сецкање, бојење, прављење предмета од глиномала или сланог теста; израда постера за учионицу или родитеље и сл.);
- Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике који недостају, и сл.);
- Игре;
- Певање у групи;
- Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...);
- Погађање предмета или лица;
- Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти;
- Игра по улогама (симулација);
- Цртање по диктату;
- "Превођење" исказа у гест и геста у исказ;
- Повезивање звучног материјала са илустрацијом;
- Заједничко прављење илустрованих материјала (албум фотографија одељења, план недељних активности).

МАТЕМАТИКА

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у основној школи јесте: да ученици усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и зависности у животу и друштву; да оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе, за успешно настављање математичког образовања и за

самообразовање; као и да доприносе развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

Задаци наставе математике јесу:

- да ученици стичу знања неопходна за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у природи, друштву и свакодневном животу;
- да ученици стичу основну математичку културу потребну за откривање улоге и примене математике у различитим подручјима човекове делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад;
- да развија ученикову способност посматрања, опажања и логичког, критичког, стваралачког и апстрактног мишљења;
- да развија културне, радне, етичке и естетске навике ученика, као и математичку радозналост у посматрању и изучавању природних појава;
- да ученици стичу способност изражавања математичким језиком, јасност и прецизност изражавања у писменом и усменом облику;
- да ученици усвоје основне чињенице о скуповима, релацијама и пресликавањима;
- да ученици савладају основне операције с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и основне законе тих операција;
- да ученици упознају најважније равне и просторне геометријске фигуре и њихове узајамне односе;
- да оспособи ученике за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама;
- да ученицима омогући разумевање одговарајућих садржаја природних наука и допринесе радном и политехничком васпитању и образовању;
- да изграђује позитивне особине ученикове личности, као што су: истинољубивост, упорност, систематичност, уредност, тачност, одговорност, смисао за самостални рад;
- да интерпретацијом математичких садржаја и упознавањем основних математичких метода допринесе формирању правилног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика;
- да ученици стичу навику и обучавају се у коришћењу разноврсних извора знања.

Први разред

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- препознају, разликују и исправно именују облике предмета, површи и линија;
- посматрањем и цртањем упознају тачку и дуж и стекну умешност у руковању лењиром;
- на једноставнијим, конкретним примерима из своје околине уочавају односе између предмета по облику, боји и величини;
- успешно одређују положај предмета према себи и предмета према предмету;

- уочавају разне примере скупова, припадање елемената скупу и користе речи: "скуп" и "елемент", усвајајући значење везивањем за примере из природног окружења детета;
- науче да броје, читају, записују и упоређују бројеве до 100, као и да исправно употребљавају знаке једнакости и неједнакости;
- савладају сабирање и одузимање до 100 (без прелаза преко десетице), разумеју поступке на којима се заснивају ове операције, схвате појам нуле и уочавају њено својство у сабирању и одузимању, упознају термине и знаке сабирања и одузимања; науче да правилно користе изразе "за толико већи" и "за толико мањи";
- упознају (на примерима) комутативност и асоцијативност сабирања (без употребе ових назива);
- савладају таблицу сабирања и да до нивоа аутоматизације усвоје технику усменог сабирања једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве одузимања;
- одређују непознати број у одговарајућим једнакостима искључиво путем "погађања";
- успешно решавају текстуалне задатке (с једном и две операције) у оквиру сабирања и одузимања до 100 (помоћу састављања изрази, као и обратно, да на основу датог изрази умеју да састављају одговарајуће задатке);
- упознају метар, динар и пару.

Садржаји програма

Предмети у простору и односи међу њима

Посматрање предмета: положај и величина предмета. Релације међу предметима: већи, мањи; лево, десно; испред, иза: испод, изнад; горе, доле, итд.

Предмети облика круга, правоугаоника и квадрата.

Линија и област

Крива и права линија. Затворена и отворена линија. Унутрашњост и спољашњост, речи у, на и ван. Спајање тачака правим и кривим линијама. Дуж. Употреба лењира.

Класификација предмета према својствима

Упоредивање предмета по дужини и боји.

Природни бројеви до 100

(Десетица, бројеви 11-20, бројеви 21-100)

Опис скупа навођењем чланова или својства. Члан скупа. Приказивање скупова. Бројање унапред и уназад и са прескоком. Скупови са различитим и скупови са истим бројем елемената.

Цифре, писање и читање бројева. Приказивање бројева помоћу тачака на бројевној правој. Упоредивање бројева. Знаци: <, >, =. Редни бројеви.

Сабирање и одузимање природних бројева: у првој десетици, у оквиру 20 (са прелазом преко десетице) и од 20 до 100 (без прелаза преко десетице); знаци + и -; речи: сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика, већи за, мањи за. Својства сабирања. Нула као сабирак и резултат одузимања.

Одређивање непознатог броја у најпростијим једнакостима у вези са сабирањем и одузимањем погађањем.

Простији задаци с применом сабирања и одузимања.

Мерење и мере

Динар и пара. Метар.

Други разред

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- савладају сабирање и одузимање до 100;
- схвате множење као сабирање једнаких сабирака, упознају и користе термине и знак множења;
- упознају операцију дељења, користе термине и знак дељења;
- упознају (на примерима) комутативност и асоцијативност рачунских операција (без употребе ових назива);
- уочавају својства нуле као сабирка, чиниоца и дељеника, а јединице као чиниоца и делиоца;
- савладају таблицу множења једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве дељења (до аутоматизма);
- савладају множење и дељење у оквиру 100, упознају функцију заграде и редослед извођења рачунских операција;
- умеју да прочитају и запишу помоћу слова збир, разлику, производ и количник, као и да знају да одреде вредност израза са две операције;
- упознају употребу слова као ознаку за непознати број (односно, као замену за неки број) у најједноставнијим примерима сабирања и одузимања;
- умеју да решавају текстуалне задатке с једном и две рачунске операције, као и једначине с једном операцијом (на основу веза између компонената операције);
- схвате појам половине;
- уочавају и стичу одређену спретност у цртању праве и дужи као и разних кривих и изломљених линија;
- уочавају и цртају правоугаоник и квадрат на квадратној мрежи;
- упознају и примењују мере за дужину (м, дм, цм) и време (час, минут, дан, седмица, месец).

Садржаји програма

Природни бројеви до 100

Сабирање и одузимање природних бројева до 100 (с прелазом преко десетице).
Комутативност и асоцијативност сабирања.

Множење и дељење природних бројева; знаци за множење и дељење (\cdot , $:$); речи: чиниоци, производ, дељеник, делилац, количник. Нула и јединица као чиниоци; нула као дељеник. Комутативност и асоцијативност множења.

Изрази (две операције); заграде, редослед рачунских операција.

Слово као замена за неки број.

Одређивање непознатог броја у једнакостима типа: $x + 5 = 9$; $7x = 35$; $x : 5 = 3$; $12 : x = 4$.

Појам половине.

Решавање једноставнијих задатака (највише две операције).

Геометријски облици

Предмети облика лопте, ваљка, квадра и коцке. Упоредивање предмета по облику, ширини, висини и дебљини.

Дуж, полуправа и права. Цртање разних кривих и изломљених линија. Отворена и затворена изломљена линија. Уочавање и цртање правоугаоника и квадрата на квадратној мрежи.

Мерење и мере

Мерење дужи помоћу метра, дециметра и центиметра. Мере за време: час, минут, дан, седмица - недеља, месец.

Однос између јединица упознатих мера.

Начин остваривања програма

Због лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог часова по темама по моделу (укупно часова за тему; часова за обраду, часова за понављање и увежбавање)

Први разред

Предмети у простору и односи међу њима (10; $4 + 6$)

Линија и област (14; $5 + 9$)

Класификација предмета према својствима (6; $2 + 4$)

Природни бројеви до 100 (144; $57 + 87$)

Мерење и мере (6; 2 + 4)

Други разред

Природни бројеви до 100 (145; 55 + 90)

Геометријска тела и фигуре (25; 8 + 17)

Мерење и мере (10; 3 + 7)

Главна одлика програма математике за млађе разреде јесте што су акценговани опажајни појмови, који се стварају кроз добро планирану активност.

Скупови. - Елементарни скуповни појмови у И разреду схватају се као дидактички материјал (а не као логичко-појмовна основа) за наставу о бројевима. Формирање ових појмова заснива се на игри и практичној активности ученика (преко конкретних примера).

Издавањем група објеката, који се посматрају као самосталне целине, плански се систематизује дидактички материјал. Да би именовање оваквих разноврсних целина и њихових објеката било једнообразније и да би се тиме подстицала апстракција, предвиђа се активна употреба речи скуп и елеменат, без покушаја да се идеја скупа учини експлицитном. При издавању скупова води се рачуна о томе да је на неки детету доступан начин јасан кључ по којем је извршено издавање и таме у његовој свести потпуно одређена реализација припадности.

Дијаграмске слике треба користити и у представљању линија. На подесан визуелан начин или кроз пригодан језик треба истичати својства релације, захтевајући при томе да их ученици и сами уочавају, исправно представљају и у том смислу са њима активно раде. При томе је излишно прерано инсистирање на терминима који изражавају својства релација, као и на одређивању појмова путем дефиниција.

Бројеви. - Програм математике у разредној настави предвиђа да ученици поступно упознају бројеве природног низа и број нулу како би на крају IV разреда у потпуности савладали систем природних бројева и његова својства.

Издавањем, по природи елемената и њиховом распореду, различитих колекција објеката врши се пребројавање (ослоњено на способност детета да механички ређа имена бројева фиксираним редом) и записивање бројева цифрама (до 10). Тиме се учи "аритметичка азбука" и истиче независност броја од природе елемената који се броје и њиховог распореда.

При бројању ученици упознају идеју пресликавања; узастопно бројање наводи их на откривање законитости формирања низа природних бројева. Већ приликом изучавања бројева прве десетице открива се како се формира сваки број.

Операције с бројевима, у духу овог програма, треба схватити по следећем плану: издавати погодне природне и дидактички припремљене ситуације које дају значење операцијама и бројевима уз истицање непроменљивости резултата.

У вези са почетним блоковима бројева (I и II разред) треба имати у виду неколико методолошких и методичких напомена. На том нивоу бројеви се везују за реалне групе објеката за које се везују и речи из природног језика (стадо, јато, гомила итд.), а паралелно се асимилује значење универзалније речи "скуп" и релацијског односа "члан скупа". Излагање те теме разбија се на дидактичке блокове. Бројеви у оквиру блока до 10 пишу се једном цифром (осим 10). Ту су значајне вежбе руке за правилно писање тих симбола. Овде

се уводе и осмишљавају операције сабирања и одузимања, као и релацијски знакови =, >, <. Из педагошких разлога у почетку се препоручује блок бројева до 5, који се збирова са компонентама до 5 и вредностима преко 5 шири на бројеве 6 до 10. Вредност збирова у том најмањем блоку одмах се види, па је акценат на вежбама правилног записивања израза и релација које се ту јављају. Блок бројева до 20 је природна целина затворена за збирове једноцифрених бројева. Акцент се ставља на методу прелаза преко 10 при сабирању и одузимању, а циљ је спонтано запамћивање таблица сабирања и одузимања.

Блок бројева до 100 формира се као збирови десетица и јединица. После обраде операција сабирања и одузимања, уводе се операције множења и дељења. Овај блок је такође природна целина затворена за множење једноцифрених бројева. Закони размене чинилаца, множења збира и разлике бројем, утемељују се и користе за изградњу таблице множења с циљем њеног спонтаног запамћивања.

Програм предвиђа прво упознавање својстава операција, а затим, на тој основи, објашњавање начина рачунања. Тиме се повећава ефикасност наставе и ученицима знатно олакшава усвајање таблица сабирања и множења, као и формирање других рачунских умења. Исто тако, благовремено изучавање својстава операција и веза између њих подиже теоријски ниво целог рада из математике и потпуније открива смисао операције. Усвајање сваког својства операције пролази кроз неколико етапа: припремна вежбања, одговарајуће операције на одабраним примерима, формулисање својства, примена својства у одређивању вредности израза и начину рачунања, запис својства помоћу слова. Посебно је важно да се утврди како промене компонената рачунских операција утичу на резултат; као и да се укаже на значај ових чињеница у практичном рачунању. Тако, на пример, није довољно да ученици само знају да производ двају бројева не мења вредност ако се један од њих помножи неким бројем, а други подели там истим бројем, већ то треба да умеју и да примене на конкретним примерима.

У I и II разреду операције се врше усмено, уз записивање одговарајућих израза и једнакости.

При изучавању операција треба предвидети довољан број вежбања чијим ће обављањем ученици изграђивати сигурност и спретност усменог и писменог рачунања. Међутим, сама та техника није довољна. Тек разумевањем шта која рачунска операција представља у конкретним задацима, односно свесно одлучивање а не нагађање када коју операцију треба применити, претвара ту технику у стварно а не формално знање.

Бројевне изразе треба обрађивати упоредо са увежбавањем рачунских операција. Треба инсистирати на томе да ученици текстуално записане задатке приказују бројевним изразима и да речима исказују бројевне изразе, односно да их читају. Оваквим начином обрађивања бројевних израза ученици се сигурно сналазе у редоследу рачунских операција и лако схватају значај заграда у задацима.

Почеци формирања математичког језика. - Математички језик чине основни симболи, изрази и формуле. То је језик тачан, јасан и истовремено прецизан.

Слово у својству математичког знака појављује се већ у ИИ разреду. Њиме се замењују разни симболи за записивање непознатог броја (тачка, цртица, квадратић), на пример при решавању задатака облика: "Ако замишљеном броју додамо 5, онда добијемо 9. Који је број замишљен." (Превод гласи: $x + 5 = 9$).

Код ученика се поступно изграђује представа о променљивој, при чему слово наступа у својству симбола променљиве. Ученици најпре одређују вредности најпростијих израза (облика: $a + 3$, $b - 4$, $a + b$, $a - b$) за различите бројевне вредности слова која у њима фигуришу. Касније постепено упознају сложеније изразе.

Програм предвиђа да се једначине, као специјалне формуле, решавају паралелно са вршењем одговарајућих рачунских операција. Решавање једначина у II разреду заснива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. При решавању једначина с непознатим елементом множења и дељења треба узимати само примере с целобројним решењима.

Једначине пружају велике могућности за још потпуније сагледавање својстава рачунских операција и функционалне зависности резултата операције од њених компонената.

Када одређени број задовољава (не задовољава) дату једначину, онда то ученици треба да исказују и записују речима "тачно" ("нетачно") или на неки други, краћи начин.

Присутност алгебарске пропедевтике у програму разредне наставе омогућују да се дубље и на вишем нивоу изучавају предвиђени математички садржаји. Другим речима, користећи се елементима математичког језика, ученици усвајају знања с већим степеном уопштености.

Идеја функције. - Идеја функције прожима све програмске садржаје, почевши од формирања појма броја и операције. Највећи значај на овом плану придаје се откривању идеје пресликавања (нпр. свакој дужи, при одређеној јединици мерења, одговара један одређени број итд.). Изграђивању појма пресликавања помаже увођење таблица и дијаграма. Таблице треба користити почев с II разредом. На пример, у виду таблице прегледно се може записати решење задатка: "У двама кутијама налази се укупно 8 оловака. Колико оловака може бити у једној, а колико у другој кутији?" При томе ученици уочавају све односе (у првој кутији број оловака повећава се за 1, у другој се смањује за 1, а укупан број оловака у обе кутије се не мења).

У процесу систематског рада с таблицама ученици овладавају самим начином коришћења таблица за утврђивање одговарајућих зависности између података (величина) што је, само по себи, посебно важно.

Откривању идеје функције доприносе и разноврсна вежбања с бројевним низовима. На пример, може се дати задатак: "Продужити низ 10, 15, 20... Који ће број бити у низу на осмом (петнаестом) месту? Да ли је у датом низу број 45 (или 44)? На којем ће месту у датом низу бити број 55 (или 70)?"

Текстуални задаци. - Текстуални задаци користе се као садржаји разних вежбања, при чему ученици у разним животним ситуацијама уочавају одговарајуће математичке релације, и обратно-математичке апстракције примењују у одговарајућим животним односима: они представљају средство повезивања наставе математике са животом. У процесу решавања задатака ученици изграђују практична умења и навике које су им неопходне у животу и упознају нашу друштвену стварност. Сам процес решавања текстуалних задатака на најбољи начин доприноси математичком и општем развоју ученика. Треба настојати да се у процесу решавања потпуно искористе све могућности које постоје у задацима.

При разматрању сваке нове операције прво се уводе прости задаци који су усмерени на откривање смисла те операције (задаци за одређивање збира, разлике, производа, количника), а затим се уводе задаци при чијем се решавању открива нови смисао операција (задаци повезани с појмовима разлике и количника); на крају се разматрају прости задаци који се односе на откривање узајамних веза између директних и обратних операција (задаци за одређивање непознате компоненте). Сложене задатке треба решавати поступно, према њиховој компликованости: прво задатке с две, па затим с три и, на крају, са више операција.

При решавању текстуалних задатака корисно је већ у I разреду навикавати ученике да решавање записују у виду бројевног израза, с тим што се изоставља именовање података

(то даје могућност да се према једном истом изразу састављају задаци различитог конкретног садржаја и да тако ученици увиђају да се различити задаци решавају једном истом операцијом). У II разреду решавају се задаци са словним подацима, што још више помаже ученицима да схвате да се једном истом операцијом могу решити задаци с различитим конкретним садржајем.

Употреба израза предвиђа се и при решавању сложених задатака. При решавању задатака с претходним састављањем израза пажња се усредсређује на анализу услова задатака и састављање плана његовог решења. У структури израза приказује цео ток решења задатака: операције које треба обавити, бројеви над којима се обављају операције и редослед којим се извршавају те операције.

Састављање израза представља добру припрему за састављање најпростијих једначина према услову задатка. У свакој конкретној ситуацији задатке треба решавати најрационалнијим начином, уз употребу дијаграма, схема и других средстава приказивања. Неопходно је такође да ученик претходно процењује резултат и да проверава тачност самог резултата. Провери треба посвећивати велику пажњу; указати ученицима на њену неопходност, на разне начине проверавања и навикавати их да самостално врше проверу резултата. Ниједан задатак не треба сматрати завршним док није извршена провера. При рачунању, које се мора обављати тачно, треба развијати брзину, с тим да она никада не иде на штету тачности која је ипак главна.

Геометријски садржаји. - Основна интенција програма у области геометрије састоји се у томе што се инсистира и на геометрији облика, као и на геометрији мерења (мерење дужи, површи, тела). Изучавање геометријског градива повезује се с другим садржајима почетне наставе математике. Користе се геометријске фигуре у процесу формирања појма броја и операција с бројевима; и обратно, користе се бројеви за изучавање својства геометријских фигура. На пример: комутативно својство множења приказује се на правоугаонику који је растављен на једнаке квадрате, задаци о кретању илуструју се на дужима итд.

Ученици најпре пропедевтички упознају облике геометријских тела, што им је приступачније од основних геометријских појмова. Затим упознају различите најпростије геометријске фигуре: линије, тачку и дуж, а тек онда добијају прве представе о правоугаонику и квадрату, углу, троуглу, кругу, правој и равни, квадрату, коцки и неким њиховим својствима.

Конкретизујући речено, а у вези са прве три теме у I разреду, ваља имати у виду неколико битних карактеристика тих садржаја. Положаји су релацијски појмови, па речи које их означавају треба везивати за окружујућу реалност или њено сликовно представљање. Геометријски појмови на овом нивоу су опажајни. Тако је облик битно својство реалног света (укључујући и дидактички материјал) и слика које их представљају. Речи линија везивати за тела чија су простирања у правцу једне димензије (жице, конопци итд.), фигура - у две димензије (модел од папира, плоче итд.), а тело - у три димензије.

Почетна настава геометрије мора бити експериментална, тј. најпростије геометријске фигуре и нека њихова својства упознају се практичним радом, преко разноврсних модела фигура у току посматрања, цртања, резања, пресавијања, мерења, процењивања, упоређивања, поклапања итд. При томе ученици уочавају најбитнија и најопштија својства одређених фигура која не зависе од времена, материјала, боје, тежине и др. Тако ученици стичу елементарне геометријске представе, апстрахујући небитна конкретна својства материјалних ствари.

Иако основу наставе геометрије у млађим разредима чине организовано посматрање и експеримент, ипак је неопходно да се ученици навикавају, у складу са узрастом, не само да

посматрају и експериментишу већ да и све више расуђивањем откривају геометријске чињенице.

Систематски рад на развијању елементарних просторних представа код ученика у разредној настави треба да створи добру основу за шире и дубље изучавање геометријских фигура и њихових својстава у старијим разредима основне школе.

Мерење и мере. - За упознавање метарског система мера треба користити очигледна средства и давати ученицима да мере предмете из околине (у учионици, школском дворишту, код куће итд.). Исто тако, неопходно је и да се ученици вежбају да процењују одока (нпр. раздаљину између два предмета, масу и сл.), па да по завршеном таквом мерењу утврђују израчунавањем колику су грешку учинили.

Претварање јединица у мање и веће јединице треба показивати и увежбавати на примерима, али у задацима не треба претеривати с великим бројем разних јединица. Благовременим увођењем метарског система мера отпада потреба да се вишеимени бројеви издвајају у посебан одељак, односно рачунске операције са вишеименим бројевима треба изводити упоредо с рачунањем с природним бројевима на тај начин што ће се вишеимени бројеви претварати у једноимене бројеве најнижих јединица.

Посебну пажњу треба обратити домаћим задацима.

Домаћи задаци се планирају навођењем типова задатака, при чему се води рачуна о образовно-васпитним задацима одговарајућег градива (теме) и могућностима ученика. У "припремама" (конспектима) за часове конкретно се наводе сви задаци предвиђени за домаћи рад.

При састављању, односно припремању задатака за домаћи рад треба имати у виду индивидуалне способности ученика (обавезни задаци, факултативни задаци).

Домаћи задаци имају за циљ не само утврђивање и понављање пређеног градива на часу, већ и даље усавршавање математичких знања, умења и навика ученика; стога, осим задатака сасвим аналогних онима који су решавани на часу, треба задавати и друге обавезне задатке (како би ученици користили књигу, испољили своју иницијативу и друге способности, мобилисали своје знање). Наиме, место и улога домаћих задатака произлазе из чињенице што су они саставни део наставе, односно учења и погодна форма за активирање ученика, оспособљавање за самосталан рад и учвршћивање знања. С тог становишта их треба давати, структурирати, проверавати и вредновати. Домаћи задаци проверавају се на различите начине (које треба варирати): усменим испитивањем појединих ученика (израда појединих задатака из домаћег рада), путем краћег контролног рада, планском коментарисаном провером (уз ангажовање ученика и повезивањем с понављањем пређеног градива) а, пре свега, непосредним брзим фрагментарним увидом у свеске ученика (фронтално) при обиласку одељења у почетку часа или детаљним прегледом (ван часа) извесног броја, по неком плану, прикупљених свезака (уз коментарисање уочених грешака при враћању свезака и исправљање грешака од стране ученика). Домаће задатке треба на одређени начин вредновати - посредно узимати у обзир при формирању оцене ученика из математике (ценити редовитост рада, правилност решења свих или већине задатака, квалитет решења, уредност).

Основни захтеви у погледу математичких знања и умења ученика

Циљ и општи задаци наставе математике конкретизовани су оперативним задацима за сваки разред. Полазећи од њих и програмских садржаја математике у основној школи. Као

основни захтеви утврђују се следећа знања (чињенице, дефиниције, правила, докази) и умења (математичко-логичка, радно-техничка) којима ученици треба да владају на крају сваког појединог разреда у основној школи и то на нивоу препознавања репродукције (обавезно), разумевања (већим делом) или применом (изузетно), што је посебно наглашено у сваком конкретном случају.

Први разред

Знати:

- низ бројева од 1 до 100 и место броја 0;
- таблицу сабирања једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве одузимања
- мерне јединице: метар, динар и пару.

Умети:

- уочавати разне примере скупова;
- читати, записивати и упоређивати бројеве од 0 до 100;
- користити таблицу сабирања једноцифрених бројева (до аутоматизма) - за сабирање и одузимање;
- одређивати збир и разлику бројева у оквиру 20;
- решавати најпростије задатке сабирања и одузимања;
- уочавати положај предмета у непосредној околини;
- разликовати предмете по облику и величини;
- уочавати, именовати и цртати линију, тачку и дуж;
- користити уџбеник.

Други разред

Знати:

- таблицу множења једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве дељења;
- јединице: дециметар, центиметар, час, минут, дан, седмица, месец;
- основна својства рачунских операција.

Умети:

- користити таблицу множења једноцифрених бројева (до аутоматизма);
- вршити четири основне рачунске операције у оквиру прве стотине;
- вршити проверу обављене рачунске операције;
- израчунати вредност бројевног израза са две операције;

- решавати једначине (наведене у програму) на основу зависности између резултата и компонената операције;
- решавати једноставније задатке са 1-2 операције;
- мерити дуж у сантиметрима, дециметрима и метрима;
- цртати изломљену линију, правоугаоник и квадрат на квадратној мрежи;
- одредити половину датог броја;
- користити уџбеник.

СВЕТ ОКО НАС

Циљ и задаци

Основна сврха изучавања интегрисаног наставног предмета **Свет око нас** је да усвајањем знања, умења и вештина деца развијају своје сазнајне, физичке, социјалне и креативне способности, а истовремено спознају и граде ставове и вредности средине у којој одрастају као и шире друштвене заједнице. Откривањем света код деце се развијају сазнајне способности, формирају се основни појмови и постепено се граде основе за систем појмова из области *природе, друштва и културе*. Истовремено стичу се знања, умења и вештине које им омогућавају даље учење. Активним упознавањем природних и друштвених појава и процеса подстиче се природна радозналост деце. Најбољи резултати постижу се уколико деца самостално истражују и искуствено долазе до сазнања - спознају свет око себе. Систематизовањем, допуњавањем и реструктурирањем искуствених знања ученика и њиховим довођењем у везу са научним сазнањима, дечија знања се надограђују, проверавају и примењују. Кроз интерактивне социјалне активности они упознају себе, испољавају своју индивидуалност, уважавајући различитости и права других, уче се како треба живети заједно. Усвајањем елементарних форми функционалне писмености омогућује се стицање и размена информација, комуницирање у различитим животним ситуацијама и стварају се могућности за даље учење. Примена наученог подстиче даљи развој детета, доприноси стварању одговорног односа ученика према себи и свету који га окружује и омогућује му успешну интеграцију у савремене токове живота.

Општи циљ интегрисаног наставног предмета **Свет око нас** јесте да деца упознају себе, своје окружење и развију способности за одговоран живот у њему.

Остали циљеви и задаци овог наставног предмета су:

- развијање основних појмова о непосредном природном и друштвеном окружењу и повезивање тих појмова;
- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и учачавање њихове повезаности;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација;

- интегрисање искуствених и научних сазнања у контуре система појмова из области природе и друштва;
- стицање елементарне научне писмености и стварање основа за даље учење;
- усвајање цивилизацијских тековина и упознавање могућности њиховог рационалног коришћења и дограђивања;
- развијање еколошке свести.

Први разред

Циљеви и задаци

- формирање елементарних научних појмова из природних и друштвених наука;
- овладавање почетним техникама сазнајног процеса: посматрање, уочавање, упоређивање, класификовање, именовање;
- подстицање дечијих интересовања, питања, идеја и одговора у вези са појавама, процесима и ситуацијама у окружењу у складу са њиховим когнитивно-развијним способностима;
- подстицање и развијање истраживачких активности деце;
- подстицање уочавања једноставних узрочно-последичних веза, појава и процеса, слободног исказивања својих запажања и предвиђања;
- решавање једноставних проблем-ситуација кроз огледе, самостално и у тиму;
- развијање одговорног односа према себи и окружењу и уважавање других.

Садржаји програма

ЈА И ДРУГИ (10 часова)

Ја као природно и друштвено биће (1 час)

Задовољавање својих потреба и осећања уважавајући потребе и осећања других (1 час)

Амбијент у коме живим: дом, улица, школа, насеље (3 часа)

Групације људи у окружењу и моје место у њима: породица, рођаци, суседи, вршњаци, суграђани... (3 часа)

Празници и обичаји (1 час)

Дечија права (уважавање различитости и права других) (1 час)

ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА (40 часова)

Шта чини природу - разликовање живе од неживе природе (1 час)

Жива природа (15 часова)

Билјке и животиње различитих станишта у непосредној околини (2 часа)

Карактеристичне билјке у окружењу (изглед, станишта, значај биљака и њихово неговање) (3 часа)

Карактеристичне животиње у окружењу (изглед, станишта, начин живота, брига о њима) (3 часа)

Разлике и сличности међу живим бићима на основу уочених особина (1 час)

Разлике и сличности међу билјкама на основу спољашњег изгледа (3 часа)

Разлике и сличности међу животињама на основу спољашњег изгледа (3 часа)

Нежива природа - вода, ваздух, земљиште (16 часова)

Основна својства воде: различита стања, укус, мирис, провидност... (3 часа)

Облици појављивања воде у природи: извори, реке, потоци, баре, језера... (1 час)

Вода као растварач (1 час)

Основна својства ваздуха: мирис, провидност, загађеност (2 часа)

Струјање ваздуха (1 час)

Основна својства земљишта: боја, растреситост, влажност (1 час)

Облици рељефа локалне средине: брдо, равница... (1 час)

Материјали, њихова својства (тврдо - меко, провидно - непровидно, храпаво - глатко) и понашање у води (плива - тоне, растворљиво - нерастворљиво) (2 часа)

Понашање материјала под различитим спољашњим механичким и топлотним утицајима: истезање, сабијање, савијање, увртање, промене при загревању и хлађењу (2 часа)

Промена агрегатног стања воде при загревању и хлађењу (2 часа)

Веза живе и неживе природе (8 часова)

Значај и улога сунчеве светлости и топлоте за живи свет (1 час)

Светлост и сенка: облик и величина сенке, обданица и ноћ (2 часа)

Утицај природних појава на жива бића: смена обданице и ноћи, смена годишњих доба, временске прилике и њихов утицај на билјке, животиње и човека (3 часа)

Значај воде, ваздуха и земљишта за живи свет и људске делатности (1 час)

Гајење биљака под различитим условима (1 час)

ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ (10 часова)

Кретање - промена положаја у простору и времену, просторне (напред, назад, горе, доле, лево, десно) и временске (пре, сада, после) одреднице (1 час)

Кретање свуда око нас (1 час)

Покретање и заустављање предмета: гура, вуче, подиже (1 час)

Кретање у различитим срединама и по различитим подлогама (брзина и правац кретања) (2 часа)

Утицај облика предмета на његово кретање - клизање и котрљање (1 час)

Оријентација у простору у односу на карактеристичне објекте у непосредном окружењу (1 час)

Сналажење у времену - када је шта било: сада, пре, после; дан, јуче, данас, сутра; седмица; препознавање временских категорија месец и годишње доба (2 часа)

Пратим, мерим и бележим растојање и време (1 час)

КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА (12 часова)

Елементи културе живљења: становање, исхрана, одевање, очување здравља и животне средине (2 часа)

Својства материјала одређују њихову употребу и унапређују културу живљења (2 часа)

Коришћење различитих извора информација (2 часа)

Опасне ситуације по живот, здравље и околину - превенција и правилно понашање (саобраћај, неправилно коришћење кућних апарата, алата и различитих материјала, елементарне непогоде) (3 часа)

Саобраћај и правила понашања (3 часа)

Други разред

Циљеви и задаци

- формирање елементарних научних појмова из природних и друштвених наука;

- овладавање почетним техникама сазнајног процеса и почетним методама и техникама учења;

- подстицање дечијих интересовања, питања, идеја и одговора у вези са појавама, процесима и ситуацијама у окружењу у складу са њиховим когнитивно-развојним способностима;

- подстицање и развијање истраживачких активности деце;

- подстицање уочавања узрочно-последичних веза, појава и процеса, на основу различитих параметара;

- описивање и симулирање неких појава и моделовање једноставних објеката у свом окружењу;

- слободно исказивање својих запажања и предвиђања и самостално решавање једноставних проблем-ситуација;

- развијање различитих социјалних вештина и прихватање основних људских вредности за критеријум понашања према другима;

- развијање одговорног односа према окружењу као и интересовања и спремности за његово очување.

Садржаји програма

ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА (28 часова)

Жива природа (12 часова)

Заједничке особине живих бића (1 час)

Процеси који се одвијају у живим бићима (дисање, исхрана, раст, остављање потомства) (3 часа)

Разлике међу живим бићима у зависности од средине у којој живе (1 час)

Разноврсност биљака у мојој околини (2 часа)

Разноврсност животиња у мојој околини (2 часа)

Значај биљака и животиња за човека (2 часа)

Човек као део живе природе и његова улога у очувању природне равнотеже (1 час)

Нежива природа (12 часова)

Где све има воде (облици појављивања и основна својства воде) (1 час)

Променљивост облика и слободна површина воде, услови тока (2 часа)

Ваздух свуда око нас, ваздух - услов живота (1 час)

Како препознати ваздух (кроз сопствено кретање и покретање тела) (2 часа)

Сунце - извор светлости и топлоте и услов живота (1 час)

Промене које настају при загревању и хлађењу воде и ваздуха (промена температуре, испаравање и замрзавање воде, настајање облака, магла, падавине, ветар...) (3 часа)

Дуга (час)

Земљиште - услов за раст и развој биљака (1 час)

Веза живе и неживе природе (4 часа)

Промене у природи и активности људи у зависности од годишњих доба (2 часа)

Облик тела живих бића у зависности од средине у којој она живе (1 час)

Без чега не могу жива бића - нераскидива веза живе и неживе природе (1 час)

ГДЕ ЧОВЕК ЖИВИ (15 часова)

Насеља (појам и врсте насеља некад и сад) (2 часа)

Рељеф и површинске воде у месту и околини (1 час)

Живимо у насељу (групе људи, улоге појединаца и група) (2 часа)

Правила понашања у групи (права и одговорности припадника групе, обичаји, традиција и празници некад и сад) (4 часа)

Сналажење у насељу (улица, број, карактеристични објекти...) (2 часа)

Саобраћај у насељу (врсте саобраћаја и комуникације, саобраћајна средства, ред и безбедност и култура понашања у саобраћају...) (4 часа)

ЉУДСКА ДЕЛАТНОСТ (17 часова)

Човек ствара (услови за живот и рад, потребе људи, производи људског рада) (2 часа)

Исти материјал - различити производи, различити материјали за исти производ (1 час)

Разноврсност материјала (дрво, камен, метал, стакло, разне врсте пластике, гума, папир, картон, пластелин...) (1 час)

Основна својства материјала (тврдоћа, еластичност, пластичност...) и њихов значај за људску делатност (2 часа)

Понашање материјала под механичким утицајима (2 часа)

Утицај топлоте на тела (промена температуре, ширење и скупљање, топљење и очвршћавање, сагоревање...) (2 часа)

Топлотна проводљивост материјала (2 часа)

Могућност наелектрисавања тела и особине које тада испољавају (2 часа)

Електрична проводљивост материјала (провера помоћу струјног кола са батеријом и малом сијалицом) (2 часа)

Комбиновање материјала и прављење нових целина (1 час)

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ (12 часова)

Дан, одређивање доба дана према положају Сунца, трајање дана (1 час)

Кретање у простору и времену (промена положаја у току времена) (1 час)

Шта све утиче на брзину кретања тела (облик и величина тела, материјал од кога је начињено, подлога, средина, јачина деловања) (4 часа)

Брзина кретања организама у зависности од облика тела и средине у којој живе (1 час)

Мерење времена (појам сата и коришћење часовника) (2 часа)

Временске одреднице: дан, седмица, месец, година (1 час)

Делови године - годишња доба (трајање) (1 час)

Сналажење на временској ленти (1 час)

Начин остваривања програма

Упутство је саставни део наставног програма. Односи се на начин реализације програма ради остваривања циљева и задатака предмета Свет око нас, као и циљева и задатака разрађених по разредима. Учитељ је дужан да се упозна са циљевима и задацима, концепцијом, сврхом и структуром програма предмета и да их уз наводе дате у упутству доследно примењује у непосредном васпитно-образовном раду са ученицима.

Програм предмета Свет око нас задржао је постојећи оквир, наставни план од 72 часа годишње или два часа недељно по разреду, као и досадашњи принцип завичајне наставе знатно обогаћен садржајима природних наука. У структури програма уз садржаје наведен је и фонд часова. Понуђени фонд часова је оријентациони водич кроз реализацију наведених садржаја програма у процесу наставе. Његово уважавање, уз избор адекватних активности ученика, омогућује успешну реализацију циљева и задатака програма, посебно оних који се односе на садржаје природних наука. Подразумева се извесна флексибилност у самом процесу наставе која је условљена динамиком реализације и зависи од разноврсности ситуација учења које осмишљава сам учитељ.

У наставном процесу полази се од несистематизованих искуствених сазнања детета и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. При избору програмске грађе примењена је концепција спиралних кругова у циљу формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова из наведених области, у складу са узрастним карактеристикама ученика.

Основна интенција наставе предмета **Свет око нас** није само на усвајању програмских садржаја већ на подстицању развојних потенцијала детета. Наведени садржаји су усмерени на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности детета, што се читава у наведеним циљевима.

Кроз цео програм предмета *Свет око нас* циљеви су дати двојачко:

- **експлиците** - као идеје водиле у практичној реализацији програма

- **имплиците** - дати и садржани у избору, структурирању и начину реализације програмских садржаја

Циљеви програма су постављени тако да експлиците и имплиците утичу на развој ученика, паралелно изграђујући њихове *интелектуалне способности, практичне вештине, ставове и вредности*.

Експлиците циљеви јасно су наведени у програмским садржајима.

Имплиците циљеви су "прикривени" и наглашавају *васпитну компоненту образовања*. Они се реализују и спроводе преко одабраних садржаја и активности, *који превазилазе оквиру предмета и разреда, залазе у све области* које се обрађују у оквиру првог циклуса образовања и надаље. Конкретизују се кроз одређене оперативне задатке и активности, а односе се на сферу стицања умења и навика, развијања вештина, као и формирања ставова из следећих области: *екологија, демократичност, здравље и технологија*.

Обе групе циљева реализују се избором садржаја из области природе, друштва и културе. У процесу учења/наставе ученик ће пречистити представе, градити појмове и поставити основе за формирање система појмова, научити како се уочава разлика између претпоставке - тврдње - чињенице и стицати увид у структуре и сплетове узајамних веза у свету коме припада.

Програм предмета *Свет око нас* растерећен је фактографије и понављања. Измењеном концепцијом програма, односно остваривањем циљева и задатака преко спиралних кругова, избегава се понављање, а усвајањем садржаја програма, омогућује надограђивање знања, умења, вештина и ставова, изградња појмова из области природе и друштва. Концепција предмета подразумева оспособљавање ученика за коришћење различитих извора знања, графичких и електронских медија, с намером да се код ученика развије функционална писменост као подлога за даље учење.

Програмом су одређени само општи циљеви и задаци предмета *Свет око нас* у целини и по разредима а даља оперативна разрада циљева и задатака препуштена је учитељима као својеврсни вид слободе у креирању наставног процеса.

Свет око нас у I разреду односи се само на непосредно окружење - *Моја околина*, а у II разреду - *Моје место, насеље са околином*. На овај начин је заступљена концепција завичајног принципа.

Од учитеља се очекује да оствари интегрисани приступ у формирању појмова. Има могућности да користи садржаје унутар предмета, као и оне на нивоу разреда, и на основу њих да примењује мултидисциплинарни приступ при изграђивању појмова. При томе треба

поштовати одреднице принципа корелације на свим нивоима (предметном, разредном, међуразредном и међупредметном), уважавајући све наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. *Свет око нас* као наставни предмет има могућности за корелацију са знатним бројем изборних предмета у првом и другом разреду (*Чувари природе, Рука у тесту, Народна традиција, Грађанско васпитање...*) јер су садржаји ових програма и *Света око нас* међусобно компатибилни.

Исти садржаји се могу разматрати са више аспеката и на тај начин се остварују различити циљеви и задаци предмета. Истовремено, исти циљеви и задаци могу се остваривати кроз различите садржаје (унутар и изван предмета), што зависи од избора и начина структурирања садржаја и активности у оквиру теме. Реализовање циљева и задатака преко понуђених садржаја програма *Света око нас* заједничка су обавеза за све учеснике наставног процеса.

Активности ученика

При остваривању циљева и задатака предмета *Свет око нас* мора се имати у виду да су *садржаји и активности неодојиви у наставном процесу*. Важно је одабрати активности које ангажују како поједина чула тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима деце при упознавању света и процесу учења. Добра интеграција чулних утисака је услов за правилно искуствено сазнање и отворен пут за трансформацију представа и **опажајно - практичног мишљења у појмовно**.

Кад год је то могуће, у процесу учења треба омогућити ученицима избор различитих активности и садржаја, сходно њиховим субјективним склоностима, ради постизања жељених циљева. Активности треба осмислити тако да (уз опрез) дете *испробава своје могућности*. Неопходно је пружити му прилику да кроз *активности покаже своју оспособљеност* у практичној примени усвојених знања. За изучавање природних појава врло је значајно *проблемско структурирање* садржаја као подстицај радозналости и интелектуалне активности деце. *У првом и другом разреду предност имају истраживачке активности засноване на чулном сазнању, стечене практиковањем кроз експерименте у осмишљеној образовној активности*, као и у свакодневном животу и спонтаној игри. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине.

Значајне активности ученика у оквиру предмета *Свет око нас* јесу:

- **Посматрање** са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);
- **Описивање** - вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;
- **Процењивање** - самостално одмеравање;
- **Груписање** - уочавање сличности и различитости ради класификовања;
- **Праћење** - континуирано посматрање ради запажања промена;
- **Бележење** - записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;
- **Практиковање** - у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;

- **Експериментисање** - намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;
- **Истраживање** - испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;
- **Сакупљање** - прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;
- **Стварање** - креативна продукција;
- **Играње** - дидактичке, едукативне и спонтане игре;
- **Активности у оквиру мини-пројекта** - осмишљавање и реализација.

Већина циљева и задатака овог предмета постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника.

Наставне методе и активности

Најефикасније методе учења у настави предмета *Свет око нас* јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу стицања знања. Потребно је **стварање ситуација учења** у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Погодне су различите методе учења - наставе.

Партиципативне методе учења поред стицања знања омогућују развој способности и вештина, а посебно доприносе развоју когнитивних процеса, захваљујући делању - практиковању одређених радњи.

Решавање проблем-ситуација које доводе до когнитивног конфликта, погодују развоју мисаоних способности.

Кооперативне методе учења омогућују социјалне активности на заједничким задацима, велики степен личног ангажовања и сналажење у социјалном контексту.

Интерактивне методе, од рада у пару до тимског рада, омогућују разне облике социјалне партиципације и обогаћивање сопственог искуства кроз размену са другима.

Амбијентално учење омогућује најадекватнији простор за упознавање света око нас. Променљивост амбијента обезбеђује сагледавање исте ствари са различитих аспеката у различитим околностима и различитим појавним формама.

Игра као најживотнија ситуација, и деци на овом узрасту најпримеренија активност, изузетно је погодна, ненаметљива форма учења.

Постављени циљеви и задаци реализују се пре свега кроз наставни процес у школи, обогаћен осталим облицима активности у оквиру школског програма. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи, осмишљене екскурзије, зимовања и летовања ученика.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета за први и други разред, у реализацији програма за предмет *Свет око нас* препоручује се и коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија; посебно аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у свету у коме живимо.

Праћење и вредновање треба обављати континуирано, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. Обавеза учитеља је да организовањем наставе - учења, утиче мотивационо

и подстицајно на развој способности ученика - уз максимално коришћење диференцираних захтева и интересантних начина рада - у циљу поштовања права на различитост, како у нивоу предзнања ученика, тако и динамике развоја њихових потенцијалних способности. При процесу праћења остваривања постављених циљева и задатака, као и постизању постављених стандарда, пожељно је што мање користити класичне писмене провере знања - контролне и писмене вежбе. Поред мотивационог значаја, оцена би требало да представља и одраз квалитета испуњености постављених стандарда (знања, умења, ставова и вредности) у оквиру предмета.

Оцењивање ученика овог предмета неопходно је усагласити са одредбама Закона о изменама и допунама Закона основама система образовања и васпитања ("Службени гласник РС", бр. 58/2004 и 62/2004) као и Правилником о оцењивању ученика основне школе.

Учитељ је дужан да постављене циљеве и задатке програма реализује кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи као потенцијални учесници у реализацији програма могу бити добровољно ангажовани као расположиви ресурси локалне средине у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да се подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

- настава ликовне културе има задатак да развија способност ученика за опажање облика, величина, светлина, боја, положаја облика у природи;
- да развија памћење, повезивање опажених информација, што чини основу за увођење у визуелно мишљење;
- стварање услова за разумевање природних законитости и друштвених појава;
- стварати услове да ученици на сваком часу у процесу реализације садржаја користе технике и средства ликовно-визуелног изражавања;
- развијање способности за препознавање традиционалне, модерне, савремене уметности;
- развијати ученикове потенцијале у области ликовности и визуелности, те му помагати у самосталном изражавању коришћењем примерених техника и средстава;
- развијати љубав према вредностима израженим у делима свих облика уметности;
- да ствара интересовање и потребу за посећивањем изложби, галерија, музеја и чување културних добара;
- да осетљивост за ликовне и визуелне вредности коју стичу у настави, примењују у раду и животу;
- развијати сензибилитет за лепо писање;

- развијати моторичке способности ученика.

Први разред

Оперативни задаци

У првом разреду треба:

- оспособљавати ученика да се служи средствима и техникама ликовно - визуелног изражавања који су доступни његовом узрасту;

- стварати услове за креативно опажање и тумачење предвиђених садржаја у првом разреду (облике и њихове квалитете, односе у видном пољу, светло и сенку, тактилно, цртани филм и стрип, разликовање појединих средина, дизајн, перформанс, преобликовање материјала или предмета њиховим спајањем);

- мотивисати ученика да се слободно ликовно-визуелно изражава, својствено узрасту и индивидуалној способности и да маштовито представља свет око себе.

Садржаји програма

ОБЛИЦИ И ЊИХОВИ КВАЛИТЕТИ

Цело-део, велико-мало, високо-ниско, уско-широко, светло-тамно, обојено-безбојно, меко-тврдо, глатко-храпаво, обло-рогљасто.

Појмови: облик.

ОДНОСИ У ВИДНОМ ПОЉУ

Лево-десно, горе-доле, испред-иза, више-ниже, између, ус-правно-положено, косо, испод, у, на, дубоко-плитко, пуно-празно, отворено-затворено.

Појмови: оријентација.

ВРЕМЕНСКИ И ПРОСТОРНИ НИЗОВИ

(ЦРТАНИ ФИЛМ И СТРИП)

Асоцијације у низу, цртежи у низу, слике у низу, покретни цртежи, мрље, облици...

Појмови: филм, стрип.

СВЕТЛО И СЕНКА

Углови осветљавања, даљина и близина светлосног извора, утврђивање променљивости облика и сенке зависно од угла и даљине осветљавања.

Појмови: светло, сенка.

ТАКТИЛНОСТ

Развијање осетљивости за разне материјале путем додира.

Појмови: додир.

ИЗГЛЕД УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА (ДИЗАЈН)

Предмети који су прилагођени ученичком узрасту и упоређивање предмета који нису прилагођени ученичком узрасту.

Појмови: дизајн.

ОДРЕЂЕНИ ПРЕДМЕТ КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА РАД - ПЕРФОРМАНС

Акција, радња, доживљај, реч, забелешка, музичка вињета...

Појмови: перформанс.

ПРЕОБЛИКОВАЊЕ МАТЕРИЈАЛА ИЛИ ПРЕДМЕТА ЊИХОВИМ СПАЈАЊЕМ

Преобликовање материјала или предмета њиховим спајањем.

Појмови: спајање.

Други разред

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- схвате ликовно-визуелни рад као израз индивидуалног осећања, доживљаја и стваралачке имагинације;
- опажају, сећају се, објашњавају и реконструишу појаве или ситуације;
- стекну искуства о: оплемењивању животног и радног простора, контрасту облика, карактеру облика, коришћењу материјала за рад, визуелним знаковима, опажањима облика у кретању, компоновању, рекомпоновању, дејству светлости на карактер облика;
- развију навику лепог писања;
- развију осетљивост за лепо писање (ћириличка и латиничка палеографија).

Садржаји програма

КРЕТАЊЕ ОБЛИКА У ПРОСТОРУ

Кретање више облика у простору, кретање једног облика у простору.

Појмови: кретање, простор.

ДЕЈСТВО СВЕТЛОСТИ НА КАРАКТЕР ОБЛИКА (СВЕТЛОСТ)

Природна и вештачка светлост, силуета, сенка (сопствена и бачена), фигура и позадина, светло и сенка у фигури.

Појмови: светлост, силуета.

АМБИЈЕНТ - СЦЕНСКИ ПРОСТОР

Израда маски, костима и сцене.

Појмови: амбијент, сцена.

ЛЕПО ПИСАЊЕ СА КАЛИГРАФИЈОМ

Писање латиничких слова упоредо са ћириличким словима.

Писање латиничких и ћириличких слова у складу са калиграфским принципима.

Појмови: латиница и ћирилица.

КОНТРАСТ (КАО МОТИВАЦИЈА ЗА ОПАЖАЊЕ ОБЛИКА)

Природни и вештачки облици, слагање - разлагање, разлагање - слагање, једнобојан - вишебојан, обрађен - необрађен, прав - крив, једноставан - сложен, испупчен - удубљен.

Појмови: контраст.

РАЗНЕ ВРСТЕ ЗНАКОВА И СИМБОЛА

Печат, грб, симболи, словни и нотни знаци.

Појмови: хералдика.

ЈЕДНОБОЈНА КОМПОЗИЦИЈА УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА (КЛУАЖ)

Једнобојна композиција употребних предмета.

Појмови: клуаж, једнобојан.

ЗАМИШЉАЊА

Вербални опис, текст, фотографија...

Појмови: фотографија.

ПРЕОБЛИКОВАЊЕ МАТЕРИЈАЛА ИЛИ ПРЕДМЕТА ЊИХОВИМ СПАЈАЊЕМ (ВЕЗИВАЊЕ)

Преобликовање материјала или предмета њиховим спајањем.

Појмови: везивање.

Оријентациони избор ликовних дела и споменика културе према садржајима програма.

Начин остваривања програма

Програм ликовне културе даје сваком наставнику слободу, могућности да испољи креативност, да проналази одговарајуће облике, методе и средства за реализацију. Упутство ће му помоћи у процесу стварања сопствених идеја, никако, дакле, шаблона, односно очекује се да и сам наставник буде креативан у свом раду. То значи да је потребно да за сваки задатак и сам наставник начини визуелну припрему (ликовни рад) како би уочио карактер задатка и начине рада у реализацији таквог задатка, што ће бити нека врста опомене или самоконтроле у процесу постављања захтева упућеног ученицима. Најважније је извршити идентификацију садржаја, полазећи од опажања околине (природе и вештачког човековог окружења - објекти које је човек начинио). Најбоље је учење од природе, посматрање, опажање и уочавање непоновљивости природе, из чега ће произаћи и потреба за очувањем природе, а потом симболичан израз карактеристичних елемената који ће означити и природу ученика. То ће бити прилика да се одреди појам у садржају два до три подпојма и неколико информација што ће имати образовно значење. Треба водити рачуна да захтев буде сведен и прилагођен узрасним могућностима ученика (његовим психофизичким карактеристикама), чиме ће бити задовољен елементарни захтев да за предвиђено време од једног, до два часа, ученик заврши свој рад. Непримерено је да ученик завршава своје радове код куће, да би га потом наставник накнадно оценио. Ученик треба да зна какав му је задатак постављен, сам треба да проналази решења задатка, по логици непосредног естетског доживљаја. Поред визуелне припреме наставник треба да има и писмену припрему (писану) која се ослања на глобално и оперативно планирање за сваку годину посебно и за сваки час понаособ. Наставник треба да приђе решавању задатка самостално. Уколико се деси да тренутно нема неку своју идеју, ова кратка образложења целина програма треба да му послуже као мотивација за проналажење својих идеја. Није препоручљиво да наставник нуди теме ученицима. Наставник треба да води разговор са ученицима како би сваки ученик пре почетка рада дошао до своје идеје, а на основу понуђеног ликовног садржаја.

Приликом планирања треба водити рачуна да се предвиди око 60% обраде новог градива према 40% вежбања. Под појмом обраде новог градива подразумева се први рад предвиђеног садржаја у некој од предвиђених техника и коришћења материјала. Вежбањем су предвиђени исти садржаји (али реализовани у другим техникама и другим материјалима у односу на први рад). Сваки наставник би требало да сачини по тим принципима годишњи план рада из кога ће касније сачинити оперативне планове рада за сваки месец посебно. У процесу израде годишњих и оперативних планова рада, наставник треба да води рачуна о идентификацији садржаја, а најбоље би било када би и сам нацртао, насликао и извајао неки од предвиђених наставних јединица - садржаја програма, како би му биле јасне представе колико је времена потребно за израду једног таквог рада. Исто је тако битно да утврди ниво захтева за ученике, јер уколико наставник није у могућности да реализује такав задатак,

непримерено је да тако нешто тражи и од ученика. У процесу мотивисања ученика за рад, наставник ће водити разговор о предвиђеним садржајима (ликовни садржаји), чиме ће створити услове, а ослањајући се на знања ученика стечена у другим областима, да сваки ученик пронађе своју тему за рад. Наставник никад не треба да каже коју ће тему ученици цртати, сликати или вајати! Ученик сам треба да дође до своје теме, то наглашавамо према планираном садржају, како се не би десило да на сваком часу наставник каже "данас ћете цртати или сликати слободну тему". Ученик треба да изврши избор теме на основу добро вођеног разговора о опажању природе и човекових творевина које чине његово окружење. Добро би било када се ученици не би држали стандардизованих блокова за цртање. Добро би било када би могли и сами да изврше избор облика и боје папира или неке друге подлоге за цртање и сликање. То су најчешће врло јефтине папире, као што је натрон папир, пак папир, чак и новинска хартија може да послужи као подлога за сликање. Треба врло често мењати формат папира, или подлоге на којој се нешто ради, да ли је то подлога за колаж, деколаж или асамблаж. Такве подлоге могу и да се препарирају са разблаженим брашном и водом, или разблаженим лепком за дрво, или можда неким другим материјалом са неким другим везивом, што може и сам наставник да учини. На тај начин ће почети нека врста истраживачког рада у овој области. То ће уједно бити прилика да наставник уочава да ли су неки ученици ушли у манир користећи одређени материјал за рад. Ако се то деси код неких ученика, а дешава се да постају "вешти", треба му понудити да ради са другим материјалом, који ће му пружити "отпор", а он ће се трудити да реши проблем те ће самим тим бити доведен у ситуацију да улажући "напор" буде и креативан.

За наставника би било повољно да сваке године сачињава нови годишњи и оперативне планове рада, чиме ће доказати и своју креативност у стварању услова за ученичку креативност, јер сваке године сачињава планове на основу прошлогодишњег искуства, што ће његову праксу континуирано унапређивати.

Припрема за час

Постоје две врсте припреме у настави ликовне културе. Прва припрема је визуелна или ликовна припрема. За сваку наставну јединицу (сваки час обраде новог градива), наставник треба да уради ликовни рад на нивоу захтева програма и претпостављених захтева према ученицима, у складу са образовним стандардима и узрасним могућностима ученика. Као што наставник треба да буде припремљен за друге области (зна математику), тако треба да буде припремљен и за наставу ликовне културе, јер је непримерено да наставник од ученика тражи нешто што ни сам не може да уради. Деца на том узрасту, по својој природи имају потребу за имитацијом, а наставник треба да зна да њихове психофизичке и моторичке способности нису на том нивоу, да би их подстицао на имитацију (мимезис). То значи да им неће нудити технике и материјале непримерене њиховим могућностима и времену које имају на располагању. На тај начин ће створити услове да код ученика гради **искуство на искуство**, по принципу **очекивања неочекиваног**. У овој области треба предвидети око 50% знања и око 50% осећаја, водећи рачуна о непосредном естетском доживљају ученика у процесу рада и у процесу гледања уметничких дела која одговарају планираној целини програма. Исто тако, на крају сваког часа треба изложити све ученичке радове на фланелографу. Водити разговор о успешности рада у целини, када ће се уочити разлике у ликовном изразу код ученика. Неки ученици неће бити успешни у једном раду, али ће бити успешнији у неком другом раду, што значи да би до краја школске године сви ученици требало да буду успешни зависно од њихове индивидуалности. Наставник би требало да забележи успешност њиховог рада у својој свесци коју интерно води, а оцене треба да даје

на крају завршене целине програма. На крају и сам наставник ће осетити смисао свог ликовног рада кога је на почетку часа сачинио за почетак овог часа, а у складу са планираним садржајем.

Писмена припрема

Писменом припремом ћемо предвидети основне вредности неког предвиђеног садржаја. На пример, кретање облика у простору. Ту ћемо се одредити према једном појму. У овом случају то може да буде кретање. То би био основни појам о коме ћемо водити разговор са ученицима опажајући природу, на пример, кретање лишћа на дрвећу, кретање ученика на часовима физичког васпитања, и слично. Потпојмови ће тада бити **облици и простор**. То значи да су они (подпојмови) у функцији схватања основног појма. Ученицима тог узраста треба понудити онолико информација, колико их то неће оптеретити, што значи око 5 до 10 информација. Информација може да буде реч, реченица, неки мали контекст. Из тога извлачимо циљ. Циљ треба да има образовно значење, које укључује и непосредни естетски доживљај. Из циља произлазе задаци естетичког карактера, у овом случају ослонци могу да се траже у кинетичкој уметности, затим, задаци образовног карактера, што значи ослањамо се на доступне информације везане за кретање које ученици спознају кроз друге области, али и област модерне уметности. Када говоримо о васпитним задацима, ту пре свега мислимо на социјализацију и еманципацију ученика. Ствараћемо услове за обликовање колектива по личним, креативним могућностима ученика појединачно. Колектив треба да буде група креативних појединаца, чиме желимо да избегнемо формирање колектива по обрасцу наставника. Освешћивањем ученика о садржајима које савладава, не оптерећујући га кроз игру, стварамо услове и за његову еманципацију. Планирањем треба да предвидимо и практичне задатке, у ситуацији када треба да ученике научимо да практично користе средства и технике, како би што успешније реализовао своје идеје. У процесу планирања треба да бринемо о корелацији са другим наставним областима, што значи да се ослањамо на њихова знања из других области, што ће олакшати креативни приступ и у ликовном раду. Не треба да запоставимо и корелацију садржаја ликовне културе у вертикали. Ту мислимо на ослањање ученика на претходна искуства из ове области са претпоставком рада на наредним часовима. Из тога ће произаћи сазнање да водимо рачуна да не оптеретимо ученике захтевима на једном часу. Речју, треба смањивати захтеве усмерене према ученицима, како би развијали своја сазнања у току целе године.

За све то време треба размишљати и о дидактичким принципима, односно прилагођавању захтева узрасним могућностима ученика, наставном времену које је на располагању, али исто тако и о минималним средствима са којим ученици треба да реализују задатак (наставник ће то сам најбоље уочити у току свог рада на визуелној припреми). То можемо тумачити и на другачији начин у овој области, када треба да начинимо композицију часа, јер све целине програма су различитог карактера, па је потребан и другачији редослед захтева у току једног часа. Ако је кретање облика у простору постављени захтев, онда све време треба да пратимо и да учествујемо у свим фазама рада заједно са ученицима, како бисмо помогли у техничком смислу успешну реализацију задатка. Како смо ученицима већ на претходном часу саопштили које материјале треба да донесу, упутићемо их у начине коришћења тог материјала по етапама. Да ли је то, како је то у овом упутству наведено, конструкција неког старог кишобрана, на коме ће се качити неки облици, или су то штапићи, ученику треба помоћи да се то у одређеном простору постави. Затим, у некој следећој фази треба им показати како да користе канап, како да долазе до својих оригиналних решења за сачињавање облика, како им помоћи да такве облике, по свом нахођењу постављају у одређени простор. А исто тако је корисно да, када заврше такав рад, ученици на неком папирићу пишу о чему размишљају док гледају свој завршен рад, што је

прилика да поред образовног значења (мислимо на објекте физичког карактера), учимо и, евентуални, њихов непосредни естетски доживљај. У овом случају то ће бити комбинована техника, а уз то ако је цртао или сликао облике које је сачињавао на истом часу, имаћемо више техника. На тај начин рационализујемо време и не издвајамо посебно цртачке, сликарске или вајарске технике, али треба настојати да до краја школске године сви ученици прођу кроз све ликовне технике користећи све предвиђене материјале. Из овога се види да је могуће предвидети и фронтални и групни рад ученика, али не смета да се планира рад у паровима, као и индивидуални рад ученика. Наставник ће сам уочити, према преференцијама ученика, а и његовом педагошком односу према ученицима, како ће формирати групе и којим ће ученицима омогућити индивидуални рад. Методе рада биће у складу са карактером задатка и наставниковом креативношћу, што значи да наставник треба да буде креативан у стварању услова за те активности ученика.

Ток часа: Уводни део часа може да траје од 8 до 15 минута, зависно од припремљености ученика. Да бисмо остварили планирани садржај, мисли се на знања која су ученици стекли и у другим областима. Разуме се, такав задатак решаваће из аспекта ликовне културе. Главни део часа подразумева стручност наставника, односно његову способност да напише неку врсту малог есеја о предвиђеном задатку, кроз који ће провући све фазе рада са ученицима, као и своје евентуалне интервенције у индивидуалном раду са групама или појединцима. То ће уједно бити прилика, да за ученике који показују појачано интересовање за област ликовне културе, појачава захтеве, а када је реч о ученицима који су мање заинтересовани за решење тог задатка, да проналазе одговарајуће начине за мотивационе садржаје, како би и они били укључени у решавање постављеног задатка. Из овог произлази да је планирани садржај намењен укупној ученичкој популацији. Обавезно треба предвидети десетак минута при крају часа, за разговор о успешности рада.

Образовни стандарди

У овој области су предвиђене четири димензије образовних стандарда. Прва димензија је опажање. На пример опажање **кретања** облика у простору. Друга димензија је **примање**, што значи, треба предметити опажај кретања, јер нам се врло често дешава да пролазимо годинама поред неке зграде, и ако би нас неко питао како изгледа фасада такве зграде, тешко бисмо могли описати поменуту фасаду. Зато је потребно да водимо разговор о карактеристикама опажених вредности, да бисмо то упамтили. Трећа димензија је **разумевање** опажене и примљене визуелне информације. Да бисмо разумели нешто што смо опажали и примили као информацију, обично се води разговор о структурирању карактера такве информације. Четврта димензија је **поступање** према опаженој и примљеној информацији, а уз све то смо је и разумели, онда поступање може да буде у форми речи, реченица, писаног контекста, а у нашој области је важно да тако схваћен на индивидуалан начин, ученици поступају преко медијума и примерених материјала. Говорећи о опажајима, мислимо на све опажаје који се могу описати, или ликовним - визуелним језиком изразити. Тако ћемо доћи у ситуацију да корелирамо опажаје (аудитивне, визуелне, тактилне...) Приликом оцењивања, треба да имамо у виду образовне стандарде, али и знање проткано осећајима или осећаје обогашене знањем претпостављене непосредним естетским доживљајем ученика. Увек треба имати на уму постављени циљ и задатке. У којој мери је реализован циљ и како су остварени задаци, там пре што себе увек треба да преиспитујемо како би ученик, ако није био успешан у некој техници, решио постављени проблем, како би га решио у некој другој техници са другим материјалима. На томе треба да инсистирамо и у процесима вежбања, јер се у пракси такве ситуације врло често дешавају, да ученик буде успешнији у некој другој техници. Приликом оцењивања, треба се ослободити награђивања ученика за миметичка решавања (имитације, копирања, опонашања природе и човекових

творевина), то због тога што је већ речено да ученици основношколског узраста не могу решавати такве захтеве. Ако ученици по својој природи имају потребу да имитирају, то им не треба спорити, али ми од њих немамо право да тражимо имитацију. Уколико смо учили да је он ушао у манир, па је самим тим постао и вешт у копирању самог себе, треба га подстицати начином оцењивања да се ослободи манира.

Препоруке за остваривање програма

На првим часовима ликовне културе од ученика треба тражити да цртају и сликају различитим материјалима, како би наставник уочио ситуацију, односно са којом врстом искуства деца долазе у основну школу. Нека деца су у вртићима већ прихватила поједине схеме и шаблоне које су стекли као навику кроз ликовне активности. Нека деца су у својим породицама самостално цртала желећи у својој природи да комуницирају са својом средином. И у једној и у другој ситуацији, добијали су похвале за своје цртеже, на основу "критеријума" који су резултат социо-културног миљеа из ког деца долазе. Наставник би требало да има обимнију свеску у коју ће уписати имена ученика, а уз њихова имена и своја опажања о карактеристикама и навикама ученика да цртају истим материјалима (фломастери, оловке у боји, графитне оловке), схематски приказ предмета и објекта његове околине, што произлази из ликовних типова деце. Прве интервенције наставника на тим часовима биће да инсистира код ученика, који су навикли да цртају истим материјалом, да мењају материјал којим ће цртати и сликати, како бисмо их ослободили стечених навика. У свесци то све треба да буде забележено, а било би добро када би наставник имао свеску или свеске, да прати развојну линију ученика све до 4. разреда. Тиме ће уједно имати увид у успешност свог рада. То ће му дати истовремено и прилику да изврши интервенције у начинима свог рада, речју, то му је прилика и за лично усавршавање. Треба напоменути да у току четворогодишњег рада пожељно је да наставник шаље ученичке радове на колективне конкурсе, што је још једна прилика за њихово вредновање.

Препоруке за остваривање програма у првом разреду

1 Облици и њихови квалитети (6 часова - 4+2)

Цело-део, велико-мало, високо-ниско, уско-широко, светло-тамно, обојено-безбојно, меко-тврдо, глатко-храпаво, обло-рогљасто.

Појмови: облик.

1. Подстицати ученике да гледају и уочавају природу, али и урбану околину око себе, како би самостално дошли до сазнања шта је цело, а шта део нечег, неког предмета, шта је високо, а шта ниско, шта је светло или тамно, додиром меко-тврдо, глатко-храпаво и сл. Значајно је да ученици објасне свој визуелни и тактилни опажај. Из тога ће свако за себе проналазити тему за рад, што значи да колико је ученика, толико ће бити и тема, а решавају исти садржај. Наставник треба да буде само водитељ таквог процеса, да се ослања на ученикова сазнања непосредним гледањем и учењем о предметима и појавама из других наставних области (свет око нас, математика).

2. Пошто су учили за њих значајне целине или детаље из природе и непосредне околине, ученици ће за своје задатке користити технике цртања графитним оловкама, или технику темпере, акварела и воштаног пастела.

3. Папири различитог формата, (нетипичних, различитих облика и боја), оловке са меким графитним улошком воштани пастел, темпера боје, глина, пластелин, пластичне фолије...

II Односи у видном пољу (10 часова - 6+4)

Лево-десно, горе-доле, испред-иза, више-ниже, између, усправно-положено, косо, испод, у, на, дубоко-плитко, пуно-празно, отворено-затворено.

Појмови: оријентација.

1. Разговарати са ученицима о простору, шта је лево шта је десно, горе, доле, на пример, птице су горе, ми се налазимо доле. Шта видимо да се налази горе када смо у затвореном простору. Шта видимо горе и доле када смо на улици, аутобуској станици, шта је лево, а шта десно, и да ли бисмо то што видимо могли и да нацртамо, насликамо или да урадимо глином, или можда неким другим материјалом. Наставник ће се вероватно сетити и неких других идеја, ослањајући се на области које упознаје у оквиру других наставних предмета.

2. И овај задатак може да се реши у цртачким, сликарским и вајарским техникама.

3. Папири различитог формата, (нетипичних, различитих облика и боја), оловке са меким графитним улошком (у даљем тексту меке оловке) са ознаком "Б", воштани пастел, темпера боје, глина, пластелин, пластичне фолије...

III Временски и просторни низови (цртани филм и стрип) (4 часа - 2+2)

Асоцијације у низу, цртежи у низу, слике у низу, покретни цртежи, мрље, облици...

Појмови: филм, стрип.

1. С обзиром на то да ученици стасавају и расту уз сазнање да постоји цртани филм, а повремено долазе у контакт и са стрипом, сматра се нашом обавезом да им нешто кажемо о цртаном филму и стрипу, како би се развијао и критички однос према цртаном филму, јер нису сви цртани филмови које деца гледају за децу. Често се деци нуде цртани филмови у којима има много садржаја непримерених за њихов узраст, и нису у функцији правилног развоја, па је корисније водити разговоре са децом о садржајима цртаног филма, уз елементарно објашњавање техника цртања (око 25 цртежа у секунди цртаног филма и стрипа). Треба им предложити да сами, на површини папира, слободном руком извуку правоугаонике и да у там правоугаонцима, у низу, цртежом испричају неки свој садржај - причу везану за лични доживљај.

2. Цртачке, сликарске технике, а могу се користити и вајарске технике у смислу сачињавања неких фигура којима ће ученици саопштити неку анимацију. То могу бити цртежи у низу, ученици могу да сачињавају и мрље у низу, које могу настати сасвим спонтано у дечијем раду. С једне стране, може се поћи од текста, и са друге стране, може се кренути од мрља које би начинили на неком већем формату папира, па их касније сећи, колажирати у низу. Гледајући у мрље које се налазе у низу, могу сачинити неку своју нову причу.

3. Папири различитог формата, (нетипичних, различитих облика и боја), оловке са меким графитним улошком (у даљем тексту меке оловке) са ознаком "Б", воштани пастел, темпера боје, глина, пластелин, пластичне фолије...

IV Светло и сенка (6 часова - 4+2)

Углови осветљавања, даљина и близина светлосног извора, утврђивање променљивости облика и сенке, зависно од угла и даљине осветљавања.

Појмови: светло, сенка.

1. Ослањајући се на већ постојећа сазнања по природној и вештачкој светлости, ученике треба уводити у процесе опажања извора светлости и условљавања настанка сенке. У односу на извор светлости и величину предмета, која се налази испред извора светлости, појавиће се сенка. На пример, сунчани дан, облик и дужина сенке неког предмета па и самог детета које је осветљено природном светлошћу. Ако бисмо, ипак употребили вештачку светлост, као што је графоскоп, усмерену према групи ученика, уз у позадини постављен натрон папир или пак-папир, појавиће се сенке које могу бити опцртане, преклопљене, па касније од стране ученика пастелним бојама попуњене. Постоје и друге игре са светлосним изворима које ће наставник, зависно од услова у којим се налази, решавати на свој креативан начин. Циљ је да се опредмети сенка која је настала извором светлости. Овакав рад може да се ради са целим одељењем, може са групом, али и сваки ученик може да га оствари за себе, појединачно. На фотокопијама или репродукцијама грађевинских објеката или споменика културе, ученици могу да опцртавају осветљене делове објеката, а и оне делове који су у сенци. На тај начин ученицима поступно доводимо до свести културноуметничко наслеђе. На пример, ако се опцртавају осветљени делови манастира Сопоћани, уводимо их у појмове културног наслеђа.

2. Комбинована техника, цртачке технике, сликарске и вајарске технике.

3. За овакав рад, поред поменутих садржаја и техника, и сам наставник ће уочити шта му је потребно од материјала за реализацију основног садржаја. Поред већ поменутих материјала за технике изражавања, могу се користити и одговарајућа дидактичка средства (поменути графоскоп, репродукције уметничких дела или фотокопије неких објеката).

V Тактилност (4 часа - 2+2)

Развијање осетљивости за разне материјале путем додира.

Појмови: додир.

1. До сада је било речи само о визуелним опажајима, које ученици треба да приме и разумеју, а од њих се тражи да према схваћеном садржају и поступају у ликовно-креативном раду. У овом задатку их треба наводити на тактилни опажај, на опажај путем додира. Ради се о побуђивању асоцијације ученика по принципу, о чему размишљаш док додирујеш један предмет, како бисмо на тај начин дошли до својих тема. У пракси се показало да је непримерено тражити препознавање предмета које ученици додирују. Скоро редовно, такви радови буду неуспешни. У процесима рада треба ученицима показивати репродукције уметничких дела, али и предмете које ће додиривати да би осетили глатко-храпаво, обло-рогљасто и сл. На основу таквих искустава, ученику ће касније бити довољно да визуелно препознаје карактеристике предмета.

2. Цртачке, сликарске, вајарске и комбиноване технике.

3. Торбе, џакови, папирне кесе, непровидна амбалажа и разни природни и вештачки материјали.

VI Изглед употребних предмета (дизајн) (4 часа 2+2)

Предмети који су прилагођени ученичком узрасту и упоређивање предмета који нису прилагођени ученичком узрасту.

Појмови: дизајн.

1. С обзиром на то да су деца свакодневно окружена предметима који су обликовани по ергономским, принципима за одрасле, сем у вртићима, где се налазе поједини предмети прилагођени дечијем узрасту. Сматра се да нам је обавеза да деци доводимо до свести да су све те предмете које употребљавамо сачинили неки људи који се баве дизајном. Да дизајн поред ликовних вредности, собом носи и сазнања о корисности и прилагођености тих предмета за њихово што боље и лакше коришћење. У пракси се показало да и ученици са задовољством могу да сачине неке предмете. На пример, на белим мајицама могу воштаним пастелима да цртају цртеже по својој жељи, које касније са весељем могу да обуку, јер су и сами нешто сачинили. На кошуљама могу да лепе, по принципу колажа, комадиће крпица и у коначном исходу, сами су се појавили као пројектанти употребних предмета. Такви часови су редовно били успешни у процесу проверавања овог програма.

2. Цртачке, сликарске технике, технике колажа и комбиноване технике.

3. Цртачки материјали, сликарски материјали, старе памучне једнобојне мајице, старе кошуље, сукње или јакне, пластичне кесе.

VII Одређени предмет као подстицај за рад (перформанс) (2 часа - 1+1)

Акција, радња, доживљај, реч, забелешка, музичка вињета...

Појмови: перформанс.

1. Сваки предмет или група предмета у групном раду може да има карактер перформанса, али када са тим предметима будемо у некој акцији, а акција подразумева и неки доживљај. Таквих акција у радњи имамо свакодневно у школи, на часовима физичког васпитања, у време одмора, када се начини, спонтани заплет између ученика око било које ситуације која се десила на претходном часу, као што су несташлуци, додиривања, шапутања, или кад је било који предмет разлог за комуникацију ученика. У школи се може и негативна енергија усмерити у позитивно значење, речју, преусмеравати њено значење у личну и колективну креативност. Сваки предмет, који можемо да узмемо, може да буде повод за неку причу, или разговор, на пример, где је купљен, ко га је направио, како се прави, како се продаје тај предмет у некој продавници, или пак, џемпер на детету, ко га је исплео и слично. Мама, бака, сукња, дугме, зашивање дугмета, хаљина, све у непосредној околини ученика може да подразумева мотивацију за радњу и доживљај. Група ученика, свако на свој начин, може да имитира сачињавање одређеног предмета, а после свега, или у процесу рада, може да се сачини фотографија или видео запис, и напослетку, ни то не мора да буде. Битно је увести ученике у неко ново искуство, а то искуство по искуство, кад се зна да искуство има карактер учења, у коначном исходу подразумева и контакт са савременим тенденцијама у области стварања.

2. Комбинована техника.

3. Већ је речено да сваки материјал који се налази у непосредној околини може да буде повод за стварање неког садржаја (оловка, перница, торба, књига...).

VIII Преобликовање материјала или предмета њиховим спајањем (2 часа - 1+1)

Преобликовање материјала или предмета њиховим спајањем.

Појмови: спајање.

1. Појам спајање или везивање је врло садржајан из аспекта трагања за свим облицима везивања које човек користи у непосредној околини. Закопчавање као везивање, што је симбол мануфактуре, рајфершлус, као везивање што је симбол индустрије, зидање као везивање, лепљење као везивање, закивање као везивање, варење као везивање, ткање као везивање, шивење као везивање... Све шта човек чини, има карактер везивања. У природи је то рашћење, на пример лист на грани није везан, он је израстао итд. Битно је наводити ученике да опажају такве појаве у непосредној околини, а оно што треба да учине, на пример, прошнирати два облика свеже глине, везивати глину саргијом, канапом и томе слично.

2. Вајарске и комбиноване технике.

3. Глина, канап, тканина, мека жица, штапићи обрађени и необрађени, и сл.

Препоруке за остваривање програма у другом разреду

I Кретање облика у простору (6 часова - 4+2)

Кретање више облика у простору, кретање једног облика у простору.

Појмови: кретање, простор.

1. У овој целини програма имамо три појма: кретање, облик и простор. Ни о једном појму не треба ученицима саопштавати информације у смислу теорије форме имајући у виду узрасне могућности ученика, а посебно њихову перцепцију. Извући ћемо појам кретања. У том случају ће појам облика и појам простора имати карактер подпојмова. Како су деца по својој природи све време у покрету, уверени смо да им је могуће објашњавати не само њихово кретање, већ и кретање облика у природи. На пример, опажање кретања лишћа на дрвећу (бреза, платан, шљива, храст и све што чини њихово окружење у природи). Као супротност кретању, треба их наводити да опажају статичне облике у природи, на пример кућу, школу, аутобуску станицу... А кад поменемо аутобуску станицу, треба имати у виду и аутобусе који се крећу и разне друге предмете које је човек сачинио, а који се такође крећу. Уколико су то садржаји, остаје питање шта је то шта ће ученици радити на часу. Ако бисмо им рекли да цртају лист брезе, платана или неког другог дрвета, њихов цртеж ће бити статичан. Према томе, шта је то што они могу да чине на часу? Навешћемо неке примере. Ако бисмо повезали, у смислу корелације овај задатак са садржајима математике, могли бисмо ученицима да кажемо да нацртају на папирима неке од геометријских модела које уче (троугао, квадрат, круг, правоугаоник...). Пошто нацртају геометријске моделе, треба да их исеку, да их нанижу на канап, па када све то окаче на неки положени штап у простору, десиће се неко кретање. Кретање је условљено струјањем ваздуха, слично као што се креће лишће на дрвећу, али кретање може да буде условљено и расподелањем канапа или конца. Ако бисмо ученике поделили у групе, једна група може да решава задатак са геометријским моделима, друга група може да решава задатак са слободно исцепаним облицима на сличан начин. Трећа група може да користи штапиће различитих величина (од 10 до 70 цм) уколико би се у простору поставио дужи штапић (до 1 м), на чијем крају би био везан канап, потом на

средину новог штапића од 50 цм, на чијим крајевима се такође могу везивати мањи штапићи, уједно трагајући за равнотежом, па на крајевима тих штапића везивати још мање штапиће, водећи рачуна о равнотежи, чиме се добија нека врста "грозда" од већег броја штапића који ће се кретати у простору. На тај начин се добија и физичка и визуелна равнотежа и кретање облика у простору. У процесу рада са ученицима, може се говорити и о једначинама у математици. О равнотежи леве и десне стране композиције. Из тога могу проizaћи многе приче које ће креативан наставник да осмишљава у процесу рада са ученицима.

2. Комбинована техника, цртачке и сликарске технике.

3. Папир, маказе, дрвени штапићи, лепак, канап, конац, конструкција старих кишобрана...

II Дејство светлости на карактер облика (светлост) (4 часа -2+2)

Природна и вештачка светлост, силуета, сенка (сопствена и бачена), фигура и позадина, светло и сенка у фигури.

Појмови: светлост, силуета.

1. У циљу континуитета сазнање о појму светлости треба наставити са играма светла и сенке ослањајући се на садржаје које су ученици учили у првом разреду. То је учињено због обиља могућности креативног трагања и ученика и наставника с једне стране, а с друге, утемељивања знања о значају светлости у природи као једног од значајних услова живота.

2. Комбинована техника, цртачке технике, сликарске и вајарске технике.

3. За овакав рад, поред поменутих садржаја и техника, и сам наставник ће уочити шта му је потребно од материјала за реализацију основног садржаја. Поред већ поменутих материјала, за технике изражавања могу се користити и одговарајућа дидактичка средства (поменути графоскоп, репродукције уметничких дела или фотокопије неких објеката).

III Амбијент - сценски простор (6 часова - 4+2)

Израда маски, костима и сцене.

Појмови: амбијент, сцена.

1. Смисао увођења ове целине у садржаје програма ликовне културе јесте да се са ученицима воде разговори о опажању и препознавању карактеристика разних амбијената. По чему препознајемо амбијент учионице, аутобуске станице, улице, породичне куће, музеја, наставник ће у својој средини наћи још много примера. Разговор треба водити тако да ученици саопште што више својих опажања. Самим тим, доприноси се ваљаном стицању увида у учениково искуство. Из тога ће проizaћи и планови наставника за извођење рекреативне наставе, али и непосредног рада ученика у разним техникама. Битан је и аспект са кога ће наставник прићи решавању оваквог задатка. Један аспект може да буде сценски простор. И у учионици може да се начини сцена неког амбијента, и то оног амбијента за који се ученици определе у разговору са наставником. Како је реч о целини програма која нуди повезивање садржаја са књижевношћу, физичким васпитањем, светом око нас, другим речима, сви садржаји који се савладавају на овом узрасту могу да буду уведени у реализацију оваквог задатка.

2. Цртачке, сликарске, вајарске, комбиноване технике.

3. Меке оловке, темпера боје, глина, пластелин, папир, картон, разни други материјали, зависно од сценарија који ће сачинити наставник.

IV Лепо писање са калиграфијом (16 часова - 10+6)

Писање латиничких слова, упоредо са учењем латинице на часовима матерњег језика.
Писање ћириличких слова.

Појмови: ћирилица, латиница.

1. Повлачење уских, кривих линија, повлачење широких, правих и кривих линија. Писање ћириличких и латиничких слова. Повезивање слова у речи.

2. Повлачење уских, косих, правих и положених линија; повлачење широких, косих, правих и положених линија; повлачење отворених и затворених линија; писање слова упоредо са учењем абецедe.

3. Материјали - лепо заоштрене столарске оловке (пљоснате); обичне графитне оловке са ознаком "Б" пљоснато заоштрене; штапићи од сладоледа такође пљоснато заоштрени; воштани пастел, такође пљоснато заоштрени, метално перо и туш или пенкало.

V Контраст (12 часова - 8+4)

Природни и вештачки облици, слагање - разлагање, разлагање - слагање, једнобојан - вишебојан, обрађен - необрађен, прав - крив, једноставан - сложен, испупчен - удубљен.

Појмови: контраст.

1. Свугде у нашој околини можемо уочити контраст. На пример, природни и вештачки облици. Ноћ, дан, једнобојан, вишебојан, обрађен, необрађен, прав, крив, светло, сенка и сл. Све то могу бити поводи за ликовно изражавање у свим техникама. То треба да узмемо као ликовни садржај, а имајући у виду велике могућности за избор тема, мотивационе садржаје, сам наставник може да проналази, по једноставној логици - колико је наставника, толико може бити и начина за мотивацију, а колико је ученика, толико може да буде и тема за реализацију овог задатка.

2. Цртачке, сликарске, вајарске, комбиноване технике.

3. Меке оловке, темпера боје, глина, и сви материјали који се у одређеном тренутку могу користити за реализацију неке ученикове идеје.

VI Индивидуално коришћење различитих материјала за рад (паковање) (6 часова - 4+2)

Обликовање необичних објеката.

Појмови: паковање.

1. И у многим досадашњим задацима уводимо ученике у опажање природе. У том процесу, не запостављамо њихове индивидуалности и посебности у процесу опажања и тумачења природе. Наставник никад неће инсистирати да ученик копира природу, већ ће водити рачуна да он на свој симболичан начин саопштава детаље природе, по логици да од природе узме онолико колико он сматра да треба да узме (не све), па да у свом раду, као

природно биће, додаје опет по својој вољи шта процени да је потребно додати. Тако би требало да изгледа један индивидуални креативни рад ученика. У овом задатку можемо и себе преиспитивати - колико смо увели ученике у конвенције одраслих, имајући у виду агресивност спољног света, што би требало да учинимо на врло једноставан начин. А то значи да већ неке устаљене конвенционалне вредности прекривамо како бисмо дошли до новог психичког изазова код ученика. Позната је дететова, или човекова, радозналост или неизвесност у посматрању запакованог облика (уредно - неуредно). Обична празна кутија, која је запакована на устаљен, конвенционалан начин, изазива радозналост и потребу за распакивањем. Можда не треба ни помињати колико лоше скупоцене играчке поклоњене детету, убрзо буду уништене. Због чега?

2. Цртачке, сликарске, вајарске и комбиноване технике.

3. Потрошни материјал прилагођен узрасту ученика. Канап, восак, меке оловке, темпера боје, глина.

VII Знаци и симболи (4 часа - 2+2)

Печат, грб, симболи, словни и нотни знаци.

Појмови: хералдика.

1. Имајући у виду значај хералдике и уопште значај симбола и знакова у савременој социо-културној средини, а посебно када је реч о рачунарима, одећи и обући ("маркирана обућа и одећа"), поставља се питање како доводити до свести ученицима критеријуме везане за рекламу и опште присуство знаковности у нашем окружењу. Разуме се да је проблем врло сложен, али ово може да буде један мали допринос разговору са ученицима о тим нама наметнутим вредностима. И сами они нешто могу да учине, с там што ће наставник водити рачуна о мери, средствима и психофизичким могућностима ученика. Пракса је показала да је погрешно на почетку часа показивати знаке било које врсте, јер ученици имају визуелно памћење кад желе да имитирају већ виђене знаке. За наставника остаје велики проблем, да поред нуђења критеријума о знацима и симболима, од ученика добије нека њихова идејна решења. Проблем је и литературе, на коју би се могли ослонити за тумачење поменутих вредности, поготову кад се има у виду брзо напредовање спољне културе, која није својствена менталитету наших људи. Понудићемо један од начина за учениково креативно стварање, када може прво да на свом папиру наслика неколико мрља, па тек онда, у некој од наредних фаза, да тражимо повезивање тих мрља у неки његов знак, када он може имати своје тумачење нечега, само њему својственог. Не морају то само да буду мрље, то могу бити тачке, линије и неки други облици, од било ког материјала, од којих се може поћи у свет промишљања са ознаком самосвојне ученикове креативности.

2. Цртање, сликање, вајање, комбиноване технике.

3. Меке оловке, темпера боје, старе фотографије, колажи, хартија, картони..

VIII Једнобојна композиција употребних предмета (клуаж) (6 часова - 4+2)

Појмови: клуаж, једнобојан.

1. У овом задатку ученици треба да прикупе отпадну амбалажу, да по својој вољи начине композицију лепљењем на неку картонску подлогу и када све то заврше, да бисмо се ослободили сугерирања досадашње функције тих предмета, таква композиција треба да

буде премазана белом бојом. Још један од начина јесте да се преко тако организоване композиције постави газа, преко које се такође, пређе белим акрилом. После сушења, добијају се нови облици, нове светлинске вредности, које дају нове шансе за даља дограђивања цртања или сликања према учениковој жељи. Облику смо променили значење. Ово што је предложено није једино решење. Наставник ће наћи можда и боља.

2. Комбиноване технике, сликарске, цртачке и вајарске технике.

3. Ситна амбалажа, картони, разни папири, темпера боје, оловке, акрилна бела боја...

IX Замишљања (6 часова - 4+2)

Вербални опис, текст, фотографија...

Појмови: фотографија.

1. У овом задатку треба трагати за асоцијацијама ученика. Једна реч може да буде повод. Учитељ може питати ученика: "О чему размишљаш када кажемо дрво?" Сваки ученик ће имати своју причу о том појму. Или, на пример, ако нађемо неку стару фотографију, можемо питати: "О чему размишљаш док гледаш у ову фотографију? Можеш ли нам нешто рећи о њој?" Ако прочитамо неки текст, примерен узрасним могућностима ученика, који, такође, може да буде повод за разговор, и појединачна тумачења и решења ученика у ликовном раду, већ смо нешто успели. Шта је то што смо успели? Успели смо, прво у различитостима тема, а задржаћемо и даље наш захтев, да поред трагања за dobrим процесима рада, имамо и примерене резултате у свим ликовним техникама. Наставник ће захваљујући својој инвентивности, пронаћи праве начине мотивисања ученика за ову врсту слободнијег рада, али не слободних тема, кад ће понављати нека своја претходна искуства у виду схема и шаблона.

2. Цртачке, сликарске, вајарске, комбиноване технике.

3. Меке оловке, папири различитих облика и боја, темпера боје, глина, пластелин и други материјали уколико се деси да ученици имају потребу за њим.

X Преобликовање материјала или предмета (6 часова - 4+2) њиховим спајањем (везивање)

Појмови: везивање.

1. Како је реч о појму везивања који је изузетно значајан у животу човека, његовом деловању, међуљудским односима. Поред већ поменутог везивања у материјалном смислу, можемо говорити и о духовној вези човек-Бог, човек према човеку, љубавној вези. Мислимо, дакле, на све оно што човека чини човеком у антрополошком, психолошком и социолошком смислу. И у другом разреду је предвиђено неколико садржаја тог карактера, који треба да се ослоне на сличне садржаје из првог разреда. Појам спајање или везивање врло је садржајан из аспекта трагања за свим облицима везивања које човек користи у непосредној околини. Закопчавање као везивање, што је симбол мануфактуре, рајфершлус, као везивање, што је симбол индустрије, зидање као везивање, лепљење као везивање, закивање као везивање, варење као везивање, ткање као везивање, шивење као везивање... Све шта човек чини, има карактер везивања. У природи је то рашћење, на пример лист на грани није везан, он је израстао итд. Битно је наводити ученике да опажају такве вредности у непосредној околини, а оно шта треба да учине, нећемо тражити мимезис, јер им то не дозвољавају њихове

психофизичке могућности, већ ћемо начинити нешто супротно, на пример, прошнирати два облика свеже глине, везивати глину саргијом, канапом и томе слично.

2. Вајарске и комбиноване технике.

3. Глина, канап, тканина, мека жица, штапићи обрађени и необрађени, и сл.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

Циљ и задаци

Циљ

- развијање интересовања, музичке осетљивости и креативности;
- оспособљавање за разумевање могућности музичког изражавања;
- развијање осетљивости за музичке вредности упознавањем уметничке традиције и културе свога и других народа.

Задаци

- неговање способности извођења музике (певање/свирање);
- стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музичких порука;
- подстицање стваралачког ангажовања у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање звука);
- упознавање традиционалне и уметничке музике свога и других народа;
- развијање критичког мишљења (исказивање осећања о музици која се изводи и слуша);
- упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности.

Садржаје музичке културе чине следеће активности: извођење (певање/свирање), слушање и стварање музике.

Први разред

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- певају по слуху;
- слушају вредна дела уметничке и народне музике;
- изводе музичке игре;
- свирају на дечјим музичким инструментима.

Садржаји програма

Извођење музике

а) Певање:

- Певање песама (учење по слуху) различитог садржаја и расположења, традиционалне и уметничке музике које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика. Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета уколико је могуће (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...).

- Певање и извођење музичких игара (игре уз покрет, дидактичке игре).

- Певање једноставних модела и наменских песама као звучне припреме за поставку музичке писмености.

б) Свирање:

- Поступно упознавање музичких ритмичких дечјих инструмената и начина свирања на њима (штапићи, бубањ, звечке, триангл, чинели, даире).

- Прављење дечјих инструмената.

- Аудитавно разликовање дечјих инструмената по боји звука.

- Развијање ритмичког пулса и ритма свирањем пратње за бројалице и песме на различитим изворима звука (тело, предмети, ритмички дечји инструменти).

На основу искуства у извођењу музике, препознати: звуке које ствара глас (говор-певање), степене јачине звука (гласно-тихо), различита темпа (брз-спор), трајање (кратак-дуг), песму на основу карактеристичног одломка мелодије, начине на које песма учествује у породичном животу (породична славља и празници).

Слушање музике

- Слушање вокално-инструменталних композиција за децу и кратких инструменталних композиција различитог садржаја и расположења, као и музичких прича.

- Слушање народних песама и игара.

У слушаним делима разликовати: специфичне звуке из окружења, људске гласове (женски, мушки, дечји), музичке инструменте, степене јачине звука (гласно-тихо), различита темпа (брз-спор), трајање (кратак-дуг). Оспособљавати ученике да препознају композицију коју су раније слушали, на основу карактеристичног одломка.

Стварање музике

- Опонашање звукова из непосредне околине, спонтаном или договореном импровизацијом (звуци у кући, звуци града, звуци у природи...);

- Ритмичким и звучним ефектима креирати једноставне пратње за бројалице, песме, приче, стихове, музичке игре, користећи при том различите изворе звука (глас, тело, дечји ритмички инструменти).

- Смишљање малих ритмичких целина помоћу различитих извора звука (говором, изговарањем група гласова, различитим предметима, дечјим инструментима).

- Састављање малих музичких игара уз покрет.

Други разред

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- певају песме по слуху;
- слушају вредна дела уметничке и народне музике;
- свирају на дечјим музичким инструментима;
- изводе дечје, народне и уметничке музичке игре.

Садржаји програма

Извођење музике

а) Певање:

- Певање песама (учење по слуху) различитог садржаја и расположења, традиционалне и уметничке музике које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика. Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета уколико је могуће (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...);

- Певање и извођење музичких игара (игре уз покрет, дидактичке игре).

- Певање једноставних модела и наменских песама као звучне припреме за поставку музичке писмености.

б) Свирање:

- Свирање пратње за бројалице, песме, игре на различитим изворима звука (тело, предмети, ритмички дечји инструменти).

На основу искуства у извођењу музике, препознати: темпо (брзо - споро), динамичке разлике (гласно - тихо, постепено појачавање и утишавање), различита расположења (весело, шаљиво, тужно, нежно, одлучно...) на основу изражајних елемената (динамика, темпо, ритам, мелодија), познату песму на основу карактеристичног одломка мелодије.

Слушање музике

- Слушање вокално-инструменталних композиција за децу и кратких инструменталних композиција различитог садржаја и расположења, као и музичких прича.

- Слушање народних песама и игара.

У слушаним примерима препознати: различите тонске боје (гласове и инструменте), различита темпа, динамичке разлике, различита расположења на основу изражајних

елемената, као и композицију коју су слушали, а на основу карактеристичног одломка. Оспособљавати ученике да наведу примере присуства музике у свакодневном животу.

Стварање музике

- Опоначање звукова из непосредне околине, спонтаном или договореном импровизацијом (звуци у кући, звуци града, звуци у природи...).

- Ритмичким и звучним ефектима креирати једноставне пратње за бројалице, песме, приче, стихове, музичке игре, користећи при том различите изворе звука (глас, тело, дечји ритмички инструменти).

- Креирање покрета уз музику коју певају или слушају ученици.

- Смишљање малих ритмичких целина помоћу различитих извора звука (говор, изговарање групе гласова, различитим предметима, дечји инструменти).

- Импровизовање ритмичког дијалога на различитим изворима звука.

Начин остваривања програма

Настава музичке културе у основној школи, својим садржајима и активностима значајно доприноси целокупном развоју ученика. Код ученика се развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо и узвишено, потпомаже његов свестрани развој, оплемењује га и улепшава му живот.

Током наставе, у виду осмишљених активности, омогућује се развијање способности изражавања звучним средствима (гласом или инструментом), упознавање вредних дела музичке уметности и стицање потребе за самосталним упознавањем музичких дела из области народног и уметничког стваралаштва.

Савладавањем музичке писмености и развијањем укуса, оспособљавамо ученике да активно учествују у музичком животу своје околине.

Настава музичке културе остварује се међусобним прожимањем следећих музичких активности:

- **певање и свирање**, уз поступно упознавање и усвајање ритмичких структура, музичког писма и интонације;

- **слушање музике** и усвајање основних појмова из опште музичке културе;

- активности **у музичком стваралаштву**.

У разредној настави певање и свирање остварује се по слуху, опонашањем демонстрације учитеља, или уз помоћ различитих звучних и визуелних помагала (цртежа, односно неких договорених знакова с ученицима). Упознавање музичког писма започиње у трећем разреду и протеже се до краја основног школовања. Усвајање најосновније вештине читања нота омогућава ученицима лакше и тачније певање једноставних мелодија, као и активно стицање информација о свирању појединих инструмената. Пожељно је повезивање музичких садржаја са садржајима осталих наставних предмета уколико је то могуће остварити.

Задаци наставе музичке културе у основној школи јесу:

- поступност у усвајању народних и уметничких композиција различитих садржаја;
- развијање извођачких вештина ученика и њихов стваралачки приступ певању/свирању;
- развијање интелектуалних и моторичких способности ученика;
- развијање и подстицање стваралачких могућности музичког изражавања ученика;
- упознавање основне музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности.

Препоруке за остваривање програма у првом разреду

Слушање музике

Слушањем музике остварују се следећи задаци:

- стицање искуства у слушном разликовању звучних боја (људски гласови, неки инструменти, звуци из животног окружења);
- развијање меморије ученика;
- навикавање ученика на пажљиво слушање музике (што је услов за квалитетно доживљавање музичких дела);
- упознавање музичких дела уметничког и народног стваралаштва.

Певање песама по слуху и увођење у основе музичке писмености

- Бројалице;
- Дечје песме;
- Игре с певањем.

Усвајање музичког речника у вези са певањем (супротности):

- дубок тон и висок тон;
- дужи и краћи тон;
- гласно и тихо;
- брзо и споро.

Свирање

- Поступно упознавање музичких дечјих инструмената и начин свирања појединог инструмента (штапићи, триангл, чинеле, бубањ, даире, звечке, металофон, ксилофон).
- Прављење властитих дечјих инструмената.
- Разликовање појединих инструмената слухом по боји звука и њихово различито комбиновање према избору ученика.
- Извођење ритма појединих бројалица помоћу дечјих инструмената.
- Утврђивање доживљаја ритмичког пулса одговарајућом инструменталном пратњом оствареном помоћу дечјих инструмената.

- Усвајање музичког речника у вези са свирањем (супротности):
- певање - свирање;
- хор - један певач;
- оркестар - један свирач;
- клавир - клавириста;
- виолина - виолинист;
- труба - трубач;
- хармоника - хармоникаш;
- бубањ - бубњар

Музичко стваралаштво

- Подстицање ученика на изражајно певање.
- Обележавање појединих речи или фраза током извођења мелодије звуком неких инструмената, према избору ученика.
- Опонашање звука из непосредне околине спонтаном или договореном импровизацијом (звуци у кући, звуци града, звуци у природи).
- Смишљање малих ритмичких целина остварених говором или спонтано изговорених група гласова.
- Потпуно слободна звучна импровизација остварена рукама или ногама, односно дечјим инструментима.
- Слободан, импровизиран звучни разговор остварен једним од претходно наведених начина.
- Мале, договором састављене музичке игре уз покрет.

Препоруке за остваривање програма у другом разреду

Дечје песме и игре с певањем

(Ученици и школа; јесен; Божић и Нова година; зима; пролеће; мајка и успаванка; кућа, завичај и домовина; дечја игра; природа, животиње и околина; обичаји; остало).

Усвајање музичког речника у вези са певањем: тонови узлазе - тонови силазе; гласно - средње; гласно - тихо; брзо - умерено; брзо - споро; нежно - тужно; нежно - радосно. (Наведени изрази се упознају путем искуства, без постављања дефиниције).

Свирање

- Певање допунити обележавањем сваког тактовног дела ударцем о инструмент у складу са темпом извођења;
- помоћу удараљки извести неки ритам научене мелодије уз истовремено ритмичко рецитовање или певање;

- извођење ритма познате мелодије плескањем или ритмичким инструментом уз истовремено замишљање мелодије у себи;
- понављање краћег задатог ритмичког мотива (вежба памћења и брзог сналажења);
- свирање ритма појединих говорних речи с различитим бројем слогова или краћих реченица.

Слушање музике

Усвајање музичког речника у вези са слушањем:

- оркестар, дувачки оркестар;
- флаута - флаутист;
- гитара - гитарист;
- дечји, женски и мушки глас.

Сви изрази се упознају на линији разумевања значења речи и препознавања звука.

Музичко стваралаштво

- Стално подстицање ученика на што изражајније певање научених песмица;
- опонашање звукова из околине, спонтаном или договореном импровизацијом (звуци у кући, граду, природи - разговор животиња, разговор стабала шуштањем лишћа);
- измишљање малих ритмичких целина остварених спонтано изговореним или отпеваним групама гласова (измишљање групе састављене само од самогласника или само од сугласника), ко ће дуже, ко ће занимљивије, разигране групе гласова;
- импровизација остварена рукама или ногама, односно дечјим инструментима (уз стајање на једном месту или кретањем кроз простор);
- слободно импровизовани дијалози помоћу дечјих инструмената (деца бирају исте или различите инструменте);
- импровизација дечје мелодије на властит или од учитеља предложен стих;
- слободно измишљање покрета уз музику (нпр. за неко коло уз научену нову мелодију).

Дидактичко - методичка упутства

Наставни предмет *Музичка култура* треба код ученика да развије естетски доживљај, машту, вештине, навике и стваралачки импулс.

У основној школи настава музичке културе, заједно са другим наставним предметима, утиче на свестрани развој личности детета и представља једну од важних дисциплина.

Обавезни и препоручени садржаји овог наставног предмета треба да пруже знања и информације ученицима како би могли да с разумевањем и радошћу прате, разликују, доживљавају и процењују музичке вредности.

Да би били реализовани циљеви првог циклуса основног образовања и васпитања, као и задаци програма образовања и васпитања, потребно је обезбедити наставна средства у складу са важећим нормативима.

Сазнајни процес у настави музичке културе заснива се на доживљавању музике кроз песму и слушање музике. Ученицима се преносе неопходни елементи, који чине основу музичке писмености и знања, а у функцији су бољег разумевања музике.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Усвајање знања ученика зависи од добре организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Настава треба да се одвија у ведрој и радној атмосфери. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Према својим садржајима наставни програм се реализује у неколико етапа. У првој етапи настава се своди на форме рада које највише одговарају психофизичком развоју ученика. То су: бројалице, песме, музичке игре, слушање музике и свирање на дечјим ритмичким инструментима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати у оквиру овог предмета ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са музичким животом друштвене средине уз учествовање на такмичењима и музичким приредбама.

Садржај *Музичке културе* чине активности:

- извођење музике (певање/свирање),
- слушање музике,
- стварање музике,
- хорско и оркестарско музицирање.

Захтеви програма по активностима

Извођење музике

Певање у разредној настави је певање по слуху. Ученици треба изражајно да певају одређен број часова и то у I разреду 20, а у II разреду 25 часова.

У I и II разреду постављају се звучни слојеви тако што се певањем одговарајућих песама по слуху стиче представа о тоновима. Звук који ученици памте у разним песмама и играма (игре опажања, препознавање тонова и ритмичких кретања) касније повезују са нотним писмом. Тако се поступно уводе у тајне певања из нотног текста.

Певање дечјих песама у основној школи треба да буде основни садржај рада у настави музичке културе. Настава нема задатак да ствара уметнике, већ код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо и узвишено, потпомаже њихов свестрани развој, оплемењује га и улепшава му живот. Ово се може постићи само практичном наставом (певањем/свирањем), а мање теоретисањем.

Избором композиција пружа се могућност и проширивања знања из других области. Учењем песама деца могу лакше да савладају правилну дикцију, како нашег тако и страног језика. Приликом избора композиција наставник има слободу, али мора пазити да буду заступљене дечје, народне, пригодне песме других народа, као и песме савременог музичког стваралаштва за децу. Наставник треба, ради актуализације програма, да научи децу и неку

песму која није наведена у препорученом избору за певање, ако то одговара циљу и задацима програма и ако задовољава критеријуме васпитне и уметничке вредности.

Пре обраде песме пожељно је да се исприча прича чији је садржај у вези са текстом, како би се пробудило интересовање за песму, а самим тим и развила ученикова машта.

Стварање погодне атмосфере за учење нове песме потребно је да би дете сваку песму максимално позитивно доживело, да у себи створи оне потребне емоције које су подстакле композитора и надахнуле га да створи песму. Наставник треба да пева из срца, изражајно. Потребно је такође да води рачуна и исправља неправилно дисање ученика при певању или лоше држање тела приликом седења. За правилан избор песама неопходно је применити и дидактичке принципе. То се посебно односи на принцип поступности и доступности. У оквиру принципа поступности треба имати у виду три правила:

- од познатог ка непознатом;
- од лакшег ка тежем;
- од ближег ка даљем.

У музичкој настави за трајно усвајање знања веома је значајан принцип доживљаја. Када је песма усвојена и, уколико то задовољава текст научену песму треба:

- драматизовати;
- слободно импровизовати покретима;
- ликовно изразити;
- пратити ритмичким инструментима.

На почетку године требало би давати лакше примере за обраду, а на крају теже, како би ученици лакше схватили и усвојили нове композиције, а самим тим постали сигурни у своје могућности. С принципом поступности уско је повезан принцип доступности, јер само доступан програм омогућава постепено и успешно развијање музичких способности ученика. Доступан програм не би требало мешати са лаким, јер лакшим избором не ствара се веће интересовање за савладавање програма, као ни могућност за успешно музичко развијање. Нежељени ефекти се јављају и код претешког програма.

У тренуцима када ученици показују замор и деконцентрацију на било ком часу, неколико минута певања веселих дечјих песама, уз покрет, разведриће преморена лица и омогућити им да поново крену на усвајање нових знања из различитих предмета. Сваки школски дан пожељно је почети и завршити певањем песама.

Свирање

Свирање је доградња певању и постоје оправдани разлози за постојање те активности. У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Да дете не би постало малодушно, избегавало учествовање у музици, пружати му и друге могућности афирмације на музичком подручју, а то је управо свирање.

У I и II разреду ученици свирају на дечјим ритмичким инструментима (бубањ, звечке, штапићи, триангл, чинели). Њих могу направити и сами од најразличитијих материјала (празних картонских, дрвених или пластичних кутија, канапа, жице, дрвета, цеви, кукуруза, шишарке, кестена и др. као нпр. свирале од зове или врбе, бубњићи од дрвета и коже, тикве, итд.). У II разреду постепено уводити мелодијске инструменте (металофон) и упућивати ученике да свирају по слуху једноставне мелодије.

Основни облици свирања на дечјим ритмичким инструментима:

I разред:

- свирање такта,
- свирање ритма.

II разред:

- свирање такта,
- свирање ритма,
- свирање мелодије,
- свирање пауза.

Свирање у I и II разреду, где започиње остваривање ове области рада, вокално-инструментални аранжман је једноставан и састоји се од две до три групе инструмената. Прва група инструманата доноси основни ритам, друга група свира наглашен део такта, а трећа ненаглашени део такта. Свирање аранжмана у I и II разреду се изводи по слуху, а поступак рада може бити подељен у неколико етапа:

- ученике поделити у групе и дати им инструменте, а затим певањем обновити стару или научити нову песму;
- савладати ритам песме пљескањем, и истовремено певати песму;
- ученици узимају своје инструменте и свирају научени ритам (свака група инструмената свира ритам који је савладала пљескањем и истовремено певају песму);
- уз упорност и озбиљност у раду превазилазе се тешкоће које могу настати у заједничком свирању (нпр. прелазак на свирање деонице неке друге групе).

Музичке игре

Најспонтанији начин на који дете изражава своје музичке способности (осећање за ритам и доживљавање мелодије и текста) јесте *музичка игра*. У нижим разредима планирано је извођење игара лаганог темпа да би се развила вештина покрета. У ситуацијама када су правила игре сложенија и захтевају већи напор деце наставник их може поделити у две групе, од којих једна пева, а друга изводи покрет. Једноставне речи песама проширују дечје познавање околине у којој живе, природе... и подстичу их на пантомимичко изражавање. Игре се изводе, углавном, колективно са различитим распоредом улога. После створене атмосфере за нову игру, игра се учи прво са мањом групом способнијих ученика, како би остали од њих могли да науче. Игра се савлађује у целини, а певање мора да почне тачним интонирањем почетног тона. Нове покрете треба увежбати пре савлађивања читаве игре.

Музичке игре могу да буду: дидактичке, игре са певањем, игре уз инструменталну пратњу, мале музичке драматизације. Оне омогућују ученицима да несвесно савладају разне ритмичко-мелодијске појаве које ће касније свесно обрадити у моменту описмењавања. Основни задатак бројалица је развијање ритмичког осећања и помоћ онима са лабилнијим ритмом. За развијање слуха могу се изводити бројалице на задатом тону. При извођењу бројалица треба да се створи атмосфера игре, јер поред тога што у игри најбоље уче,

ученици доживљавају наставу као нешто што релаксира и забавља. У почетном раду на обради бројалица пажњу треба посветити равномерном и разветном ритмичком изговарању слогова и речи бројалица у темпу. Треба их такође изговарати умереном јачином и слободном интонацијом. Касније се може тражити да их изговарају на одређеној тонској висини. Почети са радом бројалица које су у 2/4 или 4/4 такту (јер је лакше за почетак), а касније учити и бројалице у 3/4 такту. Заинтересовати ученике да сами састављају нове бројалице, разбрајалице и сл. користећи двосложне, тросложне и четворосложне речи. Певане бројалице су захтевније за рад, јер, поред текста и речи, додаје се учење мелодије. Ритам бројалица се може изводити на више начина истовремено: једна група ученика изводи ритам на ударачким инструментима, друга хода, трећа удара рукама.

Слушање музике

Организација часа слушања музике треба да буде сасвим јасна, са припремљеним очигледним наставним средствима. Од првог дана дете треба да буде у контакту са добром музиком која одговара његовом узрасту. Будући да музика до њих долази аудитивним путем ученике треба психички припремити како би сву своју пажњу могли усмерити само на музички доживљај.

Узрасту I и II разреда одговарају највише вокално-инструменталне композиције, које по свом садржају морају да им буду врло блиске. Приликом слушања ученицима се може дозволити слобода емотивног израза (цртежом, мимиком, покретом, текстом итд.). У I и II разреду треба више организовати глобално слушање музике и инспирисати ученике да опажају и уочавају све важније елементе слушане композиције. Пожељно је да ученици сами објашњавају своја осећања и запажања после одслушане композиције, а да наставник усмерава и сређује њихове утиске. Кроз различит доживљај уметничког дела, ученици ће развијати своју критичност, индивидуалан однос према уметности, што је од посебног значаја за њихова даља искуства.

Свој доживљај музичког дела ученици могу изразити пантомимом. Они ће спонтано дочарати свирање на инструменту који су препознали, а сам карактер слушане композиције подстакнуће их на одређене покрете.

Слушање музичке приче је врло омиљен облик код млађих ученика. Због дужине трајања овог књижевно-музичког облика слушање треба рашчланити на две до три мање целине. Добро је после сваке такве целине прекинути слушање и проверити да ли су ученици схватили садржај приче до тог тренутка. Слушање самосталних музичких целина из приче може се поновити и другом приликом, као подсећање на причу. Свако ново слушање ће довести до нових сазнања. Слушање неких композиција из претходног разреда може се поновити и у следећем разреду.

Дечје стваралаштво

Кроз слободу изражавања развијају се стваралачке способности, фантазија, интуиција и индивидуалност. Настава музике треба ученику да пружи што више прилика за ослобађање и развијање његовог музичког изражавања. Стваралачки рад подстиче ученика да пронађе онај начин изражавања који му највише одговара. Први стваралачки израз детета је игра. Дете у игри кроз покрет одмерава ритам, кроз дозивање мелодијски израз и та игра је значајна у музичком изражавању детета.

Најједноставнији облици стваралаштва који се могу остваривати у I и II разреду јесу:

- импровизација покрета (ученици покретима изражавају текст научене песме или слушане композиције);
- илустрација научене песме (корелација са ликовном културом где ученици "пресликавају" текст или садржај неке композиције);
- илустрација непознате композиције (ученици индивидуално доживљавају слушано дело, па ће приказ одслушаног бити врло различит);
- препознавање композиција преко понуђених илустрација (ученици се опредељују за једну од слика за коју сматрају да је инспирисала композитора);
- одређивање ритма за задати текст;
- импровизација мелодије на дати текст (овај начин стваралаштва примењивати од другог разреда).

Разни покушаји стваралаштва, уз примену дечјих инструмената, код ученика изазива посебно интересовање, јер се код њих, у улози "извођача", више развија машта и инспирација за обликовање ритма и мелодије. Оваквим радом упућују се на касније стваралаштво које ће доћи до већег изражаја.

Праћење и вредновање рада ученика

У I разреду основног образовања и васпитања оцењивање је описно, а у II разреду бројчано. Оно је у функцији праћења напредовања ученика.

Познато је да дете рођењем носи у себи клицу разних музичких способности (осећај за ритам, интонацију, изражајност у динамици и темпу, осећај за реализацију музичких мисли покретом, групно свирање, итд.). Да би се пратило напредовање ученика важно је да наставник упозна музичке способности сваког ученика. Некада се музичке способности појединца могу уочити врло рано, или је полагани раст неких способности такав да их често сматрамо потпуним изостанком. Кроз наставу музичке културе поставља се захтев да се код ученика развија естетски доживљај, машта, вештине, навике и стваралачки импулс.

Сваком ученику треба омогућити најбољи могућ развој у оквиру васпитно-образовног рада, без погрешних реаговања типа: Ти немаш слуха. Основни задатак наставника јесте да храбри и подстиче ученика.

Оцењивање је саставни део процеса учења и наставе, а треба да подржи учење и допринесе његовој успешности. Оно захтева максимално реалне и објективне критеријуме у оцењивању сваког ученика појединачно. Процене о томе колико је који ученик лепо и музикално интерпретирао песму више су у домену естетског процењивања. Наставник разредне наставе треба да сагледа опште ангажовање и рад ученика и према томе да донесе адекватну и реалну оцену.

Целокупно градиво остварује се само у школи.

Препоручене композиције за певање у првом разреду

Химне

1. Светосавска химна
2. Школска химна

Народне песме

1. На крај села жута кућа
2. Жеж
3. Један ми је билбил
4. Ситна киша падала
5. Под оном
6. Ја посејох лан
7. Зетско коло
8. Песма у колу
9. Бела овца
10. Имам кућу од ивова прућа
11. Киша пада
12. Ој, Бадњаче, Бадњаче
13. Помози нам Вишњи Боже

Дечје песме

1. Чика Мрак - Р. Анђелковић
2. Зец коло води - Ст. Коруновић
3. Рачунање - Вл. Р. Ђорђевић
4. Рођенданска песма
5. Саобраћајац - Н. Хиба
6. Лепа Анка коло води
7. Пада снежак - Ст. Коруновић
8. Зечићи - Ст. Коруновић
9. Висибаба
10. Први снег - Б. Станчић
11. Жејева успаванка - Н. Вукомановић
12. Дете пева - П. Рамовш
13. Брате Иво - непознати аутор
14. Авантуре малог Јују - П. Бергамо
15. Спавај сине сан те преварио
16. Престај, престај кишице
17. Д. Младеновић - Зима

Дидактичке игре

1. Томерлин - Рибар
2. Берем, берем грожђе
3. Јана шета
4. Ж. Пармаковски - Возот иде
5. Две ручице - запис према певању деце
10. Зец и репа - З. Васиљевић
11. Иде маца поред тебе - З. Васиљевић
12. М. Петров - Охо-хо
 - Мали плес
 - Врабац
13. Ко пре до мене - З. Васиљевић
13. Плива патка преко Саве

Бројалице

1. Мачка
2. Ишо меда у дућан
3. Бумбари
4. Ластавица
5. Лептир и цвет
6. Два се петла побише
7. Ко ко ко ко да
8. Дечак и птица

Свирање на дечјим инструментима

1. Ст. Коруновић- Бубањ зове
2. Ен тен тини
3. Ишо меда у дућан
4. Плива патка преко Саве
5. Пишем, пишем петнаест

Модел

1. До, до шта је то?
2. Коњ има чет'ри ноге
3. Сол ми дај
4. Ми је у средини

5. Ми идемо преко поља

Песме које су стварала деца

1. Радни мрави - Дарко Живковић, Гаџин хан
2. Љубавна песма - Марко Бацковић, Деспотовац
3. О слончету - Гордана Јовановић, Глогоњ
4. Другарство - Вера Којић, Нови Сад
5. Звезда - Марија Јаковљевић, Горњи Милановац

Препоручене композиције за слушање у првом разреду

Химне

1. Државна химна
2. Светосавска химна
3. Школска химна

Народна музика

1. Кад те видим на сокаку
2. Копа цура виноград
3. Синоћ кад је пао мрак
4. Сремско коло
5. Влајна коло
6. Наполитанска песма Санта Лучија
7. Тупан ми тупа
8. Ој Овчаре
11. Бећарац
14. Б. Дугић - Чаробна фрула (избор)
15. На Божић
16. Народна из Белгије - Нек свуд љубав сја

Песме за децу

1. Аутор непознат - Рођенданска
2. С. Барић - Страшан лав
3. М. Илић Бели - На слово, на слово,
- Иза седам брда,

- Успаванка за Аћима,
 - Јануарске звезде,
 - Песма на слово М,
 - Дванаест месеци,
 - Здравница,
 - Све је пошло наопачке.
4. А. Кораћ - Најлепша мама на свету,
- Ивин воз,
 - Ал је леп овај свет,
 - Радост Европе.
5. С. Рајичић - Пачићи
6. Б. Ковачић - Пахуља
7. Деца могу немогуће - Н. Радуловић
8. Руска народна песма - Ево јелке
9. Моцарт - О, мају драги дођи!

Домаћи композитори

1. Л. Димитријевић - Медведова женидба (дечја опера)
2. М. Милојевић - Муха и комарац
3. К. Станковић - српска национална песма (варијације на тему "Што се боре мисли моје")
4. М. Тајчевић - Балканска игра бр. 2
5. М. Топаловић - Свјати мученици (песме за резање колача)

Страни композитори

1. Ж. Батист Лили - Док месец сја
2. Ј. Брамс - Успаванка
3. Чајковски - Марш дрвених војника из збирке Дечји албум,
 - Игра свирала,
 - Кинески плес.
4. К. С. Санс - Карневал животиња (Кокошке и петлови, Магарци)
5. Моцарт - Абецеда,
6. К. Орф - Скерцандо
7. Ф. Сор - Андантино ин Ре
8. Шуман - Сањарење
9. Вивалди - Широка мелодија

10. Бетовен - Песмица,
11. Ј. С. Бах - Менует
12. Ј. Сибелијус -Интермецо из свите "Карелија"
13. Шопен - Валцер Дес дур
14. Фахри Бећири - По вијне крусхџит (Долазе сватови)
15. Група Екрипс- Океан

Филмска музика

1. Музика из филма Под морем - Мала сирена

Препоручене композиције за певање у другом разреду

Химне

1. Државна химна
2. Светосавска химна
3. Школска химна

Народне песме

1. Хајд на лево
2. Дуње ранке
3. Ја посејох лубенице
4. Зелени се јагодо
5. Коларићу Панићу
6. Пролећно коло
7. Разгранала грана јоргована
8. Гуске, патке
9. Лепа Анка
10. Дечија поскочица
11. Митку ноге заболеше
12. Вишњицица род родила
13. Божићна песма
14. Ој, Бадњаче, Бадњаче
15. Помози нам Вишњи Боже

Дечије песме

1. Патак - Ј. Битнец
2. Ала веје, веје - Ст. Коруновић
3. Мамино коло - Л. Прелаз
4. Кока снела јаје - Ј. Горењшек
5. Јесен - Ст. Коруновић
6. Коњић - Д. Деспић
7. Гјуми - Ф. Бегири
8. Док месец сја - Ж. Батист Лили
9. Пролећна песма - Ст. Коруновић
10. Рибар - Томерлин
11. Блистај - Моцарт
12. Несташни дечаџи - Ј. Маринковић
13. Букварџи - Б. Станчић
14. О гуски - М. Тајчевић
15. Петлић - Е. Главник
16. Сусрет - Д. Младеновић

Дидактиџке игре

1. Имају ли карте сви - Томерлин
2. Чворак - Н. Вукомановић
3. Лептир - Н. Хиба
4. Телеграм - Томерлин
5. Тетка Метка - Томерлин
6. Загонетка - М. Петров
7. Зечије ухо - М. Петров

Бројалиџе

1. Киша и мрав
2. Трешњиџа
3. Два се петла побише
4. Еџи пеџи пеџ
5. Елем, белем, белбеиш
6. Гусен, гусениџа
7. Једна врана гакала

Свирање на дечјим инструментима

1. Ст. Коруновић - Коњић
1. Еци пеци пец
2. Трамвај јури улицом
3. Иш, иш, иш, ја сам мали миш
4. Бумбари се састали

Модели

1. Ресаво водо ладна
2. С оне стране Дунава
3. Редом, редом
4. Фабрике бомбона
5. Лазара мајка карала
6. Синоћ је куца лајала

Песме које су стварала деца

1. Дај ми крила један круг - Станко Бацковић, Деспотовац
2. Кравица Цица - Марина Весић, Крушевац
3. Песма брату - Бранислава Попов, Зрењанин
4. Сад је већ велика - Мирела Поповић, Глогоњ

Препоручене композиције за рад хорова

1. М. Бајшански - Ој, јаворе, зелен боре
2. Д. Деспић - Скице из Зоо врта
- Пада киша
3. Ј. Маринковић - Ђаци добре воље
4. Народна -Разгранала грана јоргована
5. Ој, Бадњаче, Бадњаче
6. Помози нам вишњи Боже
7. В. Илић -Коларићу панићу
8. Мокрањац - Вивак
9. К. Бабић - За свако чудо
- Коњски реп
- Врабац
13. М. Шоуц - Сањалица Маца

- Јесен

14. П. Озгијан - Свитац
15. Песма из Аустрије - Хајде да играмо
16. М. Живковић -Горо, горо, бршљанова
17. Државна химна
18. Химна св. Саве
19. З. Вауда - Дечјој Амбасади у Међашима
- Птичји концерт
20. Непознат аутор - Рођенданска

Препоручене композиције за слушање у другом разреду

Химне

1. Државна химна
2. Светосавска химна
3. Школска химна

Народне песме

1. Чардаш
2. Ој Мораво
3. Коло из Стига
4. Банатско коло
5. Жикино коло
6. Дивна, Дивна
7. Ајде Като
8. На Божић
9. Нек свуд љубав сја

Песме за децу

1. Рођенданска - аутор непознат
2. Пахуљице - З. Вауда
3. Кад не буде крава - М. Илић Бели
4. Мађионичар - М. Илић Бели
5. Стајаћу на једној нози - М. Илић Бели
6. Песма о одјеку - М. Илић Бели

7. Молимо за фину тишину - А. Кораћ
8. Радост Европе
9. Другарство - М. Субота
10. Шапутање - Н. Херцигоња
11. Заклео се бумбар - М. Шоуц
12. Моја успаванка - Н. Радуловић
13. Клепеће млин - немачка дечија песма
14. Пролећна песма - народна из Пољске

Домаћи композитори

1. Жејева кућа - З. Вауда
2. Дечја соба - М. Живковић
3. Народне загонетке (Дашто ми ти дашто) - В. Илић
4. Бакине приче (циклус дечијих композиција) - Н. Петин
5. Молитва - Ј. Маринковић
6. Свјати мученици (песме за резање колача) - М. Топаловић

Страни композитори

1. К. С. Санс - Карневал животиња (Кукавица и птице)
2. Моцарт - Трећи став из сонате Ц-дур
- Турски марш
3. Шуман - Дивљи јахач
4. Бетовен - За Елизу
5. Ж. Ф. Рамо - Кокош
6. Ж. Масне - Медитација
7. Т. Сусато - Игра
8. А. Понкиели - Игра часовника из опере "Ђоконда"
9. Ј. Штраус - Анина полка
10. Н. Паганини - Капричо бр. 9
11. Група "Екрипс" - Киша и грмљавина
- Јесења симфонија

Филмска музика

1. Музика из филма Х. Манцини - тема из филма "Пинк Пантер"

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања је да разноврсним и систематским моторичким активностима, у повезаности са осталим васпитно-образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Задаци наставе физичког васпитања јесу:

- подстицање раста, развоја и утицање на правилно држање тела;
- развој и усавршавање моторичких способности;
- стицање моторичких умења која су, као садржаји, утврђени програмом физичког васпитања и стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање;
- усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања дефинисаног циљем овог васпитно-образовног подручја;
- формирање морално-вољних квалитета личности;
- оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у свакодневним условима живота и рада;
- стицање и развијање свести о потреби здравља, чувања здравља и заштити природе и човекове средине.

Први разред

Оперативни задаци:

- задовољавање основних дечјих потреба за кретањем и игром;
- развијање координације, гipкости, равнотеже и експлозивне снаге;
- стицање моторичких умења у свим природним (филогенетским) облицима кретања у различитим условима: елементарним играма, ритмици, плесним вежбама и вежбама на тлу; упознавање са кретним могућностима и ограничењима сопственог тела;
- стварање претпоставки за правилно држање тела, јачање здравља и развијање хигијенских навика;
- формирање и овладавање елементарним облицима кретања - "моторичко описмењавање";
- стварање услова за социјално прилагођавање ученика на колективан живот и рад.

Садржаји програма

Овладати природним и изведеним, елементарним (правилним) кретањима, у различитим условима извођења.

Ходање и трчање

Ходање у месту са опружањем колена стајне ноге уз правилно држање тела и са радом руку; у кретању кратким и дугим корацима, у различитом ритму/, уз правилно постављање стопала (користити обележене линије на спортским теренима); на прстима, уз узручење/ са истезањем тела.

Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена (користити препреке - палице и вијаче поређане на једном делу сале или спољних терена), са забацивањем потколенице; са укрштањем ногу и уназад; брзо трчање до 20 метара са поласком из стајања, лежања, упора чучећег и другим начинима поласка.

Организовати игре са коришћењем научених облика ходања и трчања.

Скакања и прескакања

Поскоци у месту: суножним одскоком и суножним доскоком са опружањем тела, леводесно, напред-назад, у доскок разножно и поново суножно; са вијачом (са међупоскоком и без међупоскока); једноножним одскоком и доскоком на једну ногу, са опружањем тела, леводесно, напред-назад. Скок суножним одскоком пруженим телом са окретом за 90° и суножним доскоком. Суножним одскоком доскок на повишену површину (до висине шведске клупе), на наслагане струњаче или горњу површину шведског сандука. Суножни доскок са исте површине, уз правилан замах рукама, амортизацију и завршни положај. Суножни поскоци на одскочној дасци (један ученик је на тлу, лицем према другом и за време поскока држи за руке ученика који ради поскоке).

Поскоци у кретању: после неколико корака, једноножни поскок једном, после неколико корака, једноножни поскок другом ногом и наизменично; после неколико корака једноножни одскок и меки суножни доскок до почучња ("да се не чује"). Поновити исто после неколико трчећих корака. Једноножни наскок на повишену површину чеоним и бочним залетом (два оквира шведског сандука, ниска греда, коцка) и суножни доскок на меку површину. Скакање преко пореданих вијача једноножним и суножним одскоком. Школица, игра "ластиша".

Скок удаљ: повезати залет од неколико трчећих корака са једноножним одскоком са обележеног простора (шира површина, или линије) и доскок на меку површину (струњача, песак).

Скок увис: из залета право једноножним одскоком прескочити кратку вијачу коју држе два ученика, ноге погрчити и меки суножни доскок (у групи од три до четири ученика); прескочити ластиш (постављен по ширини) са истовременим поласком два до три ученика.

Прескакање дуге вијаче која се окреће: појединачно из места, са уласком и изласком према могућностима ученика.

Организовати игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања.

Бацања и хватања

Бацање лоптице (јачом и слабијом руком) из места и у циљ (оквир од шведског сандука, обележени циљ на зиду, квадрати од вијача на рукометном голу...).

Бацање лопте увис и после њеног одбијања од тла, хватање обема рукама: уз цео окрет, после плеска рукама, затварања очију, чучња, седа...; закотрљати лоту по тлу и хватањем је подићи обема рукама.

Вођење лопте у месту и ходању.

Додавање лопте у паровима, у месту, са груди и изнад главе.

Организовати игре са вођењем и додавањем лопте и гађањем у циљ.

Вишења, упори и пењања

Пењање: уз рибстол, уз морнарске љестве, чеоно, наизменичним прехватањем, пењање и провлачење кроз окна, пењање и спуштање на и са различитих справа.

На дохватном вратилу: у вису лежећем опруженим телом, помицање улево и удесно, вис завесом о потколена, помицање лево и десно. Вис активни на свим справама на којима се вис може извести. Упор активни на свим справама, на којима се упор може извести. За напредније ученике њих уз помоћ.

Вежбе на тлу

Клек, усправ без помоћи руку; клек суножни на струњаче, клек једноножни, усправ; четвороножно кретање у упору чучећем и упору склоњено, лицем и леђима ка тлу; из чучња, малим одразом доскок прво на руке, а затим на стопала у упор чучећи ("жабљи поскоци"). Клек, узручење, заклон.

Поваљка на леђима. Став на лопатицама ("свећа"), грчењем и обухватом колена поваљка низ косу површину. Колут напред, из чучња у чучањ, низ косу површину (на рипстолу окачене шведске клупе и прекривене струњачама). Колут напред, из чучња у чучањ, и из чучња до става усправно и узручења. Поваљка на стомаку (лежање на трбуху, обухватити рукама скочне зглобове - поваљка). Комбинацију на тлу од следећих вежби: најмање четири такта вежби обликовања, колут напред до става усправно, окрет у успону на обе ноге за 180°, чучањ, став на лопатицама, став усправно и два дечја поскока.

За напредније ученике: колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину.

Организовати мале полигоне игре са вежбама на тлу и одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.

Вежбе (скакања и прескакања) упором рукама

Боком поред шведске клупе, упор и суножним одскоком наскок у упор чучећи, исто, прескочити клупу.

Вежбе равнотеже (раде ученици и ученице)

Ходање по линији напред са правилним постављањем стопала (гимнастичким кораком), и уназад са опруженом упорном ногом, краћим корацама, корацама у успону и са различитим положајем руку (о бок, одручење, узручење).

Ходање по широком делу шведске клупе: *напред* - одручење; *уназад* са опружањем упорне ноге узручење; *у страну*: из става спетног, руке о бок, ходање корацама са привлачењем до става спетног и узручења, зибом почучњем, корак у страну - одручити, став спетни, узручити.

Лагано трчање на предњем делу стопала са правилним држањем тела, рукама о бок или у одручењу (шведска клупа или ниска греда).

Научити комбинацију: из става спетног на почетку шведске клупе, трчање до половине клупе, одручити; став: једна нога иза друге, узручити, одручити; ходање до краја клупе, одручити, став: једна нога иза друге узручити; ходање уназад до половине клупе, једна нога иза друге, руке о бок; окрет за 90° ходање у страну корацама са привлачењем зибом почучњем, одручити; на крају греде став спетни, узручити, саскок, предручити, став спетни, приручити, завршити леђима према клупи. Ако школа нема клупу, комбинацију научити на тлу, на линији. Организовати такмичење са задатом комбинацијом.

Вежбе реквизитима

Вежбе реквизитима користити приликом савладавања следећих садржаја:

- Вежбе обликовања - *палица, обруч и вијача*: у узручењу, суручни хват - отклони и засуци трупом; *палица*: у узручењу палица иза врата и испред надлактица, водоравни претклон, ослањајући се на рибстол; из лежања, ноге закачити за рибстол или са партнером, палица иза врата суручни потхват, подизати се до седа: из седа суручни хват у предручењу, провлачење једне па друге ноге и суножни провлак; из виса лежећег надхватом за палицу, коју за крајеве придржавају два ученика, згиб; *коцке*: из става разножног водоравни претклон и зиб ослањајући се на коцки; на две спојене коцке из лежања на леђима, један ученик придржава ноге партнеру, који се подиже до седа; *вијача*: претклони, отклони и кружење телом суручним хватом вијаче у узручењу.

- Трчања, поскоци и скокови - *вијаче, палице и обручи* поређани на краћем и дужем одстојању: прескакање кратке и дуге вијаче; ритмичке вежбе; коцке: пењање и силажење са коцке нагазним кораком и суножним доскоком у чучањ и почучањ; суножни наскок на коцку и доскок у чучањ и почучањ; *чуњеви и обручи*: вијугаво трчање.

- Дизање и ношење: *коцке* на различите начине; постављање и скупљање *чуњева*.

- Елементарне игре са коришћењем палица, вијача, обруча коцки и чуњева.

Ритмичке вежбе и народни плесови

Ритмичко ходање и трчање са променом ритма, темпа и динамике уз плесак и одговарајућу музичку пратњу. Основни положаји покрета руку, трупа и ногу. Галоп напред и странце. Дечји поскок. Сачинити композицију са музичком пратњом од научених елемената.

Вијача: њихање и кружење вијачом у бочној и чеоној равни; суножни скокови кроз вијачу са обртањем напред и назад. Повезати ова два елемента као обавезни састав.

Плесови: "Ја посејох лан". Једно коло по избору.

Минимални образовни захтеви

Трчање на 20 м преко поређаних палица или вијача до 10 м са поласком из чучња. Из залета једноножним одразом меки суножни доскок у песак или на струњачу. У пару повезати вођење лопте у месту, левом и десном руком, додавање са две руке. Комбинација на тлу. Комбинација на шведској клупи - линији (или ниској греди). Вежба са вијачом - обавезни састав.

Други разред

Оперативни задаци

Исти као у првом разреду уз усавршавање кретања и вежби из првог разреда, њихова комбинација и примена у сложенијим условима извођења.

Садржаји програма

Ходање и трчање

Поновити вежбе из првог разреда и комбиновати их са ходањем у кретању, опружањем колена стајне ноге, предножно погрченом замајном (са згрченим предножењем) и правилним радом руку. Ходање, и на знак, промена правца. Поређати палице (обруче, вијаче) на уздужну линију спортских терена: трчање преко препрека са постављањем предњег дела стопала на уздужну линију. Брзо трчање до 10 метара и прелазак у спорије трчање са меким и постепеним заустављањем (без топота стопалима). Трчање са променом правца, брзо-спорије; брзо трчање до 30 метара.

Организовати игре са различитим облицима ходања и трчања.

Скакање и прескакање

Поновити вежбе из првог разреда. Прескакање вијача и палица поређаних на тлу, једноножним и суножним одскоком, комбинације: (скокови са једне на другу ногу) једноножни скокови наизменичном ногом преко поређаних вијача или палица; по две вијаче или палице сукцесивно поређане као "канали": једноножним одразом испред вијаче прескочити "канал" доскочити суножно и на исти начин следећи (три до четири "канала" у једном реду - формирати више група); суножним одскоком прескочити сукцесивно поређана три до четири "канала".

Вежбе (скакања и прескакања) упором рукама

Поновити вежбу из првог разреда, са мало израженијим ослонцем на руке. Боком поред шведске клупе (ниске греде), упор и одскоком једне ноге прескочити клупу, доскочити на другу ногу. Исто, са маказицама изнад клупе.

Скок удаљ и увис: поновити и усавршавати вежбе из првог разреда; увежбавати доскоке са повишене површине, комбиновати увинутим телом, згрченим ногама и са окретом са 90° и 180°.

Прескакање кратке вијаче у месту са међупоскоком и комбиновати са скоковима без међупоскока; прескакање вијаче с ноге на ногу; прескакање дуге вијаче са уласком и изласком (одредити број скокова у месту), комбиновати са сукцесивним уласком тако да се вијача не окреће у "празно": улазак у паровима; протрчавање. Организовати игре од научених вежби.

Припремна вежба за прескок

Суножни скокови са одскочне даске и спојено доскок на струњачу. Из малог залета одразом са једне ноге наскок на одскочну даску или обележену површину на тлу, одскок увис и доскок на тло.

Бацања и хватања

Поновити бацање лоптице из места у одговарајући циљ; комбиновати вежбу из ходања. Вежбе руковања лоптом поновити и комбиновати на следећи начин: бацити лопту увис, окренути се за 360°, или плјеснути рукама, лопту ухватити после одскока од тла; лопту ухватити и водити у месту једном па другом руком; исто, али лопту после хватања и вођења у месту, додати пару са једном руком ако је лопта мањег обима и са две руке лопту ако је лопта већег обима. Вођење лопте у ходању и трчању. Додавање са две руке у пару у ходању. Гађати лоптом у импровизовани кош или гол (једном и са обе руке).

Организовати игру са коришћењем вежби хватања и додавања, вођења и гађања.

Вишења и пењања

Дохватно вратило: помицање улево и удесно погрченим ногама у вису предњем; помицање улево и удесно, у вису предњем са окретом 180° укрштеним хватом. Узмак корацима уз косу површину, нагласити правилан завршни положај - упор. Њихање уз помоћ.

Пењање: уз лестве - поновити из претходног разреда и комбиновати са пењањем бочно, са наизменичним прехватањем и опирањем истовремено са обе ноге.

Вежбе на тлу

Упор чучећи, померањем руку напред, упор лежећи за рукама; померањем руку назад, упор лежећи пред рукама.

Два повезана колута напред; колут напред и спојено скок пруженим телом; колут напред из упора стојећег опружених ногу (после колутова обавезно урадити неколико вежби за јачање мишића леђа).

Из упора за рукама (лопта - медицинка на тлу иза шака), ослањањем ногу на притку рипстола, греду или коцку, тако да су ноге у зглобу кука савијене за 90°: опружањем ногу и одгуривањем колут преко лопте; из почучња на крају повишене површине (два оквира поклопца од сандука, две наслагане струњаче), опружањем у зглобовима колена и малим одскоком, колут напред преко медецинке. Комбиновати два спојена колута напред: један из чучња у чучањ, а други повезати опружањем ногу преко лопте, до става усправно, скок увито. Колут назад, из чучња у чучањ. Даље увежбавати комбинацију из првог разреда и додати два повезана колута напред и колут назад. Организовати мале полигоне и одељењско такмичење у обавезној вежби.

Вежбе равнотеже

На тлу и греди: упор клечећи на једној ноzi, заножити другом "мала вага"

Ниска греда, клупа: поновити ходања из првог разреда; ходање са привлачењем на целом стопалу и у успону: истом ногом целом дужином клупе, истом ногом са неколико корака, наизменично, једном па другом; ходање на целом стопалу, опружене стајне и са предножењем друге ноге (висина предножења према могућностима). Наскок: кораком, левом или десном ногом на почетак греде (бочно) до става заножно другом ногом. На крају греде, код сваке вежбе чучањ опружањем потиљачног зглоба и кичменог стуба, окрет у чучњу за 180°, став усправно. Комбинацију из првог разреда допунити са: уместо ходања, ходање са предножењем и, после ходања уназад додати чучањ и окрет у чучњу за 90°.

Организовати одељењско такмичење у обавезном саставу.

Вежбе реквизитима

Реквизите (*палице, вијаче, обручи, коцке и обручи*) користити приликом вежби обликовања, обучавања и увежбавања појединих садржаја, како је наведено у програму за први разред.

Ритмичке вежбе и народни плесови

Поновити елементе ходања и трчања из првог разреда. Дечји поскок са докораком.

Вијача: поновити елементе из програма за први разред и повезати их у композицију: њихање у бочној равни назад-напред, кружење, отворити је у предручењу, два суножна поскока са међупоскоком, два суножна поскока без међупоскока са окретањем вијаче напред, њихање и кружење у бочној равни на супротној страни, исти скокови, али са окретањем вијаче назад, зауставити вијачу у предручењу и наставити четири поскока с ноге на ногу обртањем вијаче напред, став спетни, предручење.

Плесови: Ми смо деца весела. Једно коло по избору.

Минимални образовни захтеви

Трчање на 30 метара, са поласком из усправног става: првих 20 метара трчи се по линијама и преко препрека, а иза циља лагано зауставља, без топота стопалима. Залетом и са једноножним одскоком наскок на повишену површину, одскок, хитрим савијањем ногу, обухватањем колена и хитрим опружањем (згрчени положај), меко доскочити на струњачу или песак. Скокови у дубину са сандука, козлића и греде: из усправног става, става спетног и узручења спуштањем у мали почучањ, заручење, замахом руку напред и горе, скок у дубину пруженим телом, меки доскок, предручење или узручење.

Бацање лоптице у циљ после неколико корака. Обавезна вежба на греди и вежба на тлу. Обавезни састав са вијачом. Вођење лопте левом и десном руком у ходању.

Начин остваривања програма

Основне карактеристике програма

1. Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.

2. Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

3. Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада, као што су излет, крос, логоровање, зимовање, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.

4. Да би физичко васпитање било примерено индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критериј у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика усмеравати на оне програмске садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада који одговарају његовим индивидуалним интересовањима и могућностима.

5. Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

6. Ученицима, који услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета не могу да прате обавезни програм, обезбеђен је корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

7. Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основ за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да их реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторне активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

8. Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интересу школском физичком васпитању.

Организација образовно-васпитног рада

Процес физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности,
- усвајање моторичких знања, умења и навика,
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

1. У циљу *развијања физичких способности* - снаге, брзине, издржљивости, прецизности, гибљивости и покретљивости, на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основ за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

Програм за развијање физичких способности сачињава наставник. Овај програм се изводи у припремном делу часа, као вежбе обликовања, фронтално, са свим ученицима истовремено, које утичу на општу физиолошку и емоционалну припрему за вежбање и, пре свега, на својство покретљивости, као једне од функционалних својстава апарата за кретање. У току рада, наставник треба да постепено усмерава ученике на самостално

извођење ових вежби као научених, како би његова пажња била усмерена на исправљање грешака у извођењу тих задатака и како би их успешније припремао да вежбање користе и у слободно време. Такође, у овом делу часа могу се користити и вежбе, које као делови биомеханичке структуре главног задатка, служе за обуку и увежбавање конкретног програмског задатка. Ученицима, који из здравствених разлога имају специфичне вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање у овом дела часа. Затим, у вишим разредима програм треба да буде у функцији развијања, пре свега, снаге, брзине и издржљивости и у том циљу примењују се одговарајуће методе. Као најпогодније методе за школско физичко васпитање, прилагођене из спортског тренинга, јесу за трчања (оптерећење у субмаксималном интензитету) *метод трајног рада*; за техничке дисциплине из атлетике и спортску гимнастику *метод интервално интензивног и екстензивног рада*; за спортске игре комбинација претходно наведених. Рад се организује фронтално ("кружни рад" са великим - дугим - кругом) или групно уз главни задатак ("кружни рад" као "кратки круг") са индивидуалним дозирањем. При изради програма, који садржи до 10 вежби, треба водити рачуна да у редоследу вежби не буду непосредно једна за другом две исторodne вежбе, односно вежбе које ангажују исте мишићне групе. За сваког ученика наставник испуњава *радни картон* који садржи следеће елементе: име и презиме ученика, школска година (од петог до осмог разреда) и табелу са вежбама, нацртаним као скице у десет правоугаоника по вертикали. Поред сваке вежбе налази се рубрика за максималну вредност измерену за 30-секундно извођење конкретне вежбе (МВ), а затим се, на основу добијене МВ одреди половина те вредности (50%) и упише као дозирање за прву недељу и изводи се у једној серији, у другој недељи у две серије и у трећој недељи у три серије. Пауза између сваког радног места је до 30 секунди ако се примењује *метод екстензивног и интензивног интервалног рада*. Уколико се вежбе у "кружном раду" изводе у једној серији са 50% МВ, онда се оне могу применити у уводном делу часа. Са две серије вежбе се изводе, углавном, фронтално ако се и главни задатак изводи фронтално, као што су трчања и вежбе на тлу, а са три серије изводи се групно, паралелно са главним задатком. Када се рад у главном делу часа организује у групама са различитим задацима (нпр, код вежби на справама, или атлетици у техничким дисциплинама), онда се поједине вежбе их програма (највише три вежбе) ситуирају уз главну вежбу и то тако да оне буду у функцији развијања оне способности која је релевантна за извођење главног задатка. На тај начин је свако радно место, по садржају, конзистентно у односу на постављени задатак. Након три недеље, поново се мери МВ и одреди 50% те вредности, плус једно извођење у првој недељи, два у другој и три у трећој недељи. Уколико се примењује *метода трајног рада*, ученици се крећу са једног на друго место без паузе и изводе вежбе са радне листе у умереном темпу у трајању од 5 минута у првој недељи до 15 минута у трећој недељи. *Радни картони* су обавезан дидактички материјал којег користи наставник. Наставник може да користи и друге методе које су познате у теорији и пракси.

2. *Програмски садржаји* дати су по разредима, а где је то потребно, одвојено и према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне који су у нашој средини најразвијенији и за које има интересовања у појединим срединама.

2. 1. У I и II разреду, програмски садржаји се односе на кретања локомоторног карактера (ходања, трчања, скакања, пењања, пузања и вишења), затим манипулативног карактера (хватања, ношења и додавања предмета и реквизита) и динамичку и статичку равнотежу. *Већина ових садржаја, као природни облици кретања, чине основ за изведена, по биомеханичкој структури конвенционалног карактера* и, приликом њихове реализације, мора се водити рачуна о избору специфичних методских поступака обучавања, како би се ученици, усвајањем ових основних кретања, припремили за савладавање сложенијих програмских задатака.

Програмски садржаји за прва два разреда дати су детаљно, тако да представљају и програмски максимум и реализују се у основном делу часа.

За децу у прва два разреда програмски задаци за ово подручје су такве природе да могу да се реализују у свим школама и не захтевају посебне услове. Претежно, могу да се реализују у сали за физичко вежбање, на ливади, у школском дворишту, на отвореном спортском полигону, а у најгорем случају и у школском ходнику, или учионици. У ова два разреда пливање изводи предметни наставник или инструктор.

Предметна настава организује се у трећем и четвртном разреду. Уколико није могуће да се настава физичког васпитања у ова два разреда изводи као предметна, обезбеђује се *стручно-инструктиван рад* за циклус из вежби на тлу и справама и пливања.

У старијем разреду у програму су дати само кључни програмски садржаји, али не и већи избор вежби помоћу којих оне треба да се остваре. То је учињено ради тога да би наставник физичког васпитања, могао слободно и креативно да изналази ефикасна решења и бира вежбе помоћу којих ће ток физичког вежбања да прилагођава специфичностима ученичких могућности (диференцирани приступ), просторним и материјалним условима рада.

Спортска активност организује се од I до VIII разреда са једним часом недељно. Ученици се опредељују на почетку школске године за једну спортску грану, према обавезном програму који се реализује током школске године.

Програмом се предвиђа најмање један курс за обуку пливања од првог до четвртог разреда, један курс скијања у шестом разреду и активности која је од интереса за средину којој школа живи и ради (стони тенис, веслање, борилачки спортови).

Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма и, с обзиром на то да се за његову реализацију траже специфични материјални услови, то ће се ова настава организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе (стони тенис, борилачки спортови...) у другим објектима у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане (скијање).

Часови физичког васпитања - организација и основни дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа - унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика током часа - моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

У I и II разреду часови се морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четвороделној подели треба да преовладају игре, али и садржаји који захтевају прецизност извођења, а којима претходе тачна упутства учитеља. Затим, учитељ треба да прати ток рада и указује на грешке, како би садржаји, претежно природног карактера, дали добру основу за усвајање садржаја са конвенционално сложенијом биомеханичком структуром, који се планирају за наредне разреде. Од метода преовладава метод живе речи, практични прикази задатка од стране учитеља или ученика старијих разреда, као и прикази пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају часа, учитељ пригодним речима треба да да оцелу рада током протеклог часа и ученике упозна са наредним садржајем. Никако не треба да се догоди ситуација да деци није јасно које садржаје су увежбавали и у којој мери су из савладали. У том циљу ће и педагошке мере, као што су похвале и истицање

добрих примера извођења, утицати на ефикаснију сазнајну функцију и мотивисаност за усвајање одређених знања и стицање навика, пошто деца у овом узрасту имају велике потребе за такмичењем, што само треба позитивно усмерити.

Приликом избора облика рада, наставник треба да узме у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, количину справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. *Фронтални рад* се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и количина реквизита у односу на број ученика (трчања, вежбе на тлу, елементи тимских игара); *групни рад* са различитим задацима примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја, у односу на те индивидуалне способности, радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе из радног картона). На тај начин радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. *Индивидуалан рад* се, углавном, примењује за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавање моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна што подразумева коришћење савремених техничких могућности (контурограми и видео-техника), како би наставник ефикасније упућивао ученике на законитости које владају кретањем, чиме се, током вежбања, остварује њихова моторна и мисаона активност.

Планирање образовно-васпитног рада

Настава физичког васпитања организује се са по 3 часа недељно. Наставник треба да изради:

- *општи глобални план рада*, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретну школу.

- *општи глобални план по разредима*, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима. Затим, овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима.

- *план рада по циклусима* садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методске напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса или четири уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

- један циклус за атлетику
- један циклус за вежбе на тлу и справама
- један циклус за тимску игру

- један циклус за курсни облик (уколико је планиран за одређени разред у часовној организацији рада).

Број часова по циклусима различити су по разредима.

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузима од прва три циклуса. Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска игра у пролећном), или у два периода (нпр. трчања и скокови из атлетике у јесењем, а бацања у пролећном периоду).

Праћење и вредновање рада ученика

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине:

1. Стање моторичких способности;
2. Стање здравља и хигијенских навика;
3. Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика;
4. Однос према раду.

1. Праћење и вредновање моторичких способности у прва два разреда врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем физичких активности - координација, гipкост, равнотежа и експлозивна снага.

2. Стање здравља и хигијенских навика, прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене.

3. Степен савладаности моторних знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

У првом разреду оцењивање се врши описно, а у другом бројчано, на основу остваривања циљева оперативних задатака.

Описни квалификативни распоређују се у три нивоа, којим се одређује степен укупног психофизичког статуса ученика. То су:

Први ниво

1. Ученик има висок степен развијености моторичких способности на основу оцене:

а) координације - манипулативне, осећај понашања тела у простору, у цикличним кретањима и у повезивању једноставних покрета у целину - ако је савладао да правилно изводи комплекс од осам вежби обликовања без реквизита, четири на рипстолу и две са палицом у првом разреду и по једну до две више у другом разреду; ако лако и брже од већине ученика у одељењу савладава вежбу на тлу; лако и у једнаком ритму савладава трчање преко поређаних препрека у првом разреду и преко "канала" у другом разреду; без прекида, неколико пута понови вођење лопте у месту са додавањем једном или обема рукама, у првом разреду и у кретању у другом разреду;

б) *гилкости* - раменог појаса, кичме и зглоба кука и ногу - ако покрете трупа, руку и ногу изводи меко уз оптималну пруживост и амплитуда (заклони, водоравни и дубоки претклон, висока заножња, предножња и одножња...);

в) *равнотеже* - ако на суженим површинама (линијама, шведској клупи, ниској греди или ставовима на једној ноzi) покрете изводе без поремећаја тежишта тела;

г) *експлозивне снаге* - ако поскоке, скокове и прескакања изводи са оптималним опружањем у свим зглобовима ногу и при том постиже већу висину лета.

2. *Ученик има правилан раст, не показује видљиве знаке умора приликом вежбања, нема телесне деформитете, има уредну опрему за вежбање и добро усвојене хигијенске навике* - ако је телесни развој у складу са узрастом, ако је држање тела правилно и кичме без деформитета и нормално развијен свод стопала у односу на прототипе приказане на постерима и педоскопу и ако је уредног општег изгледа.

3. *Ученик превазилази постављене минималне образовне захтеве* - ако је према програмским садржајима успешно савладао и друга кретања свих ових захтева, а која су предвиђена Планом и програмом за први и други разреда, или је савладао и друге садржаје из програма у слободним активностима, која нису предвиђена за редовне часове физичког васпитања.

5. *Ученик има позитиван активан однос према раду* - ако је редован и активан на часовима и ако се ангажује у слободним активностима и такмичењима.

Други ниво

1. Ученик има задовољавајући степен развијености физичких способности - ако од наведених критерија значајно не одступа.

2. Ученик има мање недостатке у расту, или функционалним способностима или у правилном положају кичменог ступа, или у уредној опреми за вежбање и осталим хигијенским навикама.

3. Ученик је савладао све минималне образовне задатке, уз потешкоће код извођења (навести садржај).

4. Ученик има позитиван однос према раду - ако је редован и активан на свим, или на већини часова.

Трећи ниво

1. Ученик делимично или потпуно, не задовољава ниво развијености физичких способности - ако показује значајна одступања од наведених критерија.

2. Ученик има веће недостатке или у расту, или у функционалним способностима, или у правилном положају кичменог стуба, или у радној опреми за вежбање и осталим хигијенским навикама.

3. Ученик није савладао већину садржаја предвиђених минималним програмском захтевима - има потешкоћа приликом савладавања (навести којих).

4. Ученик није заинтересован за вежбање, изостаје и не показује напредак - ако су ове карактеристике изражене.

Вредновање и оцењивање постигнутих резултата и достигнућа ученика врши се током целе године, у току и након савладавања планираног програмског садржаја, а према

наведеним елементима за четари тематске целине. Наставник пажљиво прати ученика и оцењује тако да се добија потпуна слика о психофизичком статусу сваког ученика. Наставник може да унесе и још нека своја запажања која нису предвиђена овим тематским целинама, ако је то у интересу ученика. У целини, потребан је и педагошки приступ вредновању достигнућа ученика, како би оцена, било да је описна или бројчана, деловала стимулативно и указивала на напредак ученика, поготову што је за овај узраст карактеристична велика заинтересованост за покрет и игру.

У току праћења и оцењивања, треба ученике упознавати са циљем постигнућа, путем слика, постера и других очигледних материјала и средстава, како би они постали активни учесници у процесу наставе и оспособљавали се за самостално вежбање у слободно време.

На крају сваке оцене, учитељ треба да наведе које су могуће препоруке за даљи напредак и укључи родитеље, поготову ако је психофизичко стање ученика незадовољавајуће.

ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

Циљ и задаци

Циљ наставе здравственог васпитања јесте да ученици овладају основним знањима, вештинама, ставовима и вредностима из области здравственог васпитања, кроз учење засновано на искуству.

Учење садржаја здравственог васпитања подразумева превођење онога што знамо о здрављу у жељени начин понашања, уз препознавање правих животних вредности и подстицање оптималног развоја личности.

Задаци наставе здравственог васпитања су:

- развијање психички и физички здраве личности, одговорне према сопственом здрављу;
- стварање позитивног односа и мотивације за здрав начин живљења;
- васпитавање ученика за рад и живот у здравој средини;
- стицање знања, умења, ставова и вредности у циљу очувања и унапређивања здравља;
- промовисање позитивних социјалних интеракција у циљу очувања здравља,
- подстицање сазнања о себи, свом телу и сопственим способностима;
- развијање психичких и моторних способности у складу са индивидуалним карактеристикама;
- мотивисање и оспособљавање ученика да буду активни учесници у очувању свог здравља;
- развијање навика код ученика за очување и неговање своје околине;
- развијање истраживачких способности, критичког мишљења и креативности;
- проширивање знања о јединству и свеопштој повезаности процеса у природи;

- развијање одговорног односа према себи и другима;
- укључивање породице на плану промовисања здравља и усвајања здравог начина живота;
- развијање међусобног поштовања, поверења, искрености, уважавања личности, једнакости и отворене комуникације;
- усвајање и прихватање позитивних и сузбијање негативних облика понашања значајних за очување здравља;
- упознавање са најосновнијим елементима здравог начина живота;
- упознавање са протективним факторима за здравље, као што су: физичка активност и боравак у природи.

Први разред

Оперативни задаци:

- усвајање основних информација о здрављу;
- формирање у ученику жеље да упозна своје тело;
- усвајање основних знања о улози и значају физичке активности;
- упознавање са потребом усклађивања времена за игру, рад и одмор;
- упознавање са најчешћим ситуацијама у којима дете може да се повреди;
- стицање знања и вештина из области одржавања личне и колективне хигијене;
- упознавање са основним појмовима правилне исхране;
- упознавање са штетним ефектима појединих супстанци, са акцентом на штетне ефекте дувана и алкохола;
- прихватање оних које се од мене разликују;
- стицање основних појмова о начину самозаштите и заштите.

Садржаји програма

I Тема - *Ово сам ја* (8 часова)

1. Упознај своје тело - дијалошким методом пружити могућност свим ученицима да именују и покажу делове свога тела. Коришћењем слика човечјег тела, учитељ ће показати све делове тела у зависности од њиховог интересовања. Ангажовати ученике и подстаћи их да кроз покрет покажу шта све могу својим телом, како би схватили моторичку активност и еластичност организма. Нагласити значај физичке активности и физичког васпитања као предмета.

2. И ја растем - кроз причу о биљкама и животињама подстаћи ученике да размишљају и износе своје интерпретације на тему растем и развијам се. Кроз различите активности упознати их са факторима од којих зависе раст и развој (наслеђе, исхрана, хигијена, физичка активност).

3. Видим, чујем, осећам - обрадити чула на нивоу информисаности ученика.

- Око - обрадити кроз вежбу посматрања и запажања значајних појединости на одређеним предметима. Читањем текста указати ученицима на потребу да се текст удаљи од очију и да природна и вештачка светлост треба да долазе са леве стране. Нагласити неопходност ношења наочара у ситуацији када је то потребно.

- Ухо - може се реализовати на више начина: слушањем музике, шумава, разликовањем звукова и различитих тонова. Подстаћи ученике да пажљиво слушају саговорника.

- Осећам - кроз истраживачке активности, експериментисање и игру са предметима и биљкама упознати ученике са основним информацијама о чулу мириса, укуса и додира.

Подстицати ученике да своја знања практично примене (процена исправности намирница). Наставу учинити занимљивом кроз осмишљене разноврсне активности и стваралачке идеје ученика (мирис - цвеће, сапун; укус - чоколада, лимун; додир - меко, тврдо, топло, хладно).

4. Како сам дошао на свет - За реализацију ових садржаја из здравственог васпитања укључити родитеље. Осмишљено кроз разговор са ученицима направити поређење са кућним љубимцима и домаћим животињама. Поступно, у складу са узрастом ученика, појединачно и групно испричати основне појмове о рађању, полу и полним разликама.

II Тема - *Шта знам о здрављу* (8 часова)

1. Моје здравље - да би разумели појам "здравље", ученике треба подстаћи да размишљају и причају о свом виђењу на тему - Шта значи бити здрав, када се осећају "здрavo", шта све могу када су здрави, а шта не могу кад нису здрави.

2. Ко све брине о мом здрављу - Сагледавање ко све и на који начин брине о њиховом здрављу (родитељи, старатељи, бака, дека, доктор, зубар, учитељ...).

3. Шта се ради у дому здравља и болници - дијалoшкoм методом и игром "доктора" приближити ученицима важност и значај:

- систематских прегледа (мерење телесне тежине и висине, држање тела, кичма, стопала, праћење развоја);

- вакцинације (превенција дечјих заразних болести);

- стоматолошки преглед (ницање зуба, хигијена зуба, редовне контроле, исхрана, протезе);

- интервенције у хитним случајевима.

4. Тражим помоћ - на основу стечених знања о здрављу, кроз разговор са ученицима и приказ њихових животних ситуација утврдити у којим околностима, када (висока температура, болови, пролив, повраћање, слабост, страх, крварење) и од кога (друг, учитељ, доктор, комшија, родитељи...) треба тражити помоћ. При реализацији ових садржаја, имати у виду различитост социјалних услова.

III Тема - *Дневни ритам* (4 часа)

1. Један мој дан - подстаћи ученике да кроз вербалну комуникацију опишу дневне активности, при чему су дозвољене сугестије наставника. На овај начин афирмишемо свесну мисаону активност и учење кроз искуство - животне ситуације.

2. Организација дана - израдом колаж постера, где ће сви ученици узети активно учешће, испланирати дневни ритам учења, одмора, спавања, облачења, физичке активности, игре, забаве. У зависности од могућности, и потреба ученика, принципом поступности одредити обим и дубину садржаја, имајући у виду средину у којој дете живи.

IV Тема - *Хигијена* (10 часова)

1. Лична хигијена - кроз анализу животних ситуација са ученицима, водити дискусију о личној хигијени на забаван и интересантан начин:

- прање руку (преношење болести прљавим рукама, хигијена ноктију);
- хигијена усне дупље, са тежиштем на прању зуба;
- купање и значај купања за здравље (у кади, под тушем, базен, отворене воде);
- нега тела (кожа, коса, гимнастичке вежбе);
- средства и прибор за одржавање личне хигијене (сапун, шампон, чешаљ, четкице за зубе, конач за зубе, паста за зубе, маказе).

Дијалошким методом и методом демонстрације стечена знања правилно преточити у основне навике одржавања личне хигијене. Ученике током школске године редовно подстицати на практичну примену усвојених знања.

2. Хигијена простора - са ученицима урадити анализу животних ситуација на тему - Хигијена простора.

- Хигијена учионице (чиста, проветрена, светла, корпа за отпатке);
- школски намештај (клупе и столице одговарају узрсту, хигијенски чисте и одговарајућег материјала);
- хигијена дворишта, улице, игралишта и зелених површина.

3. Мој кутак - моја соба. Најбољи пут да сазнања о хигијени становања јесте начин да ученици причају о свом кутку (где и како чувам своју обућу, одећу, своје ствари, како одржавам хигијену своје собе).

Синтезу стечених знања преточити у практичну примену израдом колажа и постера.

V Тема - *Исхрана и њен значај за здрав живот* (6 часова)

1. Правилна исхрана - упознавање ученика са основним принципима правилне исхране што подразумева заступљеност свих хранљивих материја у довољним количинама (квалитативно и квантитативно, разноврсно и планирано).

2. Животне намирнице - ученици износе своја животна искуства и уз помоћ учитеља који их мотивише, праве постере животних намирница. Слаткиши, чоколада, грицкалице и брза храна (како и кад).

3. Заједно за столом - дијалошким методом код ученика формирати став о потреби редовног уношења хране и културе обедовања (породични ручак, топло, хладно, жвакати храну - због лакшег варења и развоја вилице и зуба).

Други разред

Оперативни задаци:

- усвајање информација и формирање представе о здрављу и најважнијим факторима који доприносе очувању и унапређивању здравља;
- формирање културе обедовања и упознавање са последицама неправилне исхране;
- усвојена знања одржавања личне хигијене преточити у практична умења, стално применљива;
- формирање ставова о значају физичке активности и боравка у природи;
- развијање свести о потреби да има усклађен дневни ритам: одмора, спавања, учења и игре примерен узрасту уз асистенцију одраслих;
- уочавање ситуације у којима може да се повреди и избегавање истих;
- развијање самопоштовања и самопоуздања у циљу лакшег прилагођавања и сналажења у непознатим ситуацијама;
- формирање жеље и спремности да помогну вршњацима у свакој ситуацији;
- препознавање знакова умора и замора и потреба за њиховим отклањањем;
- превенција употребе психоактивних супстанци: дувана и алкохола.

Садржаји програма

I Тема - *Шта се догађа у мом телу* (6 часова)

1. Растем и то се види - подстаћи мисаону активност ученика и направити поређење претходног и садашњег стања (могао сам да обучем, а сада не могу, мале ципеле, мала мајица, порастао сам, тежи сам).

2. Развијам се - на примерима шта су све научили, шта све знају и умеју ученици ће схватити како се заједно са растом и развијају, постају старији - зрелији.

3. Пут хране - кроз размену мисли, искуства и знања схватиће основне појмове о кретању хране у организму (уносимо, жваћемо, вари се у желуцу, избацујемо).

4. Пут воде - веома је битно да ученици схвате значај уношења воде. Објаснити улогу воде у организму и развијати навику редовног уношења воде. Адекватном организацијом рада у школи омогућити ученицима обављање физиолошких потреба - хоћу у тоалет, без осећаја стида.

5. И зуби се мењају - сазнања о зубима допунити новим информацијама о ницању зуба, хигијени и болестима зуба.

II Тема - *Ја и моје здравље* (10 часова)

1. Како сачувати здравље - Интегрисањем наученог градива у првом разреду и личног искуства ученика, подстаћи их да дођу до основних фактора неопходних за очување здравља (исхрана, лична хигијена, хигијена средине, наслеђе, физичка активност).

2. Шта може да наруши моје здравље - кроз причу и одређене активности упознати ученике са факторима који могу да наруше здравље.

- У кући, на улици, у природи (уознавање са ознакама и симболима опасних материја, струја, вода, сунчаница, животиње - крпељ, пчела, комарац, мува, опасне животиње, температура, саобраћај, храна...).

- Ситуације у којима се могу повредити (употреба кућних апарата, купање, непримерене физичке активности...).

- Предмети који ме могу повредити (оштри предмети, оруђа, оружја...).

3. Чувам се - примерима и причом из живота и искуства ученика, доћи до закључка шта све они могу чинити да би сачували своје здравље.

III Тема - *Дневни ритам* (4 часа)

1. Лети и зими - направити поређење дневних активности у односу на годишња доба. Уочити разлике дневног ритма у зависности од годишњих доба. Направити поређење са домаћим животињама у циљу бољег разумевања.

2. Како препознати умор - упознати ученике са основним симптомима умора и значајем смењивања динамичких и мирних активности у дану. Све психичке и физичке активности током дана ускладити са потребама и могућностима.

3. Школа и здравље - зашто је потребан распуст (због одмора, временских прилика - зима, лето).

IV Тема - *Лична хигијена* (4 часа)

Ученицима је потребно поставити као императив свакодневно обраћање пажње на елементе личне хигијене кроз повезивање са садржајима других предмета. Садржаје личне хигијене обрадити кроз игру, колаже, постере, позориштанце и разговор у складу са могућностима ученика.

V Тема - *Исхрана* (6 часова)

1. Мој кувар - кроз заједничку практичну активност израде јеловника проверити усвојеност знања и умења из области здраве исхране. Проширити и систематизовати знања и искуства ученика стечена у првом разреду.

2. Неправилна исхрана - поремећаји који настају услед не правилне исхране: заостајање у расту и развоју, поремећај телесне тежине, болести зуба, кичменог стуба и грудног коша.

VI Тема - *Превенција злоупотребе алкохола и дувана* (4 часа)

1. Ја и моје одељење у борби против пушења и конзумирања алкохола - увод у активност су основне информације о алкохолу и дувану и игра - "корисно/штетно". Ангажовати све ученике да кроз прављење изложбе, плаката, постера и ликовних радова дају свој допринос борби против пушења и конзумирања алкохола.

VII Тема - *Занемаривање и злостављање деце* (2 часа)

Ову тему због њене специфичности реализовати у сарадњи са стручњаком-професионалцем за питања занемаривања и злостављања деце (разговор са ученицима, родитељима, наставницима...).

Начин остваривања програма

Препоручене активности у образовно-васпитном раду

Предложени програмски садржаји представљају полазну основу за континуиран рад и реализацију задатих циљева. Унутрашњу структуру планираних садржаја флексибилно прилагодити постављеним циљевима образовања и условима рада у школи. Ефикасним и подстицајним методама рада са ученицима доћи до начина који омогућава усвајање генеративних, трансферних и функционалних основних знања и вештина, која представљају основу за усвајање појмова и знања у наредним фазама школовања.

Програмски садржаји се реализују по редоследу наставних јединица са фондом часова који је флексибилан. Ниво обраде наставних садржаја, у зависности од могућности и интересовања ученика, учитељ може организовати тако да се сваки ученик упозна са основним појмовима о здрављу и поступно уводи у здрав начин живљења. Применом принципа поступности - од лакшег ка тежем, у другом разреду се проширују знања како по обиму, тако и по сложености садржаја. Подстицањем мисаоне активности и применом метода анализе и синтезе, постиже се логичан начин размишљања и виши сазнајни ниво. У реализацији програма пратити развојни пут ученика водећи рачуна о индивидуалним карактеристикама сваког понаособ, као и о социјалном миљеу у ком ученик живи.

Подршка учитеља, као и целог одељења, током рада битан је предуслов успешне реализације програма. Применити низ методичких радњи током сваког часа обраде садржаја. Поред теоријских информација и њихове практичне примене у циљу сагледавања целовитости материје, потребно је дијалошким методом што више подстицајно активирати ученике у раду, користећи при том животно искуство, односно ситуације у којима су се некада нашли.

За успешну реализацију појединих наставних јединица потребно је ангажовати родитеље јер су они неопходан партнер наставницима и истовремено извор идеја, активности и добре воље, вођени искреном жељом за стварање што хуманијих и здравијих услова за школовање своје деце. Облици сарадње са родитељима могу бити различити: преко деце, индивидуално, родитељски састанци, трибине, непосредно учешће родитеља у реализацији наставних тема.

Деци је неопходно приближити чињеницу да је здравље појединца, не само лично, већ и опште добро. **Оно се у великој мери учи те свако може значајно утицати на квалитет свога здравља ако прихвати здраве стилове живота.** Деца морају добити благовремену и квалитетну информацију коју ће умети да усвоје и уграде у свакодневно понашање. Постоје бројне могућности како се свака тема може приближити ученицима. То сигурно не треба да буде једноставно изношење чињеница већ разноврсне активности које свестрано укључују ученике кроз радионице, едукативне игре, имитације... Неопходно је остварити интерактивно и динамично учење у одељењу како би ученици са лакоћом прихватили и усвојили знања, а да при томе немају утисак напорног рада. Створити динамичку и променљиву средину за учење са осмишљеном организованим материјалом који одговара развојном нивоу и индивидуалним интересовањима ученика.

Грађење толерантне комуникације кључно је да би се сви ученици осећали пријатно и да би активно и отворено учествовали у заједничком раду.

Изузетно је важно да учитељ води и усмерава рад. Неопходно је да сви ученици говоре један по један, а остали слушају. Слушање других може проширити или променити нечије ставове, помоћи да се размене идеје, разјасне ставови, вредности и понашање.

Учитељи подстичу дискусију питањима имајући у виду индивидуалне карактеристике ученика. Истицање важности сагледавања проблема из различитих углова омогућава и развијање критичког мишљења, једне од основних животних вештина. На крају дискусије, изводи се закључак у коме је пожељно изнети позитивне коментаре које су ученици користили током часа.

Наставне активности потребно је усмерити на животну праксу и тиме знања и умења ставити у функцију применљивости. У раду са ученицима неопходно је подстицати радозналост, самосталност и стваралачке идеје, са уважавањем развојних и индивидуалних карактеристика.

За успешну реализацију програма, поред коришћења одговарајућег уџбеника, приручног материјала и литературе неопходна је обука учитеља на семинарима, које ће држати стручни тимови (лекар, педагог, психолог, учитељ).

Успех ученика у првом и другом разреду оцењује се описно. Потребно је да учитељ контануирано, на адекватан начин, прати напредовање ученика имајући у виду његове индивидуалне способности да разуме и прихвати понуђене садржаје. Како ученици, тако и учитељ, поседује сопствену индивидуалност која се огледа у раду са ученицима, при чему има и професионалну обавезу да обезбеди квалитетно образовање за сву децу. Вредновање постигнућа ученика у овој области подразумева заинтересованост, активно учешће у раду, формирање позитивних ставова о здрављу, усвајање и практичну примену стеченог знања током школске године.

Вредновање постигнућа ученика усагласити са Законом о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања ("Службени гласник РС", бр. 58/2004 и 62/2004) и Правилником о оцењивању ученика основне школе. Постојећи стандарди постигнућа ученика из ове области биће разрађени у оквиру осталих стандарда у првом циклусу васпитно-образовног рада.

ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

ВЕРСКА НАСТАВА

Циљ и задаци

Циљеви верске наставе јесу да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности Цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Упознавање ученика са вером и духовним искуствима сопствене, историјски дате Цркве или верске заједнице треба да се остварује у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе јесу да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијем и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;

- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе;

- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене Цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналагању равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом и пре и после свега са Богом;

- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;

- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

Циљ и задаци

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православно поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност цркве) и есхатолошки (будући) живот (димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринираној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се излагање хришћанског виђења живота и постојања света обавља у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне Цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све ово спроводи се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и на делатном плану, уз настојање да се доктриниране поставке спроведу у свим сегментима живота (однос са Богом, са светом, са другим људима и са собом).

Задаци православног катихизиса (веронауке) јесу да код ученика:

- развије отвореност и однос према Богу као другој и друга чијој личности у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као икони Божијој, личности, такође, другачијој у односу на нас, те да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (свест о заједници);

- развије способност за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и друго, као и одговарање на ова питања у светлу православне хришћанске вере и искуства Цркве;

- изграде способности дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност са другим наукама);

- помогне у одговорном обликовању заједничког живота са другима, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остварењу сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, са друштвом, са природом) и са Богом;

- изгради уверење да свет и све што је у њему створени су за вечност, да су сви створени да буду причасници вечног живота, те да из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања сопственог односа према другом човеку као непоновљивом бићу и према творевини Божијој и изгради спремност на покајање.

Садржаји наставе православног катихизиса распоређени су по линеарно-концентричном (симбиотичком, спиралном) принципу. То значи да се у сваком разреду изабирају одређени раније уведени садржаји, а затим се у оквиру сваке теме, које ће се током дате године школовања низати у сукцесивном следу, врши се активизација претходно стечених знања и формираних умења. Наравно, у сваком разреду уводе се и потпуно нове теме, које ће послужити као ослонац за надограђивање знања у наредним разредима. След тема је у нижим разредима силазни (десцендентни), односно базира се на излагању материје према психолошкој приступачности, док је у вишим разредима основне школе узлазни (асцендентни), дакле темељи се на начелима теолошке научне систематике.

Први разред

Циљ наставе православног катихизиса у овом разреду јесте прихватање да је постојање израз заједништва личности, а да личност постоји само у заједници слободе са другом личношћу.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- уоче да се кроз слободни однос љубави према некоме или нечему тај неко или нешто конкретизује, односно да постаје за нас јединствено и непоновљиво;
- уоче да љубав човека према другим људима и природи њима даје непоновљиву вредност и постојање;
- уоче да од онога кога заволимо зависи и наше постојање;
- науче да је човек икона Божија управо због тога што може да друга бића чини непоновљивим.

Садржаји програма

- Човек је икона Божија (човек има својство да љубављу чини нешто да постоји, слично као што то може Бог).
- Бог је заједница личности Оца и Сина и Светог Духа (биће као заједница, као љубав).
- Човек као биће заједнице.
- Бог је из љубави створио свет заједно са Сином и Духом.
- Исус Христос је посредник између Бога и створене природе.
- Црква је заједница свих људи и целе природе кроз Христа са Богом.

- Православна иконографија показује свет и човека у заједници с Богом.

Начин остваривања програма

Настава православног катихизиса у I и II разреду основне школе треба да буде припрема ученика да прихвате да је постојање израз заједнице, односно да је личност заједница са другом личношћу. Зато у настави треба користити она дечја искуства која на то указују. То се може остварити кроз приче, цртеже које ће деца сама цртати и на којима ће увек бити представљена бића у односу, тј. целина онога што се црта (нпр. родитељи, браћа, сестре, кућа, двориште све заједно; море и лађе на мору са птицама и сунцем итд. преко дружења и организовања таквих врста игара које ће указивати на заједницу са другим као основу постојања). Да би при том била избегнута опасност од схватања да свака врста заједнице може бити основ истинског постојања, треба увек имати на уму и истицати литургијско искуство заједнице и литургијску структуру која је утемељена на слободи, а не на природним нагонима.

Појмове као што су: Бог, личност, слобода, љубав, треба такође, увек тумачити на основу искуства заједништва са другим човеком, односно литургијског искуства заједништва. Кад говоримо о Богу, све треба тумачити у оквиру Литургије, њене структуре и радњи које се тамо одвијају. На тај начин ће се избећи апстрактност која је страна деци овог узраста и постићи то да се Бог сусреће и види кроз живе и конкретне чланове Литургије у једном догађају, што је суштина хришћанског учења о оваплоћењу Бога Сина, о томе да је личност заједница са Богом као са другом личношћу и да је слобода љубав према другој личности.

Конкретно у I разреду треба наглашавати:

- искуство љубави које чини да свет који нас окружује не буде маса, већ да га чине конкретна и непоновљива бића. Пример за ово дат је у причи *Љубав* у уџбенику: Епископ Игњатије, *Црквени словар*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2002. Слични примери могу се наћи у књизи Мали принц, Егзиперија и у другим сличним књигама, као и у оквиру непосредних људских искустава;

- да биће са којим смо у заједници љубави постаје извор и нашег постојања као конкретне личности. Пример за ово дат је у причи *Извор нашег живота* у наведеном уџбенику.

Теме: *Човек је икона Божија и Бог је створио свет из љубави* треба објаснити на примеру из приче *Љубав* у наведеном уџбенику. Ученицима треба показати да кад човек неког заволи, односно кад оствари заједницу са неким, тада он за њега стварно и постоји, односно као да га човек својом љубављу ствара и то као конкретно и непоновљиво биће. Ту моћ једино имају Бог и људи, с том разликом да једино Бог може да ствара нешто из небића.

Теме: *Христос је посредник између Бога и света и Црква је заједница природе и људи кроз Христа с Богом* треба, такође, објаснити на основу искуства љубави према другом бићу. Када човек воли једно биће, онда у њему гледа и сва остала. Бог Отац највише воли свога Сина, Исуса Христа, и у њему види све људе као своје синове. Све што буде постало део ове заједнице Бога Оца и Сина, Исуса Христа, постаће драго и Богу и постојаће вечно. (Видети пример из приче Даровање у уџбенику. То треба повезати са догађајем крштења којим улазимо у Цркву као заједницу Христа са Богом Оцем, односно да се крштењем конституише Црква, заједница са Христом, у којој постајемо синови Божији и зато браћа међу собом).

Опште напомене

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови Литургијске заједнице. Јер, Литургија, као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да да ипостас, односно да оцрквени и да да смисао нашем историјском живљењу. Зато треба, кад год је то могуће, ученике доводити, или упућивати на Литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичиних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави. Кад је реч о светитељским празницима посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: Св. Сави, Св. Симеону, на празник Видовдан итд. Ученици би требало да се упознају и с личностима светитеља које славе као Крсну славу. (У ту сврху треба пре свега користити житија тих светитеља која се могу наћи и у: Јустин Поповић, *Житија светих*, Ћелије, Ваљево, а затим и осталу пригодну литературу).

Такође, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, Велики пост, Крагујевац, последње издање.)

Други разред

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у другом разреду основне школе јесте прихватање да је постојање израз заједништва личности, а да личност постоји само у заједници слободе са другом личношћу.

Оперативни задаци наставе православног катихизиса (веронауке) у другом разреду основне школе јесу да ученик:

- уочи да Литургија није обичан догађај;
- уочи да се на Литургији појављује Бог као заједница личности: Оца, Сина - Христа и Светог Духа;
- упозна структуру Литургије;
- разликује радње на Литургији;
- уочи да је Исус Христос, иако физички одсутан, присутан на Литургији као плод наше љубави према њему.

Садржај програма

- Бог је заједница личности Оца, Сина и Светог Духа (биће као заједница, као љубав).
- Литургија као икона будућег века, Царства божјег.
- Литургија - откривање Бога (литургијско искуство Бога, личности, слободе, љубави. Бог као биће заједнице).
- Структура Литургије - цркве (епископ, свештеници, ђакони и народ).
- Литургија је и присуство Христово и ишчекивање доласка Христовог (љубављу према Христу чинимо да је Он присутан међу нама на Литургији иако је физички одсутан).

- Православна иконографија показује стање света и човека у будућем веку.

Начин остваривања програма

Настава православног катихизиса у I и II разреду основне школе треба да буде припрема ученика да прихвате да је постојање израз заједнице, односно да је личност заједница са другом личношћу. Зато у настави треба користити она дечја искуства која на ово указују. То се може остварити кроз приче, цртеже које ће деца сама цртати и на којима ће увек бити представљена бића у односу, тј. целина онога што се црта: нпр. родитељи, браћа, сестре, кућа, двориште, све заједно; море и лађе на мору с птицама и сунцем итд. преко дружења и организовања таквих врста игара које ће указивати на заједницу са другим као основу постојања. Да би се при том избегла опасност од схватања да свака врста заједнице може бити основ истинског постојања, треба увек имати на уму и истицати литургијску заједницу као једину истиниту јер се у њој остварује заједница с Богом у Христу, као и литургијско искуство заједнице и литургијску структуру која је утемељена на слободи а не на природним нагонима.

Појмове као што су: Бог, личност, слобода, љубав треба, такође, увек тумачити на основу искуства заједништва са другим човеком, односно литургијског искуства заједништва. Кад говоримо о Богу, све треба тумачити у оквиру Литургије, њене структуре и радњи које се тамо одвијају. На тај начин ће бити избегнута апстрактност која је страна деци овог узраста и постићи ће се то да се Бог сусреће и види кроз живе и конкретне чланове Литургије у једном догађају, што је суштина хришћанског учења о оваплоћењу Бога Сина, о томе да је личност заједница с Богом у Христу као с другом личношћу и да је слобода љубав према другој личности.

Конкретно у II разреду треба наглашавати:

- да је Бог заједница конкретних личности: Оца, Сина и Св. Духа;
- да Бог није идеја и апстрактан појам, већ жива личност која је постала човек и зато се среће преко човека у Литургији;
- да богољубље истовремено значи човекољубље.

С друге стране, у овом разреду треба ученицима одмах указивати на разлику између стања у будућности и стања у садашњости историје, односно будућег и садашњег стања цркве, преко дечјих искустава напредовања на основу остварења постављених циљева, као и на основу литургијског искуства. То значи да садашње постојање и истину света треба утемељити на будућности. Нагласак, дакле, треба ставити на то да је истинска будућност света и човека у будућем Царству божјем и да је на основу структуре тога царства утемељена и структура Литургије (епископ окружен свештеницима и народом, односно Христос окружен апостолима и народом).

Тај циљ се може постићи, пре свега, описом Литургије као иконе будућег Царства Божјег, али и преко дечјих игара које треба да буду тако организована да одсликавају будуће Царство Божје, као и преко дечијих цртежа.

Теме: *Литургија као икона Царства Божјег и Литургија - откривање Бога* треба реализовати преко објашњења Литургије. Да бисмо показали да је Литургија икона будућег Царства, треба указати на оне елементе по којима се Литургија разликује од садашњег свакодневног живота (в. причу: *Први пут на Литургији*, у: Игњатије (Мидић), *Православни катихизис за други разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003. или сличне описе литургије). Описом структуре Литургије, као и радњи које се у њој

збивају, треба показати да су Св. Тројица присутна преко Литургије. Онај који приноси дарове и стоји на челу литургијског сабрања, односно епископ, јесте икона Христова. Дух Свети нас повезује са Христом, односно са епископом, крштењем, а сама евхаристија је преко Христа управљена ка Богу Оцу. Једино Син Божји је постао човек, Исус Христос, и зато се он и види као човек, епископ, док су Отац и Дух невидљиви, али зато на њих указује сама Литургија, која без тог указивања не може да постоји. (На пример, не постоји Литургија без сабрања народа око епископа које се остварује крштењем и рукоположењем, што указује на присуство Духа, као ни без приноса дарова и молби, које су упућене Богу Оцу).

Такође, у контексту литургијског искуства треба показати да су личност, слобода остварљиви једино као изрази љубави према другим људима. (У ту сврху треба користити приче које су дате у наведеном *уџбенику*, или њима сличне).

Темом *Литургија као присуство и ишчекивање Христа* треба да се објасни дијалектички однос између садашњег и будућег века у Литургији, односно истовременост присутности и одсутности Христа. Да би била избегнута опасност од имитације као начина на који је Христос присутан у Литургији, иако је физички одсутан, треба истаћи искуство личности, односно искуство заједнице слободе, љубави са другом личношћу. Христос као личност може бити присутан међу нама иако је физички одсутан, ако смо везани за њега, ако га волимо изнад свега (пример је дат у причи *Чекајући Николу* у наведеном *уџбенику* за ИИ разред основне школе).

Православна иконографија, архитектура, књижевност (житија светих), наша епска поезија (посебно песме о Косовском боју) такође указују на будућност која је присутна у садашњости, односно на то да вера у будућност опредељује збивања у садашњости. Иконе сликају будуће стање људи и природе у Царству Божјем. Исто је садржано и у житијима светих. Православни храм архитектонски одсликава Царство Божје и његову структуру. За овај узраст довољно је указати на присутност целине онога што се слика, да би се показала разлика између садашњег века и будућег (на пример, у сцени Христовог крштења на реци Јордану у води се виде и рибице, што у природној стварности није случај, а што указује и на то да ће у Царству Божјем и природа бити присутан. Треба указати, такође, на персонификацију природе присутне у православној иконографији. Такав је, на пример, приказ света као човека у сцени силаска Св. Духа на апостоле, реке Јордана и мора у сцени крштења Христовог, што је блиско деци овог узраста).

Опште напомене

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови литургијске заједнице. Јер, Литургија, као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да да ипостас, односно да оцрквени и да да смисао нашем историјском живљењу. Зато треба, кад год је то могуће, ученике доводити, или упућивати на литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичиних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави. Кад је реч о светитељским празницима, посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: св. Сави, св. Симеону, на празник Видовдан итд. Ученици би требало да се упознају и с личностима светитеља које славе као крсну славу. (У ту сврху треба пре свега користити житија тих светитеља која се могу наћи у: Јустин Поповић, *Житија светих*, Ћелије, Ваљево, а затим и осталу пригодну литературу).

Такође, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, *Велики пост*, Крагујевац, последње издање.)

ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА (ИЛМУДИН)

Циљ и задаци

Циљ наставе исламске вјеронауке (илмудин) у основном образовању и васпитању јесте да пружи ученику основни вјернички поглед на свијет, са посебним нагласком на вјернички практични живот, а такође и будући вјечни живот. То значи да дјеца, на начин примјерен њиховом узрасту, упознају властиту вјеру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама. Излагање вјерског виђења и постојања свијета обавља се у отвореном и толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама. Начин приступа је исламско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и вјерско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-дјелатно, с настојањем да се основне поставке спроведу у свим сегментима живота: однос према Богу, према свијету, према другим људима и однос према самом себи.

Задаци наставе исламског вјеронаука су да се код ученика:

- развије свијест о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божијим створењима;
- изграђује способност (на начин примјерен узрасту ученика) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и свијета, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу са природом која нас окружује, као и са размишљањима о тим питањима у свијетлу вјере ислама;
- развије и изгради способност дубљег разумјевања и вриједновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човјечанства, као и достигнућа у разним областима научног дјеловања;
- помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остваривању сусрета са свијетом (са људима различитих култура, религија и погледа на свијет, с друштвом, с природом) и с Богом;
- изгради увјерење да је његов живот на овом свијету само припрема за вјечност, да су сви створени да буду судионици вјечног живота, да се из те перспективе код ученика развија способност разумјевања, преиспитивања и вриједновања властитог односа према другом човјеку као Божијем створењу и изгради спремност за покајање.

Први разред

Циљеви наставе исламског вјеронаука у овом разреду су:

- препознавање основних начела вјере;
- упознавање са најзначајнијим датумима код муслимана;
- упознавање са важношћу свакодневног учења Курана.

Оперативни задаци

Ученици треба да се:

- оспособе да отпочну сваки свој посао, онако како прописи вјере налажу и са успјехом га окончају;
- оспособе да препознају основна начела своје вјере и да знају цијенити своју веру и поштовати другачије од себе;
- упознају са датумима рођења и смрти Божијег Посланика, Његовим животом и Његовим односом према дјеци;
- упознају са најзначајнијим датумима који се код муслимана празнично обиљежавају;
- упознају са чињеницом да је Аллах џ. ш., Узвишени Господар, свим народима слао Посланике који су их опомињали и подстицали да чине добра;
- упознају са бројем Куранских сура и важношћу свакодневног учења Курана.

Садржај програма

УВОД (међусобно упознавање ученика и вјероучитеља, упознавање са садржајима програма Исламске вјеронауке - Илмудин)

РАББИ ЈЕСИР, ИКРЕ, СЕЛАМ

- учење кратке дове (молитве) Рабби јесир за успешан почетак;
- упознавање ученика са првим ријечима објављеним у Кур'ану (Икре - учи);
- исламски поздрав - селам

КО САМ - ШТА САМ И МОЈИ ПРИЈАТЕЉИ

- назив наше вјере;
- изглед барјака;
- активност другова.

ЈЕЛО И ПИЋЕ

- шта је муслиману дозвољено а шта забрањено од хране и пића

ПОРОДИЦА

- чланови породице, њихове активности и дужности једних према другима

ШКОЛА И ДЕЦА

- обрадити кроз песмицу "Азра иде у школу" и "Ајша и птице"

БИСМИЛА

- учење бисмиле и основних постулата вјере ислама кроз питања "запамти" и "пронађи"

ПОЗДРАВ МИРА

- учење исламског поздрава - селам и његово значење

КЕЛИМЕ - И - ШЕХАДЕТ

- упознавање са првим стубом ислама којим се свједочи и очитује једноћа Створитеља и потврђује посланство Мухамеда а. с.

ДЕСНА СТРАНА

- кроз пјесмицу "Мехо љеватан" указати на предност десне стране у животу вјерника
МУСЛИМАНИ И КЊИГА

- кроз причу "Књига под јастуком" нагласити поруку обавезности дружења са књигом
МУСЛИМАНСКИ МУБАРЕК ДАНИ

- приказати Бајрам кроз песмицу и Бајрамска илахија
НА УЛИЦИ

- кроз илустрацију приказати лијепу улицу као огледало њених становника и уз обраду
пјесме "Уљудно се понашај"

ЕЗАН

- упознавање ученика са историјатом езана (позив на молитву) и његовим текстом

ЕЛ - ФАТИХА

- учење прве суре у Кур'ану и њеног значења

РОЂЕЊЕ ВЕРОВЕСНИКА МУХАМЕДА А. С.

- упознавање ученика са домовином, породицом и временом рођења посљедњег Божијег
посланика Мухамеда а. с.

САЛАВАТИ И ДОВА

- учење салавата и дове за спас на овом и будућем свијету

СУРА ЕН - НАС

- учење последње суре у Кур'ану и њено значење

БОЖИЈИ ПОСЛАНИК А. С. И УНУЦИ

- упознавање ученика са односом Мухамеда а. с. према дјечи

КРАЂА И ЛАЖ

- указивање на пороке којих се вјерник мора чувати, кроз обраду приче "Не узимај туђе" и
"Лаж"

АЛАХ - СВЕМОГУЋИ СТВОРИТЕЉ

- објаснити ученицима кроз причу "Све је створио Алах" да је он Створитељ свега
постојећег, видљивог и невидљивог

СУБХАНЕКЕ

- учење кратке дове са којом започиње сваки намаз (молитва)

СУРА ЕЛ - ИХЛАС

- учење кратке суре која потврђује јединство Створитеља

ИБРАХИМ А. С.

- упознавање ученика са кратким историјатом једног од одабраних Божјих посланика

СУРА ЕЛ - ФЕЛЕК

- учење суре у којој се од Алаха џ. ш. тражи заштита и уточиште од шејтана и његових
слѣдбеника

ЈУНУС А. С.

- обрада приче о једном од Божјих посланика која указује на потребу стрпљивости у тешким моментима

БУДУЋНОСТ ЗНА САМО АЛАХА џ. ш.

- упознавање ученика кроз причу "Ако Бог да" да сваки исход посла, поред уложеног труда, зависи од воље Божије

ЗДРАВЉЕ ЈЕ БОГАТСТВО

- кроз причу "Шта је најважније" и песмицу "Здрава дјеца" указати на важност здравља и његовог чувања

АБДЕСТ

- хигијена као саставни део вјере и начина обављања абдеста (вјерског прања) пре намаза

СУРА ЛЕХЕБ

- учење једне од последњих кур'анских сура и њено значење.

Начин остваривања програма

Вјерска настава је заједничко дјело вјероучитеља и ученика. Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин сазнања има свој ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање и провјеравање, сређивање (систематизација) То је макроструктура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови дијелови имају своју микроструктуру. Тако, на примјер, начин сазнања посједује сљедеће ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење. Треба имати пред очима физиономију групе и појединца, а такође у оквиру часа на којем се обрађују нови садржаји, врши се примјена и обнављање обрађеног градива.

Имајући на уму горе истакнуто, час вјеронауке требало би да изгледа овако: кратко понављање садржаја са претходног часа и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуелни час. Након постављања циља, прелази се на обраду нових наставних садржаја, где се заправо објашњава ученику шта то значи да смо "Божија створења", истичући када се то и како догодило. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о намазу - молитви (зашто и како). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дјечије искуство ослањају се на слово Кур'ана и на ученички властити доживљај.

Други разред

Циљеви наставе исламског вјеронаука (илмудина) у овом разреду јесу да упозна ученика са:

- основним вриједностима које треба цијенити и којима се треба окитити у своме животу;
- основним постулатима вјере ислама;

- начином обављања и саставним дијеловима намаза (дневне молитве);
- значењем поста и његовим вриједностима;
- значењем хаџа (ходочашћа Кабе), то јест петог исламског шарта;
- најважнијим вјерским установама у нашој земљи и одабраним данима које муслимани празнично обиљежавају;

Оперативни задаци наставе исламског вјеронаука (илмудина) у другом разреду основне школе су да ученик:

- уочи вриједност заједнице и сложног заједничког живљења;
- уочи вриједност вјеровања у једног Бога, Створитеља људи и Његове посланике, које је слао људима да им укажу на прави пут;
- уочи важност зеката (материјалног давања којим богати муслимани требају помоћи сиромашне);
- уочи вриједност поста (уздржавања од уношења хране и пића од зоре па до заласка сунца);
- схвати шта је пост и која је његова вриједност;
- научи који су саставни дијелови поста;
- схвати шта је хаџ (ходочашће Кабе);
- схвати шта је Каба, која је њена важност и шта она представља;
- упозна начин исламског обиљежавања празника;
- упозна најважније установе и институције муслимана на овим просторима и њихов значај;
- упозна најзначајније датуме (празнике) које муслимани обиљежавају.
- Увод: (упознавање ученика са садржајима овог разреда, са уџбеником и начином рада).
- Јединство међу муслиманима (упознавање са вриједностима јединства и слоге међу људима који су неопходни за просперитет цијелог човјечанства).
- Рад је ибадет (рад је Богу драго дјело које Он цијени и награђује онога ко искрено ради, не закидајући остале око себе).
- Божији посланик А. С. узор свим муслиманима (упознавање са врлинама Божијег Посланика које требају бити и наше врлине).
- Како сам дошао на овај свијет (разјашњење дилеме око човјековог доласка на свијет).
- Како и колико вјерујем (начин преиспитивања нашег вјеровања и чврстине убјеђења Узвишеног Господара у којег вјерујемо).
- Схватање предности Аллаху џ. Ш. (упознавање кроз причу са значењем и вјеровањем у преданост Богу).
- Човјек Аллахово џ. Ш. најљепше створење (обрада приче која указује да је човјек најљепше Аллахово створење).
- Чување од гријеха (упознавање кроз причу "Хоџин ђулахг" са обавезношћу чувања од гријешења и покуђеношћу гријешења).

- Једино Аллах зна скривено (обрада приче која указује на то да је само Аллах џ. ш. Свезнајући и да нико други не познаје оно што је скривено у човјеку).
- Поносиш ли се својим именом (уознавање ученика са значењима и вриједностима њихових исламских имена).
- Чистоћа у кући и ван ње (обрада приче која указује на важност чистоће код човјека као и његовом окружењу).
- Исламски шарти (обрада исламских шартова - увјета да би неко могао бити муслиман).
- Намаски шарти (шта је потребно извршити да би намаз молитва био исправан).
- Узимање абдеста (уознавање са начином узимања абдеста - вјерског прања прије намаза).
- Окретање према кибли (значење кибле и важност окретања према њој у намазу).
- Саставни дијелови намаза (уознавање са саставним дијеловима намаза као и намазима које муслиман мора обављати).
- Постите бићете здрави (значење и вриједности поста у мјесецу Рамазану).
- Хаџ (уознавање са саставним дијеловима хаџа - ходочашћа Мекке - и његовом важношћу уз обраду куранског поглавља ЕЛ -КЕВСЕР).
- Исламски Мубарек дани (које је то дане муслиман дужан свјечано обиљежити у току једне године, обрада куранског поглавља ЕЛ -КАФИРУН).
- Ислам у нашој земљи (уознавање са исламским драгоценостима у нашој земљи и другим вјерско-просвјетним установама у њој).

Начин остваривања програма

Вјерска настава је заједничко дјело вјероучитеља и ученика. Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин сазнања има свој ред: уознавање (обрада нових садржаја), понављање, примјена и провјеравање, сређивање (систематизација). То је макроструктура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови дијелови имају своју микроструктуру. Тако, на примјер: начин сазнања поседује сљедеће ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење. Треба имати пред очима физиономију групе и појединца, а такође у оквиру часа на којем се обрађују нови садржаји, врши се примјена и обнављање обрађеног градива.

Имајући на уму горе истакнуто, час вјеронауке би требало изгледати овако: кратко понављање садржаја са претходног часа и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуелни час. Након постављања циља, прелази се на обраду нових наставних садржаја, где се заправо објашњава ученику шта то значи да смо "Божја створења", истичући када се то и како догодило. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о намазу - молитви (зашто и како). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дјечје искуство се ослањају на слово Кур'ана и на ученички властити доживљај.

Опште напомене

Потребни простор за реализацију наведеног градива јесте стандардни учioniчки простор који је, иначе, потребан за реализацију градива из других предмета, нпр. наставе матерњег језика, математике и сл.

За реализацију наведеног градива исламске вјеронауке нису потребна никаква неуобичајена посебна средства. У ту сврху се могу користити свеске или блокови који се иначе користе у настави.

Литература: *Вјеронаучни уџбеник за други разред* аутора Хаземе Ништовић.

КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК

Циљ и задаци

Циљ наставе католичког вјеронаука у основном образовању и васпитању јесте да пружи cjеловити вјернички поглед на свет и живот с посебним нагласком на двије димензије: историјска реалност цркве - вјернички практични живот и есхатолошка димензија, односно вјечни живот. То значи да дјеца, на начин примјерен њиховом узрасту, упознавају властиту вјеру у доктринираној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се излагање вјерскога виђења и постојања света обавља у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама. Начин приступа је кршћанско виђење (литургијско као особито доживљавање вјере) која обухвата сва позитивна искуства људи без обзира на њихову националну припадност и вјерско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-дјелатно с настојањем да се доктриниране поставке спроведу у свим сегментима живота: однос с Богом, са свијетом, с другим људима и са собом. Значи циљ је вјеронаука информативно-формативни приступ вјери и изградња погледа на свијет кроз призму властитог вјеровања максимално поштујући и све наведене датости.

Задаци католичког вјеронаука су да се код ученика:

- развије отвореност и однос према Богу као другој и другачијој Особи у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човјеку као слици Божјој, особи такође другачијој у односу на нас, као и да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (сазнавање заједнице);

- развије способност (на узрасту ученика примерен начин) за постављање питања о cjелини и најдубљем смислу постојања човјека и свијета, о људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и др., као и за размишљање о тим питањима у свјетлу вјере, а на темељу искуства Цркве;

- изгради и развије способност дубљег разумијевања и врједновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човјечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност с другим наукама);

- развије способност за одговорно обликовање заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите особе и заједнице, у остваривању сусрета са свијетом (са људима различитих култура, религија и погледа на свијет, с друштвом и с природом) и с Богом;

- изгради увјерење да је свијет и све што је у њему, створен за вјечност, да су сви створени да буду судионици вјечног живота, те да се из те перспективе код ученика развије способност разумјевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као непоновљивом бићу, према створењу Божјем, и изгради спремност за покајање.

Први разред

Циљ наставе католичког вјеронаука у првом разреду је да дијете упозна Бога Оца, његову љубав, да се, родитељ и овај дивни свијет схвати као Божији дар, а затим да упозна Исуса Христа, онога кога нам је Отац послао као знак своје највеће љубави. Полазимо од слике оца који воли, који је брижан, који пуно зна, који "све може", да бисмо указали на Небескога оца, који нас још више воли, који је још брижнији, који заиста све зна и који уистину све може. Он се брине о нама. Од њега је овај велики свијет, који је добар и ми смо његови. За те наставне јединице мисао водилца вјеронаука: радост. Он нам је послао као највећи доказ своје љубави Сина, који нам је постао брат. Љубимо његову мајку и кроз ову годину упознајемо живот Господина Исуса. Строго следимо литургијску црквену годину (Дошашће, Божић, Коризма, Ускрс, Духови), а имамо на уму конкретан хришћански живот. Зато говоримо о Духу Светом, о Исусовој присутности међу нама, о молитви и светој миси. Циљ нам је да ученику побудимо радост и да га наведемо на то да радосно узвраћа Очевоу љубав.

Оперативни задаци

Ученици треба да :

- разумију и прихвате став да смо дјеца Божја и да нас Отац небески воли;
- разумију и прихвате став да нас Бог тако љуби да је Исус Крист постао наш брат;
- разумију и прихвате потребе и жеље да бисмо били Исусова браћа морамо се међусобно вољети и тако слиједити његову науку;
- разумију узајамну љубав која захтјева да се научимо одрицати и чинити добро другима;
- развију осјећаје да су молитве и богослужје начини сусретања с оним што смо учили о Богу и да изграде потребу за тим;
- спознају да њихови другови су припадници других цркава, вјера, да има оних који не вјерују, и да науче да је важно поштивати и вољети све своје другове као браћу.

Садржај програма

УВОД

- Међусобно упознавање ученика и вјероучитеља и упознавање са садржајима програма католичког вјеронаука;

МИ СМО ДЈЕЦА БОЖИЈА И ОТАЦ НЕБЕСКИ НАС ВОЛИ

- Дар смо небеског Оца (хвала за родитеље, браћу и пријатеље);
- Небески нас Отац воли (хвала што ме воли);

- Небески Отац је добар (развијање љубави према Оцу Небеском јер је према мени добар);

- Небески Отац све зна (развијање осјећања дивљења јер Небески Отац све зна);

- Небески Отац све може (развијање осјећања радости јер Небески Отац све може);

- Небески Отац је створио и невидљиви свијет (неговање осјећања како нам је добро што је Небески Отац најбогатији);

- Небески Отац се брине за свијет (развијање захвалности према Богу што се брине за нас);

- Сви су људи дјеца Божија и зато су браћа (упознати дјецу са чињеницом да су сви људи дјеца Божија и зато су браћа, развијати свјест о важности суживота и толеранције).

БОГ НАС ТАКО ЉУБИ ДА ЈЕ ИСУС КРИСТ ПОСТАО НАШ БРАТ

- Небески Отац нам је послао свога сина (развијање радости што ми је Исус брат);

- Ишчекивани Божји Син (развијање љубави према Марији јер је Исусова мајка);

Исусово рођење - славимо заједно сви кршћани (развијање захвалности Богу за ту љубав, што је постао нама сличан);

- Исусови први гости (развијање осјећања свјести да ћу и ја бити Исусов гост, поход пастира и мудраца);

- Светкујемо Божић (упознати властити начин слављења као и начине других, Бог нас је даривао и ми ћемо једни друге).

ДА БИСМО БИЛИ ИСУСОВА БРАЋА МОРАМО СЕ ВОЉЕТИ МЕЂУСОБНО И СЛИЈЕДИТИ ЊЕГОВУ НАУКУ

- Исус нас учи: љубимо једни друге у кући (навикавање на помагање родитељима);

- Исус нас учи: љубимо своје ближње (помагаћу друговима у школи);

- Исус нас учи: љубимо једни друге (помоћи ћу својим судруговима);

- Упознати Исуса онако како га прихватају и сви остали људи (Исус је особа значајна за човјечанство, шта Куран часни говори о Исусу);

- Исус нас учи да се у љубави налазимо (развијање навике пјевања у цркви).

УЗАЈАМНА ЉУБАВ ЗАХТИЈЕВА ДА СЕ НАУЧИМО ОДРИЦАТИ И ЧИНТИ ДОБРО ДРУГИМА - ИСУС ЈЕ ОТКУПИТЕЉ

- Исус је љубав трпио (развијање чврстине - ако ме нешто боли, нећу се одмах тужити);

- Исус приказује своје трпљење Оцу (развијање чврстине своје трпљење ћу сјединити с Исусовим);

- Отац је ускрисио Исуса (развијање вјере да Отац даје живот и смрт);

- Исус је жив (развијање вјере у живог Исуса);

- Прослављени Исус (развијање вјере у Божје прослављено краљевство);

- Међу нама је Дух Свети (развијање осјећања радости што ми Дух помаже доћи к Оцу);

- Исус међу нама живи (развијање поуздања у Исуса, Исус и дјеца).

МОЛИТВА И БОГОСЛУЖЕЊЕ ЈЕ НАЧИН СУСРЕТАЊА С ОНИМ ШТО СМО УЧИЛИ О БОГУ

- С Исусом заједно разговарам с Оцем (развијање осјећања задовољства што могу разговарати с Небеским Оцем);
- У гостима код Исуса (развијање навике редовног похађања свете мисе);
- Молитва код других цркава и вјера (развијање свјести да сваки човек моли по својој савјести правилно, заједничка молитва Оченаша, молитва Ислама).

Начин остваривања програма

Наставни садржај слиједи литургијску - црквену годину. Кроз припрему и славље великих црквених благодана упознаје се и њихов садржај и њихова порука. Тако се на најлакши и дјеци приступачан начин преноси садржај и живот једне кршћанске заједнице чији члан постаје ученик.

Дакле, мисао водилца наставе вјеронаука првог разреда основне школе су оне верске истине које се кроз једну литургијску годину славе и догађају.

Вјерска настава је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин сазнања има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање и провјеравање, сређивање (систематизација). То је макроструктура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови дијелови имају своју структуру. Тако, на примјер: начин сазнања поседује слиједеће ступњеве: постављање циља, мотивирање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, тачни и нетачни докази, формулисање запамћених чињеница... Или садржај примјене има ове дијелове: проблем, постављање циља, рјешавање проблема, задатака, упознавање прилика и увјежбавање. Код сазнавања треба имати пред очима физиономију групе и појединца, но у оквиру часа на којем се обрађују нови наставни садржаји, врши се примјена, понављање и вједновање обрађеног градива.

Имајући на уму горе истакнуто, час вјеронаука би требало изгледати овако: кратко понављање садржаја са претходног часа и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуелни час. Након постављања циља, (шта? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. први разред, први час), где се објашњава ученику, шта то значи да "смо дарови Небескога Оца", истичући када се то и како догодило. Закључци се могу истаћи на табли. После овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о крштењу(шта/ како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дјечје искуство ослањају се на његов доживљај и текст Светог Писма.

Други разред

Циљ наставе вјеронаука у овом разреду јесте да дијете упозна врло обзирно морални свијет у себи.

Оперативни задаци наставе вјеронаука у другом разреду основне школе јесу да ученик:

- разумје и прихватити да морални закон који је њему још стран ипак постаје полако норматив његовога обликовања савјести;
- разумје и прихватити да је то понуђен Очев глас који је преко Исуса пријатеља попримио топли пријатељски тон;
- разумје и прихватити полако тијеком цјелогодишње наставе цијели декалог;
- разумје и прихватити позитивно и поједину заповијед као понуду која помаже остварити пријатељство са Исусом Кристом.

Увод

- Упознавање ученика са садржајима програма католичког вјеронаука за ИИ разред.

Упознајмо Божју доброту

- Пут к небеском Оцу (Добро је што имамо саобраћајне знаке у животу);
- Исус нам даје примјер (Радостан сам што ми је Исус узор);
- Екуменска тема (Сви смо браћа макар међу нама има и разлика).

Штовање доброга Бога

- Молитва Исусових пријатеља (Молит ћу сваки дан);
- Поштивање Божјега имена (Упозорит ћу непристојне и псоваче да шуте);
- Светкујемо с Исусом (Радостан идем на свету мису).

Бог нам се даровао по људима

- Исус у обитељи (Како је лијепо у назаретској обитељи);
- Највећи Божји дар: живот и здравље (Пазит ћу на своје здравље);
- Исуса љубимо у сваком човјеку (Помагат ћу друговима);
- Божић - благодан љубави (Исус к нама долази да нам помогне да будемо добри).

Знакови Божје љубави по нашем тијелу

- Бог нас је створио различитима (Исусови пријатељи су дјечаци и дјевојчице);
- Обитељ - Божји план (Поштоват ћу своје родитеље).

Бог нам дарује сва земаљска добра

- Моја материјална добра (Бит ћу уредан);
- Поштивање природе и туђих добара (Нећу красти - Чуват ћу природу).

Бог нам је даровао духовна добра

- Исусов пријатељ говори истину (И код куће и у школи говорићу истину);
- Одговорност за духовна добра (Бит ћу марљив и цијенит ћу рад других).

Жалосна могућност издаје пријатељства с Богом

- Невјерни пријатељ (Нећу бити такав);
- Исусова смрт и ускрснуће - наше помирење (Исусе, хвала ти што нам опрашташ гријехе).

Мир с Богом - мир с браћом

- Помирење с Исусом - Ослобођење од гријеха (Бит ћу искрен према Богу);
- У савезу с Богом (Добри Исус сваком опрашта).

Начин остваривања програма

Вјерска поука је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин спознаје има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), сређивање (систематизација), понављање, примјена и провјеравање. То је макроструктура оваквог начина спознаје. Међутим, и ови дијелови имају своју микроструктуру. Тако на примјер: начин спознаје посједује слиједеће ступњеве: постављање циља, мотивирање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, изравни и неизравни докази, формулирање запамћених чињеница... Или, садржај примјене има ове дијелове: проблем, постављање циља, рјешавање проблема, задаћа, упознавање прилика и увјешбавање. Код спознавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру сата под којим се обрађују нови наставни садржаји врши се примјена, понављање и вредновање обрађенога градива.

Имајући на уму горе истакнуто, поједини сат вјеронаука би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног сата, и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуални сат. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. други разред, први сат), гдје се заправо објашњава ученику што то значи да "смо дјеца Божја", истичући што то значи за нас и за људе око нас. Закључци се могу истаћи на плочи. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о помирењу (што?, како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са одгојним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква спознаја и дјечје искуство се ослањају на његов доживљај и на текст Светог писма.

Прозивку и домаћу задаћу обавимо у прикладно вријеме.

ЕВАНГЕЛИЧКО - ЛУТЕРАНСКИ ВЈЕРОНАУК СЛОВАЧКЕ ЕВАНГЕЛИЧКЕ ЦРКВЕ А.В.

Циљ и задаци

Циљ наставе вјеронаука у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовити вернички поглед на свет и живот с посебним нагласком на две димензије: историјска реалност цркве - вернички практични живот и есхатолошка димензија, односно вечни живот. То значи да деца, на начин примерен њиховом узрасту, упознавају властиту веру у доктринираној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији при чему се излагање верског виђења и постојања света обавља у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама. Начин приступа је хришћанско виђење (литургијско као особито доживљавање вере) која обухвата сва позитивна искуства људи без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-делатно с настојањем да се доктриниране поставке спроведу у свим сегментима живота: однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом.

Значи циљ је вјеронаука информативно-формативни приступ вери и изградња погледа на свет кроз призму властитог веровања максимално поштујући и све наведене датости.

Задачи евангеличко-лутеранског вјеронаука Словачке евангеличке цркве а. в. су да се код ученика:

- развије отвореност и однос према Богу као другој и другачијој Особи у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као слици Божјој, особи такође другачијој у односу на нас, као и да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (сазнавање заједнице);

- развије способност (на узрасту ученика примерен начин) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, о људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и др., као и за размишљање о тим питањима у светлу вере а на темељу искуства Цркве;

- изгради и развије способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност с другим наукама);

- развије способност за одговорно обликовање заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите особе и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима и различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом и с природом) и с Богом;

- изгради уверење да је свет и све што је у њему, створен за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, те да се из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као непоновљивом бићу према створењу Божјем и изгради спремност за покајање.

Први разред

Циљ наставе вјеронаука у овом разреду је да пренесе деци радосну вест Божје речи и Божје истине као и развијање позитивних ставова према припадницима других верских исповести, њиховој традицији и култури.

Оперативни задаци

Ученици треба да сазнају да:

- је Бог велики и свемоћан;
- је на почетку свега био Бог;
- је добро све што је Бог створио;
- је наш живот поклон од Бога;
- нам је Бог поверио да бринемо о нашој планети;
- се грех рађа у људском срцу и има тенденцију да расте;
- грех не представљају само наши поступци, већ и мисли;
- Бог воли људе, али кажњава грех;
- Бог испуњава своја обећања;

- је Богу сваки човек значајан;
- је Исус дошао за свакога;
- је Исус и његов пријатељ;
- могу имати поверења у Исуса;
- истински симбол Ускрса је Исусов крст;
- вера у Исуса спаја људе.

Садржај програма

УВОД

- Међусобно упознавање ученика и вероучитеља и упознавање са садржајима програма овога разреда;

КО ЈЕ БОГ? ГОСПОД КОЈИ ЈЕ СВЕ СТВОРИО

- Бог је створио цео свет
- Бог је створио и нас

ПОРОДИЦА ЈЕ БОЖИЈИ ПОКЛОН

- Моји родитељи
- Моја породица

БИБЛИЈА

- Библија - сусрет са Богом
- Библија - свето писмо
- Божја реч - Библија нас води

МОЛИТВА

- Шта је то молитва, како се молимо
- Када и где се молимо
- Зашта и за кога се молимо

КО ЈЕ ИСУС КРИСТ

- Божић - празник Божје љубави
- Божје јављање Марији, рођење Исусово
- Три краља
- Исуса доносе родитељи у храм.

ИСУС МОЈ ПРИЈАТЕЉ

- Исус - пријатељ деце
- Исус - господар природе на мору
- Исус - брине о нама, Исус штити народ
- Исус и господар над болешћу, Исус господар над смрћу

ИСУС ЈЕ СПАСИТЕЉ

- Зашто славимо Ускрс
- Исус се растаје од ученика
- Распеће
- Исус живи - одлазак код свог Оца

ИСУС ШАЉЕ ПОМОЋНИКА

- Дух Свети - наш Учитель и Помоћник
- Први хришћани - и ја сам хришћанин

БОГ ТВОРАЦ

- Грех долази на свет - Адам и Ева у рају
- Смрт долази на свет - Кајин и Авел

БОГ СУДИ НОВИ ПОЧЕТАК

- Потоп - послушност Ноја
- Дуга - знак новог почетка
- Вавилонски торањ - Бог кажњава

ПОСЛУШНОСТ - ПРЕВАРА - ПОКАЈАЊЕ

- Бог зове Аврама - Аврамова послушност
- Бог испуњава своје обећање - рођење Изава
- Аврамова вера
- Јаков превари оца Изава
- Јаков одлази од куће - тежак живот, богатство, покајање
- Повратак и помирење са братом

Начин остваривања програма

Верска настава је заједничко дело катехете (вероучитеља) и катехизаната (вероученика). Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примену. Овакав начин сазнања има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање и проверавање, сређивање (систематизација). То је макроструктура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови дијелови имају своју структуру. Тако, на пример: начин сазнања поседује следеће ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, тачни и нетачни докази, формулисање запамћених чињеница... Или садржај примене има ове делове: проблем, постављање циља, решавање проблема, задатака, упознавање прилика и увежбавање. Код сазнавања треба имати пред очима физиономију групе и појединца, но у оквиру часа на којем се обрађују нови наставни садржаји, врши се примена, понављање и вредновање обрађеног градива.

Имајући на уму горе истакнуто, час веронаука би требало изгледати овако: кратко понављање садржаја са претходног часа и посебно осветљавање онога што ће послужити

као темељ за актуелни час. Након постављања циља, (шта? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја, (нпр. први разред, први час), где се објашњава ученику, шта то значи да "смо дарови Небескога Оца", истичући када се то и како догодило. Закључци се могу истаћи на табли. После овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о крштењу(шта/ како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дечје искуство се ослањају на његов доживљај и текст Светог писма.

Други разред

Циљ наставе евангеличко-лутеранског вјеронаука словачке евангеличке цркве а. в. јесте да код ученика продуби верска осећања, нарочито љубав и поштовање према Богу као личности која је све створила и која све одржава, затим љубав према породици, пријатељима и свим људима.

Оперативни задаци наставе евангеличко-лутеранског вјеронаука словачке евангеличке цркве а. в. у другом разреду основне школе су да ученик:

- упозна Исуса Христа, његово учење и дело и да негује љубав и оданост према Исусу;
- развија поверење у Бога;
- уочи зашто је библијска норма понашања најбоља;
- уочи кроз библијске догађаје и ликове различите аспекте односа према Богу;
- негује међусобну сарадњу и међусобно уважавање;
- научи како да се сналази у Библији.

Увод

- Упознавање наставника и ученика као и увођење у целогодишњи план рада, дакле о чему ће све учити у току школске године.

Ко је Бог?

- учврстити своју веру у Бога као Творца и у Његову свемоћ
- препознати да Бог брине о нама кроз родитеље и породицу,
- препознати љубав према Њему лично, кроз лик Исуса Христа.

Грех

- схватити да Бог прашта, али последице греха сам сноси,
- схватити да Бог уређује нарушене односе међу људима.

Моја породица

- схватити да је Бог творац и чувар породице,
- Бог установио одређену улогу сваком члану породице.

Библија

- Библија није обична књига,
- Библија долази од Бога,

- Библија показује правилан пут у живот.

Молитва

- молитвом се изражава однос човека према Богу,
- молитва је разговор са Богом,
- Бог реагује на молитву.

Исус чини чуда

- обогатити своја знања о Исусу Христу,
- схватити да је Исус увек господар ситуације,
- схватити да није важно чудо које Исус чини него сам Исус.

Библијски ликови Старог завета

- библијски ликови могу послужити као узор за наш однос према Богу и вери.

Начин остваривања програма

Верска настава је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примену. Овакав начин сазнања има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примена и проверавање, сређивање (систематизација). То је макроструктура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови делови имају своју структуру. Тако на пример: начин сазнања посједује слиједече ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, тачни и нетачни докази, формулисање запамћених чињеница... Или, садржај примене има ове делове: проблем, постављање циља, решавање проблема, задатака, упознавање прилика и увежбавање. Код сазнавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру часа на коме се обрађују нови наставни садржаји врши се примена, понављање и вредновање обрађенога градива.

Имајући на уму горе истакнуто, час вјеронаука би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног часа, и посебно осветљавање онога што ће послужити као темељ за актуални час. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. други разред, први час), где се објашњава ученику, што то значи да "смо дарови Небескога Оца", истичући када се то догодило и како. Закључци се могу истаћи на табли. После овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о крштењу (што?, како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дечје искуство се ослањају на његов доживљај и на текст Светог писма.

ВЕРСКО ВАСПИТАЊЕ РЕФОРМАТСКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ

Циљ и задаци

Циљ наставе вјеронаука у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовити вернички поглед на свет и живот с посебним нагласком на две димензије: историјска

реалност цркве - вернички практични живот и есхатолошка димензија, односно вечни живот. То значи да деца, на начин примерен њиховом узрасту, упознавају властиту веру у доктринираној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији при чему се излагање верског виђења и постојања света обавља у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама. Начин приступа је хришћанско виђење (литургијско као особито доживљавање вере) која обухвата сва позитивна искуства људи без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-делатно с настојањем да се доктриниране поставке спроведу у свим сегментима живота: однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом. Значи циљ је вјеронаука информативно-формативни приступ вери и изградња погледа на свет кроз призму властитог веровања максимално поштујући и све наведене датости.

Задачи верског васпитања Реформатске хришћанске цркве су да се код ученика:

- развије отвореност и однос према Богу као другој и другачијој Особи у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као слици Божјој, особи такође другачијој у односу на нас, као и да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (сазнавање заједнице);

- развије способност (на узрасту ученика примерен начин) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, о људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и др., као и за размишљање о тим питањима у светлу вере а на темељу искуства Цркве;

- изгради и развије способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност с другим наукама);

- развије способност за одговорно обликовање заједничког живота с другим, у изналагању равнотеже између властите особе и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима и различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом и с природом) и с Богом;

- изгради уверење да је свет и све што је у њему, створен за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, те да се из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као непоновљивом бићу према створењу Божјем и изгради спремност за покајање.

Први разред

Циљ наставе верског васпитања је да пренесе деци радосну вест Божје речи и Божје истине као и развијање позитивних ставова према припадницима других верских исповести, њиховој традицији и култури.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стекну представу о Богу на основу библијског текста;
- препознају Божје дело у свему што је створено;
- препознају Божју бригу и љубав према сваком створењу, човеку;

- схвате да постоје вредности које су доступне не само преко интелекта, него и преко веровања;

- схвате да је Библија најважнија књига за све хришћане и да је најважнији извор одговора за сва животна питања;

- препознају истину кроз веру у Бога: живеће под Његовом вечном заштитом;

- препознају љубав Божју према њима лично у лику Исуса Христа.

Садржај програма

УВОД

- Међусобно упознавање ученика и вероучитеља и упознавање са садржајима рада у првом разреду.

КО ЈЕ БОГ? ГОСПОД КОЈИ ЈЕ СВЕ СТВОРИО

- Бог је створио цео свет

- Бог је створио и нас

ПОРОДИЦА ЈЕ БОЖИЈИ ПОКЛОН

- Моји родитељи

- Моја породица

БИБЛИЈА

- Библија - сусрет са Богом

- Библија - свето писмо

- Божја реч - Библија нас води

МОЛИТВА

- Шта је то молитва, како се молимо

- Када и где се молимо

- Зашта и за кога се молимо

КО ЈЕ ИСУС КРИСТ

- Божић - празник Божје љубави

- Божје јављање Марији, рођење Исусово

- Три краља

- Исуса доносе родитељи у храм.

ИСУС МОЈ ПРИЈАТЕЉ

- Исус - пријатељ деце

- Исус - господар природе на мору

- Исус - брине о нама, Исус штити народ

- Исус и господар над болешћу, Исус господар над смрћу

ИСУС ЈЕ СПАСИТЕЉ

- Зашто славимо Ускрс
- Исус се растаје од ученика
- Распеће
- Исус живи - одлазак код свог Оца

ИСУС ШАЉЕ ПОМОЋНИКА

- Дух Свети - наш Учитељ и Помоћник
- Први хришћани - и ја сам хришћанин

БОГ ТВОРАЦ

- Грех долази на свет - Адам и Ева у рају
- Смрт долази на свет - Кајин и Авел

БОГ СУДИ НОВИ ПОЧЕТАК

- Потоп - послушност Ноја
- Дуга - знак новог почетка
- Вавилонски торањ - Бог кажњава

ПОСЛУШНОСТ - ПРЕВАРА - ПОКАЈАЊЕ

- Бог зове Аврама - Аврамова послушност
- Бог испуњава своје обећање - рођење Изава
- Аврамова вера
- Јаков превари оца Изава
- Јаков одлази од куће - тежак живот, богатство, покајање
- Повратак и помирење са братом

Начин остваривања програма

Верска настава је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примену. Овакав начин сазнања има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање и провјеравање, сређивање (систематизација). То је макроструктура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови дијелови имају своју структуру. Тако, на примјер: начин сазнања поседује следеће ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, тачни и нетачни докази, формулисање запамћених чињеница... Или садржај примене има ове делове: проблем, постављање циља, решавање проблема, задатака, упознавање прилика и увежбавање. Код сазнавања треба имати пред очима физиономију групе и појединца, но у оквиру часа на којем се обрађују нови наставни садржаји, врши се примена, понављање и вредновање обрађеног градива.

Имајући на уму горе истакнуто, час вјеронаука би требало изгледати овако: кратко понављање садржаја са претходног часа и посебно осветљавање онога што ће послужити као темељ за актуелни час. Након постављања циља, (шта? и како?), прелази се на обраду

нових наставних садржаја, (нпр. први разред, први час), где се објашњава ученику, шта то значи да "смо дарови Небескога Оца", истичући када се то и како догодило. Закључци се могу истаћи на табли. После овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о крштењу (шта/ како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дечје искуство се ослањају на његов доживљај и текст Светог Писма.

Други разред

Циљеви наставе верског васпитања реформатске хришћанске цркве у овом разреду су:

- стицање знања о Богу на основу библијског садржаја,
- упознавање библијских прича (потоп и спасење Ноја и његове породице...),
- схватање да постоје вредности које су доступне искључиво преко веровања,
- стицање представа о греху, казни и о милости Божјој,
- стицање знања о Исусу Христу,
- разумевање да је слање Избавитеља од стране Бога потврда његове љубави према човеку.

Оперативни задаци наставе верског васпитања реформатске хришћанске цркве у овом разреду су да ученик:

- стекне представу о Богу и да препозна Божје дело у свему што је створено, као и Божју љубав према свом створењу, човеку,
- схвати да је Библија најважнија књига за све хришћане, да је извор одговора за сва животна питања,
- препозна истину кроз веру у Бога.

Ноје и потоп:

- Потоп

Догађаји после потопа

(1. Мој. 7, 1; Бог чува своје вољене од пропасти).

Грађење куле у Вавилону:

- Покушај изградње
- Последице

(1. Мој. 1, 8; незадовољство тадашњих људи и Божји одговор - казна).

Шта значи име хришћанин?

Аврамово позивање:

- Аврамово позивање
- Прво обећање
- Друго обећање

(1. Мој. 12, 2; послушан човек истраје поред Бога свога).

Аврамова послушност:

- Спремност да жртвује сина јединца
- Аврамова вера

(1. Мој. 22, 18; Бог воли своје и брине о својима, па их благослови).

Исав и Јаков:

- Исакова породица
- Исав
- Јаков

(1. Мој. 25, 27; молитва побожног човека је услишена код Бога).

Јакова превара:

- Исакова молба
- Ребекин грех
- Одузимање благослова

(1. Мој. 27, 40; питање братољубља и завидности).

Јаков сан:

- Јаков сања
- Значење Јаковог сна

(1. Мој. 28, 14;).

Мудраци са истока:

- Молба краља Иродија
- опомена за мудраке
- Повратак мудрака

(Матија, 2, 2-; Бог увек брине о својима).

Дванаестогодишњи Исус у цркви у Јерусалиму:

- Свечаност у Јерусалиму
- Исус међу мудрацима
- Брига Исусових родитеља

(Лиму Лука 2, 52-; Исус се припрема на своју мисију).

Исусово крштење:

- Јован крститељ
- Исусово крштење

(Марко 1, 11-; Исус даје пример нама у свему).

Свадба у Кани:

- Свадба

- Чудотворење

(Јован, 2, 11; Исусово прво чудотворење и његово значење).

Утишавање олује на мору:

- Олује

- Страх и брига Исусових ученика

- Утишавање олује

(Марко, 4, 41-; Исус је господар природе и људске природе).

Лазарево васкрсење:

- Исусово пријатељство

- Смрт Лазарова

- Лазарево васкрсење

(Јован, 11, 25-; код Бога је све могуће).

Прича о милостивом Самарићану:

- Исус и познаваоци закона

- Исусови поучни примери

(Лука, 10, 37-; који је твој ближњи).

Неверни Тома:

- Исусова прва појава

- Исусова друга појава

- Тома постаје верник

(Јован, 20, 29-; питање вере и невере).

Приче о Јосифу 1. :

- Јосифови синови

- Јосиф у јами

- Продаја у Мисиру

(1. Мој. 50-; неки Божји путеви су болни али корисни).

Приче о Јосифу 2. :

- Јосифово служење код Петефрија

- Јосиф у затвору

(корисна искушења).

Приче о Јосифу 3. :

- Фараонови снови

- Пут синова Јаковљевих у Мисир

(путокази Божји за подизање свог изабраника).

Приче о Јосифу 4. :

- Испушење Јаковљевих браца
(права братска љубав, као инструмент).

Начин остваривања програма

Верска настава је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примену. Овакав начин сазнања има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примена и проверавање, сређивање (систематизација). То је макроструктура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови делови имају своју структуру. Тако, на пример: начин сазнања посједује слиједече ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, тачни и нетачни докази, формулисање запамћених чињеница... Или, садржај примене има ове делове: проблем, постављање циља, решавање проблема, задатака, упознавање прилика и увежбавање. Код сазнавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру часа на коме се обрађују нови наставни садржаји врши се примена, понављање и вредновање обрађенога градива.

Имајући на уму горе истакнуто, час вјеронаука би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног часа, и посебно осветљавање онога што ће послужити као темељ за актуални час. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. други разред, први час), где се објашњава ученику, што то значи да "смо дарови Небескога Оца", истичући када се то догодило и како. Закључци се могу истаћи на табли. После овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о крштењу (што?, како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дечје искуство се ослањају на његов доживљај и на текст Светог писма.

ВЕРОНАУКА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ

Циљ и задаци

Циљ веронауке је упознати децу са Богом чија је суштина љубав. Научити их да на основу вере увиде свој положај у свету, у својој средини, у цркви, у породици; да налазе одговоре на своја питања која се тичу постојања. Одакле смо, куда идемо? Научити их како да се понашају са другим људима, да прихватају разноликости и да дарују своју унутрашњу вредност кроз љубав.

Задаци веронаука евангеличке хришћанске цркве а. в. су да се код ученика:

- развије вера и љубав према свим људима;
- развије брига за ближње, друге и болесне;
- развој потреба да постану вредни људи нашег друштва који носе унутрашње благо у својој вери и љубави према свим људима;
- да ученике упозна:
- *са основама хришћанског учења:

*да је у духу реформације цркви стално потребна реформа.

Први разред

Циљ наставе вјеронаука у овом разреду је упознати децу са основним питањима о Богу, Исусу Христу, о греху, вери, покајању, цркви, о два највећа празника. Научити их да се моле и дати им основу да постану вредни људи нашег друштва.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- се упознају са Богом-Створитељем;
- упознају Библију (Свето писмо);
- препознају веру као једини пут спасења;
- препознају Исуса Христа као Избавитеља;
- користе молитву као разговор с Богом;
- разумеју пост - телесни и духовни;
- разумеју Ускрс;
- прихвате Цркву као Божју кућу;
- развију одговоран однос према себи и окружењу;
- оспособе се да разумеју верску тематику, да се самостално сналазе у тој области и да исказују стечена знања.

Садржај програма

УВОД

- Међусобно упознавање ученика и вероучитеља, упознавање са садржајима рада у првом разреду.

О БОГУ

- О Богу (приказати Бога као Створитеља. Човек и лепа природа су његови);
- Бог је Створитељ (створио је мене, воли ме, брине се о мени);
- Како можемо упознати Бога? (из Његових речи - Свето Писмо, из разних догађаја, из савести, примери из живота);
- Први грех (шта је грех? ко је грешан? шта о томе каже Бог);
- Казна (за змију, жену, човека, за све људе);
- Ноје и потоп (вера је пут за спасење).

ИЗБАВИТЕЉ ИСУС ХРИСТОС

- Ко је Иван Крститељ (Бог је послао Избавитеља за све нас);
- Покајање (шта је покајање);
- Начин покајања (рећи и тражити опроштај - од Бога - од људи);
- Рођење Исуса (где, када, зашто?);
- Први учесници Божићне радости (ко су били);
- Мудраци од Истока (долазак, поклони, зашто баш такви поклони).

МОЛИТВА

- Шта је молитва;
- Како и кад се молимо;
- Јутарња молитва;
- Вечерња молитва.

ВЕРА

- Абрам (шта је вера);
- Бог искушава веру (права вера се познаје искушавањем);
- Поверење у Бога (ко верује живеће).

ПОСТ

- Шта је пост?
- Шта је пост у јелу и пићу?
- Шта је пост у смислу духовном?

УСКРС

- Исус долази у Јерусалим и умире (зашто је умро);
- Васкрсење Исуса Христа (шта је васкрсење).

МАЈКА

- Мајка - љубав - Бог (на примеру мајке показати Божју љубав).

ЦРКВА

- Шта је црква, изглед, зашто има торањ, олтар?
- Кад идемо у цркву и зашто?
- Како се понашати у цркви?

Начин остваривања програма

Веронаука има три сегмента и кроз њих деци треба приказати овај предмет.

1. Порука о Богу Оцу - слика родитеља;
2. Исус наш пријатељ и помоћник - дете зависи од помоћи и љубави;
3. Вера у створење - околина је Божја.

*Дете као Божје створење треба поштовати и прихватити његове способности, могућности и немогућности. На часу треба поштовати личност детета.

Шта час треба да садржи:

- На почетку часа направити мост између свакодневнице детета и света библијских приповедака;
- Циљ часа мора да буде јасан, теолошки и педагошки исправан и истинит;
- Библијске приповетке приказати на једноставан начин, примењујући принцип очигледности;
- Језик мора да буде једноставан и прилагођен узрасту ученика.
- Час треба завршити песмицом, као одговор за оно што се на часу радило.

Други разред

Циљ наставе хришћанске етике евангеличке хришћанске цркве а. в., у овом разреду, јесте да ученици стекну основна знања о Богу, који позива човека да га следи.

Оперативни задаци наставе хришћанске етике евангеличке хришћанске цркве а. в. у овом разреду су да ученик:

- уочи да Бог држи своја обећања и да их никада не оставља саме и да за своју верност добијају испуњење свих Божјих обећања,
 - сазна да се Спаситељ - Избавитељ родио из Божје љубави како би избавио из грехова и даривао вечно спасење,
 - упозна породицу (прича о Јосифовој породици), проблеме и да је решавање проблема увек могуће,
упозна најзначајнији празник - Ускрс.
- Увод: (упознавање са садржајима рада, са уџбеником и другом приручном литературом)
- Црквена година
 - Одазивање Аврама (1. Мој. 12, 1-9; Бог води корак по корак: зато треба безусловно поверење. Бог је зато изабрао Аврама јер је желео да му повери велики задатак. Имамо верног Господа, чијим обећањима и ми се можемо поверити
 - Аврам и Лот (1. Мој. 13, 1-18; Блажени миротворци. Свађа, препирка је лоша ствар. Покушајмо је избећи. Како је то могуће?)
 - Бог даје Авраму обећање (1. Мој. 18, 1-15; разговор о гостољубљу. Бог често пута пусти да чекамо. За Господина је све могуће. Немојмо изгубити наду!)
 - Содом и Гомор (1. Мој. 18, 16-19, 29; смемо за друге да се молимо и у безнадежним ситуацијама. Опажање Аврамовог понашања)
 - Бог куша веру Аврама (1. Мој. 22, 1-19; Бог изнова искушава веру онога, којег је изабрао да би остварио Његове планове. Верност благосиља. Опажање ситуације - "жртвовање")
 - Исав и Јаков (1. Мој. 25, 24-34, 27; Бог жели да нас благосиља, али са својим људским вештинама све можемо да поқваримо)

- Јаковљев сан (1. Мој. 28, 10-22, 29; Бог нас не оставља саме у невољи. Божја љубав је слична љубави наших родитеља. Ако и учинимо лоше, не љуте се, али нас могу казнити. Бог нас не оставља саме у невољи)

- Јаковљев повратак кући (1. Мој. 32, 33; живот не треба да уређујемо само са људима него и са Богом, треба нам његов опроштај. Бог одржава своја обећања)

- Рођење Исусово (Лк. 2, 1-20; на Божић се сећамо Исусовог рођења, кад нас је Бог даровао оличењем своје вечне љубави. Нек не стоји у центру даривања. Познавање породичних обичаја на Божић)

- Маги са Истока код Исуса (Мт. 2, 1-12; Бог је спремио много путева да би човек нашао Избавитеља. Бог је спасао Исусов живот од разаравајуће моћи зла. Посета код новорођенчета)

- Јосифа продају браћа (1. Мој. 37; Бог може свакога да употреби за извршење својих планова. Треба створити такву ситуацију из које се види веза чланова породице. На крају Јосифове повести, оживимо опет какве су биле запетости међу члановима породице кад је Бог започео да ради)

- Јосиф у Египту у дому Петефријевом (1. Мој. 39; уводни рад са Речју што ћемо научити може бити полазиште за децу, да би знали, на шта треба обратити пажњу за време слушања повести. Бог је са нама у нашем свакодневном животу. Будимо Ми верни у раду, породичном животу.)

- Јосиф у тамници - **фараонов сан** (1. Мој. 40-41; упознати основну ситуацију. Бог нас не заборавља ни у безнадежним ситуацијама. Приметимо тугу, невоље других)

- Прво путовање браће у Египат (1. Мој. 42. ; разлог путовања браће, упознавање ситуације глади. Пазимо на глас савести)

- Друго путовање браће у Египат (1. Мој. 43-44. ; деца треба да буду свесна тога, да крај једне препирке је онда кад се више не љуте. Треба да се променимо! Одговорни смо једни за друге!)

- Исус на крсту (Мк. 15, 22-41; мобилизација претходног знања. Исус подноси лажне оптужбе, подругивање, смрт на крсту. Тако нас је ослободио грехова а можемо доћи у Његово краљевство.)

- Ускресеније Исусово и узнесеније у небо (Лк. 24, 1-11, 36-43, 50-51; Мт. 28, 18-20; Дела А., 1, 9. ; обрада догађаја. Исус је ускрснуо! Победио је смрт. Живи Исус је са нама, побеђује наше недоумице и поверује нам задатак)

- Позивање ученика - **Петров риболов** (Лк. 5, 1-11; припремање рибарских мрежа, упознавање начина живота рибара. Исус позива следити Га. Бити Исусовим следбеником значи: једна животна заједница са Исусом и сведочење о Њему)

- Позивање Матеја (Мт. 9, 9-13; Исус прима заједништво и са грешницима)

- Исус утишује море (Мк. 4, 35-41; Не бој се! Исус је са тобом у време твојих бојазни и за време животних борби)

- Центурион из Капернаума (Мт. 8, 5-13; Уздајмо се у речи Исусове)

- Исцељење узетог (Мк. 2, 1-12; "Власт има Син човечији на земљи опраштати грехе")

- Десет губаваца (Лк. 17, 11-19; какав је осјећај, бити зависан? Не заборави, твој Господ колико добра је учинио са тобом, буди захвалан!)

- Ускресенија сина Наинске удовице (Лк. 7, 11-17; разговор о смрти. Исус Христос је победник над смрти. Ко верује у Њега, имаће живот вечни. Он теши у жалости)

- Множење хлебова (Мт. 14, 13-21, Јн. 6, 1-15; Треба постићи да деца постану свесна да је хлеб наша основна храна. Исус се брине за наше свакодневне потребе. Човек не живи само са хлебом!)

- Исцељење болесника у рибњаку (Јн. 5, 1-15; предочити осећање болести и зависности. Исус је господ над болести. За Исуса је најважнији закон љубави)

- Исцељење слепог Вартимеја (Мк. 10, 46-52; протумачити разлог издржљиве вике Вартимеја. Исус има очи и срце да би приметио човека у невољи и да би чуо његову вику).

Начин остваривања програма

- Веронаука има три сегмента и кроз њих деци треба приказати овај предмет.

1. Порука о Богу Оцу - слика родитеља

2. Исус наш пријатељ и помоћник - дете зависи од помоћи и љубави

3. Вера у створење - околина је Божја

- Дете као Божје створење треба поштовати и прихватити његове способности, могућности и немогућности. На часу треба поштовати личност детета.

- Шта час треба да садржи:

- На почетку часа направити мост између свакодневнице детета и света библијских приповедака;

- Циљ часа мора да буде јасан, теолошки и педагошки исправан и истинит;

- Библијске приповетке приказати на једноставан начин, примењујући принцип очигледности;

- Језик мора да буде једноставан и прилагођен узрасту ученика;

- Час треба завршити песмицом, као одговор за оно што се на часу радило.

ВЕРОНАУКА - ЈУДАИЗАМ

Циљ и задаци

Циљ наставе веронаука - јудаизам је да јеврејска заједница у Србији и Црној Гори очува и оствари континуитет богатог, три хиљаде година старог историјског, културолошког, традиционалног и верског наслеђа. У циљу остваривања континуитета, буђења и јачања јеврејског идентитета, поред сазнања о основним принципима Јудаизма, деци треба пренети и сазнање о богатој али и трагичној историји народа коме припадају.

Задаци наставе *веронаука - јудаизам* су да се ученици:

- упознају са основним принципима и законима Торе, верским ритуалима, етичким и социјалним прописима јудаизма и њиховом применом у свакодневном животу;

- упознати са основним елементима јудаизма, наслеђа и традиције и упутити их како најважније поставке јудаизма треба да спроведу у свим сегментима живота, у односу са Богом, са светом, са другим људима и са собом;

- васпитавају на принципима толеранције и уважавања других религија;
- ученици упознају са литургијским елементима јудаизма.

Први разред

Циљеви наставе веронаука - јудаизам у првом разреду су:

- стицање основних знања о јеврејској календарској години;
- упознавање са најважнијим јеврејским празницима у календарској години;
- упознавање са речима Творца као вредностима које су део њихове свакодневице (љубав, поштење, помоћ, храброст, пожртвовање);
- стицање основних појмова о пореклу календара и празника код других народа и верских заједница.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стекну представу о Створитељу;
- препознају Бога и његово дело у природи и људима, тј. у њима самима;
- разумеју временски појам о дану, месецу и години;
- препознају лепоту и вредности појединачног празника и Божјег благослова;
- сазнају о присуству Бога у свакодневним ситуацијама и примерима из живота;
- препознају Божју бригу за човека;
- уоче потребу да и они о некоме брину;
- уоче на основу наученог и свој положај у свету, у заједници, породици;
- изграде се у вери кроз однос добрих дела и благослова;
- изграде се у вери кроз грех и казну;
- упознају се са основним вредностима традиције у обележавању празника својим активним учењем;
- упознају празничне обичаје својих вршњака.

Садржаји програма

УВОД

- Упознавање ученика и вероучитеља; упознавање са садржајима рада у овом разреду.

ЈЕВРЕЈСТВО

(тему обрадити кроз појмове и прве речи на хебрејском)

- Учитељ - рабин
- Човек (Адам), породица (миспах), (отац-Аба, мајка-има, брат-ах, сестра-ахот, деда-саба, бака-сафта)

- Шира заједница - јеврејска општина (кехила)
- Народ јеврејски - ам јехуди, земља Израел - Ерец Израел

ЈЕВРЕЈСТВО

(тему обрадити кроз причу о симболима у кући и око нас)

- Давидова звезда - Маген Давид
- Менора - седмокраки свећњак
- Ханукија- деветокраки свећњак
- Кипу - капица

ЈЕВРЕЈСТВО

(тему обрадити кроз причу о добробити душе)

- Кибуд Ав Ем - поштовање родитеља
- Салом баит - хармонија у кући
- Помоћ ближњем
- Брига о старим и болеснима
- Цедака - помоћ сиромашнима

ЈЕВРЕЈСТВО

(тему обрадити кроз причу о раду и одмору)

- Настанак света од Творца до данашњег дана
- Појам учења - рада, резултата, успеха и награде
- Дан одмора - Шабат

ЈЕВРЕЈСТВО

(тему обрадити кроз причу о синагоги)

- Беит ха кнесет - кућа учења / дом окупљања
- Сидур - молитвеник
- Сефер Тора - Свици петокњижја
- Мезуза
- Талит - молитвени сал
- Тфилин - молитвени каишеви

Начин остваривања програма

Садржаје програма треба реализовати кроз форму разговора између ученика и вероучитеља. Вероучитељ свој начин излагања треба да прилагоди узрасту ученика.

Часове организовати као часове обраде садржаја, часове утврђивања, часове примене стеченог знања и часове систематизације. Ради бољег усвајања садржаја пожељно је примењивање принципа очигледности.

Други разред

Циљ наставе веронаука-јудаизам у овом разреду јесте упознавање ученика са Мојсијевим петокњижјем на нивоу приче.

Оперативни задаци наставе веронаука-јудаизам у другом разреду основне школе су да ученици:

- стекну представу о Створитељу;
- препознају Божје дело у природи и људима, тј. и у себи самима;
- сазнају о присуству Бога у свакодневним ситуацијама и примерима из живота;
- препознају Божју бригу за човека;
- уоче потребу да и они о некоме брину;
- изграђују себе у вери кроз однос добрих дела и благослова;
- упознају основне вредности традиције у обележавању празника својим активним учешћем;
- упознају празничне обичаје својих вршњака.
- Тора - Божји закон
- Настанак Торе (уводни час) (Мојсије и Синај, писмо и језик Торе, значај Божијих закона, закони Торе, морална етичка и књижевна вредност Торе, недељно читање Торе (параша).
 - Парашат шавуа "Вајелех" Шабат тешува, "Потом дође Мојсије", (V књ. Мојсијева гл. 31).
 - Афтара "Шува Јисраел", пророк Ошеа, 14:2).
 - Парашат шавуа "Аазину", "Слушај", (V књ. Мојсијева гл. 32.).
 - Афтара "Ко амар Адонај", пророк Јехезкел, 17.
 - Парашат шавуа "Берешит", "У почетку", I књ. Мојсијева гл. 1-6:8.
 - Афтара "Ко амар Адонај", пророк Јешајау, 42.
 - Парашат шавуа "Ноах" "ноје", I књ. Мојсијева гл. 9:9-11.
 - Афтара "Рони Акара", пророк Јешајау, 54.
 - Парашат шавуа "Лех Леха" "Иди из земље", I књ. Мојсијева гл. 12-17.
 - Афтара "Лама томар", пророк Јешајау, 40.
 - Парашат шавуа "Вајера", "После му се јави Господ", I књ. Мој. гл. 18-22.
 - Афтара "Веиша ахат", Краљеви, II, 4.
 - Парашат шавуа "Хаје Сараг", "Поживје Сараг", I књ. Мојс. гл. 23-25:18.
 - Афтара "Веамелех Давид закен", Мелаким, 1:1.
 - Парашат шавуа "Толедотг", "А ово је племе", I књ. Мојс. гл. 25:19-28. 9.
 - Афтара "Маша девар Адонајг", Краљеви, I.
 - Парашат шавуа "Вајецег", "И Јаков отидег", I књига Мојс. гл. 28:10-32:3.

- Афтара "Веами телуимг", пророк Ошеа, 12-13.
- Парашат шавуа "Вејишлахг", "А Јаков посла", I књ. Мојс. гл. 32:4-36.
- Афтара "Хазон Овађаг", пророк Овадија, 1.
- Парашат шавуа "Вејешевг", "а Јаков живљашег", I књ. Мојс. гл. 37-40.
- Афтара "Ко амар Адонајг", Амос, 2.
- Парашат шавуа "Микецг", "А после две године", I књ. Мојс. гл. 41-44:17.
- Афтара "Рони Весимхиг", Зехарја, 2.
- Парашат шавуа "Вајигашв", "Али Јуда приступиг", I књ. Мојс. гл. 44:18-47:27.
- Афтара "Вајаи девар Адонај... Веата венг", Језехкел 37:16.
- Парашат шавуа "Вајехиг", "И Јаков поживјег", I књига Мојс. гл. 47:28-50.
- Афтара "Вејикреву јеме Давидг", Краљеви, 1:2.
- Парашат шавуа "Шемот" "Именаг", II књ. Мојс. гл. 1-6:1.
- Афтара "Дивре Јирмејауг", Јирмејау 1:1.
- Парашат шавуа "Ваераг" "И јавио сам се Аврамуг", II књ. Мојс. гл. 6:2-9.
- Афтара "Бекабециг", Јехезкел, гл. 28.
- Парашат шавуа "Бог", "Иди к фараонуг", II књ. Мојс. гл. 10-13:16.
- Афтара "Адавар ашер диберг", Јирмејау, 46.
- Парашат шавуа "Бешалахг", "И кад Фараон пусти народг", II књ. Мојс. гл. 13:17-17.
- Афтара "Ветесар Девораг", Шофетим, 5.
- Парашат шавуа "Јитрог", "Јоторг", II књ. Мојс. гл. 18-20.
- Афтара "Бишнат мот амелехг", Јешајау, 6:1.
- Парашат шавуа "Мшпатимг", "А ово су закониг", II књ. Мојс. гл. 21-24.
- Афтара "Вајихрот Јеојадаг", Мелаким 2:11.
- Парашат шавуа "Терумаг" "Прилогг", II књ. Мојс. гл. 25-27:19.
- Афтара "Вадонај натан хохмаг", Мелехим, 1:5.
- Парашат шавуа "Тецавег", "И начини олтарг", II књ. Мојс. гл. 27:20-30:10.
- Афтара "Војомер Шемуелг", Шемуел, 1:15, 15-34.
- Парашат шавуа "Ки тисаг", "Јоште начиниг", II књ. Мојс. гл. 30:11-34.
- Афтара "Ваји девар Адонај леморг", Јехезкел, 36:15.
- Парашат шавуа "Вајкел - Пекудег", "Потом сабра Мојсијег", II књ. Мојс. гл. 35-38:20.
- Афтара "Кол ам аарецг", Јехезкел, 45-46, 46:18.
- Парашат шавуа "Вајикраг", "И викну Господ Мојсијаг", III књ. Мојс. гл. 1-5.
- Афтара "Кол ам аарецг", Јехезкел, 45.
- Парашат шавуа "Цавг" - Шабат агадол, "Заповедиг", III књ. Мојс. гл. 6-8.
- Афтара "Веарева ладонајг", Малахи, 3:4.

- Парашат шавуа "Шеминиг", "А у осми данг", III књ. Мојс. гл. 9-11.
- Афтару "Ваји девар Адонајг", Јехезкел 37:16.
- Парашат шавуа "Тазриаг" - Мецора, "Кад жена затрудниг", III књ. Мојс. гл. 12-13, 14-15.
- Афтару "Ко амар Адонајг", Јесајау, 66.

Начин остваривања програма

Богато наслеђе јеврејске вере, литургија, обичаји и традиција пренеће се ученицима на начин који је примерен њиховом узрасту и кроз одговарајуће програме.

У остваривању задатих елемената програма користиће се примери из живота, путем искуства, доживљаја, до одређене ситуације у породици, школи, у средини у којој дете живи.

Главна мисао је открити вредности етичких и моралних принципа, прихватити исте, чувати, поштовати и тако изградити поверење према другима.

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ - САЗНАЊЕ О СЕБИ И ДРУГИМА

Циљ и задаци

Циљ наставе "Грађанско васпитање - Сазнање о себи и другима" јесте подстицање развоја личности и социјалног сазнања код ученика основне школе. Овај наставни предмет треба да пружи могућност ученицима да постану активни учесници у процесу образовања и васпитања, и да изграде сазнања, умења, способности и вредности неопходне за формирање аутономне, компонентне, одговорне и креативне личности, отворене за договор и сарадњу, која поштује себе и друге.

Први разред

Задаци наставе "Грађанско васпитање - Сазнање о себи и другима" су:

- олакшавање процеса адаптације на школску средину и подстицање социјалне интеграције - успостављање и развијање односа другарства и сарадње са вршњацима и одраслима;
- подстицање развоја сазнања о себи, сопственим осећањима и потребама, свести о личном идентитету и особености, самопоштовања и самопоуздања;
- проширивање знања и умења за решавање индивидуалних проблема, учење техника за превладавање непријатних емоционалних стања; учење видова самопотврђивања без агресивности и уз уважавање других;
- подстицање социјалног сазнања, разумевања и прихватања међусобних разлика;
- подстицање групног рада, споразумевања и сарадње;
- развијање комуникативне способности и конструктивног разрешавања сукоба са вршњацима и одраслима;
- развијање креативног изражавања;

- упознавање ученика са дечјим правима;
- подстицање и оспособљавање за активну партиципацију у животу школе при чему је битно да све што ученици раде, раде из унутрашње, позитивне мотивације, а не због принуде и послушности засноване на страху.

Садржаји програма

I Тема - Олакшавање процеса адаптације на школску средину и подстицање социјалне интеграције.

- Сусрет родитеља, наставника и ученика. Размена о узајамним очекивањима, потребама, захтевима, тешкоћама везаним за промену средине одрастања;
- Упознавање ученика са садржајем предмета и начином рада.

II Тема - Подстицање развоја сазнања о себи, о сопственим осећањима и потребама, свести о личном идентитету и особености, самопоштовања и самопоуздања.

- *Свест о себи I*. Кроз размену о томе шта воле да раде и цртање својих аутопортрета и осећања ученици откривају своје особености, међусобне разлике и сличности;
- *Свест о себи II*. Кроз игру преображаја, размену о сопственим способностима и вредностима, цртање сопственог знака ученици упознају себе и друге;
- *Времеплов*. Кроз евоцирање и цртање пријатних и непријатних успомена, ученици интегришу прошла искуства. Кроз игру поверења уче да се узајамно подржавају;
- *Снови (Непријатни снови)*. Кроз евоцирање и цртање снова и игру маште, ученици уче да изразе и контролишу своја приватна искуства;
- *Снови (Пријатни снови)*. Кроз евоцирање, цртање и одигравање снова, ученици уче да изразе и контролишу своја приватна искуства;
- *Моје жеље*. Кроз цртање и игру маште ученици уче да артикулишу своје жеље и захтеве;
- *Ја кад порастем*. Кроз цртање и размену ученици уче да остваре своје право на развој;
- *Ја и како ме види други*. Кроз цртање и размену ученици сагледавају себе из различитих перспектива.

III Тема - Изражавање и комуникација осећања; проширивање знања и умења за решавање индивидуалних проблема, учење техника за превладавање непријатних емоционалних стања.

- *Шта ме брине*. Кроз цртање и размену ученици артикулишу своје проблеме и уче да користе машту и креативност, а физичке вежбе да се ослободе тензије;
- *Моје место за опуштање*. Кроз вежбу опуштања и вођене фантазије ученици уче како могу да постигну смиреност;
- *Изражавање осећања*. Кроз вежбе кретања, невербалног изражавања и цртања осећања подстиче се опажање и изражавање осећања.
- *Комуникација осећања*. Ученици уче да препознају осећања изражена покретима и изразима лица;

- *Мој бес I*. Кроз игру асоцијација, цртање унутрашњег доживљаја и симболичког приказа беса пружа им се могућност да изразе бес, и да развију стратегије за превазилажење уместо потискивање беса;

- *Мој бес II*. Кроз цртање, симболички приказ беса, пружа им се могућност да изразе бес, и да развију стратегије за превазилажење уместо да потискују бес;

- *Страхови I*. Кроз игру асоцијација, цртање унутрашњег доживљаја страха и размену о стратегијама расплашивања, даје им се могућност да изразе и поделе страхове и да развију нове стратегије за превазилажење страха;

- *Страхови II*. Кроз евоцирање извора страха и прављење штита од страха, даје им се могућност да изразе и поделе страхове и да развију нове стратегије за превазилажење страха;

- *Туга*. Кроз размену извора туге, цртање унутрашњег доживљаја туге, размену и игру моделирања, даје им се могућност да изразе и поделе тугу, добију дозволу за плакање и развију стратегије за превазилажење туге;

- *Љубав*. Кроз игру асоцијација, невербално изражавање, цртање унутрашњег доживљаја љубави и размену о знацима љубави, даје им се могућност да диференцирају доживљај и експресију љубави.

IV Тема - Подстицање групног рада, договарања и сарадње.

- *Сарадња I*. Кроз прављење заједничког цртежа у малим групама ученици се уче да се договарају;

- *Сарадња II*. Кроз цртање и игру слагалице деца се уче да сарађују.

V Тема - Подстицање социјалног сазнања, разумевање и прихватање међусобних разлика; учење видова самопотврђивања без агресивности и уз уважавање других.

- *Увредљиви надимци*. Кроз игру улога, ученици се уче да препознају осећања и потребе, и "жртве" и "насилника", и да нађу конструктиван начин да превазиђу ово понашање;

- *Пријатељство*. Кроз размену, ученици уче да артикулишу појам пријатељства;

- *Тајни пријатељ*. Кроз игру, ученици се подстичу да смисле како ће да обрадују једни друге.

VI Тема - Развијање комуникативне способности, конструктивног разрешавања сукоба са вршњацима и одраслима.

- *Комуникација и неспоразуми I*. Ученицима се демонстрирају ефекти разлика у гледању и примању порука као извор неспоразума и указује на важност стављања у позицију другог, као и проверавања како је порука примљена за међусобно разумевање;

- *Комуникација и неспоразуми II*. Ученицима се демонстрирају ефекти нејасно изражених порука и указује на значај прецизности и јасноће у изражавању за међусобно разумевање;

- *Неспоразуми са родитељима*. Ученицима се демонстрирају ефекти негативних порука и указује на важност јасног изражавања својих потреба за међусобно разумевање;

- *Тужакање*. Ученици евоцирају различите ситуације тужакања, и задатак им је да се ставе у позицију оног који тужака и оног ко је објект тужакања, да сагледају њихове потребе и осећања, и да нађу решење које ће задовољити обе стране без тужакања;

- *Конфликти*. Кроз игру маште и одигравање ситуација из властитог живота ученици се упознају са динамиком конфликта и његовим могућим исходима.

VII Тема - Упознавање ученика са дечјим правима и подстицање и оспособљавање ученика за активну партиципацију у животу школе.

- *Права деце*. Кроз размену, деца се упознају са основним дечјим правима;
- *Школа какву желим*. Кроз вежбу вођене фантазије и цртање, ученици изражавају своје визије школе по мери деце;
- *Да кажем слободно*. Ученици уче како да остваре право на слободу мишљења и јавног изражавања слободе мишљења;
- *Право на игру*. Размена о томе како користе слободно време и чега воле да се играју.

VIII Тема - Евалуација.

- *Ја пре, ја после*. Ученици се подстичу да сами процене програм који су прошли и сопствено напредовање;
- *Презентација* резултата рада родитељима.

Други разред

Задачи наставе "Грађанско васпитање-Сазнање о себи и другима" су:

- подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима;
- подстицање самосвести, самопоштовања и уважавања других;
- оспособљавање ученика да препознају и разумеју сопствена осећања и потребе и њихову међусобну повезаност, да штите и остварују своје потребе на начин који не угрожава друге;
- развијање комуникативне способности, невербалне и вербалне комуникације, вештина ненасилне комуникације;
- оспособљавање ученика за примену вештина ненасилне комуникације у решавању сукоба и вршњачком посредовању;
- развијање креативног изражавања;
- оспособљавање ученика да упознају непосредно друштвено окружење и сопствено место у њему и да активно доприносе развоју школе по мери детета;
- оспособљавање ученика да упознају и уважавају дечја права и да буду способни да активно учествују у њиховом остваривању;
- развијање и неговање основних људских вредности.

Садржаји програма

I Тема - Подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима.

- Сусрет родитеља, наставника и ученика. Размена о узајамним очекивањима, потребама, захтевима, тешкоћама везаним за остваривање програма грађанског васпитања;
- Упознавање ученика са садржајем предмета и начином рада.

II Тема - Подстицање развоја самосвести, самопоштовања и уважавања других.

- *Репортери*. Кроз игру интервјуисања, упознају квалитете којима се одликују, њихови другови и уче да о њима говоре са уважавањем;

- *Поносим се што*. Ученици саопштавају о сопственом поступку којим су учинили добро неком коме је то било потребно (родитељима, друговима, брату/сестри, рођацима, наставницима..);

- *Изражавање захвалности другоме*. Ученици уче како да изразе захвалност за неки поступак других према њима који им је пријао.

III Тема - Оспособљавање ученика да препознају и разумеју сопствена осећања и потребе, и њихову међусобну повезаност и да штите и остварују своје потребе на начин који не угрожава друге.

- *Речник осећања*. Ученици уче да препознају и именују различита осећања која се јављају када су им потребе задовољене/незадовољене;

- *Како се ко осећа*. Кроз игру улога у задатим ситуацијама, ученици сагледавају ефекте оптужујућих порука и уче да препознају и изразе како се учесници размене осећају у тој ситуацији и шта им треба;

- *О стиду и срамоти*. Кроз цртање и размену ученици откривају заштитну улогу стида, и начине да превазиђу осећање стида;

- *Љубомора*. Ученици уче да препознају осећања и потребе које су у основи љубоморе и да их изразе на конструктивнији начин;

- *Кривица*. Ученици уче да преведу осуде о себи у позитивни програм - како могу другачије да поступе;

- *Ја и љубав*. Ученици уче да се ослободе да причају о доживљају и изражавању љубави и да диференцирају доживљај и експресију љубави;

- *Моје потребе*. Кроз разговор и цртање ученици уочавају различите начине за задовољавање потреба и жеља и постају свесни могућности избора.

IV Тема - Развијање комуникативне способности, невербалне и вербалне комуникације, вештина ненасилне комуникације.

- *Како да кажем*. Кроз игру и размену ученици упознају разлике између насилног и ненасилног изражавања;

- *Слушање и неслушање*. Ученици пролазе кроз искуство неуспешне комуникације изазване неслушањем и упознају се са техником активног слушања као начином на који се може побољшати узајамна комуникација и ту технику испробавају у краћим симулацијама;

- *Да ли се чујемо*. Ученици се упознају са различитим начинима на које можемо слушати и чути себе и друге и различитим исходима у зависности од избора саосећајног и несаосећајног слушања;

- *Чујем ти срце*. Ученици уче да примене жирафине уши (саосећајно слушање) у ситуацијама када се саговорник изражава насилно.

V Тема - Оспособљавање ученика за примену вештина ненасилне комуникације у решавању сукоба и вршњачком посредовању.

- *Кад ја нећу*. Ученици уче да препознају зашто говоре "нећу" и да уместо "нећу" говоре шта је то што желе а што их спречава да прихвате захтев одраслог;

- *Посредовање у сукобу између дечака и девојчица.* На примерима типичних дечијих сукоба у школи, ученици се уче да разлуче факте, осећања и потребе сукобљених страна и да посредују у налажењу конструктивног решења;

- *Посредовање у сукобу између ученика истог пола.* На примерима типичних дечијих сукоба у школи, ученици се уче да разлуче факте, осећања и потребе сукобљених страна и да посредују у налажењу конструктивног решења;

- *Посредовање у сукобу између родитеља и деце.* Кроз игру улога, ученици се уче да разлуче факте, осећања и потребе сукобљених страна и да посредују у налажењу конструктивног решења.

VI Тема - Оспособљавање ученика да упознају непосредно друштвено окружење и сопствено место у њему, и да активно доприносе развоју школе по мери детета.

- *Породично стабло.* Кроз цртање и размену о томе деца уче о родбинским везама и видовима понашања који могу да их ојачају или ослабе;

- *Жирафе у учионици.* Кроз размену и драматизацију ученици се упознају са ефектима наредби и захтева, и разликама у осећањима када нешто раде из позитивне односно негативне мотивације;

- *Шта се коме допада.* Ученици се уче да артикулишу јасне захтеве у вези са оним што би волели да промене у школи;

- *Шта можемо да урадимо.* Кроз игру ученици разматрају различите акције које би могли сами да предузму да живот у школи учине лепшим и себи и другима.

VII Тема - Оспособљавање ученика да упознају и уважавају дечја права и да буду способни да активно учествују у њиховом остваривању.

- *Дечја права.* Ученици се упознају са Конвенцијом о дечјим правима и бирају и рангирају права по важности за њих;

- *Моја одговорност.* Ученици уче да препознају везу између права и одговорности и кроз размену артикулишу за шта су деца одговорна у породици и у школи;

- *Кад деца крше дечја права.* Ученици евоцирају различите ситуације злостављања, ругања, насиља међу децом, уче да разумеју зашто се то дешава, и начине како да се заштите;

- *Кад родитељи крше дечја права.* Ученици евоцирају различите ситуације злостављања, насиља родитеља према деци, уче да разумеју зашто се то дешава, и начине како да се заштите;

- *Кад одрасли у школи крше дечја права.* Ученици евоцирају различите ситуације злостављања, насиља одраслих који раде у школи према деци, уче да разумеју зашто се то дешава, и начине како да се заштите;

- *Различити смо али су нам права иста.* Ученици уче да препознају негативне стереотипе, ситуације у којима су нека деца неприхваћена у групи јер долазе из различитих социјалних, етничких и културних група, уче да разумеју како је онима којима се то дешава, и начине како да се то спречи.

VIII Тема - Развијање и неговање основних људских вредности.

- *Ја то већ умем.* Ученицима се изложи листа вредности и врлина, и тражи се да наведу сопствени поступак у коме се види да су усвојили ту вредност или врлину, и подстичу да нађу нове поступке којим би могли да их изразе;

- *Шта кад се то деси.* Ученицима се предоче ситуације у којима деца крше неке од основних вредности (крађа, лаж, оговарање), уче да изразе потребе које децу наводе на то, и да открију начине на које се те потребе могу задовољити а да се не прекрше вредности;

- *Мој омиљени јунак из приче/бајке/филма.* Ученици размењују о томе које вредности изражава њихов омиљени лик;

- *Сарадња.* Ученици уче да сагледају важност сарадње и узајамног подржавања.

IX Тема - Евалуација

- *Ја пре, ја после.* Ученици се подстичу да сами процене програм који су прошли и сопствено напредовање;

- *Презентација* резултата рада родитељима.

Начин остваривања програма

Теоријски предмет, *Грађанско васпитање-Сазнање о себи и другима*, утемељен је на интеракционистичкој теорији психичког развоја по којој је социјална интеракција основни конструктивни чинилац развоја ученика. Методску окосницу предмета чине интерактивне радионице са фокусом на симболичком изражавању и размени у круг јер дају могућност ученицима да постану свесни својих унутрашњих доживљаја. Битне одреднице образовно-васпитног рада су:

- Искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида. Наставник треба да нагласи да нема пожељних, очекиваних или тачних одговора, да је нагласак на процесу откривања и сазнавања о себи и другима кроз размену.

- Игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају.

При прављењу припреме за реализацију васпитног рада са групом, важно је водити рачуна о неколико чинилаца који су од суштинског значаја за квалитетну и развојно-подстицајну размену:

1. Јасно артикулисање циља активности и договор о правилима којих треба да се придржавају сви учесници размене. Будући да се ради о учењу кроз размену, кључан чинилац успешности размене је квалитет узајамног слушања. Сваки ученик саопштавањем другима стиче више увида у свој унутрашњи доживљај, али заправо, слушањем туђих искустава има прилику да сагледа свој доживљај у новом светлу, да га догради и обогати.

2. Распоред седења (по могућству у круг) који омогућује свим учесницима размене да виде једни друге, окренути лицем у лице.

3. След активности који је тако конципиран да подстиче и одржава интересовање и сазнајну мотивацију ученика. То се постиже динамичном сменом различитих видова експресије (игре улога, цртање, пантомима, вербални исказ, игре покрета, итд.) и сменом игровних активности и размене.

4. Оптималан број ученика је од 10 до 15. Може се радити и са групом до двадесеторо ученика али онда долази до слабљења пажње и мотивисаности за размену.

5. Настава се изводи по редоследу наставних јединица (радионица) онако како су дате у приручницима *Сазнање о себи и другима 1* и *Сазнање о себи и другима 2*.

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима наставе, ученици се не оцењују класичним школским оценама нити пореде. Проблем може бити то што ученици желе да знају колико су добри у одређеној активности, покушавајући да погоде шта одрасли очекују од њих. Задатак наставника је да им јасно стави до знања да је свака лична експресија подједнако драгоцене, да истакне позитивне потенцијале у сваком од учесника, дајући лични, конкретни подстицај сваком ученику. *Најважнији задатак одраслог у процесу васпитања је да помогне ученицима да формирају позитивну слику о себи, да стекну самопоуздање, и да осете да кроз процес размене са другима обогаћују своју личност.*

С тим у вези, овај предмет тражи да наставник буде спреман да подржи ученике када им је тешко да се изразе или слушају, и отворен да чује и оно што није у складу са његовим вредностима, без критиковања и процењивања. Предуслов за рад на овом предмету је способност непристрасног слушања и уживљавања (емпатије) у оно што ученик осећа и жели без уплитања сопствених судова, дијагноза, анализа и савета. Изражавање емпатије ученику у упитној форми "Да ли ти сад осећаш то и то зато што желиш то и то?" има развојни ефекат јер помаже ученику да и сам постане свестан својих осећања и потреба и чини га отворенијим за контакт са наставником па тиме и за вредности које он жели да пренесе ученицима.

Пошто је учење по моделу важан облик учења социјалног понашања, битно је да наставник својим понашањем, начином рада и односом према деци демонстрира вредности које жели да његови ученици усвоје.

НАРОДНА ТРАДИЦИЈА

Циљ и задаци предмета

Један од пресудних разлога за формирање наставног предмета Народна традиција јесу алармантни извештаји истраживача (етнолингвиста, етнолога, фолклориста, етномузиколога) који упозоравају на убрзано одумирање многих важних елемената традицијске културе и њихов нестанак из праксе, оптицаја и - најзад - из живота самог.

Директно увођење најмлађих нараштаја кроз одговарајућу наставу усмерену на ревитализацију традиције, један је од начина да се то спречи или макар одложи. Правилним, одмереним и правовременим пласирањем информација о народној традицији постижу се и многа друга добра, као што су стицање свести о себи самом и свом месту у свету сличних и различитих, формирање представе о континуитету и укорености и сл.

Концепција наставе овог изборног предмета посебан нагласак ставља на локалну народну традицију, чиме се у мултинационалној и мултиконфесионалној средини, каква претеже у Србији, чувају права и особености мањина и њихов идентитет.

Намера је да се ученику овај изборни предмет понуди од првог разреда, али се отвара могућност и за опредељење почетком наредног циклуса све до краја општег образовања.

Циљ:

Остварити директно увођење ученика у активности ревитализације традиције кроз непосредно упознавање материјалне и духовне традицијске културе свог народа и народа у ужем и ширем окружењу.

Задаци:

Усвајање елементарних знања о:

разлици између фолклорног и актуелног окружења, и то кроз:

- упознавање са основним фолклорним текстовима (бајке, легенде, приче, песме, пословице);

- упознавање са дечјим фолклором (игре и кратке текстуалне форме као што су загонетке, успаванке, разбрајалице итд.);

- усвајање елементарних знања о носећим наставним мотивима (различити за сваки разред у првом циклусу);

годишњем циклусу, и то кроз познавање:

- основних разлика између градског и сеоског начина живота,

- основних сезонских радова,

- основних обичајно-обредних радњи везаних за те радове,

- основних и општих празника,

- обичајно-обредних радњи везаних за те празнике.

Први разред

Циљ и задаци:

- упознавање основних елемената дечјег фолклора (игре и кратке текстуалне форме);

- овладавање декоративним елементима главних (најопштијих) фолклорних празника (верских и сезонских) везаних за годишњи циклус;

- стицање елементарних знања о носећим наставним мотивима (хлеб и биљке).

Препоручени садржаји и активности

Избор садржаја у првом разреду у највећој мери се препушта учитељу, а препоручују се постојећи описи фолклорних игара и штампане збирке текстова дечјег фолклора. Садржаји за овај изборни предмет могу се обухватити кроз следеће теме:

Тема: *Питај своју баку...*

Ова тема може подстаћи активности од капиталног значаја у сваком амбијенту. Како теренски рад показује да су старе жене најбољи информатори и главни носиоци народне традиције, оно што би баке могле да кажу деци само по себи би обезбедило компаративни

материјал за цео низ наставних активности. Деца могу да истражују и сазнају шта баке кажу о:

- играма којих су се играле кад су биле мале
- песмама које су се певале у то време
- причама које су њима њихове баке причале
- обичајима у којима су учествовале (слава, поворке, бадњак, Божић, нова година, богојављење, Ђурђевдан, биљобери...)
- ручним радовима које су радиле као девојчице
- одећи, обући, фризурама и украсима из њихове младости итд.

Тако скупљена обавештења могу да буду драгоцене и као подаци независно од наставе, па би школа могла да формира сопствену датотеку од прикупљеног материјала и континуирано је допуњава и обогаћује. Поред тога, неговање праксе Питај своју баку... може позитивно да утиче на ревалоризацију и побољшање положаја старих у породици (о којем социолошка истраживања такође пружају обесхрабрујуће податке).

Тема: *Радови и празници*

У оквиру практичне наставе, за први разред се предвиђа развијање моторичких вештина кроз израду предмета према постојећем моделу међу материјалним споменицима традицијске културе. То практично значи да је пожељно искористити сваку прилику да се нешто прави рукама, а да при том буде везано за неку занимљиву причу или догађај. На пример, у јесен (кад школа почиње) завршавају се последње жетве и бербе, што може бити одличан повод да се праве:

- "богу брада" (од последњег снопа било којег жита, а у септембру се жању још само сточна жита), или да се инсценирају:

- "муке блаженог Гроздија" (пут који грождје прође док не постане вино) зависно од тога где се школа налази.

Обоје се, наравно, може радити у свакој школи, али се настава знатно обогаћује могућношћу директног увида у процес (виноградарски крај) или у оригинални предмет (пољопривредни крај са "божјим брадама" на њивама после жетве). Подразумева се да конопљарски и ланарски крајеви уместо "Гроздија" могу приказивати конопљине/ланове муке и слично. Фолклорни текстови који обрађују ове "муке" постоје и лако су доступни.

Овде долазе и пратеће (углавном декоративне) радње уз велике, опште празнике као што су Божић и Ускрс. Ту се нарочито мисли на:

- засејавање жита на св. Варвару (уочи Божића),
- вертеп (тамо где постоји као традиција, а тамо где га нема, може се свеједно правити место Христовог рођења, не као део традиције него као пригодна активност),
- фарбање ускршњих јаја.

Као пратеће објашњење уз све ове активности најбоље могу послужити одговарајуће легенде и фолклорне приче или предања, који на овом узрасту врло добро замењују теорију. Уз сваку од наведених активности може се пронаћи адекватна игра, пратећа песма или плес

(костимиран или не). Пожељно је комбиновати их све заједно, како се најчешће и одвијају у оригиналном окружењу.

Тема: *Зимски хлебови и пролећно биље*
(носећи мотив за први разред)

Радње и предмети уз радове и празнике имају пригодни карактер, али неки мотиви могу да послуже као извор сталног интересовања и обраде. За зимски период (прво полугодиште) то може бити:

- *Хлеб*: од савлађивања самог процеса мешања хлеба, па до његове многоструке намене, сваки сегмент може бити подједнако занимљив и поучан на овом узрасту. Ту долазе и посебни хлебови који се месе за здравље стоке (округли са рупом, као ђевреци), за пчеле, за здравље укућана и слични, све до славског колача који је прича за себе. Посебно може да се обрађује шарање славског колача какво јесте и какво би могло бити кад се деци објасни да се преко фигура на колачу остварују жеље током следећих годину дана (о фолклорним хлебовима постоји и богата стручна литература). Зависно од амбијента, може се отићи у пекару да се види како то стварно изгледа, или код домаћице која има наћве - према могућностима. Неки елементи обреда који прате мешање хлеба доступни су и на овом узрасту, на пример кратки текстови ("Кисни, не мисли, стигло ме до врата") који се, у правој употреби, говоре као део басме за дизање теста, али се у приповедном контексту могу наћи као анегдоте, ритмизована проза и сл. У пролеће, све до Ускрса, главна окосница наставе у овом предмету морале би бити:

- *Биљке*: од ђурђевданских до ивањских венчића, сваки је прилика да се изађе на отворено, да се беру биљке и учи о њиховим лековитим и другим својствима, да се чују приче или песме о њима, и да се деци пренесе неопходност поштовања и чувања живог света. Упознавање са биљкама, друкчије овде него у ботаници и настави из области уметности, мора почети у овом раном узрасту да би се створила основа за каснију надградњу. Биљке у народној традицији имају необично значајну улогу, од веровања у њихове магичне моћи (које се могу и злоупотребити), па све до конкретне рецептуре за лечење многих болести. За то постоје многи готови приручници, као и - чак три - речника народне религије о биљкама.

Други разред

Циљ и задаци:

Усвајање знања о фолклорним празницима, биљкама и хлебовима (што су били носећи наставни мотиви у првом разреду), кроз следеће:

- познавање разлике између отвореног и затвореног простора (ливада - кућа);
- познавање разлике између настањивог и ненастањивог простора (шта је најмањи услов да се нешто сматра домом);
- познавање различитих облика становања (пећина, кућа, село, варош, град);
- елементарно познавање структуре традиционалне куће.

Тежиште је, заправо, на продубљивању, проширивању и систематизовању знања која су ученици понели од куће. Ни у другом разреду није предвиђено додавање потпуно нових и непознатих, методолошки тешко савладивих или нејасних наставних јединица.

Препоручени садржаји и врсте активности

Избор садржаја у другом разреду такође се препушта учитељу уз препоруку да се и даље користе постојећи описи фолклорних игара и штампане збирке текстова дечјег фолклора. Садржаји за овај изборни предмет могу се обухватити кроз следеће теме:

Тема: *Биљке*

Како је посебност овог предмета у континуитету и развојности наставе, оно што је започето у првом разреду - рад са хлебовима и биљкама - наставља се и у другом, с тим што може добити за нијансу сложеније садржаје. На пример: ако су се у првом разреду сакупљале биљке да би се од њих правили венчићи, у другом разреду од сакупљеног биља могу се правити хербаријуми. Пошто су деца у другој години учења већ писмена, књига са биљкама и кратким текстовима испод сваког узорка за њих може имати вишеструки значај, нарочито ако буду охрабрена да уз посебне биљке запишу и кратке приче о њима, нпр. о *расковнику* (Вуков речник), о *дану-и-ноћи* (предање о маћухицама), о *ружи* (бајка "Трнова Ружица"), о *дрену* (предање о медведу и дрену), о *белом луку* (предање о семену белог лука од којег виле остају бесмртне), о *папрати* (предање о невидљивости њеног семена), итд. Уз тај *Хербаријум чаробног биља* једнако је важно правити и *Хербаријум лековитих трава* за који се упутства могу наћи у *Речнику народних веровања о биљкама* Веселина Чајкановића или у Софрићевом речнику сличне намене. Знања која се стекну у тим раним данима учења могу послужити као база за касније корисно познавање основних лековитих трава као што су нана, камилица, мајчина душица, ртањски чај, жалфија, сена, вранилова трава, кантарион, пелен итд. Што се тиче хлебова (који су производ обраде одређеног биља), они и даље остају извор најразноврснијих садржаја за зимски период без вегетације, односно за време које се мора проводити у учионици.

Тема: *Кућа*

Треба искористити све предности компаративног метода (град - село, некад - сад, старо - ново. . .), а и посебну пажњу обратити на следеће:

- огњиште - као центар некадашње куће и почетак сваког шпорета, микроталасне рерне и сличног; оно је уз то и центар окупљања породице и центар породичног култа и култа предака, што ће као теоријска настава доћи на ред у следећем циклусу; упознавање огњишта у другом разреду треба да послужи као основа за будућу наставу;

- воду - која некад није била у кући већ се у њу доносила; аналогно томе, у кући није било ни тоалета ни купатила, а ни места на коме се пере веш; ако је могуће, треба у оригиналном амбијенту показати како свака од тих ствари изгледа (поготову прање веша на потоку/реци, доношење воде за пиће, потапање вуне/коноплје и сл.); насупротив томе, свака кућа је имала посебно место на коме стоји вода за пиће која се нарочито покрива и сл.

- осветљење - које некад није било на струју; чак је и свећа велики луксуз из новијег доба, те треба показати луч и друге биљке за осветљавање, уз обавезно огњиште и његову ватру као осветљење.

Један од начина да се све ово обједини била би интегративна тема *пре струје* (водовода и канализације) која би децу мотивисала да размишљају о могућностима живота битно друкчијег од оног на који су навикла. За те потребе могуће је организовати једнодневну очигледну наставу у некој етно-кући (каква постоји, на пример, у селу Јазак

недалеко од Београда), на имању у близини школе (под условом да задовољава потребе такве наставе), или на неком другом за то погодном месту (зависно од наставног амбијента).

Кућа пружа практично неограничени извор мотива за креативну и занимљиву наставу, поготову када јој се додају и економске зграде у дворишту сеоског домаћинства (штала, сеник, дрвара, оставе, пушница, кокошињац...) и посебна места као што су башта, буњиште итд.

Она такође може послужити као подлога за:

- разликовање мушких и женских радова у животу на селу (у поређењу са градом), па и за евентуалне будуће женске студије, ако се за тим укаже потреба. У том смислу, настава на терену се може искористити за практично испробавање таквих могућности (рецимо заменом теза - дечаки раде женске, девојчице мушке послове, и сл.).

- упознавање живог света везаног за човека: домаће животиње (живина, стока) насупрот дивљим животињама, било да су опасне (вук, медвед, дивљи вепар...), безопасне (јелен, срндаћ, веверица, твор...) или просто штеточине (лисица, ласица, јазавац, зец...). То је такође и добра прилика за први помен амбивалентних животиња као што су змија (чуваркућа и отровница), видра, мунгос и сл.

Нарочито је важно упознати структуру куће (где су животиње, а где људи, шта је горе, а шта доле итд.), посебно њен културни хоризонт (ниво свакодневних послова, према коме се одређују горе/икона и доле/кревет у кући), да би се обезбедила основа за будућа знања о обичајно-обредној пракси везаној за животни циклус (од другог образовног циклуса надаље).

Начин остваривања програма

Како год да се осмисли настава овог изборног предмета, компаративни метод остаје незаобилазан због сталне потребе да се традиција сопственог народа ставља у ужи или шири контекст. На млађимзрастима то су поређења у рудиментарним формама (пример: град - село, из радње - из баште, лето - зима...) да би се касније све више артикулисало и као такво остало незаменљиво у старијим разредима када може да почне теоријска настава о типовима културе и њиховим главним особинама.

Овај изборни предмет може се - и треба - схватити као интердисциплинарно средство за лакше савлађивање нових и непознатих чињеница (уз помоћ блиских и познатих). Кроз савладавање декоративних елемената обичаја и обреда везаних за верске и сезонске фолклорне празнике, препоручује се приступ који у оквиру уметничких предмета има разрађену методологију за такав рад.

Како је овај изборни предмет новина у нашем школству, врло је важно држати се (бар у почетку) препорука и упутстава представљених у овом документу.

Прво и најважније такво упутство је *изостанак теоријске наставе на млађем узрасту*, у шта спадају и сви покушаји потпуне или делимичне реконструкције локалних или општих обичаја и обреда. Такви захвати се предвиђају тек у старијим разредима.

Друга важна препорука тиче се система наставе у овом предмету. Очекује се од наставника да се и сами усавршавају током рада. Тако учење постаје двосмерно будући да и наставник ангажује на истраживачком раду са концепцијом која подразумева и трећу компоненту - активно укључивање и сталну повратну информацију од стране породице, односно њихову реакцију на градиво и начин његовог усвајања.

Друга питања од значаја за остваривање програма

Да би се обезбедила квалитетна настава у оквиру предмета *Народна традиција*, неопходно је водити рачуна о три групе основних параметара, од којих су први везани за предмет, други за наставу, а трећи за наставни амбијент.

Предметни параметри

- Оно што се у оквиру овог предмета проучава, заправо је *традицијска култура*. У начелу, овим изразом дефинише се култура која се одржава на традицији, усменом преношењу знања и података са колена на колена.

- У најопштијем виду, традицијску (као и сваку другу) културу чине споменици духовне и материјалне природе, те се аналогно томе може говорити о *материјалној и духовној традицијској култури*.

Наставни параметри

- У сагласности са предметом у оквиру којег се одвија, настава такође мора имати два основна вида: *практични и теоријски*.

- Практични вид наставе у овом предмету подразумева активан додир са објектима који чине материјалну компоненту традицијске културе, било да се они израђују према постојећем моделу, било да се са њима упознаје у аутентичном амбијенту.

- Теоријска настава даје тумачење одређене обичајно-обредне праксе, поставља је у јасно дефинисан контекст и приказује њен историјски развој (тамо где је то могуће).

- На млађим узрастима теоријска настава се замењује фолклорним текстовима који на одговарајући начин прате стицање првих, елементарних знања о традицији и култури.

Амбијентални параметри

- Питање од највећег значаја је где се школа налази (у ком амбијенту), те од њега зависи и какав ће програм бити понуђен.

- Овим се отвара могућност најбољег и најпотпунијег пласирања локалних предности и ресурса.

РУКА У ТЕСТУ - ОТКРИВАЊЕ СВЕТА

Циљ и задаци

Назив предмета *Рука у тесту - откривање света* упућује на непосредну активност деце при изучавању појава у природи и откривању света који их окружује. Основна идеја увођења овог изборног предмета је неговање, подстицање и развијање природне дечје радозналости и тражење одговора на питања ШТА, КАКО и ЗАШТО.

Разматрање питања о природи на раном школском узрасту помаже детету у његовом развоју и успостављању односа са материјалним светом у окружењу. Дете открива да је материјални свет погодан за истраживање и постављање бројних питања. Оно развија своју

личност, интелигенцију, критички дух и формира став према реалном свету. На тај начин се мења његова улога, од пасивног посматрача оно постаје истраживач.

У оквиру овог изборног предмета предложени су огледи који не захтевају сложену и скупу опрему. Довољни су предмети и материјали из свакодневног живота. Огледи су једноставни и може их изводити свако дете.

Неки циљеви и задаци предмета *Рука у тесту - откривање света* ослањају се на циљеве и задатке предмета *Свет око нас*, чиме се омогућује комплексније додатно разумевање појава у природи и развијање активног истраживачког односа према окружењу. Полазећи од сазнања стечених у оквиру предмета *Свет око нас*, ученик ће развијати интелектуалну активност и вештине у контексту природних наука.

Циљ и задаци овог изборног предмета су:

- развијање основних појмова из природних наука и њихово повезивање;
- развијање радозналости и истраживачких способности;
- развијање основних елемената логичког и критичког мишљења;
- подстицање усменог и писменог изражавања кроз дискусије и записе о изведеним огледима.

Први разред

Циљеви и задаци:

- формирање елементарних научних појмова из природних наука;
- уочавање важних особина објеката или појава које се испитују;
- препознавање неких критеријума за класификацију објеката и живих бића на основу уочених особина;
- задовољење сопствене радозналости трагањем за одговорима на различите начине (постављањем питања, хипотеза, испробавањем...);
- постављање хипотеза, односно исказивање претпоставки за решавање проблема;
- извођење једноставних огледа;
- подстицање истрајности и сарадње у покушајима заједничког постављања и решавања проблема;
- уочавање узрочно-последичних веза између појава и процеса у окружењу и изведеним огледима;
- решавање једноставних проблем-ситуација, самостално и у тиму;
- развијање критичког односа према информацијама које се добијају чулима.

Садржаји програма

Различите врсте кретања и њихове карактеристике

Котрљање и клизање

Клати се, љуља, таласа...

Све што стоји - хтело би да стоји, све што иде - хтело би да иде

Балони високо лете, "покрећу" бродове и ракете

Свећа која гори у води

Водени пешчани сат

Слатки модел вулкана

Правим облак, кишу и лед

Тела (чврста, течна и гасовита) заузимају одређени простор и на одређени начин га попуњавају

Колико нас чула варају

Да ли у корпи пуној јабука има још места

У свету мерења (основне представе о мерењу и мери)

Поређење и мерење дужине, масе и запремине

У свету електрицитета

Могућности наелектрисавања тела и њихова својства

Светлост и сенка

Можеш ли стићи своју сенку

Боје дуге

Видим да растем

Шаре које живот значе

Други разред

Циљеви и задаци

- формирање елементарних научних појмова из природних наука;
- подстицање дечијих интересовања и интелектуалне активности;
- подстицање дечијих питања, истраживања и дискусије;
- препознавање неких критеријума за класификацију материјала и њихово коришћење;
- постављање хипотеза и исказивање претпоставки за решавање проблема;
- предлагање, самостално постављање и извођење једноставних огледа на основу упутства;
- развијање критичког промишљања кроз посматрање и експеримент;
- уочавање узрочно-последичних веза између појава и процеса у окружењу и изведеним огледима;
- решавање једноставних проблем-ситуација, самостално и у тиму;
- развијање критичког односа према информацијама које се добијају чулима;

- препознавање опасности и услова за безбедан рад.

Садржаји програма

Различити облици кретања у окружењу

Кретање у забавном парку

Како изазвати таласе у води

Брзо, брже, најбрже - од чега то зависи

Материјали и њихова електрична проводљивост

Када ће сијалица да светли

Дрво или метал - где се користе и зашто

Мерим - значи упоређујем (мерење дужине, масе, времена и температуре)

Дневна температура ваздуха

Како настају различити звуци

Својства звука (јачина, боја и висина)

Звуци у жици и свирали

Високо Ц

Биљке траже своје тло

Начин остваривања програма

У оквиру предмета *Рука у тесту - откривање света* ученицима треба пружити прилику да:

- промишљају и развијају интелектуалну активност и вештине у процесу упознавања и разумевања појава у природи;

- задовоље своју радозналост на различите начине: посматрањем, истраживањем, кроз самосталну активност и добро осмишљен поступак, размишљањем, уношењем малих промена и проверавањем њихових ефеката.

Овај приступ карактерише:

- партнерски однос наставник - ученик, који подразумева заједничко формулисање проблема и питања;

- вођење акција од стране ученика и предвиђање њиховог исхода, тј. постављање хипотеза;

- објашњавање и континуирано бележење својих запажања у експерименталну свеску.

Описани приступ представља карактеристичне кораке научног метода а наставник води и усмерава ученике у раду. Он их охрабрује да постављају питања, истражују и дискутују.

Треба посебно имати у виду да се циљеви и задаци овог предмета постижу кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника.

Активности ученика

За остваривање циљева и задатака овог предмета важно је да се омогуће наставне ситуације у којима ће активности ученика бити разноврсне: посматрање, сакупљање материјала и података, упоређивање, класификовање, бележење, замишљање и постављање огледа (експеримената), објашњавање, коришћење података, представљање оног што је виђено и урађено, постављање једноставних модела, дискутовање резултата и давање предлога нових експеримената, самостално и групно истраживање.

Активности наставника

Наставник води и усмерава ученике у свим етапама "истраживачког" рада: приликом постављања питања и хипотеза, предлагања огледа, њиховог извођења и представљања резултата рада.

Припрема наставника за овакве часове обухвата разматрање важних питања о теми часа, избору садржаја, активности, амбијенту за реализацију, коришћењем различитих извора информација (уџбеници, популарна и стручна литература, Интернет...). Поред тога, на часове се могу позвати разни гости - стручњаци (наставници предмета природних наука, научници - истраживачи...) који могу пренети своја искуства деци и дати им упутства како да унапреде свој начин рада.

ЧУВАРИ ПРИРОДЕ

Први разред

Циљ и задаци

Циљ

Развијање свести о потреби и могућностима личног ангажовања у заштити животне средине, усвајање и примена принципа одрживости, етичности и права будућих генерација на очувану животну средину.

Задаци:

- упознавање појма и основних елемената животне средине;
- уочавање и описивање основних појава и промена у животној средини;
- уочавање и описивање појава које угрожавају животну средину;
- развијање одговорног односа према себи и према животној средини;
- развијање навика за рационално коришћење природних богатстава;
- развијање радозналости, креативности и истраживачких способности;
- развијање основних елемената логичног и критичког мишљења.

Садржај програма

ЖИВОТНА СРЕДИНА

- Вода, ваздух, земљиште (услови живота), биљке и животиње;
- творевине људског рада.

ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ И ПРОМЕНЕ У ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ

- Сезонске промене на биљкама и животињама у току године (цветање, листање, опадање лишћа, сеоба птица,...);
- односи исхране у животној средини - најближој околини (ко је коме храна);
- најчешће угрожене биљне и животињске врсте.

ЗАГАЂИВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

- Загађивање воде и последице;
- загађивање ваздуха и последице;
- загађивање земљишта и последице;
- бука - штетне последице.

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ЗАШТИТА ЗДРАВЉА

- Брига о биљкама и животињама у непосредној околини;
- најчешће угрожене биљне и животињске врсте у непосредној околини и њихова заштита;
- рационално коришћење природних богатстава (раздвајање отпада за рециклажу);
- разградиве и неразградиве материје;
- правилан однос према себи (предност здраве хране за раст и развој, ризично понашање које може угрозити здравље).

Други разред

Циљ

Развијање свести о потреби и могућностима личног ангажовања у заштити животне средине, усвајање и примена принципа одрживости, етичности и права будућих генерација на очувану животну средину.

Задаци:

- знати појам животна средина и њене елементе;
- препознавање и описивање најочљивијих појава и промена у животној средини;
- стицање знања о појавама које угрожавају животну средину;

- формирање навика и развијање одговорног односа према себи и животној средини;
- развијање радозналости, креативности и истраживачких способности;
- развијање основних елемената логичног и критичног мишљења.

Садржај програма

ЖИВОТНА СРЕДИНА

- Вода, ваздух, земљиште (услови живота), биљке и животиње;
- творевине људског рада.

ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ И ПРОМЕНЕ У ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ

- Сезонске промене на биљкама и животињама (у спољашњем изгледу и понашању у зависности од годишњих доба, сеоба, презимљавање,...);
- односи исхране - ланци исхране.

ЗАГАЂИВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

- Извори загађивања воде;
- извори загађивања ваздуха;
- извори загађивања земљишта;
- последице загађивања животне средине;
- загађујуће материје у домаћинству (хемикалије, ознаке за опасне материје на амбалажи);
- понашања која нарушавају изглед творевина људског рада (школа, зграда, споменика културе...).

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ЗАШТИТА ЗДРАВЉА

- Брига о биљкама и животињама у непосредној околини (прављење хранилица, појилица и кућица за птице, гајење и заливање биљака...);
- најчешће угрожене биљне и животињске врсте из непосредне околине и њихова заштита;
- лековита својства неких биљака (нана, камилица, жалфија,...);
- рационално коришћење природних богатстава: штедња воде, енергије;
- рециклажа (папир, стакло, пластика, метал...);
- прављење компоста;
- правила понашања која доприносе очувању здравља.

Начин остваривања програма

Сврха изборног предмета Чувари природе је упознавање и разумевање појма животне средине, интердисциплинарног приступа у заштити са тежњом за њеним очувањем и унапређивањем за садашње и будуће генерације.

Циљ и задаци овог предмета ослањају се и развијају, али и међусобно допуњавају са већ стеченим знањем из обавезног предмета - Свет око нас.

За остваривање циља и задатака овог изборног предмета наставник ће да користи Приручник за наставнике за I и II разред, а ученици ће користити Приручник за ученике "Чувари природе" за I и II разред основне школе, одобрених од стране Министарства просвете и спорта Републике Србије.

Предложене активности у Приручнику за ученике нису строго дефинисане па ученици могу сами да трагају (стручна литература, популарне књиге, интернет, запажање у окружењу, приче које су чули) према сопственим интересовањима и могућностима.

Активности су креативне, истраживачког типа и развијају радозналост са елементима критичког и логичког мишљења.

Садржај програма није строго дефинисан, већ ученици сами трагају. Садржаје и активности овог предмета, наставник заједно са ученицима може да реализује и ван учионице у непосредној околини.

Улога наставника је да уз примену различитих метода рада, подстиче и усмерава интересовање и креативност ученика у покушају да самостално објасне узрок и последице човековог дејства на природу.

Наставник има слободу да реализацију наставних садржаја не везује за часовни систем па час (временски) може да буде у функцији програмских садржаја, а садржаји у функцији места извођења наставе изборног предмета - Чувари природе.

ЛЕПО ПИСАЊЕ

Први разред

Циљ и задаци

Циљ

Оспособљавање ученика за лепо писање и развој сензибилитета за препознавање писма упоредо са развојем моторичких способности, као и усвајање читког и уредног писања.

Задаци:

- усвајање правилног повлачења уских и широких, косих, усправних и положених линија;
- развијање способности за обједињавање линија у слова;
- развијање способности повезивања слова у речи и реченице;
- упућивање ученика у коришћење различитих материјала и подлога за писање;

- оспособљавање ученика за припремање материјала за писање;
- развијање моторичких способности у процесу лепог писања.

Садржаји програма

ПИСАЊЕ

1. Писање ћириличких слова према калиграфским правилима у процесу комплетног савладавања азбуке.

Појмови: писмо, ћирилица.

2. Калиграфија.

3. Меке оловке са ознаком Б припремљене на брусном папиру, свеске са ужим и ширим размацима линија, намењеним за лепо писање у пропорцији 1:61 (златни пресек).

ОБЛИЦИ И ЊИХОВИ КВАЛИТЕТИ

1. Цело-део, велико-мало, високо-ниско, уско-широко, светло-тамно, обло-рогљасто.

2. Сви медијуми

3. Оловке са меким графитним улошком, креде, воштани пастел...

ОДНОСИ У ВИДНОМ ПОЉУ

1. Лево-десно, горе-доле, испред-иза, више-ниже, између, усправно-положено-косо, пуно-празно, отворено-затворено...

2. Сви медијуми зависно од постављеног задатка

3. Меке оловке, четке различитих ширина и величина.

КОНТРАСТ

1. Испупчен-удубљен, прав-крив, једноставан-сложен...

2. Сви медијуми примерени условима и узрасту ученика

3. Одабрати материјале према медијуму у духу предвиђене области.

РАЗНЕ ВРСТЕ ЗНАКОВА И СИМБОЛА

1. Словни знаци (штампана слова, писана слова), бројеви...

2. Комбиновани медијуми

3. Меке оловке, тушеви у боји, папири различитог формата.

Начин остваривања програма

За остваривање програма лепог писања наставник треба да користи упутства дата за остваривање програма српског језика која се односе на учење и усавршавање писања, као и програма ликовне културе.

ОД ИГРАЧКЕ ДО РАЧУНАРА

Први разред

Циљ и задаци

- Развијање моторичких способности уз коришћење материјала, прибора, алата, апарата, уређаја и рачунара;
 - развијање креативности, логичког мишљења и способности комбиновања;
 - упознавање и руковање играчкама и кућним апаратима и уређајима;
 - упознавање са рачунаром и његовим деловима;
- развијање умења и вештина за коришћење материјала, прибора, алата, апарата, уређаја и рачунара.

Садржаји програма

- Употреба појединих врста материјала.
- Избор и употреба једноставног прибора и алата.
- Класификација материјала и предмета према одређеним параметрима.
- Прављење целине од делова (на пример, слагалице).
- Склапање модела од датих елемената (коцкице, дати делови неке целине...).
- Упознавање улога појединих управљачких делова (прекидачи, клизачи и тастери) кућних апарата и уређаја.
 - Руковање појединим кућним апаратима и уређајима.
 - Правилно постављање батерије у играчке, батеријске лампе, даљинске управљаче...
 - Саставни делови рачунара (кућиште, монитор, звучници, штампач, тастатура, миш) и њихова намена.
 - Радње мишем.
 - Правилно укључивање рачунара, покретање програма и искључивање рачунара.
 - Елементи графичког радног окружења (прозор, икона, дугме...).
 - Руковање прозорима и иконама.
 - Покретање програма са ЦД-а. Готови програми (за забаву и учење).
 - Програм за цртање.
 - Тастатура.

- Штампање.

Други разред

Циљ и задаци

- Развијање моторичких способности уз коришћење материјала, прибора, алата, апарата, уређаја и рачунара;
 - развијање конструкторских вештина;
 - развијање креативности, логичког мишљења и способности комбиновања;
 - упознавање са рачунаром и његовим деловима;
 - стицање знања и развијање вештина за рад на рачунару;
 - стицање знања о могућностима примене стечених вештина у даљем учењу, игри и свакодневном животу.
- развијање умења и вештина за коришћење материјала, прибора, алата, апарата, уређаја и рачунара.

Садржаји програма

- Употреба појединих врста материјала и готових елемената.
- Избор и употреба једноставног прибора и алата.
- Класификација материјала и предмета према одређеним параметрима.
- Употреба материјала и предмета и прављење једноставних делова и целина.
- Руковање једноставним фотоапаратом.
- Саставни делови рачунара.
- Миш.
- Готови програми (за забаву, рачунање и учење).
- Употреба тастатуре.
- Програм за цртање.
- Чување цртежа (дати име и одредити место).
- Проналажење сачуваног документа.
- Програм за обраду текста - унос текста.
- Штампање.
- Скенирање.
- Руковање дигиталним фотоапаратом.
- Обрада слика. Фото албум.
- Коришћење готових програма и припремљених шаблона за израду писма, честитке, календара, дипломе...

Начин остваривања програма (упутство)

Изборни предмет *Од играчке до рачунара* конципиран је тако да обухвата техничко-технолошке елементе као и рачунарске садржаје примерене узрасту и искуству деце. Обухвата садржаје оријентисане ка примени у пракси. Оспособљава ученике за стицање функционалних знања, а битно доприноси и развојним знањима.

Један од главних глобалних циљева овог предмета јесте припрема деце за лако сналажење у свету технике, технологије и рачунарства како у свакодневном животу, тако и у даљим процесима учења.

Основни циљ предмета јесте да се кроз игру уводе елементи техничког и технолошког образовања и васпитања. Самостално обликујући делове за будућу конструкцију ученик се сусреће са елементима технологије. Играјући се конструкторским елементима стиче се одређено техничко искуство, а слагањем слике и текста стиче рачунарску писменост.

Наставни програми за први и други разред повезани су и међусобно одржавају континуитет, уз сложеније садржаје и разноврсније активности у другом разреду.

За остваривање циљева и задатака овог изборног предмета важно је да се осмисле наставне ситуације учења у којима ће активности ученика бити разноврсне. Примењивати мануелне активности које се односе на манипулисање предметима, правилно коришћење адекватног прибора и алата, израда предмета и њихово коришћење у свакодневном животу.

Наведени садржаји најпогодније се реализују кроз различито тематско повезивање у игри или функционалној активности која задовољава интересовање и потребе детета на млађем школском узрасту. Препоручују се креативне и конструктивне активности које развијају дечију радозналост са елементима логичког и критичког мишљења.

Садржаји програма нису строго дефинисани већ га учитељи тематски везују у логички организоване целине које воде ка реализацији наведених циљева и задатака предмета. Наставник има слободу да динамику реализације наставних садржаја примери активностима придржавајући се укупног годишњег фонда часова (36) као основне оријентације и оквира у свом раду.

Предложене активности и садржаји донекле су препоручене у уџбеничкој и приручној литератури намењеној за овај наставни предмет за први и други разред. На овом узрасту наставни предмет може се реализовати и без уџбеничке литературе. У свакодневној наставној пракси могу се користити различита наставна средства конструкторске природе, као и различити погодни материјали из непосредног окружења у складу са потребама, интересовањима и изражајним могућностима ученика. Истовремено, могу се користити и други извори информација како у писаној, тако и у аудиовизуелној и електронској форми.

Из техничких разлога нисмо у могућности да објавимо део **МАЂАРСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ**. За део правилника који се односи на **МАЂАРСКИ ЈЕЗИК** обратите се редакцији

Ромски језик са елементима националне културе

Циљ и задаци

Циљ наставе ромског језика је да ученици савладају основне законитости ромског, као матерњег језика, да на њему комуницирају, да упознају књижевност свог народа, других народа и националних мањина у Србији и Црној Гори; да упознају светску књижевност, изградјују свест о друштвено-историјској и културној улози језика и књижевности у повезивању народа и националних мањина и њихових култура; да се упознају са варијантним особеностима ромског језика и развијају језичке толеранције према другим језицима.

Настава ромског језика, такође, има за циљ да оспособи ученике за:

- слушање и разумевање говора;
- усмено изражавање;
- читање и разумевање текста;
- писмено изражавање на основу одредјене тематике.

Задаци наставе ромског језика јесу да:

- оспособи ученике за компетентно комуницирање и изражавање на ромском језику;
- оспособи ученике у почетној фази да усвајају основне карактеристике фонолошког система језика, изговора гласова, ритам и карактеристичну интонацију;
- да оспособи ученике да усвајају основне законитости ромског језика;
- да ученици усвајају графички систем и основне знакове из правописа у оквиру усвојеног градива;
- да се ученици васпитавају у духу толеранције према варијантама и карактеристикама ромског језика;
- да се упознају са елементима традиције, историје и културе Рома;
- да развијају и негују позитиван став према језицима и културној баштини народа и националним мањинама у Србији и Црној Гори и јачају свест о потреби сарадње и заједничког живота;
- да се оспособе за самостално читање и писање;
- да развијају потребу за књигом и да самостално развијају способност писаних састава;
- да се навикавају да редовно и критички прате штампу, радио и телевизију, електронску пошту и интернет.

Први разред

Оперативни задаци:

- да ученици усвоје лексички фонд од 150 до 200 речи које су неопходне за разумевање наставних јединица;
- да ученици разумеју у усменом говору пет до шест реченица;

- разумевање дијалога на релацијама: наставник - ученик; ученик - ученик;
- постављање питање и давање одговора на постављена питања;
- излагање наставних садржаја уз помоћ наставника (препричавање);
- излагање наставног садржаја на оба језика (српски и ромски) уз помоћ наставника;

Култура усменог изражавања

У оквиру културе усменог изражавања постоје теме и облици усменог изражавања.

Теме:

Личност ученика - представљање, казивање о себи.

Породица - чланови породице, родбина, називи родбинских односа, ужа и шира породица.

Пријатељи - лични, породични, представљање.

Кућа (стан) - место, положај, опис, делови, ствари у кући.

Школа - ученик, наставник, други ученици, другови, учионица и ствари у њој, школски прибор.

Улица - објекти, саобраћај, људи, опис пута од куће до школе, места за игру, опасности, сналажење на улици.

Природа - животињски и биљни свет околине; живот природе према годишњим добима, чување природе. Називи дрвећа, воћа, поврћа, цвећа из непосредне близине, домаће животиње.

Време и бројеви - исказивање прошлог, садашњег и будућег, тачно и оријентационо време, назив дана, месеци и годишња доба, бројање од 1 до 100.

Облици:

Питања и одговори - постављање питања употребом упитних речи интонацијом.

Вежбе - постављања питања. Потврдан и одричан говор у краћој и дужој форми, интонација питања и интонација одговора.

Причање - о доживљеном, конкретном, слушаном, видјеном.

Описивање - околине и људи према главним одредницама: ко, шта, када, како, где. Изражавање пуном реченицом.

Дијалог - између ученика о познатом, заједнички доживљеном.

Препричавање - кратких приповедања, басни, бајки, личних доживљаја.

Разговор о основним значењима једноставних и према тематици народних пословица, одгонетање загонетки, певање песама.

Конструкције за нормалан изговор. Стална пажња усмерена на правилан изговор гласова, речи и облика, интонацију реченице, ред речи у реченици, замену речи из других језика речима из матерњег. Богађење речника, именовање људи, ствари и појава и садашњем, прошлом и будућем времену.

Литература

Кратке, народне умотворине на ромском језику.

Преведене песме, рецитације и игре које се уче у првом разреду.

Сва тематика предвидјена програмом треба да се реализује помоћу погодних сликовница.

Уџбеници:

Ромска писменица

Традиционална ромска књижевност

Сликовнице

Радна свеска

Оријентациони распоред годишњег фонда часова

(72 часа годишње)

1. Рад на сликовници (говорне вежбе) - 10
2. Рад на "Писменици" - 38
3. Слободно изражавање - 10
4. Учење песама, прича игара... - 8
5. Учење традиционалних песама - 4
6. Систематизација - 2

Други разред

Оперативни задаци:

- да ученици усвоје предвидјену језичку структуру као и 250 до 300 нових речи и израза;
- да савладају правилан изговор нових лексичких јединица као и осталих елемената изговора везаних за нове морфолошке категорије;
- да ученици воде дијалог, да одговарају на постављена питања и да сами постављају питања.

Култура изражавања

Тематика

Породица: породична кућа или стан, просторије, намештај, апарати за домаћинство, прибор, одржавање чистоће и стана окућнице, стана и просторије, улога појединих чланова породице у томе.

Школа: предмети, екскурзије, полугодишњи и годишњи распуст.

Непосредна околина: дом културе, биоскопска сала, позориште, пошта, дом здравља, болница, робна кућа, музеј, итд. и њихова намена. Норме понашања на јавним местима.

Природа: реке, језера, рељеф непосредне околине. Излет у природу. Шетња по парку.

Време: година, месец, дан, сат, минут, секунд.

Бројеви: од сто до хиљаду.

Материја из језика:

Правилно изговарање гласова ромског језика. Правилно изговарање речи, група речи и реченица; нагласак и интонација.

Аспекте наведене у програму за И разред вежбати и у ИИ разреду, те допуњавати садашњим, прошлим и будућим глаголским временом и разним облицима помоћних глагола.

Упознавање ученика са личним заменицама.

Усвајање обавештајних, заповедних и упитних реченица путем интонације.

Говорне вежбе (говорне форме)

Континуирани рад на Сливници и Писменици.

Усвајање новог лексичког материјала, нове форме из употребе говорних вежби из првог разреда.

Тражити више одговора на једно питање.

Радити на интонацији.

Коришћење дијалога о свим темама.

Самостално изражавање на дате теме, од 6 до 10 реченица.

Литература

Писана књижевност на ромском језику за овај узраст (проза, поезија), традиционална и уметничка.

Преводјење на ромски језик потребне литературе (књижевност) коју су деца учила у овом разреду, нарочито песме, приче, дечије игре.

Уџбеници:

Писменица

Традиционална књижевност

Радне свеске

Читанка

Оријентациони распоред годишњег фонда часова

(72 часа годишње)

1. Рад на сликовници - 6
2. Рад на писменици - 20
3. Говорне вежбе - 20
4. Језичке вежбе - 10
5. Дечије игре - 4
6. Рецитације и приче - 6
7. Упознавање историје ромског језика - 4
8. Систематизација - 2

Начин остваривања програма

Овај наставни план за неговање матерњег ромског језика припремљен је за оне ученике основних школа, чији је матерњи језик ромски, а похадјају одељења са српским наставним језиком или језиком других националних мањина. Задаци образовања из матерњег језика су овде, природно идентични са задацима образовања из српског као матерњег језика у настави, са специфичним карактеристикама ромског језика. Званично писмо ромског језика је латинично.

Методолошки поступци неговања српског језика као матерњег и ромског језика битније се не разликују од метода који се примењује у редовној настави у првом и другом разреду. Садржај у овим разредима остварује се на основу сликовнице и ромске писменице које ће омогућити паралелно учење ромског и српског латиничног писма.

Циљ програма рада је неговање матерњег језика и оспособљавање ученика да пишу, читају и правилно говоре матерњи језик.

Поред тога, циљ је да се ученици упознају са основним правилима свог матерњег језика, да их науче и усвоје. Истовремено треба да обогаћују свој речник, развијају осећај према лепом и да се упознају са културом и историјом Рома. Управо због тога, циљ неговања матерњег језика јесте оспособљавање ученика, којима је матерњи језик ромски, а похадјају школу на српском језику, да своја знања, мисли и осећања изражавају (усмено и писмено) на ромском језику.

Програм рада на неговању матерњег језика у неким сегментима прати програм рада и српског језика (граматика, књижевност, теорија). Све садржаје учити компаративно на оба језика.

Припремни период

Припремни период реализује се на исти начин као и за учење српског језика у редовној настави. Обухвата говорне вежбе и провере говорних способности. У овом периоду са првим разредом треба радити само са сликовницама, а када се започне са учењем графиције (латиничног писма) у предмету српски језик почети са учењем ромског писма. Слова учити по истој методици као и у редовној настави.

Указати на значај ромског језика (функција развијања свести о националној и мултиетничкој припадности ромске заједнице).

Елементи културе Рома

Упознавање елемената културе, историје и традиције Рома, у нижим разредима углавном се остварује упознавањем и приближавањем дела традиционалне књижевности. Ученици уче напамет песме, питалице, бројалице, пословице. Играју и певају.

Развијање способности говорног изражавања

Способност говора код ученика треба доследно развијати од првог до осмог разреда. У првом разреду ученици говоре о доживљајима, причају краће приче, догађаје, разговарају о предметима, сликама.

Ове вежбе говора примењивати и у другом разреду. Већ од првог разреда треба посветити посебну пажњу прикладном изговору гласова, интонацији и обогаћивању фонда речи.

У оквиру тематских јединица наведених у наставном плану обратити пажњу на састављање реченица и правилан изговор гласова и речи. На постављена питања ученици треба да одговарају целим реченицама. Треба са ученицима увежбавати лепо казивање и драматизацију текстова.

Из техничких разлога нисмо у могућности да објавимо деелове **РУМУНСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ, РУСИНСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ и СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ**. За делове правилника који се односи на ове наставне планове обратите се редакцији.

НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ ХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Први разред

Cilj nastave hrvatskog jezika sa elementima nacionalne kulture u prvom razredu jeste da učenik potiče korištenje jezičnih kompetencija za organiziranje i proširivanje vlastitih znanja i izražavanja iskustava.

Operativni zadaci

- sluša kratke tekstove različitih vrsta primjerene uzrastu, prikupljajući informacije, bogateći znanja, maštu i rječnik

- navikavaju se uporabu književnog jezika u govoru
- upoznavanje i njegovanje hrvatske kulturne baštine
- razvijanje pravilnog usmenog izražavanja

Nastavni predmet *Hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture* obuhvaća sljedeća nastavna područja:

1. Hrvatski jezik
2. Književnost
3. Jezičko izražavanje
4. Elementi nacionalne kulture

1. Hrvatski jezik

1.1. SLOVNICA

uočavanje riječi kao posebne cjeline, uočavanje rečenice kao cjeline; razlikovanje izjavne, upitne i usklične rečenice; razlikovanje jesne i niječne rečenice; uočavanje da neke riječi imaju isto značenje: uočava riječi suprotnog značenja.

1.2. PRAVOGOVOR

Pravilno izgovaranje i pisanje glasova č, ć, đ, h, ž; Uočavanje mjesta i funkcije upitnika i uskličnika u rečenici. Uočavanje skupova ije i je.

2. Književnost

Razlikovanje osnovnih vrsta književnog izražavanja (stih i proza, pjesma i priča)

POEZIJA

Prepoznati pjesmu, stih kiticu.

PROZA

Prepoznati i imenovati priču, uočiti redoslijed glavnih događaja

LEKTIRA

Bauer, Veža, Tri medvjeda i gitara

Horvat-Vukelja, Željka, Hrabrica

Grim, J. I V., Snjeguljica

Čunčić-Bandov, J., Zmaj do zmaja u igrama bez kraja

Femenić, S., Idi pa vidi
Pilić, Sanja, Kiša
Marinović, M., Jesen
Femenić, S., Nakrivio kapu žir
Čunčić-Bandov, J., Jesenko
Radić, M., Kruh
Jakševac, S., Priča o kruhu
Čunčić-Bandov, J., Jesenska šumska šala
Bull, H. B., Ptičji oproštaj
Vršić, S., Mjesec pričalo
Kušec, M., Najbolji dječak na svijetu
Horvat-Vukelja, Ž., Božićna želja
Čunčić-Bandov, J., Zvezdani razgovor
Adamić, S., Zima
Adamić, S., Snježne balerine
Čunčić-Bandov, J., Proljetni suncobran
Zvrko, R., Igrajmo se
Skok, J., Priča male ure
Iveljić, N., Mm...m
Hovat-Vukelja, Ž., Balon
Kovačević, M., Stanovi
Radić, I., Šuma zimi
Čunčić-Bandov, J., Cvrčak i bubamara
Balog, Lj., Moja zvijezda
Mihanović, A., Hrvatska domovina
Dovjak-Matković, B., Neobične naočale
Lupša, M., Tko će Grgi ispričati bajku
Škrinjarić, S., Proljeće
Sabadi, N., Proljetne sličice
Vitez, G., Zelena škola
Gavran, M., Sestra
Goleš, I., Zašto puž nosi svoju kućicu
Herceg, E., Jaglaci
Krtalić, M., Što je ljubav
Taritaš, M., Abeceda

Horvat-Vukelja, Ž., Miško u cirkusu
Španić, P., Krpelj
Kireta, S., Šarena lica uskrsnih pisanica

3. Jezično izražavanje

3.1. GOVORENJE

Jednostavno i jasno formuliranje iskaza; saopćavanje informacija, davanje jednostavnih objašnjenja i uputa; pričanje o događaju iz osobnog iskustva; izražavanje misli, ideja, osjećanja i stavova o raznim temama iz neposrednog okruženja i svijeta mašte.

Recitiranje, govorenje po ulogama. Preoblikovanje i prenošenje sadržaja kraćih tekstova uz pomoć verbalnih i neverbalnih sredstava.

Izražavanje vlastitog utiska /mišljenja/ stava o pročitanom.

3.2. ČITANJE

Upoznavanje sa hrvatskom književnošću mogu se učenici upoznavati na ćirilichnom pismu.

3.3. SLUŠANJE

Razumijevanje jednostavnih uputa i reagiranje na njih na odgovarajući način.

Slušanje kratkih tekstova različitih vrsta primjerene uzrastu, prikupljajući informacije, bogateći znanja i rječnik.

Uočavanje veze govora s neverbalnim oblicima komunikacije.

3.4. KOMUNIKACIJSKI POSTUPCI

Pričanje doživljaja, opisivanje

4. Elementi nacionalne kulture

Blagdani, običaji i značajni događaji iz života Hrvata.

Narodna književnost: bajke, priče, brzalice, zagonetke,..

Други разред

Cilj nastave hrvatskog jezika u drugom razredu jeste da učenik koristi osnovne tehnike čitanja i pisanja na latinici, kao i da potiče korištenje jezičnih kompetencija za organiziranje i proširivanje osobnih znanja i izražavanja iskustava.

Operativni zadaci

Po završetku prvog razreda učenik bi trebao da:

- čita kratke tekstove različitih vrsta primjerene uzrastu, prikupljajući informacije, bogateći znanja, maštu i rječnik
- priča o događaju poštivajući kronologiju
- priprema kraće priopćenje o zadanoj temi pomoću zajedničkog plana
- osposobe se za uočavanje i razumijevanje bitnog u tekstu (u cjelini i po dijelovima)
- navikavaju se uporabu književnog jezika u govoru i pisanju
- upoznavanje i njegovanje hrvatske kulturne baštine
- razvijanje pravilnog usmenog izražavanja

Nastavni predmet *Hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture* obuhvaća sljedeća nastavna područja:

1. Hrvatski jezik
2. Književnost
3. Jezičko izražavanje
4. Elementi nacionalne kulture

1. Hrvatski jezik

1.1. SLOVNICA

Razlikovanje glasova i slova hrvatskog jezika; prepoznati, imenovati i razlikovati samoglasnike i suglasnike; uočavanje sloga kao artikulacione cjeline, vezujući ga za samoglasnik; razlikovanje izjavne, upitne i usklične rečenice; razlikovanje jesne i niječne rečenice; uočavanje da neke riječi imaju isto značenje; riječi suprotnog značenja; riječi koje označuju nešto umanjeno/uvećano.

Prepoznavanje i razlikovanje imenica (opće i vlastite), glagola i pridjeva (opisni; prepoznavanje).

1.2. PRAVOPIS I PRAVOGOVOR

Uporaba velikog slova u imenima ulica, trgova, ustanova, poduzeća, udruga, blagdana. Pisanje niječnice ne i čestice li. Pisanje kratica. Rastavljanje riječi na slogove, spojnice; rastavljanje riječi na kraju retka. Uočavanje mjesta i funkcije upitnika i uskličnika u rečenici. Uočavanje skupova ije i je. Pisanje brojeva riječima.

2. Književnost

Razlikovanje osnovnih vrsta književnog izražavanja (stih i proza, pjesma i priča).

Poznavanje jednostavnih književnojezičkih formi (bajka, basna, šaljiva priča, priča o životinjama, vic ili dosjetka, poslovice, zagonetka, razbrajalica).

2.1. KNJIŽEVNOTEORIJSKO NAZIVLJE

2.1.1. POEZIJA

2.1.2. PROZA

2.2. LEKTIRA

Književnost

Junaković, S., Dome, slatki dome
Prosenjak, B., Miš
Peroci, E., Maca papučarica
Anderson, H. K., Bajke
Horvat-Vukelja, Ž., Reumatični kišobran
Iveljić, N., Pronađeno blago
Videk, N., Pismo iz Zelengrada
Horvatić, D., Stanari u slonu
Kolumbić, T., Majčine ruke i kruh
Zidar-Bogadi, N., Domovina
Marks, A., Kako je Ana kupila kruh
Lambevaska, N., Voćni razgovor
Pašagić, B., Bježi, mišiću, bježi
Marinović, M., Dušni dan
Pokić, M., Sveti Nikola
Jakševac, S., Čudno mjesto neko
Katajev, V., Čarobni cvijet
Iveljić, N., Čudovište iz đlačkih torba
Zidar-Bogadi, N., Janina mačka
Vodanović, J., I ja imam pravo na igru
Peroci, E., Djeco, laku noć
Mudri, N., Dijete
Grim, J. I V., Zvezdani taliri
Zidar-Bogadi, N., Svi Ivanini prijatelji
Lovrić, M., Ružno pače
Rodari, Đ., Poziv na ples
Čunčić-Badov, J., Zimski san
Breht, B., Zima, ptice i djeca
Čunčić-Badov, J., Božićna želja
Polak, S., Veseli borić

Čunčić-Badov, J., Božićni ukras
Jušić-Seunik, Z., Sunce
Kišević, E., Moja mama
Vitez, G., Kako živi Antuntun
Lovrić, M., Putovanje plavog lonca
Jurica, B., Tonček i voda
Kolarić-Kišur, Z., Dva Franceka
Brlić-Mažuranić, I., Mali patuljak
Lupis, N., Dani karnevala
Pašagić, B., O mjesecu i zvijezdama
Krilić, Z., Vatrogasac
Balog, Z., Dimnjačar
Krilić, Z., Vicko
Kovačević, M., Riječ život
Krtalić, M., Što je ljubav
Kušec, M., Pozdrav
Župačić, A., Kad bi svi ljudi na svijetu
Belač, L., Moja želja
Lovrić, M., Pošla koka u dućan
Zidar-Bogadi, N., Proljeće se ne da naslikati
Parun, V., Jutro
Markoč, S., Nestašni medo
Videk, N., Pismo iz zelengrada
Sabadi, N., Tvrdo glava braća jajoglava
Čunčić-Bandov, J., Zaboravljivi zeko
Gete, J. V., Pjesma o šumi
Krilić, Z., Iznenadjenje za majčin dan
Pašagić, B., Uspavanka
Femenić, S., Plava priča
Čunčić-Bandov, J., Kišni razgovor
Vitez, G., Od čega su načinjene ljubice
Goleš, I., Zašto puž nosi svoju kućicu
Heuk, S., Priča o radoznom medvjediću
Krtalić, M., Baš u ovo proljeće
Femenić, S., Maslačak šalje djecu u svijet

Krklec, G., Praznik ljeta
Zidar-Bogadi, N., Pismo s mora
Izbor iz enciklopedija i časopisa za djecu

3. Jezično izražavanje

3.1. GOVORENJE

Pravilno intoniranje rečenice, govorenje primjerenom jačinom i tempom, sa odgovarajućim pauzama.

Izražavanje misli, ideja, osjećanja i stavova o raznim temama iz neposrednog okruženja rabeći iskustvo i maštu, na jednostavan i jasan način.

Napamet govorenje kratkih tekstova.

3.2. ČITANJE

Tečno čitanje latinice. Uočavanje naslova, podnaslova, imena autora i ulomaka.

Čitanje i razumijevanje nelinearnih elemente teksta (ilustracije, legende, tablice).

Pravilno intoniranje znaka interpunkcije pri čitanju.

Uočavanje nepoznatih riječi i pronaći objašnjenje.

3.3. PISANJE

Piše tiskanim i pisanim slovima na pismu hrvatskoga jezika.

Pravilna uporaba točke, upitnika, uskličnika, zareza (pri nabranju), dvije točke (pri nabranju) i oznaka navoda.

Pisanje kratkih tekstova različitih formi i namjena: prepričavanje sadržine teksta prema postavljenim pitanjima, prepričavanje kolektivnih doživljaja prema postavljenim pitanjima, pisanje kratkih tekstova na osnovu datih riječi/slike, pisanje kratkog teksta o pojavama/stvarima iz neposrednog okruženja zasnovane na osnovu iskustva ili mašte.

3.4. KOMUNIKACIJSKI POSTUPCI

Pričanje doživljaja, opisivanje.

4. Elementi nacionalne kulture

Blagdani, običaji i značajni događaji iz života Hrvata.

Narodna književnost: bajke, priče, brzalice, zagonetke,...

БОСАНСКИ (БОШЊАЧКИ) ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Први разред

Cilj i zadaci

Cilj nastave *bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture* jeste da učenik aktivira postojeća jezička znanja i iskustva kao osnove za sticanje novih znanja i novih iskustava.

Operativni zadaci učenika jesu da:

- sluša kratke tekstove različitih vrsta primjerene uzrastu, prepoznaje i usvaja informacije, bogateći znanja, maštu i rječnik;
- razvija naviku za upotrebu književnog jezika u govoru;
- razvija pravilno usmeno izražavanje;
- upoznaje i njeguje bošnjačku kulturnu baštinu.

Nastavni predmet *bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture* obuhvata sljedeća nastavna područja:

BOSANSKI JEZIK

KNJIŽEVNOST

JEZIČKO IZRAŽAVANJE

ELEMENTE NACIONALNE KULTURE

Bosanski jezik

Gramatika

Uočavanje riječi kao posebne (morfološke i semantičke) cjeline, uočavanje rečenice kao cjeline; razlikovanje izjavne, upitne i uzvične rečenice; razlikovanje potvrdne i odrične rečenice; uočavanje da neke riječi imaju isto ili blisko značenje (sinonimi); uočavanje riječi suprotnog značenja (antonimi).

Pravopis

Pravilno izgovaranje i pisanje glasova **h, r, č, ć, dž, đ**.

Uočavanje mjesta i funkcije upitnika i uzvičnika u rečenici. Ovladavanje upotrebom skupova ije i je (ijekavski izgovor).

Književost

Razlikovanje osnovnih vrsta književnog izražavanja (stih i proza, pjesma i priča).

Poezija

Prepoznavanje pjesme, stiha, strofe.

Proza

Prepoznavanje i imenovanje priče, uočavanje redoslijeda glavnih događaja.

Lektira

Denisa Turković: Bolnica za igračke

Hadžem Hajdarević: Bajramske cipele

Nasiha Kapidžić Hadžić: Sjećanje na grnčara

Zehra Hubijar: Zeko i djeca

Omer Turković: Hor hrčaka

Ibrahim Kajan: Igra žmurke

Omer Turković: Šumin šum

Zehrija Bulić: Čik

Denisa Turković: Mišja stvar

Bela Džogović: Maslačak

Narodna priča: Nasrudin i car

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak: Narodno blago (izbor iz bošnjačke narodne književnosti)

Mirsad Bećirbašić: Imam učiteljicu za čistu peticu

Azra Aličić: Kiša ili dažd

Alija Dubočanin: Šarko

Bela Džogović: Šeftelija

Nasiha Kapidžić Hadžić: Breze na sletu

Halil Kadrić: Prije prvog školskog sata (igrokaz)

Zejćir Hasić: 999 dukata (dramatizacija šaljive narodne priče)

Jezičko izražavanje

Govor

Jednostavno i jasno formulisanje iskaza; saopštavanje informacija, davanje jednostavnih objašnjenja i uputstava; pričanje o događaju iz sopstvenog iskustva; izražavanje misli, ideja, osjećanja i stavova o raznim temama iz neposrednog okruženja i svijeta mašte.

Recitovanje, govorenje po ulogama. Prepričavanje sadržaja kraćih tekstova uz pomoć verbalnih i neverbalnih sredstava (mimika, gestikulacija).

Izražavanje vlastitog utiska (mišljenja) stava o pročitanoj.

Čitanje

Osnovno pismo bosanskog jezika je latinica. U prvom razredu učenici će bošnjačku književnost i njen jezik upoznavati na ćirilichnom pismu, s obzirom na to da će kroz nastavu srpskog jezika učiti ćirilicu.

Slušanje

Razumijevanje jednostavnih uputstava i reagovanje na njih na odgovarajući način.

Slušanje kratkih tekstova različitih vrsta primjerenih uzrastu, uočavanje i isticanje informacije koju oni nose, uočavanje, isticanje i usvajanje novih riječi, pojmova i pojava.

Uočavanje veze govora s neverbalnim oblicima komunikacije (gestikulacija, mimika, pokret).

Komunikacijski postupci

Pričanje doživljaja, opisivanje, razgovor.

Elementi nacionalne kulture

Upoznavanje sa običajima, praznicima i značajnim događajima iz života Bošnjaka.

Narodna književnost: bajke, priče, brzalice, zagonetke...

Други разред

Cilj i zadaci

Cilj nastave bosanskog jezika u drugom razredu jeste da učenik koristi osnovne tehnike čitanja i pisanja na latinici, kao i da aktivira postojeća jezička znanja i iskustva kao osnove za sticanje novih znanja i novih iskustava.

Operativni zadaci

U toku drugog razreda učenik treba da:

- čita kratke tekstove različitih vrsta primjerene uzrastu, prepoznaje i usvaja informacije, bogateći znanje, maštu i rječnik,
- priča o zbivanjima po redoslijedu događanja,
- priprema kraća saopštenja na zadatu temu na osnovu zajedničkog plana,
- osposobljava se za uočavanje i razumijevanje bitnog u tekstu (u cjelini i po dijelovima),
- navikava se da upotrebljava književni jezik u govoru i pisanju,
- proširuje znanja o sopstvenoj kulturnoj baštini, uči se da poštuje i njeguje bošnjačku kulturnu baštinu.

Nastavni predmet *bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture* obuhvata sljedeća nastavna područja:

BOSANSKI JEZIK

KNJIŽEVNOST

JEZIČKA KULTURA

ELEMENTE NACIONALNE KULTURE.

Bosanski jezik

Gramatika

Razlikovanje glasova i slova i uočavanje relacije glas - slovo; prepoznavanje, imenovanje i razlikovanje samoglasnika i suglasnika; uočavanje sloga kao artikulacione cjeline, uz vezivanje za samoglasnik; razlikovanje izjavne, upitne i uzvične rečenice; razlikovanje potvrdne i odrične rečenice; uočavanje da neke riječi imaju isto ili blisko značenje (sinonimi), a neke riječi suprotno značenje (antonimi).

Prepoznavanje i razlikovanje imenica (zajedničke i vlastite), zamjenica (lične) glagola i pridjeva (opisni; prepoznavanje).

Pravopis

Upotreba velikog slova na početku rečenice, u pisanju vlastitih imena, ulica, trgova, ustanova, preduzeća, udruženja, geografskih pojmova, praznika i dr. Pisanje negacije **ne** i rječce **li**. Pisanje skraćenica, dijeljenje riječi na slogove i prenošenje u novi red; uočavanje mjesta i funkcije upitnika i uzvičnika u rečenici. Uočavanje skupova **ije** i **je**. Pisanje brojeva riječima.

Književnost

Razlikovanje osnovnih vrsta književnog izražavanja (stih i proza, pjesma i priča).

Upoznavanje sa jednostavnim književnim formama (bajka, basna, šaljiva priča, priča o životinjama, vic ili dosjetka, poslovice, zagonetka, brzalica i razbrajalica).

Upoznavanje sa dramom (na nivou prepoznavanja).

KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

POEZIJA

PROZA

DRAMA

Lektira

Ahmet Hromadžić: *Dječak i ptica*

Ferida Duraković: *Mikijeva abeceda i Amilina abeceda*
Nasiha Kapidžić Hadžić: *Vezeni most* (odlomci)
Zehniya Bulić: *Zima*
Omer Turković: *Ko to svira*
Nasiha Kapidžić Hadžić: *Mišja ljubav*
Bela Džogović: *Imena stara*
Narodna basna: *Koza i pastir*
Narodna priča: *Golub i pčela*
Narodna pjesma: *Nahod Huso i Nahod Radovan* (odlomak iz epske pjesme)
Šukrija Pandžo: *Prisluškivanje*
Mirsad Bećirbašić: *Škola baleta*
Narodna priča: *Nadmudrio Hodža razbojnika*
Nura Bazdulj Hubijar: *Duša i cvijet*
Selma Ferović: *Bajka o Konjiću Grbiću* (igrokaz)
Zejćir Hasić: *Đerzelez Alija spašava carevu šćer*
Mirsad Bećirbašić: *Bajka o Ijiljanu*
Nasiha Kapidžić Hadžić: *Cvijeće*
Fikreta Kenović Salihović: *Sutra stiže pahuljica jato*
Denisa Turković: *Susedov orah*
Denisa Turković: *Drugarstvo*
Halil Kadrić: *Prije prvog školskog sata* (igrokaz)

Jezičko izražavanje

Govor

Pravilno intoniranje rečenice, govorenje primjerenom jačinom i tempom, sa odgovarajućim pauzama.

Izražavanje misli, ideja, osjećanja i stavova o raznim temama iz neposrednog okruženja na jednostavan i jasan način, uz korišćenje iskustva i mašte.

Govorenje kratkih tekstova napamet.

Čitanje

Tečno čitanje latinice. Uočavanje naslova, podnaslova, imena autora i odlomaka.

Čitanje i razumijevanje nelinearnih elemenata teksta (ilustracije, legende, tablice).

Pravilno intoniranje znaka interpunkcije pri čitanju.

Uočavanje nepoznatih riječi i pronalaženje objašnjenja.

Pisanje

Pisanje štampanim i pisanim slovima na latinici koja se koristi u bosanskom jeziku.

Pravilna upotreba tačke, upitnika, uzvičnika, zareza, dvije tačke i navodnika.

Pisanje kratkih tekstova različitih formi i namjena: prepričavanje sadržine teksta prema postavljenim pitanjima, prepričavanje kolektivnih doživljaja prema postavljenim pitanjima, pisanje kratkih tekstova na osnovu datih riječi/slika, pisanje kratkog teksta o pojavama/stvarima iz neposrednog okruženja, zasnovanim na iskustvu ili mašti.

Komunikacijski postupci

Pričanje doživljaja, opisivanje.

Elementi nacionalne kulture

Upoznavanje sa običajima, praznicima i značajnim događajima iz života Bošnjaka.

Narodna književnost: bajke, priče, brzalice, zagonetke...

Način ostvarivanja programa

Osnove čitanja i pisanja

Priprema za početno čitanje i pisanje. - Trajanje pripreme za početno čitanje i pisanje zavisi od rezultata ispitivanja predznanja učenika, odnosno od sastava odjeljenja. Polazeći od tih rezultata, u svakom odjeljenju organizuju se posebne vježbe za grupe učenika i pojedince radi ujednačavanja predznanja i pripreme učenika za uspješno prelaženje na učenje čitanja i pisanja. Učenicima koji znaju da čitaju i pišu treba davati diferencirane zadatke u skladu s njihovim mogućnostima.

U pripremnom periodu za čitanje i pisanje treba organizovati vježbanja:

- vježbe u posmatranju (upoznavati život i rad u školi),
- vježbe u slušanju (pričati i razgovarati, govoriti i slušati sagovornika),
- razvijanje kulture usmenog izražavanja,
- formiranje i usavršavanje kulture praktičnog komuniciranja,
- usvajanje i razvijanje pojmova rečenica, riječ i glas,
- analitičko-sintetičko vježbanje,
- leksička i sintetička vježbanja,
- vježbe artikulacije,
- motoričke vježbe.

Sve te vježbe, kao i one koje su namijenjene savladavanju osnovnih pojmova o jeziku, organizuju se neprekidno, kako u pripremnom periodu tako i u procesu učenja morfoloških osnova - glasova i sloga i njihovog povezivanja u riječi i rečenice.

Početno čitanje i pisanje

Čitanje. - Na osnovu rezultata prethodnog ispitivanja znanja i umijanja djece iz oblasti čitanja i pisanja, kao i konkretnih uslova rada, nastavnik se opredjeljuje za uporedni, odvojeni ili kombinovani raspored čitanja i pisanja.

Prema rezultatima poznavanja slova, čitanja i pisanja i prema individualnom napredovanju učenika u odjeljenju, nastavu početnog čitanja i pisanja treba izvoditi na više nivoa, uz primjenu principa individualizacije, bez obzira na postupak za koji se opredijelio učitelj.

Pisanje. - Razvijati vještinu pisanja slobodnim crtanjem i crtanjem zadatih elemenata. Pisanje se uči: prepisivanjem, diktatom, odgovaranjem na pitanja, dopunjavanjem rečenica, sastavljanjem priče na osnovu slika, zajedničkim prepisivanjem i prvim oblicima samostalnog pismenog izražavanja.

Usvajanje štampanih i pisanih slova načelno se ostvaruje krajem prvog polugodišta.

Usavršavanje čitanja i pisanja

Nakon usvajanja osnovne pismenosti, čitanje i pisanje se uvježbavaju i usavršavaju tokom drugog polugodišta do stepena automatizovanih radnji.

Neophodno je primjereno i podsticajno vrednovanje rukopisa svakog učenika ponaosob, a naročito prilikom pregledanja domaćih pismenih zadataka. Povremeno organizovati posebne časove za lijepo pisanje.

Jezik (gramatika i pravopis)

U nastavi jezika učenici se osposobljuju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju bošnjačkim jezičkim standardom. U okviru vježbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja, učenici zapažaju jezičke pojave bez njihovog imenovanja.

Postupnost se obezbjeđuje samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija stepena obrade naznačena je opisno formulisanim zahtjevima: zapažanje, uočavanje, usvajanje, pojam, prepoznavanje i dr.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičkih zakonitosti i informacija o njima. Takvim pristupom jezičkoj građi u programu, nastavnici se usmjeravaju da tumačenje gramatičkih kategorija zasnivaju na njihovoj funkciji koju su učenici u prethodnom razredu uočili i njome ovladali u jezičkoj praksi.

Postupnost i selektivnost u programu gramatike najbolje se uočavaju na sadržajima sintakse i morfologije od prvog do osmog razreda. Isti principi su dosljedno sprovedeni i u ostalim oblastima jezika.

Elementarne informacije iz morfologije počinju se učenicima davati od početka i postupno se iz razreda u razred proširuju i produbljuju. Od samog početka učenike treba navikavati da uočavaju osnovne morfološke kategorije.

Programske sadržaje iz akcentologije ne treba obrađivati kao posebne nastavne jedinice, a stalnim vježbanjem učenike treba navikavati da čuju i izgovaraju pravilno akcentovane riječi.

Pravopis se savlađuje putem sistematskih vježbanja, raznovrsno i u različitim oblicima pismenih vježbi.

Pored toga učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisnim rječnikom.

U nastavi gramatike treba primjenjivati postupke:

- podsticanje svjesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika;
- suzbijanje misaone inercije i učeničkih imitatorskih sklonosti;
- zasnivanje težišta nastave na suštinskim vrijednostima;
- uvažavanje situacione uslovljenosti jezičkih pojava;
- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičkih pojava;
- sistematska i osmišljena vježbanja u govoru i pisanju;
- njegovanje primjerenog znanja i umijanja;
- korišćenje prikladnih ilustracija određenih jezičkih pojava.

U nastavi jezika nužno je promatrati jezičke pojave u životnim jezičkim okolnostima koje su uslovile njihovo značenje. Učenike treba uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezička pojava prirodno javlja i ispoljava. Tekstovi bi trebalo da budu poznati učenicima, treba ih pročitati i o njima razgovarati sa učenicima.

Nužno je da nastavnik uvijek ima na umu presudnu ulogu vježbanja, tj. da nastavno gradivo nije usvojeno dok se dobro ne uvježba.

Metodika nastave jezika upućuje da u nastavi maternjeg jezika treba što prije prevazići nivoe prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i uporno njegovati više oblike znanja i umijanja - primjenjivost stvaralaštva u nastojanjima da se u nastavnoj praksi udovolji takvim zahtjevima.

Preporučljivo je u svakoj pogodnoj prilici znanje iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta, čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na nivo umijanja i praktične primjene.

Učenike kontinuirano treba podsticati da svoja znanja o jeziku povezuju sa komunikativnim jezikom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vježbanja zasnovana na korišćenju primjera iz neposredne govorne prakse, što nastavu u gramatici približava životnim potrebama u kojima se primjenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivisana ljudska aktivnost.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezičke pojave može i sam nastavnik da postavlja učenicima, da ih spretno podsjeća na njihovo iskustvo, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reaguju.

Obrada novih nastavnih jedinica podrazumijeva primjenu sljedećih metodičkih radnji:

- korišćenje pogodnog polaznog teksta na kome se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezička pojava;
- korišćenje iskaza govornih situacija;
- podsticanje učenika da polazni tekst dožive i shvate u cjelini i u pojedinostima;
- utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičkim pojavama i pojmovima koji neposredno doprinose boljem i lakšem shvatanju novog gradiva;
- upućivanje učenika da u tekstu uočavaju primjere jezičke pojave koja je predmet spoznaje;
- spoznaja bitnih svojstava jezičke pojave;
- sagledavanje jezičkih činjenica sa raznih stanovišta;
- ilustrovanje i grafičko predstavljanje jezičkih pojava i njihovih odnosa;
- definisanje jezičkog pojma;

- prepoznavanje, objašnjavanje i primjena naučenog gradiva u novim okolnostima;
- utvrđivanje, obnavljanje i primjena stečenih znanja i umijenja;

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju, a ostvaruju se sukcesivno i sinhronizovano.

Književnost

Uvođenje najmlađih učenika u svijet književnosti predstavlja izuzetno odgovoran nastavni zadatak. Upravo na ovom stepenu školovanja stižu se osnovna i ne malo značajna znanja, umijenja i navike od kojih će u dobroj mjeri zavisiti ne samo učenička književna kultura već i njegova opšta kultura, na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čovjeka.

Lektira

Jedna od značajnih novina u programiranju nastave književnosti jeste u tome što svi tekstovi predviđeni za čitanje i tumačenje imaju u osnovi isti nastavni tretman.

Tekstovi iz lektire predstavljaju programsku okosnicu. Učitelj ima načelnu mogućnost da ponuđene tekstove prilagođava nastavnim potrebama u svom razredu.

Čitanje i tumačenje teksta

Čitanje teksta na mlađem uzrasnom nivou ima sva obilježja prvog i temeljnog ovladavanja ovom vještinom kao znanjem, naročito u prvom razredu. Posebno je važno da učenici postupno i funkcionalno usvajaju valjano čitanje naglas koje u sebi sadrži neke od važnih činilaca logičnog čitanja i koje će prirodno težiti sve većoj izražajnosti tokom drugog razreda.

Tumačenje teksta u mlađim razredima predstavlja izuzetno složen i delikatan programski zahtjev. Tekst je temeljni programski sadržaj koji ima vodeću i integracionu nastavnu ulogu, jer oko sebe okuplja i grupiše odgovarajuće sadržaje i iz ostalih predmetnih područja.

U prvom razredu tumačenje teksta ima izrazita obilježja spontanog i slobodnog razgovora sa učenicima o relevantnim pojedinostima - prostornim, vremenskim, akcionim - u cilju provjere razumijevanja pročitano.

U drugom razredu pristup tumačenju teksta skoro je u svemu isti kao i u prethodnom razredu, samo što su zahtjevi, po prirodi stvari, nešto uvećani, a programski sadržaji adekvatno dopunjeni.

Jezička kultura

Jedna od primarnih metodičkih obaveza je rad na bogaćenju učeničke jezičke kulture. Neophodna je pravilna artikulacija svih glasova i grafički uzorna upotreba pisma, navikavanje na književni i standardni jezik u govoru, čitanju i pisanju, osposobljavanje za slobodno prepričavanje, pričanje i opisivanje. Takođe je neophodna primjena pravopisnih pravila i bogaćenje učeničkog rječnika.

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja u mlađim razredima predstavljaju temeljne programske sadržaje za sticanje, usavršavanje i unapređivanje valjane i pouzdane jezičke kulture najmlađeg učenika.

Prepričavanje raznovrsnih sadržaja predstavlja najjednostavniji način učeničkog jezičkog ispoljavanja u nastavnim okolnostima. Potrebno je da se zna koje će sadržaje učenik prepričavati.

Pričanje u odnosu na prepričavanje jeste složeniji oblik jezičkog izražavanja učenika, jer je prepričavanje reprodukovanje pročitano, a pričanje predstavlja poseban vid stvaralaštva koji se oslanja na ono što je učenik doživio ili proizveo u svojoj stvaralačkoj mašti. Zato pričanje traži poseban intelektualni napor i jezičku izgrađenost što učenika svestrano angažuje.

Opisivanje jeste najsloženiji oblik jezičkog izražavanja na nivou najmlađih razreda. Ono je manje ili više zastupljeno u svakodnevnom govoru, jer je neophodno za jasno predstavljanje suštinskih odnosa između predmeta, bića i drugih pojmova i pojava u svakoj životnoj situaciji. Dok je za prepričavanje osnova određeni sadržaj, za pričanje je podsticaj neko događanje, doživljaj, dotle za opisivanje nisu neophodne neke posebne okolnosti, već se i njemu pribjegava kad god se dođe u dodir sa pojavama koje u svakodnevnom jezičkom komuniciranju mogu skrenuti pažnju na sebe.

Usmena i pismena vježbanja, kako im i sam naziv kaže, zamišljena su kao dopuna osnovnih oblika jezičkog izražavanja, počev od najjednostavnijih preko složenijih, do najsloženijih. Svaka od programiranih vježbi planira se i ostvaruje u onom nastavnom kontekstu u kome se javlja potreba za funkcionalnim usvajanjem date jezičke pojave ili utvrđivanja, obnavljanja ili sistematizovanja znanja i primjene tih znanja u konkretnoj jezičkoj situaciji.

Prirodno je da s planskim ostvarivanjem programskih sadržaja iz jezičke kulture otpočne tek u drugom polugodištu prvog razreda. Međutim, jasno je da se mnogi od njih simultano ostvaruju već u periodu priprema za čitanje i pisanje, kao i u periodu učenja i usvajanja osnove pismenosti. Bez potrebne jezičke razvijenosti ne može se uspostaviti neophodna govorna komunikacija prijeko potrebna za usvajanje pojmova glas i slovo. Kasnije ona postaje osnova za ostvarivanje nastavnih sadržaja iz svih ostalih područja ovog predmeta, ali se istovremeno i sama širi i produbljuje do nivoa jasnog, pravilnog, sadržajno i stilski primjerenog jezičkog sporazumijevanja u usmenoj i pismenoj formi. Time jezička kultura u najvećoj mjeri doprinosi jedinstvu, cjelovitosti nastave bosanskog jezika i čini da se ona realizuje u funkcionalnom povezivanju naizgled različitih programskih sadržaja, koji se najbolje ostvaruju upravo u takvoj metodičkoj sprezi.

БУЊЕВАЧКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Prvi razred

Cilj i zadaće

Cilj nastave bunjevačkog jezika je:

- nigovanje govornog i pisanog bunjevačkog jezika nužnog za razumivanje i tumačenje osnovni obilježja maternjeg jezika;
- bogaćenje ričnika maternjeg jezika;
- upoznavanje odlika nacionalne kulture bunjevačkog naroda;
- upoznavanje bunjevačke književnosti;
- upoznavanje tekovina bunjevačke kulture.

U prvom razredu osnovnog obrazovanja učenici bi se služili, dok ne savladaje latinično (2. razred), ćirilničnim pismom pri obradi književnih tekstova, u pismenim vežbama i pismenom izražavanju. U drugom razredu, posle obrade latiničnog pisma, na satovima maternjeg jezika učenici bi se koristili istim u pismenom obliku.

Operativne zadaće

Učenici treba da:

- obogate ričnik maternjeg jezika novim ričima i izrazima;
- potpuno uvedu u razumivanje i doživljavanje tekstova iz bunjevačke književnosti;
- da uoče vrstu književni dila: pisma, priča, bajka, basna;
- da usvoje osnovne književne pojmove;
- da obogate aktivni jezik.

Bunjevački jezik

Ciljevi koji se moraju ostvariti na satovima jezika su:

- svatanje značaja i vrijednosti maternjeg jezika;
- vižbanje usmenog izražavanja - slobodno pričanje;
- pripričavanje;
- pričanje na osnovu posmatranja slika;
- pravilno izgovaranje glasova;
- recitovanje poetski tekstova primereni uzrastu;
- razgovarat po ulogama;
- pripoznati rič, a zatim i ričenicu kogod posebnu cilinu;
- uvižbavanje pravilnog pisanja;
- pripisivanje i početno samostalno sastavljanje ričenica;
- upotreba velikog slova na početku ričenice, u pisanju lični imena, prizimena i naziva nasilja;
- upotreba tačke na kraju ričenice;
- upoznavanje funkcije upitnika i uzvičnika.

Književnost (30 sati)

Čitanje

Da bi se ovadalo tehnikom čitanja potribno je zadovoljiti slideće zaktive:

- pravilno i tečno čitanje i razumivanje pročitanog;
- pravilna upotreba znakova interpunkcije u čitanju;
- prilagođavanje intonacije glasa situaciji koja se opisuje;
- čitanje i izvođenje po ulogama;
- recitovanje napamet naučeni kraći poetski i prozni tekstova;

- navikavanje učenika na pravilno disanje i poštovanje pravilnog držanja tila pri čitanju.

Rad na tekstu

Prilikom obrade književni tekstova nameću se slideći zaktivni:

- osposobljavanje za uočavanje naslova teksta, imena autora, sadržaja i situacije;
- nigoavanje kratki i jasni odgovora na pitanja;
- detaljno i sažeto pripričavanje tekstova;
- uočavanje glavni likova i njihovi osnovni emocionalni stanja (radost, tuga, smi);
- pripoznavanje: pisme, priče, bajke, pitalice, zagonetke i poslovice.

Kultura izražavanja (20 sati)

Kultura izražavanja podrazumiva osposobljavanje učenika za usmeno i pismeno izražavanje pri tome je potribno ispuniti sledeće ciljeve:

Usmeno izražavanje

- pripričavanje sadržaja kraći tekstova
- pričanje sadržaja iz porodice, škole, igre
- pričanje prema nizu slika
- bogaćenje ričnika

Pismeno izražavanje

- pismeni odgovori na postavljena pitanja
- samostalno sastavljanje kraći ričenica
- diktat - sa dopunjavanjem
- jedan domaći zadatak i njegova analiza na satu

Elementi nacionalne kulture (15 sati)

Konačan rezultat ovi sati je:

- pripoznavanje identiteta bunjevačkog naroda priko jezika, vire, tradicije;
- očuvanje jezika kroz vikove.

Други разред

Operativne zadaće

Učenci triba da:

- uoče, pripoznaju i svate ričenice i riči spram zaktiva programa maternjeg jezika;
- prošire aktivni ričnik svog maternjeg jezika;
- savladaju elemente usmenog i pisanog pripričavanja, pričanja i opisivanja spram zaktiva programa;
- osposobe se za uočavanje i razumivanje bitnog u tekstu;
- obogate aktivni i pasivni ričnik.

Bunjevački jezik (10 sati)

Na satovima jezika priko je potrebno ostvarit sledeće ciljeve:

- svatanje ričenice kogod obavištenja, pitanja i zapovisti;
- upotribe velikog slova u pisanju imena i prizimena, nadimka uz lično ime, naziva ulica i naselja;
- pisanje atrese;
- znakovi interpunkcije: tačka, upitnik, uzvičnik i zarez.

Književnost (30 sati)

Na satovima književnosti priko je potrebno da učenici ovladaju tehnikom čitanja i rada na tekstu po sledećim zaktivima:

Čitanje

- uvižbavanje tehnike čitanja naglas i u sebi sa razumivanjem
- usklađivanje intonacije i naglaske čitanja sa prirodom teksta (pripovidanje, dijalog, opis)
- čitanje po ulogama
- čitanje naglas i u sebi u ograničenom vrimenu i unaprid postavljenim zaktivima
- čitanje u sebi kao priprema za samostalno čitanje.

Rad na tekstu

- razumivanje pročitanog teksta
- uočavanje hronologije događaja
- svatanje bitnog u tekstu
- pripričavanje na osnovu zajedničkog plana - detaljno i sažeto
- zapažanje opisa i osićanja u tekstu
- uočavanje značenja riči i njeva upotribe u govoru
- pri obradi književnog dila usvajaju se pojmovi: poezija, proza, dijalog, glavni i sporedni likovi poruka, pouka u basni, priča, pripovitka, bajka, basna, zagonetka, poslovice i brzalice.

Kultura izražavanja (20 sati)

Kultura izražavanja zaktivna da se zadovolje zaktivni pismenog i usmenog izražavanja na slideći način:

Usmeno izražavanje

pripričavanje sadržaja pročitani tekstova, pozorišni pridstava, filmova, televizijski emisija za dicu - po planu sastavljenom od detaljni i uopšteni pitanja;

pripričavanje u dilovima i cilini.

Pismeno izražavanje

- pripisivanje ričenica i odlomaka tekstova
- pismeni odgovori na data pitanja
- diktat sa dopunjavanjem, autodiktat
- zajednički pismeni sastavi (pripričavanje, pričanje, opis)
- pripričavanje sadržaja teksta na osnovu datog plana
- pričanje događaja prema nizu slika
- opisivanje jednostavni predmeta
- bogaćenje ričnika
- opis životinja i osoba
- pisanje razglednica i kraći pisama
- dva domaća zadatka i njiova analiza na satu.

Elementi nacionalne kulture (12 sati)

- pripoznavanje identiteta bunjevačkog naroda priko jezika, vire, tradicije i njegovo očuvanje kroz vikove.

Način ostvarivanja programa u prvom i drugom razredu osnovne škole

Program sadrži ciljeve, vaspitno-obrazovne zadatke, operativne zadatke, jezičku materiju, govorne i pismene vižbe, čitanje i rad na književnim tekstovima i nigovanje nacionalne kulture. Svi ovi elementi programa su međusobno povezani i tako i triba uraditi.

Zadaće nastave maternjeg jezika sadrže opšte zaktive koji se odnose na kvalitet znanja, posebne zaktive za razvijanje i sticanje jezičkih umenja i vaspitne zadaće. Svi dilovi ovog programa su u skladu sa zadaćama nastave i treba da doprinesu njihovom izvršenju.

Operativnim zadaćama formulisani su zaktivni u pogledu obima programske građe koju učenici treba da savladaju u prvom i drugom razredu osnovne škole.

U okviru jezičke materije izdvojena je ona jezička materija koja pokriva veći dio govornog jezika. Veoma je važno da se nova građa uvijek naslanja na pređašnju.

Pravopis sadrži one pravopisne norme koje su veoma važne za kvalitetno i uspešno učenje maternjeg jezika.

U nastavi maternjeg jezika težište rada prinosi se na učenika. On aktivno učestvuje u radu i svojim zalaganjem i radom treba da razvija i bogati jezička umenja svog maternjeg jezika.

Nastavnik planira, vodi i organizuje nastavni proces, odabira sadržinu rada, nastavne metode, oblike i sredstva rada, broj vižbi, koordinira radom učenika radi što uspešnijeg ostvarivanja postavljeni zadaća. Nastava mora biti postavljena tako da se svakom učeniku omoguće verbalne aktivnosti radi bogaćenja aktivnog ričnika maternjeg jezika.

U realizaciji svi zadaća nastavnik treba da motiviše učenike koristeći raznovrsna nastavna sredstva. Potrebno i je podsticati da se i sami angažuju u prikupljanju nastavnih sredstava vezanih za temu koja se obrađuje.

Nastavu maternjeg jezika treba povezati prvenstveno sa stečenim iskustvom iz svakodnevnog života, sa nastavom poznavanja prirode i društva, povišću, zemljopisom, sa likovnom i muzičkom kulturom, običajima, kulturom, virom i tradicijom svog naroda. Korelacija svi ovi pridmeta i oblasti priko je potrebna jer omogućava ostvarivanje veoma uspešni rezultata rada.

Pored preporučene literature, nastavnik sam bira literaturu kojom će, pre svega, da ispuni ciljeve i zadaće pridviđene ovim programom.

Literatura

1. M. Peić, G. Bačlija: "Rečnik bačkih Bunjevaca" - Novi Sad, Subotica, 1990. godine
2. M. Peić: "Mladom naraštaju"; Bunjevačka matica - Subotica, 2001. godine
3. M. Peić: "Poetska slagalica"; Obnoviteljska bunjevačka matica - Subotica, 1997. godine
4. T. Kopunović: "Široke grudi bačke ravnice"; Bunjevačka matica - 2001. godine
5. I. Pančić: "Natpivavanja"; Osvit - Subotica, 1972. godine
6. M. Krmpotić: "Bunjo dida moga"; Senjsko književno ognjište - Senj, 1993. godine
7. "Prirodopis, prirodoslovlje i slovnica za bunjevačku i šokačku dicu"; Gara - Subotica, 1880. godine
8. L. Malagurski: "Pisme i igre u narodnim običajima bačkih Bunjevaca" - Subotica, 1997. godine
9. Ezop: "Basne"
10. Braća Grim: "Bajke"
11. "Narodne bajke, šaljive priče i pesme"
12. Andersen: "Bajke"

13. Mr M. Stevanović: "Metodički priručnik za nastavu srpskohrvatskog jezika i književnosti u osnovnoj školi"; Dečije novine - Gornji Milanovac, 1982. godine

14. Prof. dr V. Cvetanović: "Samostalni stvaralački rad u nastavi srpskog jezika" - Beograd, 1996. godine

15. I. Ivić, A. Pešikan, S. Antić: "Aktivno učenje 2" - Beograd, 2001. godine".

ШАХ **Први разред**

(1 час недељно, 36 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Циљ и задаци

Циљ наставе шаха јесте да ученици овладају основним законитостима и принципима шаховске игре ради формирања њихових радних способности, савесности, истрајности, упорности, уредности, радозналости, креативности, оригиналности и спремности на сарадњу уз уважавање туђег мишљења и начела лепог понашања, да код ученика изгради културу рада, да се рад обавља у одређено време у предвиђеном радном простору, као и да се развија свесна потреба да се започети посао доврши до краја.

Задаци наставе шаха су:

- развијање интересовања за шаховску игру код ученика;
- сазнање да учење може да се реализује кроз игру;
- стимулисање маште, креативности и радозналости током учења шаха;
- стицање основних знања о шаху и уочавање сличности са животом;
- оспособљавање ученика за логичко схватање шаховске игре;
- развијање потребе за самосталним доношењем одлука кроз играње шаха;
- развијање свести о сопственом напредовању и јачање мотивације за даље учење шаха.

I тема: Уводни час (1)

1. Уводни час - упознавање са наставним предметом, уџбеником и начином рада.

II тема: Основе шаха (5)

1. Шаховска табла, назив шаховских фигура и њихово постављање у почетни положај.
2. Шаховска поља и њихово обележавање.
3. Геометрија шаховске табле.
4. Шаховски сат и његова улога.
5. Правила понашања у просторијама у којима се игра шах.

III тема: Шаховске фигуре, њихово кретање и вредност (12)

КРЕТАЊЕ ШАХОВСКИХ ФИГУРА

1. Топ:

- основно кретање топа;
- концепт узимања противничке фигуре.

2. Ловац:

- основно кретање ловца.

3. Дама:

- основно кретање даме.

4. Скакач:

- основно кретање скакача и његове посебности.

5. Пешак:

- основно кретање пешака (кретање унапред за једно или два поља у првом потезу);
- кретање пешака приликом узимања противничке фигуре (косо кретање);
- узимање противничке фигуре у пролазу ("ан пасан");
- претварање пешака у другу фигуру приликом доласка на последњи ред ("промоција").

6. Краљ:

- посебност и значај краља;
- основно кретање краља;
- истовремено кретање краља и топа (мала и велика рокада, правилно извођење).

ВРЕДНОСТ ШАХОВСКИХ ФИГУРА

- Пешак као јединица мере.
- Уобичајено вредновање фигура (P=1, S=L=3, T=5, D=9 или 10).
- Лаке и тешке фигуре.

IV тема: Шаховска игра и њена правила (11)

1. Шаховски потез:

- правилно одигравање и комплетирање потеза;

- правило "такнуто - макнуто".

2. Шах краљу:

- концепт шаха краљу: нападање краља противничким фигурама осим краља;
- немогућност налажења противничких краљева на суседним пољима;
- одбрана од шаха: склањање краља, заклањање од шаха, узимање фигуре која даје шах;
- откривени шах;
- двоструки шах.

3. Шаховски лавиринт

- правила "шаховског лавиринта";
- примери "шаховског лавиринта" са задатком да се дâ шах противничком краљу.

4. Услови под којима се може изводити рокада:

- Краљ и рокадни топ се нису померали са својих почетних положаја;
- Између краља и рокадног топа не налазе се ни своје ни противничке фигуре;
- Краљ није у шаху, не прелази преко поља нападнутог од стране противничких фигура и није у шаху по завршетку потеза.

5. Победа једног од играча (одлучена партија):

- мат краљу;
- предаја партије.

6. Нерешен исход партије (реми):

- немогућност давања мата фигурама које су преостале на табли;
- пат;
- вечити шах;
- троструко понављање позиције;
- правило 50 потеза;
- понуда и прихватање ремија.

7. Примери завршетка партије:

- мат у једном потезу;
- мат краљем и дамом против краља;
- мат помоћу краља и два топа против краља;

- мат краљем и топом против краља.

8. Краљ и пешак против краља (К+П:К):

- промоција као начин добитка партије;
- правило квадрата;
- правило једноставне опозиције;
- коришћење правила опозиције да би се ремизирала или добила завршница К+П:К;
- ивични пешак као посебан случај.

V тема: Обележавање и записивање потеза (3)

- Означавање шаховских фигура;
- Записивање шаховских потеза у пуном и скраћеном облику ("нотација");
- Образац за записивање шаховске партије ("формулар") и начин његовог коришћења.

VI тема: Одигравање партије (4)

- Правила понашања приликом играња шаховске партије;
- Основне смернице за почетак партије (центар, развој, рокада, материјал, итд.);
- Примери неких шаховских партија: "шустер-мат", Костићева замка;
- Самостално одигравање шаховских партија међу ученицима.

Други разред

(1 час недељно, 36 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I тема: Уводни час (1)

1. Уводни час - упознавање са циљевима и задацима програма и начином рада.

II тема: Основе игре у отварању (4)

1. Отварање као почетни део игре. Циљеви игре у отварању.

2. Основна правила игре у отварању:

- општа правила игре у отварању;
- правила игре у отварању за белог;
- правила игре у отварању за црног.

III тема: Средишњица (13)

1. Одређење средишњице и њен значај.
2. Основни начини мишљења у средишњици:
 - стратешко размишљање;
 - тактичко размишљање.
3. Тактика у игри и њен значај:
 - жртвовање фигура;
 - појам комбинације.
4. Комбинаторни мотиви:
 - двоструки напад;
 - везивање и одвезивање фигура
 - откривање линија, редова и дијагонала
 - откривени и двоструки шах;
 - одвлачење;
 - усмеравање ("дириговање");
 - угушени мат.

IV тема: Завршница (6)

1. Краљ и две лаке фигуре против усамљеног краља:
 - матирање усамљеног краља помоћу два ловца;
 - немогућност матирања усамљеног краља помоћу два скакача.
2. Узнапредовао слободан пешак у завршници:
 - немогућност добитка са "кривоуглим" ловцем и ивичним пешаком;
 - добитак дамом против пешака на претпоследњем реду (општи случај);
 - ивични пешак на претпоследњем реду против даме (пат као мотив за реми);
 - ловчев пешак на претпоследњем реду против даме (пат као мотив за реми).

V тема: Теорија отварања (9)

Подела отварања:

- отворене игре;

- полуотворене игре;
- затворене игре.

ОТВОРЕНЕ ИГРЕ

Италијанска партија

- примери добре игре (мирна и оштра игра);
- најчешће грешке и замке;
- кратке партије (минијатуре);
- практична игра.

Шпанска партија

- примери добре игре (варијанта измене и класична игра);
 - најчешће грешке и замке;
 - кратке партије (минијатуре);
- практична игра.

Руска партија

- примери добре игре;
- најчешће грешке и замке (опасности симетричне игре);
- кратке партије (минијатуре);
- практична игра.

ПОЛУОТВОРЕНЕ ИГРЕ

Сицилијанска одбрана

- примери добре игре (отворена и затворена варијанта);
- најчешће грешке и замке;
- кратке партије (минијатуре);
- практична игра.

ЗАТВОРЕНЕ ИГРЕ

Подела затворених игара:

- централни системи;
- системи са крилним развојем црног краљевог ловца ("фијанкетни" системи);
- системи са одложеним пешачким контактом у центру ("еластични" системи).

Дамин гамбит

- примери добре игре (појам и смисао гамбитне игре);
- најчешће грешке и замке;
- кратке партије (минијатуре);
- практична игра.

VI тема: Одигравање партија (3)

1. Турнир ученика (2 школска часа)
2. Симултанка предметног наставника против ученика.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Да би се организовала квалитетна настава, примерена потребама и могућностима ученика од првог до четвртог разреда основне школе, неопходно је водити рачуна о три групе основних параметара:

I. Предметни параметри

Садржаји који се проучавају у оквиру овог предмета део су опште шаховске културе, која афирмише ову древну игру као друштвено прихватљив модел за сагледавање животних законитости кроз симболику шаховског надметања двеју супротстављених страна. Тринаести светски првак и можда и највећи шампион свих времена Гари Каспаров говорио је о томе да су "креативност, имагинација и интуиција незаменљиви, баш као и чврст карактер; али, победа долази само кроз борбу." На тај начин прегнуће и вољни моменат избијају у први план, пружајући ослонац младој особи која се налази у деликатној животној фази, у којој се од ње очекује да одговори захтевима које пред њега/њу поставља школски систем.

Како се седмогодишњаци налазе у раној фази когнитивног развоја, у којој тек стичу основне представе о нивовима, поретку и класификацији, што између осталог чини основ за свеобухватно разумевање појма броја, шах им природно помаже у усвајању, а затим и консолидацији ових знања. На овај начин деца се припремају за наредну фазу (око 9–10 година живота) коју, према Пијажеовој класификацији, карактеришу "конкретне логичке операције", као нпр. обухватније разумевање математичких операција. Кроз савладавање шаховске нотације даје се значајан подстицај развоју вештина читања и писања, али се постиже и напредак у разумевању просторне организације, пре свега кроз концепте хоризонталности и вертикалности, као претеча координатних система. Проучавање шаха требало би да подстакне напредак логичког мишљења и способности генерализације, а посебно је драгоцен поучавајући пример легендарног светског шампиона Емануела Ласкера, доктора филозофских наука, који је наглашавао да путем шаха треба "подучавати о независном размишљању и просуђивању".

II. Наставни параметри

Теоријска настава из шаха пружа минималан скуп фундаменталних знања која су неопходна да би се овладало свим правилима и општом културом шаховске игре. На овом аспекту наставе треба инсистирати у оноликој мери колико је потребно да се ученицима пруже најосновније информације на основу којих би, пре свега кроз многобројне практичне примере и животне аналогije, могли да самостално откривају огромно богатство света шаха. Стога, кад год је то могуће, предметни наставник у улози модератора треба да издвоји довољно времена за практичну наставу у виду решавања примера на демонстрационој табли и кроз тестове, али и кроз проигравање у паровима.

Шах се може схватити као перманентно дидактичко средство за лакше савлађивање драгоцених животних лекција, при чему се симболизам шаховске игре као парадигме самог живота ставља у ужи и шири контекст. Као пример можемо да наведемо ситуацију у којој се ученик налази на пешачком прелазу, а на семафору за пешаке је црвено светло. За малог шахисту све је јасно: на потезу је противник (у овом случају, то су аутомобили), тако да треба бити стрпљив и сачекати свој потез. Када се појави зелено светло за пешаке, то је као да је противник завршио свој потез и притиснуо сат, тако да је сада ред на њега да у предвиђеном времену пређе улицу, то јест "одигра свој потез".

Током прве године учења, кроз упознавање квадратне црно-беле табле као попришта ове игре савршеног склада, ученици усвајају просторне релације кроз концепте поља, линија, редова и дијагонала. Дружење са шаховским фигурама и њиховим кретањем приближава их знањима из геометрије, док кроз однос релативних вредности фигура (пешак = 1, скакач и ловац = 3, топ = 5, дама = 9 или 10) стичу и основе из аритметике, али и поуке о вођењу бриге о вредностима које су им поверене на чување. Постављање фигура на почетна поља пример је за организацију и уредност, чиме се неупоредиво лакше усвајају и неки "непопуларни" свакодневни захтеви, као што је одлагање ствари (нпр. школског прибора, одевних предмета, играчака, итд.) на одговарајућа места. Упознавање са шаховском нотацијом, где се као прелазни модел користи популарна игра "подморница", и концепт записивања потеза подстицајно делује на усавршавање вештина читања и писања, са којима се срећу у оквиру осталих предмета.

III. Параметри окружења и остали параметри

У зависности од непосредног окружења у којем се налази школа, пожељно је користити предности локалних ресурса и неговати контакте са оближњим шаховским клубовима. Уколико постоје могућности, природно је најмотивисаније укључити у рад шаховске секције, организовати гостовања неког од такмичарски активних шахиста из непосредног окружења, уз могућност одигравања симултанке против заинтересованих ученика. Препорука је да се на крају школске године, као могућност да се систематизује и рекапитулира усвојено знање у овом изборном предмету, организује такмичење међу ученицима истог разреда, где би они у условима одигравања шаховских партија, уз поштовање турнирских правила, показали која су знања стекли током наставног циклуса.

А) ШКОЛСКИ ПРОСТОР

Специјализована учионица за изборни наставни предмет шах

Величина учионице: 100 м²

Б) ШКОЛСКА ОПРЕМА

Ред. бр.	Врсте и назив наставног средства	Јединица мере	Количина
1.	Школска табла		1
2.	Демонстрациона шаховска табла		1
3.	Радни сто за наставника		1
4.	Столица за наставника са наслоном		1
5.	Столови за ученике		16
6.	Столице за ученике		16
ПРИБОР И МАТЕРИЈАЛ ЗА РАД			
1.	Шаховска гарнитура (табла* + фигуре)	комплет	16
2.	Шаховски сат		8
3.	Листићи за записивање партије		500
ВИЗУЕЛНА СРЕДСТВА			
1.	Зидне слике светских шахиста		5
ПРЕПОРУЧЕНА ЛИТЕРАТУРА ЗА НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА			
1.	<i>Шаховска школа у 30 лекција (књига и компакт-диск), Александар Матановић, Шаховски информатор, Београд, 2002.</i>		1
2.	<i>Шах - Игра милиона (нижи и виши курс), Драгослав Андрић, 6. издање, Спортска књига, Београд, 1991.</i>		1
3.	<i>Школа шаха И-ИВ, Борислав Ивков, Центар за унапређивање шаха, Београд, 1975-1978.</i>		1
4.	<i>Метод почетка шаховске партије, Зоран Ј. Петровић, Шаховски информатор, Београд, 2006.</i>		1
5.	<i>Шаховски уџбеник, Будимир Б. Лакићевић, ИТП Змај, Нови Сад, 2003.</i>		1

*Минимална прописана димензија поља шаховске табле је 45 x 45 мм (одговарајућа димензија целе табле је 400 x 400 мм). Однос између фигура и димензија шаховске табле је такав да је могуће сместити четири пешака на површину једног шаховског поља.

Група ученика за реализацију садржаја програма наставног предмета шах броји од 10 до 16 ученика.

Образовно-васпитни рад за садржаје наставног програма шах може да изводи наставник или стручни сарадник:

- професор разредне наставе;
- наставник разредне наставе;
- професор предметне наставе у основној школи;
- наставник предметне наставе у основној школи,

који је стекао најмање I (прву) категорију или титулу женског мајсторског кандидата.**

**Провера стручне шаховске квалификације врши се увидом у такмичарску књижицу

предметног наставника, на основу које се установљава да ли је захтевани ниво регистрован и оверен од стране надлежног Шаховског савеза.

3. ПРЕПОРУЧЕНЕ ВРСТЕ АКТИВНОСТИ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОМ РАДУ

Препоручене врсте активности у образовно-васпитном раду дате су уз обавезне и препоручене садржаје сваког обавезног и изборног наставног предмета, у одељку Начин остваривања програма.

4. НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА

4.1 Начин прилагођавања програма за музичко и балетско образовање и васпитање

Музичке и балетске школе доносе своје школске програме у складу са Наставним планом и програмом, а специфичности се исказују посебним наставним плановима и програмима за ову делатност.

4.2. Начин прилагођавања програма за образовање одраслих

Прилагођавање програма за образовање одраслих врши се у погледу организације, трајања, циљева, задатака и оцењивања, сагласно потребама и могућностима одраслих у складу са законом.

4.3. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање ученика са сметњама у развоју

Школски програми доносе се на основу Наставног плана и програма за И и ИИ разред основне школе, а специфичности се исказују посебним програмима у зависности од врсте и степена ометености.

4.4. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање ученика са посебним способностима

Прилагођавање програма за ученике са посебним способностима врши се:

- индивидуализацијом наставних активности и прилагођавањем наставних метода и техника;
- избором одговарајућих наставних средстава;
- формирањем мањих група у оквиру одељења за интензивнији наставни рад са овим ученицима, а у складу са потребама;
- процењивањем напредовања и успеха стандардима напредних постигнућа;
- понудом одговарајућих изборних предмета;
- понудом факултативних наставних предмета и слободних активности у факултативном делу школског програма;

- укључивањем стручних сарадника у припрему индивидуализованих наставних активности за ове ученике, као и за процењивање и праћење њихове ефикасности и успешности.

4.5. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање на језику националне мањине

Прилагођавање програма за образовање и васпитање на језику националне мањине врши се тако што:

- матерњи језик националне мањине има статус обавезног наставног предмета;
- настава српског језика, као нематерњег језика, изводи се као настава обавезног предмета;
- фонд часова за наставу обавезних предмета српски језик или српски језик као нематерњи језик и матерњег језика одређује се наставним планом;
- настава матерњег језика прилагођава се потребама, интересима и могућностима школе, ученика, родитеља и локалне средине, у складу са законом и наставним планом и програмом;
- за припаднике националних мањина програм наставе прилагођава се у погледу садржаја који се односе на историју, уметност и културу националне мањине.

5. ОПШТИ И ПОСЕБНИ СТАНДАРДИ ЗНАЊА

Стандарди образовања одређују ниво развијености очекиваних знања, способности и вештина на општем и посебном нивоу.

Очекивана знања, способности, вештине идентификују се у резултатима педагошког процеса, чија су полазишта одређена циљевима и задацима образовања и васпитања.

Посебни стандарди одређују ниво развијености знања, способности и вештина које ученик остварује на крају сваког разреда, нивоа образовања и васпитања у оквиру сваког наставног предмета. Посебни стандарди су дати у програмима за поједине наставне предмете.

Стандарди знања су референтна основа за прикупљање поузданих и ваљаних података о степену остварености очекиваних постигнућа и, посредно, циљева и задатака васпитања и образовања.

На основу резултата националних испитивања и очекиваног, односно пожељног нивоа постигнућа - националних стандарда, формулише се републички план развоја квалитета образовања. Овим планом одређују се реалистичка очекивања у оквиру дефинисаних постигнућа за поједине наставне области и наставне предмете за одређени временски период - за целу земљу, на националном нивоу.

Стандарди остварености задатака, односно постигнућа прописаних на школском нивоу, одређује се такође на основу:

- резултата школских испитивања и
- очекиваног и пожељног нивоа постигнућа - школског стандарда.

На основу резултата испитивања и очекиваног и пожељног нивоа постигнућа формулише се школски план развоја квалитета образовања, којим се одређује степен остварености постигнућа који се очекује у одређеном временском периоду.

Стандарди остварености задатака, односно постигнућа, одређују се тако да буду у одређеној мери изнад нивоа који се у датом тренутку може утврдити на основу испитивања ученика, како би се на тај начин утицало на развој квалитета образовања. На основу испитивања постигнутог, стандарди се мењају и померају на више.

6. ДРУГА ПИТАЊА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВНИХ ПРОГРАМА ПРАЋЕЊЕ НАПРЕДОВАЊА И ВРЕДНОВАЊЕ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА

У првом разреду основног образовања и васпитања оцењивање и закључна оцена су описни. У другом разреду оцењивање је у току школске године бројчано и закључна оцена је бројчана. Оно може бити и описно за предмете које одреди министар. Оцењивање је ближе уређено *Правилником о начину оцењивања ученика основне школе*.

Оцењивањем се процењује постигнутост прописаних задатака у савлађивању наставног програма.

Описно оцењивање доприноси обезбеђивању услова да оцењивање буде што индивидуалније, односно подразумева учитељево интензивно праћење и усмеравање развоја сваког појединог ученика. Оријентација учитељу за такво праћење и усмеравање ученика јесу општи циљеви и задаци, посебно оперативни задаци за сваки разред, као и очекивана ученикова постигнућа у оквиру остваривања прописаних задатака и програмских садржаја.

У првом разреду описно оцењивање је у функцији праћења, напредовања ученика што је усвојио, шта није или није у потпуности, на који начин му треба помоћи да оствари очекивана постигнућа. Такав вид праћења напредовања ученика основа је за план наредних активности у раду са учеником. Нужно је, дакле, уважавати особености индивидуалног тока развоја и напретка појединог ученика у савлађивању наставног, односно школског програма.

Наставник треба да континуирано и на адекватан начин указује ученику на квалитет његових постигнућа у доменима знања и активности које прописује наставни план и програм. Сврсисходност таквих наставникових поступања огледа се и у томе што је то пут до оспособљавања ученика да самостално прати и оцењује квалитет свог рада и да у томе постаје све објективнији. На тај начин поступно се учвршћују темељи учениковом оспособљавању да све успешније и организованије руководи својим учењем, развојем и образовањем.

Принципи описног оцењивања јесу следећи:

- информације које садржи описна оцена треба да су јасне и саопштене на начин који је разумљив ученицима, родитељима и другим наставницима;
- у описној оцени прво треба навести оно што је ученик постигао; чак и кад је то постигнуће скромно, треба изнаћи начине да извештај буде за ученика подстицајан;
- описне оцене треба повезати са постизањем дефинисаних оперативних задатака или напретком ка стандардима;

- описне оцене треба јасно да спецификују следеће кораке и развојне потребе;
- описне оцене могу укључивати и позитивне коментаре о понашању и залагању јер јачају мотивацију и самопоштовање ученика;
- посебно је важно нагласити потребу да наставници често користе усмено описно оцењивање.

Описно оцењивање може бити самосталан вид оцењивања или пратећа компонента традиционалног и тестовног оцењивања.

Описно оцењивање је самосталан вид оцењивања када се ученику у форми разговора или кратке писане белешке саопштава низ повратних информација које се односе на његов рад, на оно што је предмет оцењивања.

Описно оцењивање је компонента традиционалног или тестовног оцењивања када уз нумеричку и словну оцену, наставник дода и "коментар" који се састоји од информација које сажето, у усменом облику показују у којим је елементима ученик био успешан и у којем степену.

Описно оцењивање резултира у описне оцене које могу бити саопштене у усменој или писаној форми. **У већини ситуација наставник саопштава описну оцену усмено, кроз разговор са учеником или родитељем.**

Кад се описне оцене односе на резултате које је ученик постигао током рада на једној већој програмској целини (на пример, током тромесечја или полугодишта) потребно је оцену и забележити. Добро је сачинити образац, у коме ће бити наведени очекивани резултати, а поред њих оставити празан простор за уписивање онога што је ученик стварно постигао и на чему треба да ради у наредном периоду.

Тако обликована описна оцена јесте поуздана информација за родитеља и ученика што је у назначеном периоду учења требало постићи, шта је постигнуто, шта и како треба учити у следећем периоду. После тог периода, а на основу праћења учења ученика, следи ново мишљење о учениковом напредовању.

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ

Школски програм садржи обавезни, изборни и факултативни део.

Обавезни део школског програма садржи наставне предмете и садржаје који су обавезни за све ученике одређеног нивоа и врсте образовања.

Изборни део школског програма обухвата изборне наставне предмете и садржаје програма по нивоима и врстама образовања од којих ученик обавезно бира један или више наставних предмета према својим склоностима. Један од обавезних изборних предмета јесте верска настава или грађанско васпитање.

Ученик се обавезно опредељује за верску наставу или грађанско васпитање, и изабрани наставни предмет задржава до краја започетог циклуса основног образовања.

Школа је дужна да у првом и другом разреду ученицима понуди, поред обавезних изборних наставних предмета, верске наставе и грађанског васпитања, још три изборна предмета, од којих ученик бира један или више предмета.

Факултативни део школског програма обухвата наставне предмете којима се задовољавају интереси ученика у складу са могућностима школе, као што је, на пример,

страни језик, као и садржаје и облике слободних активности (хор, оркестар, екскурзије, секције, културне и друге активности. . .).

Ученик разредне наставе има до 20 часова недељно, односно 23 часа ако образовање стиче на језику националне мањине.

Наведени број часова може се увећати до 5 часова осталим активностима (часови изборних и факултативних наставних предмета, слободне активности).

Препоруке за остваривање програма страног језика као факултативног наставног предмета

Учење страног језика у првом и другом разреду треба да се одвија кроз игру и да детету представља задовољство, а не обавезу. Учење је претежно рецептивно, а језик се усваја спонтано. На овом узрасту деца су способна да верно репродукују оно што чују, а имагинативне и драмске способности, као и могућност учења кроз игру, олакшавају им меморисање и природно усвајање језика.

Ученике треба, посебно кад посустану, охрабривати и подстицати да активно учествују у свим фазама часа, али их никад не треба на то присиљавати. Неким ученицима је потребно више времена да се активно укључе у рад на часу. Ћутање не значи да не знају, да не уче, јер нека деца у току усвајања градива пролазе кроз, наизглед пасиван период, стога им треба допустити да се укључе у наставни процес када су они за то спремни. Ако се сувише инсистира, а ученик се осећа несигурно, ефекат може да буде супротан очекиваном. Важно је да се на часу створи пријатна атмосфера, да се активности прилагоде интересовањима ученика. Пошто је њихова пажња кратког даха, активности треба мењати чим се примети да је мотивација на часу опала - да се уведе живља активност ако интересовање почиње да попушта, а мирнија, цртање или бојење, на пример, ако дисциплина измиче контроли.

Наставник треба да уважава разлике у стилевима учења, јер сви ученици не уче на исти начин и истим темпом, и да помогне ученицима да пронађу ону стратегију учења која највише одговара индивидуалном когнитивном стилу сваког ученика. Треба, стога, наставу прилагодити узрастним способностима ученика, њиховом интересовању и потребама и бирати оне методске поступке који ће уважавати индивидуалне особине ученика.

Код деце треба развијати осећај да разумеју оно што им се каже на страном језику, да могу да ураде задатке које им наставник постави, јер то помаже стварању самопоуздања и олакшава учење. Језик није само говор, то је и израз лица, покрет.

На часу треба да се користи страни језик кадгод је то могуће, готово увек за устаљена упутства на часу, јер су то једине ситуације у учионици када се страни језик користи природно и спонтано. Деца не морају да разумеју сваку реч која се изговори, ако је дат контекст у оквиру кога значење речи може да се наслути. Међутим, не треба занемарити ни чињеницу да је употреба матерњег језика у неким ситуацијама оправдана.

У оквиру тзв. *warm-up* активности може се, кроз песму, игру или покрет, обновити оно што је на претходном часу рађено. Ове активности мотивишу, опуштају и код ученика подстичу самопоуздање и свест да могу, самостално или уз помоћ наставника, да користе оно што су на претходном часу учили. Ове активности не треба да трају дуже од 10 минута.

Цртање је још једна значајна активност у настави страног језика на млађем школском узрасту. Оно пружа не само осећај задовољства и релаксације, већ се користи и као помоћни

методски поступак за усвајање и утврђивање лексике и морфосинтаксичких структура. Цртању се прилази тек пошто су ученици усвојили дату лексику.

Део часа у коме се уводи нова лексика треба да траје онолико дуго колико је потребно да се ученици упознају са новим речима и новим структурама. На овом нивоу ученици не усвајају граматичке структуре свесно. У почетној фази учења страног језика акценат је на говору и разумевању говора, јер је то природан начин општења међу децом, те стога не треба инсистирати на пуним одговорима, односно целим реченицама.

Пре него што ученик почне да користи страни језик за комуникацију, треба га подстицати да имитира и репродукује гласове страног језика који учи, природно и ненаметљиво, кроз песму, бројалице и једноставне акционе игре. И сама чињеница да говори на страном језику, иако се не ради о правој комуникацији, веома је подстицајна за децу. Она ће са поносом отићи кући и испричати шта су на часу научили да кажу, отпевају или рецитују.

Деца усвајају језик свим чулима; она воле да виде, чују, додирну, осете. Успех у усвајању страног језика у великој мери зависи од типа меморије ученика. Ученици са наглашеном визуелном меморијом спорије усвајају вербална упутства, док су ученици који поседују аудитивни тип меморије успешнији у говорним активностима. Врло мало пажње поклања се ученицима са моторном меморијом. Стога наставни час треба конципирати у складу са психофизиолошким особинама ученика, а наставно градиво и задатке примерити могућностима ученика.

Треба имати на уму да деца брзо заборављају и стога је неопходно да се научено стално обнавља и увежбава. Учење песама напамет, хорско и индивидуално понављање, одлажу процес заборављања.

Дидактичке игре заузимају значајно место у настави страног језика, посебно на овом узрасном нивоу. Оне ослобађају децу несигурности, мотивишу и доприносе већем интересовању за учење страног језика те их треба упражњавати кадгод се код ученика осете умор или досада. Осим тога, оне симулирају свакодневне говорне ситуације и стварају утисак спонтане, природне комуникације. Оне могу да буду игре упамћивања, игре погађања, уз коришћење кратких питања или описа, игре улога, игре драматизације.

Било би добро да се и родитељи, кадгод је то могуће и колико могу, укључе у рад деце - да помогну, на пример, у прикупљању слика, исечака из часописа, прављењу постера, односно у креирању мини дидактичког материјала.

Наставник треба добро да упозна своје ученике, да прати њихов рад и о томе води посебне белешке. Поред језичких знања и вештина које је ученик савладао или са којима има тешкоће, у тим белешкама требало би да се нађу и општа запажања о ученику. Навешћемо нека:

- заинтересован за учење језика;
- поседује већ неко предзнање језика;
- труди се; поседује радне навике; уме да уочава и повезује;
- кооперативан је; воли да учествује у разним активностима на часу (да црта, пева, глуми и сл.);
- уважава друге (не смеје се грешкама других, спреман је да помогне);
- памти оно што може да види; памти оно што може да чује; памти оно што може сам да уради, опипа;
- стидљив, интровертан;

- омета друге на часу;
- има тешкоћа у запамћивању вербалних упутстава, усвајању градива итд.

Ради бољег праћења и разумевања ученика потребно је да наставник страног језика оствари и сарадњу са наставником разредне наставе који има потпунији увид у рад и могућности сваког ученика као и услове у којима тај ученик одраста.

У овом упутству дате су само основне препоруке које могу да допринесу бољој реализацији наставног часа. Детаљна разрада сваког сегмента часа даје се у приручнику за наставника који чини саставни део сваког уџбеничког комплета.

Уџбенички комплет и помоћни наставни материјал

Сликовница

Радна свеска

Аудио материјал (пратећа касета уз уџбеник и касете са пригодним дечијим песмама)

Визуелни материјал:

- постери (готови постери и постери које ученици праве сами или у сарадњи са наставником);
- флешкарте (могу их правити и сами ученици);
- цртежи, илустрације, слике, исечци из часописа;
- видео траке.

Предмети из свакодневног живота (играчке, школски прибор и сл.)

Предмети које сами ученици праве (од пластелина, бојеног папира и сл.)

Техничка средства: касетофон, видео.

Циљ наставе страног језика на млађем школском узрасту јесте развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, стицање позитивног односа према језику који није њихов матерњи језик, односно уважавање различитости, упознавање фонолошког система страног језика и основних комуникативних вештина у усменом општењу.

Задаци оралне наставе:

- развијање способности коректног изговора, акцентовања речи и интонирања исказа;
- развијање способности и навика слушања са разумевањем;
- развијање способности креирања основних модела реченица у везаном говору;
- усвајање речи и основних реченичних модела кроз њихову употребу у различитим контекстима;
- усвајање језика кроз природну и спонтану комуникацију;

- стварање основног вокабулара за даље учење страног језика.

Задаци на нивоу језичких вештина

а) Разумевање говора

Ученици треба да:

- распознају гласове, посебно оне којих нема у матерњем језику, као и основну мелодијску схему карактеристичну за дати страни језик;
- разумеју бројалице, кратке дечије песме и рецитације у оквиру обрађене лексике;
- разумеју, у оквиру усвојене лексике и структура, императивне исказе и кратке, једноставне исказе чињеничне природе и на основу тога врше идентификацију лица, предмета и сл.;
- разумеју кратка питања, упутства и команде и на њих коректно реагују.

б) Усмено изражавање

Ученици треба да:

- коректно и уз одговарајућу интонацију, изговарају гласове у кратким смисаоним целинама;
- репродукују кратке песме, рецитације и бројалице;
- користе формалне и неформалне поздраве;
- коректно одговарају на постављена питања у вези са познатом тематиком;
- изражавају потребе, интересовања, допадања / недопадања;
- изражавају способност и могућност да се нешто уради;
- честитају рођендан и пригодне празнике;
- дају кратак опис предмета, лица, других живих бића, непосредног окружења и сл.
- дају основне податке о себи и члановима своје породице;
- постављају кратка једноставна питања ("да / не" питања);
- оспособе се за комуникацију у оквиру усвојене лексике уз коришћење најједноставнијих реченичних модела и устаљених израза.

Први разред

Тематика

Теме за период оралне наставе треба да буду блиске и интересантне ученику, везане за његово непосредно окружење: чланови породице, другови, омиљене играчке, дом, школа, школски прибор, делови тела, одећа, свакодневна храна, животиње / кућни љубимци.

Очекивана постигнућа на крају првог разреда:

Ученик треба да:

- разуме говор наставника, запис са аудио касете, песме, рецитације, бројалице;
- разуме једноставна упутства, заповести и на њих адекватно реагује;
- схвати општи смисао кратких једноставних исказа у контексту;
- репродукује кратке исказе уз коректан изговор и интонацију;
- уочава везу говора са невербалним облицима комуникације;
- користи једноставне формалне и неформалне поздраве;
- даје кратке исказе према датом моделу;
- изражава своје потребе, допадања / недопадања;
- изражава лепе жеље;
- зна да представи себе и чланове своје породице;
- говори о особама и предметима из свог окружења користећи најједноставније језичке структуре и лексику;
- учествује у активностима на часу.

Од ученика се очекује да уме да каже, сам или уз помоћ наставника, једну до две кратке реченице, уз коректан изговор и интонацију и да поставља једноставна питања, тзв. "да/не" питања.

Други разред

Тематика

У другом разреду теме се надовезују на већ обрађене теме у првом разреду, проширују и додају нове које се односе на блиско окружење (суседи, пријатељи, место становања), годишња доба, прославе рођендана, празника, оријентисање у простору и времену.

Очекивана постигнућа на крају другог разреда:

Ученик треба да:

- разуме говор наставника и записе са аудио и видео касета;
- разуме једноставна упутства, захтеве, молбе и на њих адекватно реагује;
- схвати општи смисао кратких једноставних исказа у контексту;
- служи се невербалним облицима комуникације;
- користи једноставне формалне и неформалне поздраве;
- даје кратке исказе према датом моделу;
- описује сам или уз помоћ наставника, слику и ситуације на слици;

- зна да представи чланове своје породице и особе из непосредног окружења;
- изражава своје потребе, допадања/недопадања, способност да се нешто уради;
- изражава лепе жеље;
- уме да се оријентише у простору и казује време на сату (пуни сати);
- користи најједноставније језичке структуре и лексику да говори о себи, свом кућном љубимцу или љубимцу свог друга, предметима из непосредног окружења, својим интересовањима.

Од ученика се очекује да уме да каже, сам или уз помоћ наставника, две до три кратке реченице, уз коректан изговор и интонацију и поставља једноставна питања ("да/не" питања, питања о идентитету, месту/положају где се лице или предмет налазе).

Наставу страног језика као факултативног наставног предмета треба реализовати са два часа недељно у првом и другом разреду.

Препоруке за остваривање програма слободних активности (хор и оркестар)

Хор

Учешћем у хору млада личност се социјализира и сагледава вредности заједничког учествовања у постизању одређеног уметничког израза. Хор је најмасовнији вид колективног музицирања у основној школи и од његовог рада зависи и углед школе. Једино се код хора тражи јединствен (певани) одговор од свих ученика.

Хорско певање може бити:

- одељењско хорско певање,
- разредно хорско певање,
- хорско певање млађих разреда.

Певање у одељењском хору има образовни и васпитни циљ. Образовни циљ обухвата развијање слуха и ритма, ширење гласовних могућности, учвршћивање интонације. Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу, развијање естетских осећања, упознавање нових речи, односа у природи и међу људима и сл.

Разредни хор обухвата сва одељења истог узраста у школи.

Хор ученика млађих разреда обухвата узраст ученика од И до ИВ разреда, са недељним фондом од 3 часа.

Часови хора улазе у фонд часова непосредног рада са ученицима.

На репертоару хора млађих ученика треба да се нађу једногласне и двогласне композиције у извођену а цапелла или уз инструменталну пратњу. Репертоар хора обухвата дела домаћих и страних композитора.

У току школске године потребно је са хором урадити осам до десет композиција и наступати на смотрема, такмичењима и другим музичким манифестацијама.

Оркестар

Оркестар који најбоље одговара могућностима и интересовању ученика основне школе јесте Орфов инструментариј. Како се на овим инструментима лако савладава техника свирања и свира од првог разреда, велика је могућност да се одаберу најбоље увежбани ученици за овај састав.

На почетку рада свирање на Орфовим инструментима своди се на праћење ритма певане песме, бројалице или музичке игре. Свирање на мелодијским инструментима уводи се касније када се ученици привикну на заједничко свирање.

У школи се може формирати оркестар састављен и од неке друге комбинације инструмената (нпр. хармонике, мандолине, тамбуре, блок флауте).

Часови оркестра (3 часа седмично) улазе у фонд часова непосредног рада са ученицима.

У току школске године потребно је са оркестром урадити најмање пет композиција и наступати на смотрама, такмичењима и другим музичким манифестацијама.

Препоруке за остваривање програма здравственог васпитања

Здравствено васпитање је процес који се плански и континуирано одвија. Наставник разредне наставе реализује предложене теме из области здравственог васпитања сходно узрасном и образовном нивоу ученика и интегрисаним тематским планирањем кроз обавезне и изборне предмете. Научна истраживања су показала да 52% свих могућих утицаја на здравље се односе на свакодневно понашање појединца. Велики број патолошких стања могао би се избећи правилним односом према здрављу и животу. Здрав начин живота се учи у породици, школи и широј друштвеној заједници, те школа треба код ученика да покрене: позитивне емоције, формирање правилних ставова, спроводи позитивну акцију за здравље, угради знања у облику навика у карактер ученика и трасира пут ка вештинама здравог живљења.

За здрав развој личности ученицима је неопходно помоћи да сигурност траже у сопственој моћи поимања света, интелектуално, емоционално и естетски. *Здраво понашање је непосредно повезано са здрављем и представља сваку активност предузету у циљу унапређивања, очувања и одржавања здравља. Супротно овом, "ризично понашање" је дефинисано као специфичан облик понашања који повећава осетљивост за специфичне поремећаје здравља.* Саме информације нису довољне да ученици прихвате здраво понашање. То је само почетна фаза, односно азбука васпитног процеса, која се мора допунити савременим здравствено-васпитним стратегијама, са добро планираним и контролисаним интервенцијама које утичу на постепено добровољно прихватање понашања које води здрављу.

Приликом доношења **школског програма**, школа на нивоу актива и наставничког већа, у складу са потребама локалне заједнице, усаглашава, планира и реализује тематска подручја из области здравственог васпитања.

На часу **одељењског старешине** неопходно је обрадити наставне садржаје који нису нашли своје место у програмским садржајима обавезних, изборних предмета и осталих организационих форми рада на нивоу школе. Стручни активи наставника планирају програмске садржаје који се реализују у настави. Рад на реализацији програма одвија се у оквиру:

- редовне nastave, тј. интеграције здравствено-васпитних садржаја у програме других предмета,

- ваннаставних активности - спортских секција клубова здравља, акција за унапређивање школског простора, као и простора око школе, акција посвећених здравој исхрани и свим осталим активностима планираним календаром здравља,

- ваншколских активности на уређивању зелених површина, сарадње са заједницом на организовању културних активности и других садржаја за креативно и рекреативно коришћење слободног времена.

За одређене теме неопходно је ангажовати здравствене раднике који се баве том проблематиком (болести зависности, ХИВ-инфекције, злостављање и занемаривање деце, исхрана, орална хигијена, родитеље, друштвено-хуманитарне, спортске, рекреативне, културне и друге организације и удружења).

Предложени програмски садржаји представљају полазну основу за континуиран рад и реализацију задатих циљева. Унутрашњу структуру планираних садржаја флексибилно прилагодити постављеним циљевима образовања и условима рада у школи. Ефикасним и подстицајним методама рада са ученицима, доћи до начина који омогућава усвајање генеративних, трансферних и функционалних основних знања и вештина, која представљају основу за усвајање појмова и знања у наредним фазама школовања.

Ниво обраде наставних садржаја, у зависности од могућности и интересовања ученика, учитељ може организовати тако да се сваки ученик упозна са основним појмовима о здрављу и поступно уводи у здрав начин живљења. Применом принципа поступности - од лакшег ка тежем, у другом и трећем разреду проширују се знања, како по обиму, тако и по сложености садржаја. Подстицањем мисаоне активности и применом метода анализе и синтезе, постиже се логичан начин размишљања и виши сазнајни ниво. У реализацији програма пратити развојни пут ученика водећи рачуна о индивидуалним карактеристикама сваког понаособ, као и о социјалном миљеу у ком ученик живи.

Подршка учитеља као и целог одељења током рада битан је услов успешне реализације програма. Потребно је применити и низ методичких радњи током сваког часа обраде садржаја. Поред теоријских информација и њихове практичне примене, у циљу сагледавања целовитости материје потребно је дијалогском методом што више подстицајно активирати ученике у раду користећи при том животно искуство, односно ситуације у којима су се некада нашли.

За успешну реализацију појединих наставних јединица потребно је ангажовати родитеље, јер су они неопходан партнер наставницима и истовремено извор идеја активности и добре воље, вођени искреном жељом за стварање што хуманијих и здравијих услова за школовање своје деце. Облици сарадње са родитељима могу бити различити: преко деце, индивидуално, родитељски састанци, трибине, непосредно учешће родитеља у реализацији наставних тема.

Деци је неопходно приближити чињеницу да је здравље појединца, не само лично, већ и опште добро. **Оно се у великој мери учи, те свако може значајно утицати на квалитет свога здравља ако прихвати здраве стилове живота.** Деца морају добити благовремену и квалитетну информацију коју ће умети да усвоје и уграде у свакодневно понашање. Постоје бројне могућности како се свака тема може приближити ученицима. То сигурно не треба да буде једноставно изношење чињеница, већ разноврсне активности које свестрано укључују ученике кроз радионице, едукативне игре, имитације... Неопходно је остварити интерактивно и динамично учење у одељењу, како би ученици са лакоћом прихватили и усвојили знања, а да при томе немају утисак напорног рада. Потребно је створити динамичку и променљиву

средину за учење, са осмишљено организованим материјалом који одговара развојном нивоу и индивидуалним интересовањима ученика.

Грађење толерантне комуникације кључно је да би се сви ученици осећали пријатно и да би активно и отворено учествовали у заједничком раду.

Изузетно је важно да учитељ води и усмерава рад. Неопходно је да сви ученици говоре један по један, а остали слушају. Слушање других може проширити или променити нечије ставове, помоћи да се размене идеје, разјасне ставови, вредности и понашање.

Наставник разредне наставе подстиче дискусију питањима имајући у виду индивидуалне карактеристике ученика. Истицање важности сагледавања проблема из различитих углова, омогућава и развијање критичког мишљења, једне од основних животних вештина. На крају дискусије, изводи се закључак у ком је пожељно изнети позитивне коментаре које су ученици користили током часа.

Наставне активности потребно је усмерити на животну праксу и тиме знања и умења ставити у функцију применљивости. У раду са ученицима неопходно је подстицати радозналост, самосталност и стваралачке идеје, са уважавањем развојних и индивидуалних карактеристика.

За успешну реализацију програма изузетно је значајна подршка у виду обуке наставника, са приручником као пратећом литературом и основним ослоном у реализацији програма здравственог васпитања. Ученици као извор информација користе постојеће уџбенике и расположиву литературу из осталих наставних предмета на нивоу узраста, као и остале изворе информација (штампане, аудиовизуелне, електронске...).

Општи циљ здравственог васпитања јесте да ученици овладају основним знањима, вештинама, ставовима и вредностима из области здравственог васпитања, кроз учење засновано на искуству.

Учење садржаја здравственог васпитања подразумева превођење онога што знамо о здрављу у жељени начин понашања, уз препознавање правих животних вредности и подстицање оптималног развоја личности.

Остали циљеви и задаци здравственог васпитања су:

- развијање психички и физички здраве личности, одговорне према сопственом здрављу,
- стварање позитивног односа и мотивације за здрав начин живљења,
- васпитавање ученика за рад и живот у здравој средини,
- стицање знања, умења, ставова и вредности у циљу очувања и унапређивања здравља,
- промовисање позитивних социјалних интеракција у циљу очувања здравља,
- подстицање сазнања о себи, свом телу и сопственим способностима,
- развијање психичких и моторних способности у складу са индивидуалним карактеристикама,
- мотивисање и оспособљавање ученика да буду активни учесници у очувању свог здравља,
- развијање навика код ученика за очување и неговање своје околине,
- развијање истраживачких способности, критичког мишљења и креативности.
- проширивање знања о јединству и свеопштој повезаности процеса у природи,

- развијање одговорног односа према себи и другима,
- укључивање породице на плану промовисања здравља и усвајања здравог начина живота,
- развијање међусобног поштовања, поверења, искрености, уважавања личности, једнакости и отворене комуникације,
- усвајање и прихватање позитивних и сузбијање негативних облика понашања значајних за очување здравља,
- упознавање са најосновнијим елементима здравог начина живота,
- упознавање са протективним факторима за здравље, као што су: физичка активност и боравак у природи.

Први разред

Садржаји програма

Тема - Ово сам ја

1. Упознај своје тело - дијалошким методом пружити могућност свим ученицима да именују и покажу делове свога тела. Коришћењем слика човечјег тела учитељ ће показати све делове тела у зависности од њиховог интересовања. Ангажовати ученике и подстаћи их да кроз покрет покажу шта све могу својим телом, како би схватили моторичку активност и еластичност организма. Нагласити значај физичке активности и физичког васпитања као предмета.

2. И ја растем - кроз причу о биљкама и животињама подстаћи ученике да размишљају и износе своје интерпретације на тему растем и развијам се. Кроз различите активности упознати их са факторима од којих зависи раст и развој (наслеђе, исхрана, хигијена, физичка активност).

3. Видим, чујем, осећам - обрадити чула на нивоу информисаности ученика.

- Око - обрадити кроз вежбу посматрања и запажања значајних појединости на одређеним предметима. Читањем текста указати ученицима на потребу да се текст удаљи од очију и да природна и вештачка светлост треба да долази са леве стране. Нагласити неопходност ношења наочара у ситуацији када је то потребно.

- Ухо - може се реализовати на више начина: слушањем музике, шумава, разликовањем звукова и различитих тонова. Подстаћи ученике да пажљиво слушају саговорника.

- Осећам - кроз истраживачке активности, експериментисање и игру са предметима и биљкама упознати ученике са основним информацијама о чулу мириса, укуса и додира.

Подстицати ученике да своја знања практично примене (процена исправности намирница). Наставу учинити занимљивом кроз осмишљене разноврсне активности и стваралачке идеје ученика (мирис - цвеће, сапун; укус - чоколада, лимун; додир - меко, тврдо, топло, хладно).

4. Како сам дошао на свет - За реализацију ових садржаја из здравственог васпитања укључити родитеље. Осмишљено, кроз разговор са ученицима, направити поређење са кућним љубимцима и домаћим животињама. Поступно у складу са узрастом ученика појединачно и групно испричати основне појмове о рађању, полу и полним разликама.

II Тема - Шта знам о здрављу

1. Моје здравље - да би разумели појам "здравље", ученике треба подстаћи да размишљају и причају о свом виђењу на тему - Шта значи бити здрав, када се осећају "здрavo", шта све могу када су здрави, а шта не могу кад нису здрави.

2. Ко све брине о мом здрављу - Сагледавање ко све и на који начин брине о њиховом здрављу (родитељи, старатељи, бака, дека, доктор, зубар, учитељ...).

3. Шта се ради у дому здравља и болници - дијалoшкoм методом и игром "доктора" приближити ученицима важност и значај:

- систематских прегледа (мерење телесне тежине и висине, држање тела, кичма, стопала, праћење развоја);
- вакцинације (превенција дечјих заразних болести);
- стоматолошки преглед (ницање зуба, хигијена зуба, редовне контроле, исхрана, протезе).
- Интервенције у хитним случајевима.

4. Тражим помоћ - на основу стечених знања о здрављу, кроз разговор са ученицима и приказа њихових животних ситуација, утврдити у којим околностима, када (висока температура, болови, пролив, повраћање, слабост, страх, крварење) и од кога (друг, учитељ, доктор, комшија, родитељи...) треба тражити помоћ. При реализацији ових садржаја, имати у виду различитост социјалних услова.

III Тема - Дневни ритам

1. Један мој дан - подстаћи ученике да кроз вербалну комуникацију опишу дневне активности при чему су дозвољене сугестије наставника. На овај начин афирмишемо свесну мисаону активност и учење кроз искуство - животне ситуације.

2. Организација дана - израдом колаж постера, где ће сви ученици узети активно учешће, испланирати дневни ритам учења, одмора, спавања, облачења, физичке активности, игре, забаве. У зависности од могућности и потреба ученика, принципом поступности, одредити обим и дубину садржаја, имајући у виду средину у којој дете живи.

IV Тема - Хигијена

1. Лична хигијена - преко анализе животних ситуација, са ученицима разговарати о личној хигијени на забаван и интересантан начин:

- прање руку (преношење болести прљавим рукама, хигијена ноктију);
- хигијена усне дупље са тежиштем на прању зуба;

- купање и значај купања за здравље (у кади, под тушем, базен, отворене воде);
- нега тела (кожа, коса, гимнастичке вежбе);
- средства и прибор за одржавање личне хигијене (сапун, шампон, чешаљ, четкице за зубе, конач за зубе, паста за зубе, маказе).

Дијалошким методом и методом демонстрације стечена знања правилно преточити у основне навике одржавања личне хигијене. Ученике током школске године редовно подстицати на практичну примену усвојених знања.

2. Хигијена простора - са ученицима урадити анализу животних ситуација на тему - Хигијена простора.

- Хигијена учионице (чиста, проветрена, светла, корпа за отпатке);
- Школски намештај (клуче и столице одговарају узрасту, хигијенски чисте и одговарајућег материјала);
- Хигијена дворишта, улице, игралишта и зелених површина.

3. Мој кутак - моја соба. Најбољи пут да сазнања о хигијени становања је начин да ученици причају о свом кутку (где и како чувам своју обућу, одећу, своје ствари, како одржавам хигијену своје собе).

Синтезу стечених знања преточити у практичну примену израдом колажа и постера.

У Тема - Исхрана и њен значај за здрав живот

1. Правилна исхрана - упознавање ученика са основним принципима правилне исхране, што подразумева заступљеност свих хранљивих материја у довољним количинама (квалитативно и квантитативно, разноврсно и планирано).

2. Животне намирнице - ученици износе своја животна искуства и уз помоћ учитеља који их мотивише, праве постере животних намирница. Слаткиши, чоколада, грицкалице и брза храна (како и кад).

3. Заједно за столом - дијалошким методом, код ученика формирати став о потреби редовног уношења хране и културе обедовања (породични ручак, топло, хладно, жвакати храну - због лакшег варења и развоја вилице и зуба).

Препоруке за остваривање програма здравственог васпитања

Здравствено васпитање је процес који се плански и континуирано одвија. Наставник разредне наставе реализује предложене теме из области здравственог васпитања сходно узрасном и образовном нивоу ученика и интегрисаним тематским планирањем кроз обавезне и изборне предмете. Научна истраживања су показала да се 52 одсто свих могућих утицаја на здравље односе на свакодневно понашање појединца. Велики број патолошких стања могао би се избећи правилним односом према здрављу и животу. Здрав начин живота се учи у породици, школи и широј друштвеној заједници, те школа треба код ученика да покрене: позитивне емоције, формирање правилних ставова, спроводи позитивну акцију за здравље,

угради знања у облику навика у карактер ученика и трасира пут ка вештинама здравог живљења.

За здрав развој личности ученицима је неопходно помоћи да сигурност траже у сопственој моћи поимања света, интелектуално, емоционално и естетски. *Здрavo понашање је непосредно повезано са здрављем и представља сваку активност предузету ради унапређења, очувања и одржавања здравља. Супротно томе "ризично понашање" је дефинисано као специфичан облик понашања који повећава осетљивост за специфичне поремећаје здравља.* Саме информације нису довољне да ученици прихвате здраво понашање. То је само почетна фаза, односно азбука васпитног процеса која се мора допунити савременим здравствено-васпитним стратегијама, са добро планираним и контролисаним интервенцијама које утичу на постепено добровољно прихватање понашања које води здрављу.

Садржаји здравственог васпитања представљају континуитет садржаја реализованих у првом разреду основног образовања и васпитања. Поступно развијање знања на нивоу концентричних кругова у складу са узрасним карактеристикама ученика. На часу **одељењског старешине** неопходно је обрадити наставне садржаје који нису нашли своје место у програмским садржајима обавезних, изборних предмета и осталих организационих форми рада на нивоу школе. Стручни активи наставника планирају програмске садржаје који се реализују у настави. Рад на реализацији програма одвија се у оквиру:

- редовне наставе, тј. интеграције здравствено-васпитних садржаја у програме других предмета;

- ваннаставних активности - спортских секција клубова здравља, акција за унапређење школског простора, као и простора око школе, акција посвећених здравој исхрани и свим осталим активностима планираних календаром здравља,

- ваншколских активности на уређивању зелених површина, сарадње са заједницом, на организовању културних активности и других садржаја за креативно и рекреативно коришћење слободног времена.

За одређене теме неопходно је ангажовати здравствене раднике који се баве том проблематиком (болести зависности, злостављање и занемаривање деце, исхрана, орална хигијена), родитеље, друштвено-хуманитарне, спортске, рекреативне, културне и друге организације и удружења.

Предложени програмски садржаји представљају полазну основу за континуиран рад и реализацију задатих циљева. Унутрашњу структуру планираних садржаја флексибилно прилагодити постављеним циљевима образовања и условима рада у школи. Ефикасним и подстицајним методама рада са ученицима доћи до начина који омогућава усвајање генеративних, трансферних и функционалних основних знања и вештина, која представљају основу за усвајање појмова и знања у наредним фазама школовања.

Ниво обраде наставних садржаја у зависности од могућности и интересовања ученика учитељ може организовати тако да сваки ученик упозна основне појмове о здрављу и поступно уводи у здрав начин живљења. Применом принципа поступности - од лакшег ка тежем, у другом разреду се проширују знања како по обиму, тако и по сложености садржаја. Подстицањем мисаоне активности и применом метода анализе и синтезе постиже се логичан начин размишљања и виши сазнајни ниво. У реализацији програма пратити развојни пут ученика водећи рачуна о индивидуалним карактеристикама сваког понаособ, као и о социјалном миљеу у ком ученик живи.

Подршка учитеља као и целог одељења током рада битан је предуслов успешне реализације програма. Потребно је применити низ методичких радњи током сваког часа обраде садржаја. Поред теоријских информација и њихове практичне примене ради сагледавања целовитости материје, потребно је дијалогском методом што више подстицајно активирати ученике у раду користећи при том животну искуство, односно ситуације у којима су се некада нашли.

За успешну реализацију појединих наставних јединица потребно је ангажовати родитеље, али на добровољној основи, јер су они неопходан партнер наставницима и истовремено извор идеја активности и добре воље, вођени искреном жељом за стварањем што хуманијих и здравијих услова за школовање своје деце. Облици сарадње са родитељима могу бити различити: преко деце, индивидуално, родитељски састанци, трибине, непосредно учешће родитеља у реализацији наставних тема.

Деци је неопходно приближити чињеницу да је здравље појединца не само лично, већ и опште добро. **Оно се у великој мери учи те свако може значајно утицати на квалитет свога здравља ако прихвати здрав стил живота.** Деца морају добити благовремену и квалитетну информацију коју ће умети да усвоје и уграде у свакодневно понашање. Постоје бројне могућности како се свака тема може приближити ученицима. То сигурно не треба да буде једноставно изношење чињеница, већ разноврсне активности које свестрано укључују ученике кроз радионице, едукативне игре, имитације... Неопходно је остварити интерактивно и динамично учење у одељењу како би ученици с лакоћом прихватили и усвојили знања, а да при томе немају утисак напорног рада. Створити динамичку и променљиву средину за учење, са осмишљеном организованим материјалом који одговара развојном нивоу и индивидуалним интересовањима ученика.

Грађење толерантне комуникације је кључно да би се сви ученици осећали пријатно и да би активно и отворено учествовали у заједничком раду.

Изузетно је важно да учитељ води и усмерава рад. Неопходно је да сви ученици говоре један по један, а остали слушају. Слушање других може проширити или променити нечије ставове, помоћи да се размене идеје, разјасне ставови, вредности и понашање.

Наставник разредне наставе подстиче дискусију питањима имајући у виду индивидуалне карактеристике ученика. Истицање важности сагледавања проблема из различитих углова омогућава и развијање критичког мишљења, једне од основних животних вештина. На крају дискусије изводи се закључак у ком је пожељно изнети позитивне коментаре које су ученици користили током часа.

Наставне активности потребно је усмерити на животну праксу и тиме знања и умења ставити у функцију применљивости. У раду са ученицима неопходно је подстицати радозналост, самосталност и стваралачке идеје, са уважавањем развојних и индивидуалних карактеристика.

За успешну реализацију програма изузетно је значајна подршка у виду обуке наставника са приручником као пратећом литературом и основним ослоном у реализацији програма здравственог васпитања. Ученици као извор информација користе постојеће уџбенике и расположиву литературу из осталих наставних предмета на нивоу узраста, као и остале изворе информација (штампане, аудиовизуелне, електронске...).

Општи циљ интегрисаних садржаја здравственог васпитања јесте да ученици овладају основним знањима, вештинама, ставовима и вредностима из области здравственог васпитања, кроз учење засновано на искуству, да упознају себе, своје окружење и развију способности за здрав живот.

Остали циљеви и задаци здравственог васпитања су:

- развијање логичног мишљења и оспособљавање за самостално учење и активно проналажење информација;
 - развијање радозналости и еколошке свести;
 - стицање знања, формирање ставова и понашања ученика у вези са здрављем и здравим начином живота и развојем хуманизације међу људима;
 - унапређивање хигијенских и радних услова у школи и елиминисање утицаја који штетно делују на здравље;
 - остваривање активног односа и узајамне сарадње школе, породице и заједнице на развоју, заштити и унапређењу здравља;
 - подстицање родитеља на активности за унапређење здравља деце;
 - развијање мотивације ученика у односу на здравље и здрав стил живота;
 - подстицање ваннаставних активности осмишљеним акцијама за унапређивање здравља на нивоу локалне заједнице;
 - мотивисање ученика за понашање које чува здравље;
- пораст нивоа свести о ризичном понашању као "узрочнику" низа здравствених проблема.

Други разред

Садржаји програма

I Тема — Шта се догађа у мом телу

1. Растем и развијам се - то се види. Пут хране од уласка у организам до излучивања и изbacивања неварених састојака. Пут воде у организму и значај уношења довољних количина, као и правилно излучивање из организма. И зуби се мењају - замена млечних зуба сталним зубима, чување здравља зуба, редовне контроле код зубара и превенција каријеса.

II Тема - Ја и моје здравље

1. Како сачувати здравље лети и зими, као и током године. Шта може да наруши моје здравље. Чувам се - значај заштите од буке. Правилна примена природне и вештачке светлости. Утицај загађене средине на организам - воде и ваздуха.

III Тема - Дневни ритам

1. Лети и зими.

2. Како препознати умор и замор. Значај одмора и нормалног ритма рада и одмора. Утицај умора и премора на здравље. Значај тренинга.

3. Школа и здравље. Утицај лоше школске хигијене и неадекватног намештаја на здравље и развој ученика.

IV Тема - Лична хигијена

1. Значај личне хигијене за очување здравља. Купање у базенима и отвореним водама. Хигијена коже и њених продуката - коса и нокти. Хигијена одеће и обуће.

V Тема - Исхрана

1. Мој кувар. Значај уношења свих животних намирница. Термичка обрада намирница и практичне вежбе на тему припреме оброка у школи.

2. Неправилна исхрана, са освртом на уношење слаткиша и сокова у обилним количинама.

VI Тема - Превенција злоупотребе алкохола и дувана

1. Особине алкохола и никотина. Штетно дејство на организам. Болести које настају као последица уношења алкохола и никотина.

VII Тема - Занемаривање и злостављање деце

1. Социјално угрожена деца. Значај рада служби за хитне случајеве и њихови бројеви телефона. Однос према деци са посебним потребама. Однос према старим лицима.